w. reymont

ISBN 973-21-0590-5
ISBN 973-21-0591-7

1488

editura minerva

(1925) Printre creaţiile în care Reymont (1867-1925) abordează problematica intelectualului nonconformist, distopia *Comedianta*, (*Făcătoarea*) – publicată acum integral în Biblioteca pentru toţi – ocupă locul central. Înstrăinându-se între două lumi, acest populan la răspântia secolelor XX şi XIX, Concepţia în care convine posibilul cu adevărul, provoacă într-o manieră provocatoare, fără ură, prin antiprovincialitatea curată, prin etajele lumii prin *Comedianta* sa aflată povestea Hanki, a actriţei care îşi doreşte altă viaţă. Pe această romancierul o cunoaşte pe când juca el însuşi într-o trupă de actori provinciali...

STAN VELEA

Vol. I-II, lei 30 000

1488

fondată în 1895 bpt serie nouă

w. reymont

comedianta

*

w. reymont

BIBLIOTECA ALEPH
CLUBUL CĂRȚII DIGITALE

Ilustrația copertei: ANTON SLAVNICU

De același autor în Biblioteca pentru toți
(Serie nouă):

405. *Fiu de nobili*, nuvele, traducere, prefață și tabel cronologic de Stan Velea, Editura pentru literatură, 1967;
1240-1243. *Țăranii*, roman, 4 vol., traducere de Constantin Țoiu, T. Holban și B. Jordan, prefață și tabel cronologic de Stan Velea, Editura Minerva, 1986.

WLADYSŁAW REYMONT
Pisma
Komediantka-Fermenty
Nakład Gebethnera i Wolffa
Warszawa, 1949

władysław reymont

comedianta

ROMAN

*

TRADUCERE, PREFAȚĂ ŞI NOTE
DE STAN VELEA

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1999
S.C. EDITURA MINERVA S.A. • BUCUREŞTI

Cartea a apărut cu sprijinul
MINISTERULUI CULTURII

PREFAŢĂ

Imaginea care se desprinde din prozele reymontiene, traduse până acum în româneşte[1], este aproape exclusiv aceea a unui excelent pictor al lumii rurale. Oricât de prestigioasă prin prezenţa capodoperei, ea acoperă însă numai una din faţetele unei fizionomii artistice dintre cele mai complexe. În realitate, opera celui de-al doilea deţinător polonez al Premiului Nobel este mult mai întinsă, realizând cuprinzătoare ambiţii balzaciene. Mediile sociale înfăţişate asamblează o adevărată frescă, policromă în tipologie şi problematică, a societăţii polone de la cumpăna veacurilor. Afirmaţia îşi află întemeieri concludente, printre altele, în nuvelele şi romanele care circumscriu ambianţa intelectualilor, creatori de valori spirituale cel mai adesea nonconformişti, în rândul cărora se încadrează scriitorul însuşi. Fiindcă Reymont a fost un vizionar hăituit de intense drame interioare. Veşnic nemulţumit de filistinismul împrejurărilor de viaţă, tinde mereu să se refugieze nostalgic într-o ambianţă lipsită de contururi ferme în ordinea realităţii: Cu sorgintea în vagul modernist şi perceptibil la nivelul subconştientului emoţional, dorul acesta neostoit spre ţinte nedefinite, mai ales în vârsta de început a creaţiei sale, a făcut din el un agitat receptiv la cele mai

[1] Ladislav Reymont, *Povestiri*, trad. de Al. Iacobescu, Bucureşti, 1928; Władysław Reymont, *Ţăranii*, trad. de Al. Holban şi B. Iordan, Bucureşti, 1942 şi 1965 (ediţie revăzută şi substanţial îmbunătăţită prin contribuţia lui C. Ţoiu şi M. Mitu; prefaţă de St. Velea); *Căţeaua* şi *Tomek Baran*, trad. de I. Petrică, notă biobibliografică de I.C. Chiţimia, în vol. *Nuvele clasice polone*, Bucureşti, 1963, p. 245-304; *Fiu de nobili*. Nuvele, trad. şi prefaţă de St. Velea, Bucureşti, 1967.

diferite idei ale timpului. Neastâmpărul vieţii mărturiseşte anxietăţile şi căutările înfrigurate ale unei conştiinte zbuciumate, întemeind aportul masiv al criticii biografice, alături de alte metodologii interpretative, la explicitarea operei. Resortul care declanşază aceste drame îl constituie neputinţa intelectualului cu aspiraţii superioare de a se adapta unei vieţi de reptilă. Lipsa de orizont îl înăbuşe, iar mediocritatea rebarbativă îi repugnă. Din acest nonconformism ţâşneşte firesc împotrivirea şi implicit năzuinţa spre o lume fundată pe alte principii etice. De aceea, Reymont va fi în permanenţă un inadaptabil, al cărui protest transpare în forme variate la multe din personajele sale, explicându-le substanţa intimă. Desele-i călătorii în străinătate şi refugiul în preocupările spiritiste reprezintă, la un mod specific, tot o evaziune dintr-o realitate apăsătoare.

În creaţia nuvelistică îndeosebi, sunt inşi care nu visează decât să se conformeze întru totul imperativelor înconjurătoare, renunţând aprioric la o personalitate care i-ar obliga să şi-o afirme. Se mulţumesc cu un trai obscur, cameleonic, cu privirea veşnic aţintită în jos. Goana ameţitoare şi adesea riscată pe înălţimile unui ideal le inspiră teamă, emoţiile puternice îi înspăimântă. Unul din aceştia este Józio din nuvela *De lucru! (Pracy!* 1928). Tipuri similare, axate însă pe alte laturi, sunt Halina şi părinţii ei din *File de jurnal (Z pamiętnika,* 1902). Întregul jurnal nu este decât un badinaj superficial care alunecă zglobiu la suprafaţa lucrurilor. Printre rânduri nu se strecoară nici o observaţie mai profundă. În această formă uşoară, Reymont ironizează subtil precaritatea cunoştinţelor culturale şi mărginirea universului cerebral şi afectiv al personajelor.

Cei mai mulţi însă încearcă să se împotrivească într-un fel sau altul piedicilor care le stăvilesc elanul. Dar protestul multora dintre ei îmbracă forme improprii, deoarece nu intuiesc de la început cauzele zbuciumului lor şi, mai ales, nu întrezăresc o cale care să-i ducă la rezolvarea pozitivă a dramei lor. Genio din nuvela *Idila (Idylla,* 1928) este un retardatar romantic care vegetează răpus de o melancolie aidoma lui Rene, eroul lui Chateaubriand. Faţă de incongruenţa existentă între diurnul vieţii şi visurile lui, reacţionează doar printr-un plictis apatic, refugiindu-se într-o intimitate metafizică. Ceea ce îl deosebeşte pe Genio de oamenii de prisos din literatura rusă a veacului al XIX-lea, de Oneghin ori Peciorin, este obsesia morţii care îi paralizează voinţa de acţiune. Negăsind nici o idee vrednică să i se

consacre, chinul lui sfârşeşte, firesc printr-o tragedie. Înrudit cu Genio, dar de o nuanţă diferită, este Jozek Pelka, personajul principal din romanul *Visătorul.* Idealul lui se constituie în planul visului şi nu are contururi distincte. Un dor nemărginit îl mână spre o „viaţă furtunoasă, spre o iubire pasională". Pełka reprezintă un pas înainte faţă de resemnatul Genio, deoarece încearcă să scape din acest claustru spiritual. Dar tentativa lui disperată era sortită eşecului. Mai întâi din pricina mijlocului inechitabil de realizare, furtul, apoi pentru că idealul lui nu se sprijinea în viaţa socială. Visurile, mai devreme sau mai târziu, se destramă. Este, dealtfel, şi părerea autorului. Tânărul visător se sinucide, ajungând la concluzia că „totul este o minciună, până şi visurile". În multe studii monografice, consacrate operei lui Reymont, romanul *Visătorul* a fost considerat, unilateral, doar ca o manifestare de idealism. Interpretarea este îngustă, deoarece cartea reprezintă protestul autorului, exprimat retrospectiv, faţă de viaţa redusă pe care era silit s-o ducă pe când era slujbaş feroviar. Avea pe atunci vârsta marilor idealuri şi a marilor dezamăgiri. Aşadar, condamnându-şi eroul la dispariţie, scriitorul îşi condamnă propriile visuri din acea vreme.

Cu un eşec se vor încheia, evident, şi încercările Stabrowskăi din *Frământări,* Irenei din *Visătorul* şi ale lui Hiacynt din *File de jurnal.* Căci înclinarea lor spre arta decadentă, artificioasă, trebuie considerată, cel puţin în punctul de plecare, tot ca un protest faţă de nimicnicia realităţii. Ciudăţeniile naturaliste ale scriitoarei Stabrowska, fastidioase pentru cei din jur, prilejuiesc scriitorului o ridiculizare copioasă a sloganurilor pozitiviste care discreditau ştiinţele ce nu studiau fapte concrete şi utile, precum filosofia, psihologia şi muzica. De aceeaşi factură, naturalistă, sunt şi ideile despre dragoste ale Irenei, o domnişoară tomnatică ce se declară adeptă a „drepturilor sfinte ale simţurilor", promovând drept religie „dragostea liberă" de orice prejudecăţi. Şi tot aşa, pe o direcţie eronată, evoluează elucubraţiile ermetice ale studentului Hiacynt; acesta, împreună cu câţiva confraţi, vrea să editeze o revistă cu file negre şi litere verzi, în care să declare război simboliştilor. Impulsurile Stabrowskăi, ale Irenei şi ale lui Hiacynt, deşi oneste în intenţia iniţială, dezvoltându-se într-o direcţie primejdioasă, savuros criticată de Reymont, vor sfârşi într-o fundătură contradictorie.

Un intelectual în devenire, modest în aspiraţii, este şi Jan din nuvela *De lucru!* Ascultând îndemnurile pozitiviştilor, Jan, fecior de ţărani,

urmează cu greu gimnaziul, visând la o îndeletnicire care să-i permită ulterior să se afirme. Dar, lipsit de protecție, nu găsește nicăieri de lucru. În cele din urmă, stăpânit doar de un egoism animalic, se îndrăgostește de iubita unui prieten pe care-l strangulează, nutrind iluzia că-i va ocupa locul vacant la căile ferate. Destinul lui Jan, de un tragism elevat, este îndreptat acuzator de către autor împotriva oficialităților care, neîngrijindu-se ca elementele pregătite să-și găsească un loc, unde să-și valorifice utilul cunoștințele căpătate, le lăsau în voia întâmplării. Multe din aceste cadre capabile își consumau eforturile în gol, sfârșind ca victime ale contextului social.

Zbaterea protestatară a intelectualilor de felul lui Genio, Pełka, Jan și ceilalți s-a irosit fără să izbândească, fiindcă strădania lor țintea solitar spre o finalitate contrazisă de realitate. Pe de altă parte, mijloacele alese de ei pentru a-și împlini idealurile erau utopice și nu corespundeau exigențelor unei etici elementare. Scriitorul motivează sugestiv prăbușirea lor iminentă.

Printre creațiile în care Reymont abordează problematica intelectualului nonconformist, dilogia *Comedianta-Frământări* ocupă locul central, înscriindu-se într-o direcție tematică foarte populară la răspântia secolelor XIX și XX. Conceput în convenția personajului-călăuză aproape întreaga narațiune este filtrată prin individualitatea eroinei principale, acest *kunstlerroman* prefigurează romanul modern polonez prin implicațiile autotematice ale relatării și inserțiile de teatru în teatru.[1] Așa cum prin valențele peisajului înfățișat panteist, a cărui capacitate de vizualizare impresionează, relația om-natură, tipologia și conflictele rurale, prevestește apariția tetralogiei, *Țăranii*. Interpretabil fie ca o prezentare la modul critic a situației artei în societatea poloneză de la sfârșitul secolului al XIX-lea, fie ca o expresie a conflictului dintre două generații, romanul are semnificații mai largi, exprimând protestul inadaptabilului Reymont față de realitatea vremii lui; la baza *Comediantei* se află povestirea Hankăi, o actriță care își dorea altă viață, pe care romancierul o cunoscuse pe când juca el însuși într-o trupă de actori provinciali. Janka Orłowska, eroină de prim-plan care transfigurează numeroase momente și trăiri ale autorului, marchează o treaptă superioară a împotrivirii intelectualului; depășind deconcertanța inactivă a lui Genio ori himerele cețoase ale lui Pełka. Visând să se

[1] Vezi și J. Rurawski, *Władysław Reymont*, Varșovia, 1977, p. 149 și 175.

realizeze ca artistă, se angajează într-un teatru aflat sub conducerea lui Cabiński. La fel ca ea procedase şi Władek din nuvela *În stradă (Na bruku*, 1894), care îşi părăsise iubita şi părinţii pentru a se consacra muzicii. Teatrul lui Cabiński reprezenta o situaţie caracteristică pentru toate teatrele din provincie din acea vreme. Repertoriul se alcătuia în funcţie de interesele băneşti ale direcţiunii, iar artiştii, exploataţi feroce, se întreceau într-un cinism de culise, în care cu greu se mai puteau depista rămăşiţe împrăştiate din vechile idealuri de consacrare scenică. Aici Janka întâmpină primele dificultăţi, primele dezamăgiri. Templul Melpomenei adăpostea o viaţă obscură şi trivială, pe reliefurile căreia tânăra entuziastă nu voia să se plieze. Greutăţile se abat tot mai des peste umerii ei slabi, epuizându-i dârzenia. Părăsită de actorul Niedzielski, pe care începuse să-l iubească, păstrându-şi asupra lui o ascendenţă morală şi intelectuală ce-l contraria, hărţuită de mizerie şi de intrigile de culise, Janka nu mai găseşte puterea să lupte. Cuprinsă de o deprimare adâncă, lesne de înţeles, în starea de graviditate în care se afla, cedează disperării şi încearcă să se sinucidă prin otrăvire.

Tentativa de sinucidere este explicată în maniera naturalistă, autorul relevând scientist-pozitivist relaţia cauză-efect; biologic prin ereditatea unora dintre înclinaţiile patologice ale părinţilor, şi social prin viaţa promiscuă care o împinge spre concesii ce-i contrazic idealul moral. Tribulaţiile eroinei în mediul actoricesc imund, demitizat stăruitor, sunt expuse de Reymont cu competenţa celui care s-a înfruptat copios din amarul vieţii de scenă; între 1885-1890 a jucat în câteva trupe provinciale, îndurând, asemenea eroinei, oprobriul familiei, foamea şi cinismul colegilor. Salvată de la moarte şi transportată în casa tatălui ei, Janka îşi revine cu încetul sub privegherea duioasă a lui Orłowski. Ambele personaje au o construcţie lineară, posedând bogate resurse de energie afectivă. Acum, după ce au fost apropiaţi din nou în urma unui concurs de împrejurări, care le-a zdruncinat sufletele, tatăl şi fiica se regăsesc într-o dragoste puternică. Trecerile de la o dominantă la alta, de la ura iniţială la iubire, se săvârşesc ca rezultat al unor intense zguduiri psihologice, caracteristice firilor pasionale. Scena împăcării este impresionantă, sondajele întreprinse în sufletele personajelor vădind profunzime şi complexitate. Chiar dacă modalităţile expunerii trimit în proporţii funcţionale spre poetici diferite: realistă, naturalistă, impresionistă şi expresionistă, toate cultivate, e drept, diferenţiat în epocă.

După otrăvire, în *Fermenty* (Frământări), Janka intră într-o fază de declin. Procesele de conştiinţă iau tot mai rar forma unor conflicte între visurile ei şi mediul înconjurător în rarele clipe de trezire, simte că se înăbuşe în acest cadru redus şi mereu acelaşi, dar nu mai are curajul s-o ia de la capăt. Toate gândurile de odinioară, toate vechile aspiraţii, le simte dormitând în ea, dar dacă odată credea în ele, visând fericirea prin realizarea lor, acum a devenit sceptică faţă de aceste „prosteşti iluzii ale tinereţii". Asistând la o criză de nebunie a tatălui său, în conştiinţa Jankăi se dezlănţuie o luptă dramatică între avântul spre o viaţă cu orizonturi vaste şi obligaţii filiale, luptă care se încheie în sensul alternativei din urmă. Prezenţa în roman a unor tipuri patologice, ca Orłowski sau Świerkoski, atestă urme ale înclinaţiilor lui Reymont spre descripţia naturalistă, caracteristică pentru creaţiile de început, unde stăruiau obsesiv situaţiile morbide, faptele brute, sângele etc. Până la urmă, Janka acceptă şi jugul conjugal, iar ultima vizită a lui Głogowski la Krosnowa o găseşte aproape fericită în mijlocul familiei şi al grijilor gospodăreşti. Câţiva ani fuseseră deajuns ca noroiul mediocrităţii casnice să acopere cu o crustă groasă înflăcărarea juvenilă a Jankăi. Aceleaşi condiţii vor irosi şi talentul muzical al Zaleskăi, din acelaşi roman, o tânără ce va sfârşi ca roabă a bărbatului şi a copiilor, şi tot din aceleaşi motive se va prăbuşi şi Władek din *În stradă*, ajungând într-un spital cu bolnavi de tifos.

Într-o recenzie asupra romanului *Comedianta*, scriitoarea Gabriela Zapolska, vorbind despre pasiunea teatrală a eroinei, o socotea drept ceva cu totul trecător, deoarece nu-şi afla un punct de sprijin în înclinaţiile părinţilor. De aceea – opina – Janka rămâne învinsă la sfârşitul cărţii. Zapolska judeca însă personajul după tipicul naturalist, căutând originea tuturor însuşirilor în temperamentul moştenit de la înaintaşi.[1] Spre deosebire de Pełka ori Jan, a căror înfrângere era hotărâtă de natura contradictorie a idealului lor, capitularea jalnică a Jankăi Orłowska, a Zaleskăi sau a lui Władek, este regizată în primul rând de promiscuitatea socială. Şi Janka, şi Władek sunt nişte icari cu aripile frânte de viaţă. Sacrificiile lor s-au dovedit inutile, dar zborul lor rămâne de domeniul exemplarităţii.

---

[1] G. Zapolska, *Władysław Reymont: „Comedianta"*, „Przegląd Tygodniowy", Varşovia, 1896, nr. 44, p. 490-492.

Şi înfrânţi sunt şi cinicii de diferite nuanţe, care alcătuiesc ambianţa umană a teatrului Cabiński. Cei mai mulţi dintre actori au păşit în lumina rampei, nutrind idealul de a-şi încununa fruntea cu laurii scenei. Urme degenerate din aceste iluzii pierdute răzbat uneori în discuţiile despre artă, dar din evlavia inocentă a începutului n-a mai rămas aproape nimic. Topolski mai visează încă să organizeze un teatru în care să joace „artişti şi nu clowni", un teatru izbăvit de ifosele „stelelor", în care totul să fie real, de la elementele decorative până la jocul actorului. Până aici, Topolski nu face decât să repete întocmai principiile teatrului naturalist francez, expuse de Zola în volumul *Le naturalisme au théâtre* (1881) şi aplicate consecvent în practica spectacolului de Antoine la Théâtre libre, pe care îl înfiinţează în 1887. Este interesant că romancierul pune în seama personajului unele idei de natură mai generală, care contrazic afirmaţiile precedente: Topolski e convins la un moment dat că teatrul este „un altar, iar reprezentaţiile nişte ceremonii sfinte în cinstea divinităţii", că arta este o lume în afara cotidianului plat, destinată unui cerc îngust de iniţiaţi. Susţinerile de acest fel aparţineau simboliştilor francezi şi erau profesate la Théâtre d'Art, organizat în 1891 de Paul Fort, şi, începând din 1893, continuate de Théâtre de l'Oeuvre sub conducerea lui Lugné Poe. Această fisură în structura ideologică a lui Topolski arată o recepţie nu prea clară din partea autorului a discuţiilor îndelungate purtate în Franţa între naturalişti şi simbolişti în problema artei teatrale, discuţii răsfrânte cu destulă conştiinciozitate în periodicele poloneze.[1] Un alt actor, Pieś, are reputaţia unui veşnic căutător de adevăruri, la care însă renunţă prea lesne pentru a fi luat în serios. Concluziile lui, câteodată pertinente, ne depăşesc cadrul unei conversaţii întâmplătoare. Şi Topolski, şi Pieś, deşi mai păstrează unele ţeluri nu prea desluşite în legătură cu arta, sunt, de fapt, nişte rataţi. În comportarea lor şi a altora nu se ştie niciodată unde încetează jocul şi unde începe trăirea adevărată. Teatralismul scenei se exteriorizează *volens nolens* şi în viaţa de zi cu zi. Convenienţele etice nu mai prezintă nici o însemnătate pentru nici unul dintre ei. Toţi îşi îndrumă viaţa după dictonul odios „scopul scuză mijloacele", afişând un liberalism moral care îl determină pe autor să

[1] Vezi, de pildă, corespondenta Gabrielei Zapolska pilblicată în „Kurier Codzienny", Varşovia, 1890, nr. 173; 1893, nr. 327, 331, 334; 1895, nr. 87-90 şi „Przegląd Tygodniowy", Varşovia, 1892, nr. 47.

califice această lume drept un „sol mlăştinos", unde virtuţile se ofilesc şi caracterele se alterează.

În acest mediu al culiselor, în care triumfă ambiţiile mărunte şi răzbunările joase, erotismul frivol şi cabotinismul cras, excepţiile sunt aproape cu neputinţă. Cuplul Cabiński înşală cât poate şi pe cine poate, pozând ipocrit şi comic într-un menaj fericit. Doar bătrâna şi înţeleapta dădacă, ce îngrijeşte de copiii aproape părăsiţi, asistă la scene intime cu adevărat groteşti între cei doi soţi care îşi aruncă pătimaş în faţă tot ce gândesc unul despre altul. Şi aceste gratulaţii conjugale nu sunt deloc agreabile. Sowińska, din răzbunare pentru unicul fiu care s-a împuşcat din cauza unei actriţe, grăbeşte cât poate căderea tinerelor care se angajează la teatru. E o maestră a colportajului. Kotlicki e convins că orice împotrivire faţă de influenţa nefastă a realităţii actoriceşti viciate este zadarnică, de aceea îndeamnă pe ceilalţi să se înfrupte cât pot la ospăţul plăcerilor pe care le oferă viaţa, el însuşi procedând în consecinţă. Frumosul Władek nu manifestă decât o singură înclinaţie: crâşma, banii şi femeile, acestea din urmă cât mai puţin inteligente, pentru că sunt mai comode.

Aşadar, nicăieri nici o preocupare cu adevărat serioasă, pretutindeni calambururi şi cabale de multe ori licenţioase, care chiar dacă nu pornesc totdeauna din ură, au totuşi urmări identice. În aceste condiţii, cedează până şi obstinaţia voluntară a Jankăi Orłowska. Topolski şi Pieś, Cabiński şi Sowiński, Władek şi Kotliki etc. evoluează inexorabil pe drumuri diferite fie spre filosofia negativistă a indiferenţei senile faţă de viaţă, proprie bătrânului pescar din *Comedianta,* care o îndeamnă pe Janka să nu tindă spre nimic în afară de linişte, căci liniştea constituie adevărata fericire, fie spre o pasivitate cu rădăcini mistice á la Witowska, fie, în sfârşit, şi aceasta este perspectiva cea mai întunecată, spre pierderea oricărui simţ al demnităţii umane, ceea ce înseamnă corupţia totală.

Dezamăgirile încercate nu rareori de Reymont i-au presărat viaţa cu momente de adâncă descurajare, în timpul cărora scriitorul, meditând retrospectiv asupra zbuciumului său, conchidea pesimist asupra zădărniciei eforturilor cheltuite. Perioadele acestea de restrişte transpar pregnant în creaţia sa, explicând în bună măsură numărul apreciabil de intelectuali înfrânţi în luptă cu viaţa. Dar Reymont, în opera lui mare, nu este un învins. Slăbiciunea lui este trecătoare; o nădejde nelămurită stăruie permanent ca un fundal stimulator, hrănindu-i încrederea într-o

lume mai bună. Deşi nu întrezăreşte contururile acestei lumi, tânjeşte după ea, presimţind că se va înfăptui odată. Încrederea îi generează hotărârea de a nu se lăsa îngenuncheat de vitregia socială. Gustul amar, de cenuşă, pe care îl lasă cititorului înfrângerea unor intelectuali ca Janka Orłowska, se şterge repede sub jetul de lumină ce irumpe din exemplul altor inadaptabili, precum dramaturgul Głogowski din *Comedianta–Frământări* ori pictorul Buczek din *Visătorul*. Unicul ţel spre care se consumă eforturile lui Głogowski – personaj în care sunt evidente unele elemente din biografia autorului – este literatura. Nici un sacrificiu nu i se pare prea mare pentru a-şi îndeplini acest ideal prestigios. Are ceva din dârzenia iniţială a Jankăi, dar o dârzenie fanatică, ce nu se va pleca în faţa loviturilor. Căci e convins că trebuie să învingă. Împotriva incompetenţei criticii teatrale şi a superficialităţii unui public capricios, va lupta cu talentul său viguros. Pentru că teatrul nou trebuia fundat pe alte opere decât pe ale clasicilor. Pentru Głogowski, Schiller este doar un ecou al enciclopediştilor şi al revoluţiei franceze, Goethe nu este decât Faust, iar acesta, chiar dacă întrupează tipul ideal al omului, este doar un experimentator, Byron este doar un răzvrătit individualist care a pălmuit Anglia cu capodopere, iar Shelley un poet al elementelor, nu al oamenilor. Îi preţuieşte doar pe Shakespeare, în care vede întregul univers ce poate fi meditat, dar nu şi înţeles, şi pe Ibsen care prevesteşte apariţia unui mare talent. Noile opere menite să inoveze dramaturgia nu sunt nici elucubraţiile concupiscente ale Stabrowskăi, pe care le osândeşte fără rezerve. Teatrul modern are nevoie de creaţii care să reflecte realist şi în profunzime oamenii. Şi Głogowski îşi păstrează până la sfârşit acest ideal, chiar dacă uneori vitregiile vieţii par să-l încovoaie.

Răzvrătirea lui, izvorâtă din repulsia pentru mediocritatea sufocantă a vieţii, creşte în intensitate, alimentându-i tăria de a lupta. Sincer îndurerat de căderea Jankăi în mocirla lipicioasă a filistinismului casnic, nu acceptă nici un fel de compromis şi luptă neabătut mai departe. Perspectiva dezvoltării lui este antrenantă, presupunând, e adevărat, riscul suferinţei, dar şi satisfacţia idealului împlinit. În cadrul unei naraţiuni schimbate, se înţelege, va evolua asemănător şi pictorul Buczek din *Visătorul*. Ajuns la Paris cu o bursă, studiază cu sârg pentru a-şi îmbogăţi cunoştinţele şi a-şi perfecţiona meşteşugul. Venirea lui Pelka îl află trăind modest, dar muncind intens, neclintit în hotărârea de a se afirma.

Şi cu o izbindă se încheie şi zbaterea lui Franek şi Lili din nuvelele cu aceleaşi nume. Amândoi trăiesc în mediul viciat al culiselor, Franek ca slugă a tuturor, Lili ca artistă. Ei nu sunt nişte intelectuali decât în perspectiva timpului, amândoi având o cultură precară. Însufleţit de chemarea talentului, Franek reuşeşte după chinuri îndelungate să dramatizeze un roman, *Ulana* de J.Ig. Kraszewski. Manuscrisul îi este furat, dar Franek e hotărât să scrie piesa din nou. Iar Lili îşi sacrifică propria iubire pentru fericirea celui divinizat, conştientă că nu va putea învinge prejudecăţile exclusiviste ale clasei din care provenea acesta.

Toţi aceşti inadaptabili, a căror luptă împlineşte semnificaţii optimiste, trăiesc într-o epocă de restrişte când, după un avânt al progresului, se instaurează o reacţiune socială care stârneşte împotrivirea intelectualilor cu vederi largi. Chiar dacă protestul lor rămâne victorios, în sensul că nu şi-au întinat idealurile prin concesii şi nici nu au renunţat la ele, conflictul existent între ei şi realitatea opresivă continuă să se dezvolte atâta vreme cât fiinţează împrejurările care i-au dat naştere. În toate aceste ipostaze de intelectuali neconformişti, transpar cu limpezime personalitatea robustă a celui care le-a plăsmuit. Reymont, ca şi Głogowski, nu s-a lăsat doborât de vitregia condiţiilor de viaţă, mai ales în perioada adolescenţei, a biruit piedicile care îi stăteau în cale şi a lăsat în urmă o operă monumentală, a cărei perenitate înfruntă temerar timpul.

STAN VELEA

TABEL CRONOLOGIC

1861 Desființarea iobăgiei și împroprietărirea țăranilor în Regatul polonez; în teritoriul ocupat de prusieni se înfăptuiseră între 1811-1850, iar în Galiția, aflată sub stăpânire austriacă, în 1848.
Moare J. Lelewel (n. 1786), istoric polonez de renume, om politic și activist democrat; conducătorul ideologic al revoltei de eliberare națională din 1830-1831.
Se stinge din viață prințul A. Czartoryski (n. 1770) – mare om politic polonez, poet și teoretician al literaturii. Inițial potrivnic revoltei de eliberare națională din 1830-1831, apoi președinte al guvernului național și, după înfrângere, conducător politic al emigranților polonezi din Paris.
Apar romanele: *Marile speranțe* de Ch. Dickens, *Salambô* de G. Flaubert, *Părinți și copii*, de I. Turgheniev, *Elena* de D. Bolintineanu.

1862 Se organizează la Varșovia Școala superioară.
V. Hugo publică tetralogia *Mizerabilii*.

1863 Este înăbușită în sânge de către trupele țariste a treia încercare de eliberare națională a Poloniei. Între anii 1795-1918 Polonia a fost împărțită între Rusia și Austria.
Se înființează la Iași Societatea „Junimea".
Se tipăresc romanele: *Război și pace* de L.N. Tolstoi, *Căpitanul Fracasse* de Th. Gautier, *Ciocoi vechi și noi* de N. Filimon.

1864 Se promulgă decretul împroprietăririi țăranilor în Regatul polonez.

1866 În școlile din Regatul polonez se introduce limba rusă ca obiect obligatoriu.

F.M. Dostoievski publică cartea *Crimă şi pedeapsă.*

1867 *7 mai.* Se naşte, în satul Kobiele Wielkie, aproape de Piotrków, în Polonia, Władysław Stanisław Rejment, cunoscut ca scriitor sub numele de Wł. Reymont. Tatăl său, Józef Rejment, era dascăl de muzică la şcoala din sat şi organist; mama, Antonina Kupczyński, provenea dintr-o familie de şleahtici. Władysław este al cincilea dintre cei şapte copii, cinci fete şi doi băieţi.

Începe să apară la Iaşi (după 1885, la Bucureşti) revista bilunară (după 1872 lunară) „Convorbiri literare" a Societăţii „Junimea". Se decretează autonomia Galiţiei.

1868 Părinţii se mută la Tuszyn, câteva mile depărtare de centrul textilist Łódź.

Apare *Idiotul* de F.M. Dostoievski.

1869 Se inaugurează canalul de Suez.

Este închisă Şcoala superioară de la Varşovia.

G. Flaubert publică *Educaţia sentimentală.*

1870 Arheologul H. Schliemann descoperă vestigiile cetăţii Troia.

În atmosfera spirituală încep să domine ideile pozitiviste: renaşterea Poloniei prin redresarea economiei, dezvoltarea ştiinţelor, culturalizarea maselor, emanciparea femeii, egalitatea cetăţenească, indiferent de naţionalitate, religie şi sex etc. Scriitorii mari ai vremii se lasă antrenaţi de ideologia pozitivistă: B. Prus, E. Orzeszkowa, M. Konopnicka, H. Sienkiewicz, G. Zapolska.

1870-1871 Războiul franco-prusian.

1871 Comuna din Paris.

Apare romanul *Familia Rougon-Macquart* de E. Zola.

1872 Ia fiinţă Academia de Ştiinţe de la Cracovia.

E. Orzeszkowa publică romanul *Marta,* un îndemn pentru societate de a pregăti femeile pentru ocupaţii practice.

1873 L.N. Tolstoi publică *Anna Karenina.*

1874 Reymont este înscris la şcoala elementară din Tuszyn; foarte slab la învăţătură, rătăceşte din şcoală în şcoală, până când ajunge cu mare greutate la gimnaziul de la Czgęstochowa, pe care nu reuşeşte să-l termine.

Apare *Pseudokynegheticos* de Al. Odobescu.

1876 Th.A. Edison inventează fonograful cilindric, iar Al.G. Bell brevetează, în acelaşi an cu Gray, invenţia telefonului.
În regiunile ocupate de prusieni, limba germană devine limba oficială.
Moare Al. Fredro (n. 1793) , considerat un Carlo Goldoni polonez.
Se stinge din viaţă S. Goszczyński (n. 1801), scriitor romantic polonez, ale cărui opere sunt inspirate din realităţile Ucrainei.

1877 Apar: *Otrava* de E. Zola, *Schiţe în cărbune* de H. Sienkiewicz.

1877-1878 Războiul ruso-româno-turc.

1878 V. Alecsandri este premiat la Montpellier pentru *Cântecul gintei latine*.

1879 Se publică *Fraţii Karamazov* de F.M. Dostoievski, *Povestiri* de G. de Maupasaant.

1880 Elevul „nenorocos" este expediat la Varşovia să înveţe croitoria în atelierul lui K. Jakimowicz, soţul uneia dintre surorile sale, Katerina.
Asociaţia iluminării populare lansează lozinca culturalizării poporului, înţelegând prin popor ţărănimea.
E. Zola publică lucrarea *Despre romanul experimental*, în care pledează pentru cuprinderea naturalistă a realităţii în artă.

1881 La Iaşi începe să apară revista „Contemporanul".
La Varşovia îşi începe viaţa periodicul „Prawda", care va promova ideile burgheziei pozitiviste.
A. France publică *Crima lui Sylvestre Bonnard*, I. Creangă, *Amintiri din copilărie*.

1882 Ia fiinţă primul grup socialist polonez, condus de studentul L. Waryński.

1883 Moare C.K. Norwid (n. 1821), al patrulea corifeu al romantismului polonez.
Apare volumul *Poesii* de M. Eminescu.
H. Sienkiewicz publică prima parte, *Prin foc şi sabie*, din trilogia istorică, operă concepută cu scopul expres de „îmbărbătare a inimilor".

1884 Reymont trece cu succes examenul de calfă, prezentând un frac cusut după toate regulile artei croitoriceşti. Colaborează la rubrica de accidente a periodicului „Kurier

Warszawski". Fuge de la Jakimowicz, şi poliţia îi fixează domiciliu forţat acasă pentru un an.

Apare *Aşa vorbit-a Zaratustra* de F. Nietzsche, scriere care va transmite ecouri puternice în literatura curentelor de avangardă.

Are loc premiera comediei *O scrisoare pierdută* de I.L. Caragiale.

Apare piesa *Raţa sălbatică* de H. Ibsen.

În primul său roman, *Avanpostul*, B. Prus demonstrează artistic ideea potrivit căreia expansiunea coloniştilor nemţi poate fi stăvilită numai de ataşamentul ţăranilor polonezi faţă de pământ.

Apare volumul *Nuvele* de A. Dygasiński, unul dintre prozatorii naturalişti de frunte din Polonia.

1885 Reymont fuge de la părinţi şi se angajează în trupa teatrală a lui Stobiński, apoi în cea a lui Ratajewicz.

Moare V. Hugo, port-drapelul romantismului francez.

Apar romanele: *Germinal* de E. Zola, *Bel Ami* de G. de Maupassant, *Dziurdzii* de E. Oreszkowa.

1886 Reymont se întoarce acasă şi intră slujbaş la căile ferate într-o staţie secundară.

Îşi începe apariţia la Varşovia revista „Głos" („Vocea"), în care tinerii M. Bohusz şi L. Popławski vor promova programul poporanist: reprofilarea industriei pe cerinţele naţionale, mărirea capacităţii de consum a pieţei interne prin îmbunătăţirea situaţiei economice aşi culturale a ţărănimii, antiurbanismul, legătura indisolubilă cu pământul, tipul armonic dezvoltat în sânul naturii, puritatea etică a satului etc. Apare volumul al doilea, *Potopul*, din trilogia lui H. Sienkiewicz.

1887 Reymont părăseşte slujba şi pleacă la Wrocław cu Puszow, secretarul Asociaţiei teozofice.

Începe construirea Turnului Eifel.

Ia fiinţă la Paris „Thèâtre Libre" sub direcţia lui A. Antoine.

Limba polonă este scoasă din şcolile de pe teritoriul ocupat de prusieni.

Moare J.I. Kraszewski (n. 1812), părintele romanului istoric polonez.

Apare volumul *Pământul* de E. Zola, a cărui citire îl va hotărî pe Reymont să scrie, în replică, ciclul *Ţăranii*.

Săptămânalul „Życie" („Viața") începe să răspândească la Varșovia ideile simboliste.

E. Orzeszkowa susține prin romanul *Pe Niemen* că nobilimea ruinată nu se poate regenera social decât prin apropierea de țărănime.

1887-1888 H. Sienkiewicz publică *Pan Wołodyjowoski*, ultimul volum al trilogiei istorice.

1888 E. Orzeszkowa pledează pentru virtuțile caracterologice ale țăranului din *Bădăranul*; iar A. Dygasiński își continuă opțiunile naturaliste în *Beldonek*.

În romanul Kaśka Kariatyda, G. Zapolska zugrăvește situația femeii ca victimă a societății burgheze.

1887-1889 Apare cel mal bun dintre romanele lui B. Prus: *Păpușa*, un tablou magistral al mediului orășenesc polonez din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

1889 Wł. Reymont se află într-o trupă teatrală care dă reprezentații la Częstochowa.

Ia ființă Uniunea muncitorilor polonezi.

Se sting din viață M. Eminescu și I. Creangă.

Apare volumul de Poezii de J. Kasprowicz, de certă orientare modernistă.

1890 Reymont intră iarăși la căile ferate ca supraveghetor de linie. Scrie intens în timpul liber.

Moare V. Alecsandri.

Apare romanul *Foamea* de K. Hamsun, unul dintre concurenții lui Reymont la Premiul Nobel.

1891 Apar romanele: *Tess d'Urbervilles* de Th. Hardy (alt concurent al lui Reymont la Premiul Nobel), *Portretul lui Dorian Gray* de O. Wilde, trilogia *Emancipatele*, o suculentă ridiculizare a exagerărilor mișcării feministe, de B. Prus, *Fără ideal* de H. Sienkiewicz, *Zvârlit din șa* de A. Sygietyński, *Poezii* de K. Tetmajer.

1892 Reymont debutează în presa vremii cu nuvela *În ajunul Crăciunului*, apărută în periodicul „Myśl" („Ideea").

1893 Concediat, Reymont pleacă la Varșovia, hotărât să se consacre literaturii.

Publică nuvela *Moartea* în revista „Głos".

Începe să apară periodicul de stânga „Robotnik" („Muncitotul"). Se tipăresc: *Familia Połaniecki* de H. Sienkiewicz, *Menajerie umană* de G. Zapolska, *Dan* de Al. Vlahuță.

1894 Reymont face o călătorie la Częstochowa și își publică impresiile: *Pelerinaj la Jasna Góra,* în „Tygodnik Ilustrowany" („Săptămânalul ilustrat").
Nicolae al II-lea urcă pe tronul Rusiei.
Apar: *Cărțile junglei* de R. Kipling, *Petrolul* de Sewer (I. Maciejowski); D. Zamfirescu începe publicarea ciclului *Romanul Comăneștenilor.*

1895 În „Kurier Codzienny" („Curierul zilnic"), Reymont publică romanul *Comedianta,* un protest împotriva filistinismului înăbușitor al stării a treia.
G. Marconi și A.S. Popov inventează radioul; în același an, Frații Lumière inventează cinematograful.
Ia ființa colecția „B.P.T." sub direcția literară a lui Dumitru Stăncescu.
Apare *Mașina timpului* de H.G. Wells.
B. Prus publică romanul *Faraonul,* în replică la *Prin foc și sabie* de H. Sienkiewicz.

1896 În *Biblioteca Warszawska,* lui Reymont îi apare romanul *Frământări,* o continuare a *Comediantei.*
Quo vadis? de H. Sienkiewicz, operă sugerată de persecuțiile creștinilor în timpul împăratului Nero.

1897 La Cracovia își începe apariția revista simbolistă „Życie".

1897-1898 Tot în „Kurier Codzienny", apare *Pământul făgăduinței,* frescă poporanistă a urbei industriale.

1898 Se pun bazele Politehnicii din Varșovia.
Apar: *Varșovianca* de St. Wyspiański, *Munci de Sysyf* de St. Żeromski.

1899 Wł. Reymont suferă un accident de tren, după care va rămâne cu traumatisme serioase, ce se vor vindeca anevoie.
St. Przybyszewski (1888-1927) publică la Cracovia, în lunarul „Życie", articolul *Confiteor,* un manifest al esteticii simboliste.
Apar: *Învierea* de L.N. Tolstoi, *Foma Gordeev* de M. Gorki, piesele *Protesilas și Laodamia, Lelewel și Meleagru* de St. Wyspiański.

1900 Se publică: *Familia Buddenbrook* de T. Mann, *Cavalerii teutoni* de H. Sienkiewicz, *Oameni fără cămin* de St. Żeromski.

1902-1908 Reymont publică în „Tygodnik Ilustrowany" tetralogia *Țăranii: Toamna, Iarna, Primăvara, Vara.*

1905 H. Sankiewicz este distins cu Premiul Noel pentru capodopera *Quo vadis?*

1905-1907 Revoluția burghezo-democratică din Rusia. A stârnit ecouri largi în Polonia. Reymont a înțeles-o doar umanitar și național.

1906 Apare *Mara* de I. Slavici.

1907 G. Zapolska publică cea mai bună piesă a ei – *Moralitatea doamnei Dulska.*

1909 Apare *Vișătorul* de Reymont, protest retrospectiv împotriva unei vieți lipsite de perspective antrenante.

Apare romanul *Copiii*, de B. Prus, în care prezintă revoluția burghezo-democratică din Rusia (1905-1907).

1910 Se sting din viață E. Orzeszkowa (n. 1841) și M. Konopnicka (n. 1842) – reprezentante renumite ale realismului critic în Polonia (prima în proză, a doua în poezie).

1911 Apare *Vampirul* de Reymont, expresie a evadărilor spiritiste.

1912 Moare B. Prus (n. 1847), cel mai de seamă reprezentant al prozei realist-critice din Polonia.

1913-1918 Reymont tipărește în „Tygodnik Ilustrowany" trilogia istorică *Anul 1794* (*Ultimul seim al Republicii*, *Nil desperandum*, *Insurecția*), ecou al luptelor care au dus la cotropirea Poloniei.

1914-1918 Primul război mondial. La 7 noiembrie 1918, Polonia își va recăpăta independența națională.

1916 Moare H. Sienkiewicz (n. 1846), cel mai important scriitor polonez de romane istorice.

1917 Academia de științe din Cracovia intenționează să-i propună pe Reymont pentru Premiul Nobel pe 1918, pe care-l va lua însă H. Pontoppidan.

1919-1920 Reymont întreprinde două călătorii în America, unde vizitează coloniile poloneze. Nuvelele *Prințesa* (1922),

Întoarcerea (1921), *Spovedania* (1922) sunt răsfrângeri ale acestei călătorii.

1920 Apare *Ion* de L. Rebreanu, prima mare creaţie obiectivă din literatura română, replică la imaginea sămănătoristă a lumii rurale (Al. Piru).

1921 Reymont se îmbolnăveşte de inimă; ulterior va petrece mult timp în diferite staţiuni balneo-climaterice.

1922 L. Rebreanu publică *Pădurea spânzuraţilor*, roman distins în acelaşi an cu Marele premiu al Societăţii Scriitorilor Români.

1923 Reymont se tratează pe litoralul Mediteranei, în sudul Franţei şi la Florenţa. Este propus, alături de St. Żeromski, pentru Premiul Nobel pe anul 1924.

1924 Se întoarce în ţară, la Kołaczkowo. I se conferă Premiul Nobel pentru epopeea *Ţăranii*, premiu pentru care candidau şi alţi scriitori de prestigiu precum: Th. Hardy, Th. Mann, B. Ibáñez, M. Gorki, S. Undset, Grazia Deledda, A. Jirásek.

1925 *25 decembrie.* Moare la Varşovia Władysław Reymont; osemintele i-au fost înhumate în catedrala Sf. Ioan.

Moare I. Slavici (n. 1848), strălucit anticipator al lui L. Rebreanu.

Se stinge din viaţă St Żeromski (n. 1864), cel mai mare scormonitor al durerilor Poloniei cotropite.

ST. V.

NOTĂ ASUPRA TRADUCERII

Dilogia lui Władysław Reymont, *Comedianta–Frământări*, apare pentru prima dată în românește, tot în traducerea noastră, în anul 1984 la Editura Univers. Transpunerea a fost făcută după originalul cuprins în prima ediție critică alcătuită de Adam Bar: Wł. Reymont, *Scrieri* (*Pisma*), Varșovia, 1949-1952, vol. 1-20; respectiv volumele II, 1949 (*Comedianta*) și III, IV, 1949 (*Frământări*).

Autorul tălmăcirii s-a străduit să păstreze și în limba română particularitățile distinctive ale stilului reymontian, cu originea în curentele estetice care s-au înfruntat în epoca elaborării. Descrierea realistă a mediilor sociale, câteodată cu îngroșări naturaliste, se împletește fără bruscări supărătoare cu muzicalitatea tablourilor de natură și fiorii nostalgiei nelămurite, cultivate de școlile moderniste. Cât va fi izbutit, să realizeze din această intenție lăudabilă, vor aprecia cititorii care cunosc sau nu originalul polonez.

În transcrierea numelor proprii, a fost respectată grafia originală, cu toate că citirea lor implică nu o dată dificultăți pentru lectorul de la noi din cauza abundenței de consoane sau a unor litere cu valori sonice specifice limbii polone. Dăm, de aceea, câteva indicații de pronunție, menite să ușureze receptarea lor: *ą* = *o*^{n} (*o* nazal); *ę* = *e*^{n} (*e* nazal); *c* = *ț*; *j* = *ī* (*i* scurt); *ł* = *u*; *ó* = *u*; *cz, ci, ć* = *č* (ci); *rz, zi, ź* = *j*; *sz, si, ś* = *ș* (și). Excepție de la această regulă au făcut doar câteva denumiri care au intrat demult în limba noastră și sunt cunoscute în scrierea fonetică proprie limbii române: Varșovia, Cracovia, de pildă.

ST. VELEA

Lui Marian Gawalewics[1]
AUTORUL

I

Bukowice, staţia de cale ferată de pe linia spre Dąbrowa, se află într-un loc minunat.... S-a tăiat un drum cotit printre colinele acoperite cu fagi şi stejari, iar acolo unde locul era mai plat, între un munte uriaş, care îşi înalţă vârfurile stâncoase deasupra pădurilor, şi o vâlcea lună şi îngustă, plină de ochiuri de apă şi de noroaie năpădite de verdeaţă, a fost aşezată staţia. Gara de cărămidă netencuită, cu un etaj, unde locuiau şeful de gară şi ajutorul lui, o căsuţă de lemn, într-o latură, pentru telefonist şi angajaţii mai mărunţi, alta la fel, aproape de macazuri, pentru supraveghetorul de linie, trei gherete pentru pază plasate în diferite colţuri pe terenul staţiei şi o rampă descoperită pentru încărcarea mărfurilor – cam aceasta era totul.

Pădure se-ntindea în spatele gării, pădure fremăta şi-n faţa ei. Fâşia de văzduh albăstrui, presărată cu nori cenuşii, se înălţa ca un acoperiş în lărgimea tăriilor.

Soarele se apropia de amiază, lumina tot mai alb, dogorind din ce în ce mai tare; povârnişurile roşcate ale muntelui de piatră, cu vârful zdrenţuit, scobit parcă violent de torentele primăverii, se scăldau în strălucirea soarelui.

---

[1] Marian Gawalewicz (1852-1910), dramaturg, ziarist, regizor şi director de teatru polonez.

Stăpânea liniştea unei amiezi de primăvară. Copacii încremeniseră în tăcere. Frunzele verzi de fag, ascuţite, atârnau parcă somnoroase, îmbătate de lumină, căldură şi linişte.

Rareori se auzea vreun ciripit în desişul pădurii, doar ţipetele păsăretului de apă din mlaştini şi bâzâitul slab al ţânţarilor răsunau în văzduh.

Peste linia lungă, de un albastru intens, a şinelor ce se aşterneau în depărtare ca un lanţ neîntrerupt cu zigzaguri şi curbe, aerul încins juca în ape violete.

Din biroul şefului staţiei ieşi un bărbat scund şi lat în umeri, cu părul deschis, aproape cânepiu. Era îmbrăcat sau mai degrabă vârât într-un surtuc elegant; îşi ţinea pălăria într-o mână şi se îmbrăca în paltonul pe care i-l ţinea un muncitor.

Şeful gării sta înaintea lui, îşi mângâia barba lungă, încărunţită, cu o mişcare automată şi zâmbea prietenos. Era şi el tot atât de îndesat, solid şi lat în spete, iar în ochii albaştri ce fulgerau sub sprâncenele stufoase şi fruntea înaltă, se citeau aceeaşi hotărâre şi fire puternică, neînduplecată. Nasul drept, buzele groase, un fel anume de a-şi apropia sprâncenele şi privirea deschisă, care lovea ca un stilet, arătau un caracter violent.

– La revedere, pe mâine, rosti vesel măruntacul bălai, întinzând mâna-i mare.

– La revedere! Hai, lasă-mă să te pup... Mâine bem aldămaşul!

– Eu mă cam tem de ziua de mâine...

– Curaj, băiete! Să nu-ţi fie frică. Cuvântul meu îţi garantează un rezultat bun. Îi spun îndată Janiei totul... Mâine vii la noi la masă, îi ceri mâna, ţi se acordă, peste o lună facem nunta şi... vom fi vecini... Ehei!... Eu ţin la dumneata, domnule Andrzej! Totdeauna mi-am dorit un asemenea fecior, dar dacă n-am avut, ce să fac... măcar un ginere să am!...

Se sărutară din toată inima, tânărul urcă în brişca uşoară, de munte, care aştepta la intrare, şi porni repede pe drumeagul îngust prin pădure. Privi înapoi, îşi scoase încă o dată pălăria, apoi se înclină adânc spre fereastra de la etaj şi dispăru în umbra

pădurii. Aici sări din brişcă, îi porunci vizitiului să plece, iar el o luă de-a dreptul pe jos. Când nu-l mai văzu, şeful staţiei se întoarse în birou şi se apucă să-şi rezolve corespondenţa oficială.

Era foarte mulţumit că Grzesikiewicz îi ceruse mâna fiicei; i-o făgăduise, fiind cum nu se poate mai sigur că şi ea va fi de acord.

Cu toate că nu sărea în ochi de frumos, Grzesikiewicz era foarte deştept şi foarte bogat. Pădurile în care se afla gara şi cele câteva conace vecine erau proprietatea tatălui său.

Bătrânul Grzesikiewicz era înainte de toate un ţăran care din cârciumar ajunsese negustor şi făcuse o mare avere din tăierea pădurii şi negoţul cu grăsuni.

Mulţi oameni din împrejurimi îşi mai aduceau aminte că în tinereţe bătrânul se numea Grzesik[1]. Glumeau adesea pe socoteala lui, dar nimeni nu-l condamna că-şi schimbase numele, pentru că nu făcea pe boierul şi nu se lăuda niciodată cu averea dobândită.

Descindea din ţărani şi, cu toate schimbările survenite, rămăsese ţăran pe de-a-ntregul. Fiul primise o bună educaţie şi acum îşi ajuta părintele. Cu doi ani în urmă o cunoscuse pe fiica şefului de gară, după ce aceasta se întorsese de la gimnaziul din Kielce, şi se îndrăgostise de ea la prima vedere. Bătrânul nu se arătase împotrivă, îi spusese doar de-a dreptul că dacă vrea, n-are decât să se însoare.

Se văzuse deseori cu domnişoara Janka şi o îndrăgise din ce în ce mai mult, dar nu cutezase niciodată să-i vorbească despre dragostea lui. Ea se purtase foarte amabil cu el, se bucura că se întâlneau, dar în acelaşi timp se arăta ciudat de simplă şi de deschisă, încât lui cuvintele de iubire i se opriseră întotdeauna pe buze.

---

[1] În limba polonă numele proprii cu terminaţia *–ik* sunt folosite mai des pentru populaţia rurală, *–iewicz* reprezentând mai degrabă o altă stare socială.

Presimţea în ea o femeie de rasă, inaccesibilă pentru „necioplţii" ca el, cum se considera nu o dată cu franchețe, dar tocmai din această cauză o iubea şi mai mult.

În cele din urmă, se hotărâse să-i vorbească tatălui ei. Orłowski îl întâmpinase cu braţele deschise şi de la început îl asigurase fără nici o rezervă că totul se va sfârşi cu bine. De aceea se gândea acum că nici Janka nu-l va refuza, după ce va sta de vorbă cu tatăl ei.

– Chiar aşa! şopti.

Era tânăr, bogat şi o iubea foarte mult.

– Peste o lună facem nunta!... adăugă repede şi se simţea atât de bucuros, încât alerga prin pădure, rupea crengi din copaci, izbea cu piciorul în trunchiurile bătrâne, scorburoase, reteza pălăriile ciupercilor de primăvară, fluiera şi zâmbea, închipuindu-şi mulţumirea mamei, când îi va spune că se însoară, fiindcă mama lui dorea foarte mult această căsătorie.

Era o ţărancă bătrână care, sub înrâurirea banilor, nu-şi schimbase nimic din obiceiurile şi gândurile ei, afară doar de îmbrăcăminte. La Janka se gândea ca la o regină. Visul ei era să aibă ca noră o domnişoară adevărată, o cucoană care să-i impună prin frumuseţe şi naşterea aleasă, fiindcă bărbatul şi banii lui, respectul care i se arăta de către cei din jur, nu-i erau de ajuns. Se simţea totdeauna ţărancă şi primea totul cu o neîncredere autentic ţărănească.

– Jędruś! îi spunea uneori feciorului, Jędruś, însoară-te cu domnişoara Orłowska. Asta cucoană! Când se uită la tine, ţi se încreţeşte pielea de frică, îţi vine să i te ploconeşti până la pământ şi s-o rogi ceva... Trebuie să fie şi bună, pentru că de câte ori se întâlneşte cu oamenii prin pădure, le dă bineţe, vorbeşte cu ei, le mângâie copiii... alta n-ar şti să facă aşa! Neam de boieri, ce mai. I-am trimis şi eu un coşuleţ cu ciuperci şi când ne-am întâlnit, pe urmă, mi-a sărutat mâna... Ei, se vede că e tare deşteaptă, ho, ho, ştie ea că am un băiat ca o cadră. Însoară-te, Jędruś! Grăbeşte-te, ţapinare, cât mai e mâncare! sfârşea mai totdeauna cu un proverb.

Jędruś râdea, de obicei, săruta mâinile mamei şi-i promitea că-i va îndeplini curând rugămintea.

– O să fie regina noastră, o punem să stea în odaia bună! Să n-ai grijă, Jędruś, n-am s-o las să-şi murdărească mâinile cu nimic; am să stau numai pe lângă ea, s-o slujesc să-i fie toate la îndemână... ea să citească franţuzeşte sau să cânte la pian. Că de-aia e cucoană! continua mama visând la fericirea viitoare.

– Sunt femeie bătrână, Jędruś, şi-mi trebuie nepoţi!... îi spunea adesea fiului cu tristeţe.

În adâncul fiinţei lui era şi el tot ţăran sub aparenţele omului civilizat, manierat şi educat, fremăta o energie nestăpânită şi dorinţa de a avea o soţie de neam. Acest atlet, care în clipele de înflăcărare arunca singur în căruţă sacii de şase puduri[1] de grâu şi nu o dată trebuia să trudească asemenea unui argat ca să obosească şi să-şi domolească setea năvalnică de viaţă şi furtunile ce se iscau în sângele-i sănătos, neistovit de zeci de generaţii, visa la Janka, era robit de farmecul ei, de frumuseţea ei. Avea neapărat nevoie de un stăpân care să-l tiranizeze cu slăbiciunea lui.

Acum aproape că zbura prin pădure ca vijelia, apoi, drept peste câmpurile înverzite de grâul fraged şi sănătos, alerga să-i împărtăşească mamei fericirea lui. Ştia că o va găsi în încăperea preferată cu pereţii împodobiţi de trei rânduri de icoane în rame aurite; era singurul lux pe care şi-l îngăduia.

În acest timp, şeful gării sfârşi nu ştiu ce raport, îl semnă, îl înregistră în condică, îl introduse într-un plic, scrise adresa „Către expeditorul staţiei Bukowiec" şi strigă:

– Antoni!

Curierul se arătă în prag.

– Du-l la expediţie! îi porunci Orłowski.

Curierul luă plicul în tăcere şi, cu cea mai serioasă înfăţişare din lume, îl aşeză pe masa de cealaltă parte a ferestrei.

---

[1] *Pud*, veche unitate de măsură de 16,38 kg.

Şeful staţiei se ridică de pe scaun, se întinse, îşi scoase şapca roşie de pe cap şi trecu la masa vecină; îşi puse pe cap o şapcă obişnuită cu dungi roşii şi deschise cu seriozitate plicul expediat cu o clipă înainte. Îl citi şi notă pe verso câteva cuvinte drept răspuns, semnându-se iarăşi; scrise apoi „Către şeful staţiei, loco" şi-i spuse lui Antoni să-l ducă.

Era un maniac, pe seama căruia se distrau toţi cei ce lucrau la căile ferate. La Bukowiec lipsea expeditorul, aşa că tot el îndeplinea şi obligaţiile acestuia; la altă masă însă, nu la aceea a şefului de gară.

Ca şef de gară era propriu-i superior, aşa că avea câteodată clipe de adevărată, de-a dreptul nebunească satisfacţie când, observând vreo greşeală de calcul, vreo neglijenţă în munca expeditorului, scria îndată un raport şi se pedepsea singur.

Râdeau cu toţii de el, dar nu-i lua în seamă şi îşi făcea treaba mai departe, dezvinovăţindu-se astfel:

– Totul se întemeiază pe ordine şi disciplină; fără ele se duce totul de râpă!...

Sfârşind ce avea de făcut, închise sertarele, inspectă peronul cu privirea şi se duse acasă. Nu intră prin anticameră, ci trecu mai întâi pe la bucătărie. Trebuia să ştie totul, ce şi cum se făcea. Se uită în cămin, aţâţă focul cu vătraiul, certă slujitoarea pentru că vărsase apă pe duşumea, apoi intră în sufragerie.

– Unde-i Janka?

– Domnişoara Janina vine numaidecât, îi răspunse Kręska, un fel de menajeră şi damă de companie, o blondină frumoasă cu faţa foarte mobilă.

– Ce pregătiţi pentru prânz? întrebă cu acelaşi ton inchizitorial.

– Ce-i place domnului şef atât de mult: mâncare de pui cu sos, supă de măcriş, cotlete...

– Ce risipă!... Pe Dumnezeul meu, asta-nseamnă risipă!... Supă şi un fel cu carne socot că este prea deajuns şi pentru un rege! O să mă ruinaţi, pe Dumnezeul meu!...

– Bine, domnule şef, dar numai pentru dumneavoastră am poruncit înadins să se gătească aşa.

– Fleacuri! pe Dumnezeul meu, fleacuri!... voi, femeile, n-aveţi în cap decât mâncăruri alese, dulcegării, delicatese şi nimic altceva. Toate astea nu-s decât nimicuri, ptiu, ptiu!

– Nu ne judecaţi cu dreptate, domnule şef; noi economisim de obicei mai mult decât bărbaţii.

– Aha, economisiţi, ca pe urmă să vă cumpăraţi mai multe zdrenţe. Ştiu eu, pe Dumnezeul meu!

Kręska nu-i mai răspunse şi începu să pregătească masa.

Tocmai atunci intră şi Janka.

Era o fată de douăzeci de ani, bine făcută, cu umerii largi şi privirea mândră, impunătoare. Trăsăturile nu-i erau prea regulate; ochii negri, fruntea dreaptă, puţin prea largă, sprâncenele negre, puternic desenate, nasul roman, buzele pline şi roşii. Ochii aveau parcă expresia unor priviri întoarse spre înlăuntru, iar gura strânsă arăta seriozitate sau o răutate ascunsă. Părul blond cu reflexe roşcate, foarte frumos ca nuanţă, şi înfoiat, îi acoperea ca o coroană capul rotund şi mic. Avea tenul auriu, ca piersica şi glasul ciudat, de altistă, care răsuna uneori cu accente bărbăteşti de bariton. Îşi salută tatăl înclinând din cap şi se aşeză de cealaltă parte a mesei.

– Astăzi a fost Grzesikiewicz la mine, rosti şeful staţiei, turnând fără grabă supa celorlalţi; el le punea totdeauna mâncarea în farfurie.

Janka îl privi liniştită, aşteptând ce avea să spună mai departe.

– A fost şi mi-a cerut mâna ta, Janka.

– Şi ce răspuns i-aţi dat, domnule şef? întrebă Kręska repede.

– Asta-i treaba noastră, răspunse cu asprime. Ne priveşte numai pe noi... I-am spus că-i bine, o să vie mâine aici la masă şi o să vă înţelegeţi...

– N-are rost! Tată, dacă dumneata i-ai spus că-i bine, apoi mâine să-l primeşti dumneata şi să-i spui din partea mea că, dimpotrivă, nu e bine... Eu nu vreau să stau de vorbă cu el. Mâine plec la Kielce! îi replică Janina impulsiv.

– S-a urcat în păr, a cules pătrunjel şi-o să crească ceapă!... pe Dumnezeul meu! răspunse Orłowski disprețuitor. Dacă n-ai fi o nebună, ai înțelege ce fel de om şi ce partidă reprezintă Grzesikiewicz; deşi se trage din țărani, pentru tine face mai mult decât un prinț, pentru că te vrea... Şi te vrea, pentru că e un prost; oricând poate lua pe alta mai dihai ca tine!... Ar trebui să-i fii recunoscătoare. Te va cere mâine şi peste o lună vei fi doamna Grzesikiewicz.

– Nu voi fi doamna Grzesikiewicz! Dacă se poate căsători cu alta, s-o facă...

– Pe Dumnezeul meu, vei fi doamna Grzesikiewicz!

– Nu! Nici pe el, nici pe altcineva n-am să-l iau! N-am să mă căsătoresc cu nimeni, nu vreau!...

– Eşti o proastă! o întrerupse cu brutalitate. O să te căsătoreşti, pentru că trebuie să mănânci, să stai undeva, să te îmbraci şi să fii ceva... Eu n-am de gând să ajung în sapă de lemn... dar când nu-mi va mai ajunge nici mie, ce se va întâmpla?

– Îmi rămâne dota mea; o să mă descurc şi fără Grzesikiewicz. Dumneata, tată, vrei aşadar să-mi asiguri prin această căsătorie numai întreținerea!... strecură, privindu-l sfidătoare.

– Da, pe Dumnezeul meu!... pentru ce altceva se căsătoreşte o femeie cu un bărbat?...

– Se căsătoreşte din dragoste şi cu cel pe care-l iubeşte.

– Eşti o proastă, ascultă la mine! strigă apăsat, punându-şi mâncare. Dragostea e ca sosul ăsta, puiul se poate mânca şi fără el; iar sosul e o născocire, o poveste, o nouă prejudecată!

– Nimeni nu se vinde primului venit numai pentru că acesta are ce să-i dea să mănânce!

– Eşti proastă, pe Dumnezeul meu! Toate fac aşa, toate se vând. Iubirea nu-i decât flecăreală de pension, o prostie, pe Dumnezeul meu! Nu mă supăra...

– Acum nu e vorba de supărare şi nici dacă iubirea este o prostie sau nu; e vorba de viitorul meu, tată, de care dumneata dispui după bunul plac. Ți-am spus şi atunci când m-a cerut Zielenkiewicz că n-am de gând să mă căsătoresc.

– Zielenkiewicz nu era decât Zielenkiewicz, pe când Grzesikiewicz e cineva, nu mai încape îndoială; un om bun să-l pui pe rană, nu altceva!... inimă de aur, deştept, doar a terminat Dublany[1], şi puternic ca un taur, pe Dumnezeul meu; un om în stare să ţină în frâu calul cel mai sălbatic, un om care o dată, când l-a pocnit pe un argat cu pumnul în faţă, i-a scos şase dinţi dintr-o dată – nu-i bun pentru tine?! Pentru Dumnezeu, e ideal, cel mai ideal ideal!

– Grozav mai este idealul dumitale, tată! Schilodeşte oamenii şi poate să se arate şi la circ!

– Eşti o nebună, ca şi maică-ta. Stai tu c-o să-ţi pună Jędrek zăbală dublă şi ai să te domoleşti... N-o să-i pară rău de bici.

Janka împinse scaunul cu violenţă, aruncă lingura pe masă şi ieşi trântind uşa în urma ei.

– Dumneata nu mai căsca gura şi spune să se aducă la masă cotletele! ţipă la menajera care se uita cu o mină îndurerată după Janka. Kręska îi întinse farfuria cu umilinţă şi şopti îngrijorată:

– Domnule şef, o să vă îmbolnăviţi de atâta supărare.

– E curată otravă pentru mine!... oftă prelung. Nici la masă nu pot să stau liniştit, totdeauna certuri, gălăgie!...

Şi începu să se jeluiască şi să se plângă de încăpăţânarea Jankăi, de firea ei şi de necazurile pe care i le făcea mereu.

Kręska aproba din cap, subliniind din când în când unele amănunte; se văicărea discret că şi ea trebuie să îndure multe, foarte multe din pricina ei; ofta adânc şi căuta să-i facă pe plac de fiecare dată. Aduse cafeaua, puse lichiorul alături şi-i turnă cu mâna ei, aşezându-i totul la îndemână şi atingându-l întruna, chipurile din întâmplare, când mâinile, când umerii; îşi lăsa ochii în jos, cocheta mereu şi se străduia vizibil să-i provoace vreo reacţie... Făcea toate acestea, urmărind un scop anume.

Orłowski se domolea tot mai mult, iar după ce-şi bău cafeaua, spuse:

---

[1] Şcoală agricolă, înfiinţată la Dublany, lângă Lwów, în anul 1856.

– Dumnezeu să te răsplătească!... Pe Dumnezeul meu, numai dumneata mă înţelegi... eşti o femeie foarte bună...

– Dacă aş putea arăta tot ce simt eu, ce... se bâlbâi ea plecându-şi ochii.

Orłowski îi strânse mâna şi plecă să-şi facă siesta în camera lui.

Kręska porunci să se strângă masa, iar când rămase singură, îşi luă ceva de lucru şi se aşeză la fereastra care dădea spre peron; privea în răstimpuri spre pădure şi peste linii, dar nicăieri nu se vedea ţipenie de om, pretutindeni se înstăpânise liniştea. Se ridică, pentru că nu mai putea sta locului, şi începu să ne meargă în jurul mesei cu paşi uşori, de felină, zâmbind în acelaşi timp propriilor gânduri.

– O să fie al meu... al meu!... În sfârşit, o să mă pot şi eu odihni ca lumea!... Se va termina cu toate!... îşi spunea, văzându-se deja soţia şefului de gară.

Se şi vedea stăpâna casei... Lepădă cu o uşurare uriaşă această mască de bunătate, supuşenie, umilinţă şi economie, pe care era nevoită s-o poarte faţă de ceilalţi, făgăduindu-şi să se răzbune pentru tot ce... îndurase.

Era singurul ei scop spre care tindea stăruitor de doi ani. Apoi iarăşi îi veniră în minte crâmpeie din trecut, ani întregi de vagabondaj cu o trupă de actori provinciali...

Renunţase la teatru, fiindcă pusese mâna pe un tânăr care se căsătorise cu ea. Trăise cu el doi ani... doi ani pe care şi-i amintea cu amărăciune. Soţul era nebun de gelozie şi o bătea de multe ori, când nu-şi ţinea în frâu temperamentul focos.

În cele din urmă, devenise liberă, dar nu-i mai plăcea teatrul; se obişnuise întrucâtva cu o bunăstare relativă, cu o viaţă mai liniştită. Se cutremura la gândul că s-ar putea întoarce la rătăcirile dintr-un oraş în altul, la lipsurile veşnice. Văzând că îmbătrâneşte şi se urâţeşte, vânduse tot ce avea, căpătase un ajutor de la direcţia unde lucrase soţul răposat şi, timp de o jumătate de an, jucase rolul văduvei; voia neapărat să se căsătorească a doua oară. Îşi întinsese plasa, dar în zadar,

propriul temperament se arătase împotrivă. Cu banii pe care-i simţea în buzunar, se trezise în ea vechea actriţă, superficială şi focoasă, căreia îi plăcea să se distreze, să-şi trăiască viaţa... Era încă atrăgătoare, aşa că avea mereu în jurul ei un roi de admiratori de duzină, cu care irosise tot ce avea, o dată cu reputaţia pe care şi-o făcuse cu ajutorul soţului.

Nu ştia nimic, dar avusese tupeu şi atâta minte că nu-şi pierduse curajul şi, îndată ce ultimul admirator o părăsise, anunţase în „Gazeta de Kielce" cum că văduva unui funcţionar, înaintată în vârstă, caută un loc de menajeră, într-o familie sau la vreun văduv.

Nu aşteptase prea mult. Apăruse Orłowski; acesta avea neapărată nevoie de cineva care să-i conducă gospodăria, întrucât Janka era încă la gimnaziu, iar el nu se putea descurca singur cu slujitorii. N-o mai întrebase nimic, atât i se păruse de liniştită, supusă şi îndurerată de pierderea soţului, aşa că o luase numaidecât acasă.

Orłowski era văduv, avea un salariu bunicel, bani gheaţă peste zece mii de ruble şi o singură fiică, absentă, pe care n-o putea suferi. La început, voia să le sucească mintea funcţionarilor de la gară, dar îşi dăduse seama de greşeală destul de repede, aşa că acum îşi juca rolul întruna, vrând să-şi realizeze visul – căsătoria.

Orłowski se obişnuise cu ea. Ştia să se facă necesară; totdeauna se pricepea să-şi sublinieze utilitatea cu atâta îndemânare, încât nu supăra pe nimeni.

De altminteri, serile lungi de iarnă şi ploile de toamnă o apropiaseră şi mai mult de înfăptuirea scopului, deoarece Orłowski avea cincizeci şi opt de ani şi reumatism; fusese întotdeauna maniac, dar în timpul crizelor devenea de-a dreptul nebun. Numai ea era în stare să-l îmblânzească şi să-l manevreze cu mintea-i ascuţită de practica scenică îndelungată.

Rămăsese o singură piedică – Janka.

Kręska înţelesese că atâta vreme cât Janka era acasă, nu putea face nimic. Hotărâse deci să aştepte şi aştepta cu răbdare.

Orłowski îşi iubea fata cu ură, o iubea pentru că o ura. O ura pentru că era fiica soţiei, a cărei amintire o blestema cu îndârjire, a soţiei care, după doi ani de căsnicie, plecase cu copilul la părinţi, nemaiputând suporta tirania şi ciudăţeniile lui. Se judecase, voise s-o oblige să se întoarcă, dar sentinţa îi despărţise pentru totdeauna. Înnebunise de furie, dar îndărătnicia, încăpăţânarea nemaiauzită şi orgoliul nebunesc nu-i îngăduiseră să-şi roage soţia să revină; rugată, poate că s-ar fi întors sub acoperişul soţului, fiindcă era o femeie bună. Doar că tot timpul era chinuită de boli necunoscute medicilor din provincie. Avea un suflet de mimoză, pe care fiecare lacrimă, fiecare durere sau supărare îl cufundau în disperare; în plus, se temea de trăznete, de ploaie, broaşte, camere întunecate, zile cu ghinion şi de orice sunete mai puternice, aşa că un bărbat ca Orłowski o ucidea cu brutalităţile lui.

La câţiva ani după divorţ, murise de epuizare nervoasă, lăsând-o pe Janka orfană la vârsta de zece ani. O luase îndată cu forţa de la familia soţiei, pentru că nu voiau să i-o dea de bună voie, având în vedere firea lui şi atmosfera schimbată în care crescuse fetiţa până atunci.

O mai ura şi pentru că era fată. Cu violenţa-i sălbatică, el îşi dorise un băiat, pe care să-şi poată încerca nu numai pumnul, ci şi umorile de fiecare zi. Visase atâta să aibă un fiu! Îşi închipuise că avea să fie un flăcău voinic, pe jumătate sălbatic, puternic ca un stejar şi, când colo, i se născuse o fiică.

Pentru toate şi-ar fi iertat soţia, dar pentru asta nu. O dăduse imediat pe Janka la un pension, aşa că se vedeau numai o dată pe an, deoarece Crăciunul şi sărbătorile Paştelui le petrecea la unchii ei.

De prin al treilea an începuse să aştepte aceste vacanţe cu nerăbdare, fiindcă se plictisea singur în gara izolată; nu se apropiase de nimeni, aşa că îndată după venirea Jankăi începea războiul între ei.

Janka se înălţase repede, se dezvoltase de minune, dar zămislită, născută şi crescută în scandaluri şi certuri neîntrerupte,

hrănită cu plânsul şi văicărelile mamei, începuse să-l urască şi să se teamă de ironiile lui. De aceea devenise ascunsă şi îndârjită. Se răzvrătea împotriva despotismului şi zgârceniei lui.

Moştenise câteva mii de ruble de la mama ei şi tatăl îi declarase ritos că trebuie să se descurce numai cu dobânda de la această sumă, pentru că el n-are de gând să-i dea nici un sfanţ.

Învăţase la un pension de mâna întâi, dar, după plata taxelor de întreţinere şi a gimnaziului de mai târziu, îi rămânea atât de puţin pentru diferite lucruri absolut necesare, încât era nevoită să se gândească mereu cum să lege capăt cu capăt şi să se ruşineze ba pentru pantofii rupţi, ba pentru rochiţă sau pentru lipsa cine ştie cărui lucru mărunt. Fetele de la pension râdeau de ea, şi asta o umilea cel mai mult.

După câţiva ani începuseră să se teamă de ea; până şi îndrumătoarele de clasă îi cedau adesea, fiindcă avea firea impulsivă a tatălui, care nu suporta nici o zăbală. Nu plângea niciodată şi niciodată nu se plângea de nimic, dar era gata oricând să plătească nedreptatea cu pumnul fără să se gândească la ce i s-ar fi putut întâmpla; pe deasupra, era şi cea mai înzestrată elevă.

Nu era iubită cu adevărat, dar trebuia să i se acorde întâietatea, pentru că şi-o adjudeca singură când îşi simţea superioritatea fată de mulţimea colegelor care o tratau de sus, ca pe o fiică de funcţionar, râdeau de pantofii ori de rochiţele ei rupte şi nu-i îngăduiau să se apropie de ele. Mai târziu se răzbunase şi ea cu vârf şi îndesat.

Era o fire sălbatică ce se dezvolta în singurătate. Avea o singură prietenă care devenise pentru ea un fel de căţeluş ce făcea sluj la orice chemare.

Nu iubea pe nimeni, până şi mama ocupa în inima-i sălbatică un loc foarte mic.

– Tatăl tău e aşa!... tatăl tău a făcut asta!... tatăl tău este atât de josnic!... tatăl tău... se văicărea fără încetare, vărsând ploaie de lacrimi în timpul crizelor de isterie.

l se făcea lehamite de asemenea manifestări, începuse să urască orice slăbiciune, iar chipul tatălui atingea în închipuirea ei proporţii uriaşe. Şi-l imagina rău, josnic, dar mare şi puternic.

Îl cunoscuse mai bine după moartea mamei şi-l urâse din cauza fricii pe care i-o inspira. Venise în vacanţă la Bukowiec, pentru că aici erau păduri uriaşe, munţi stâncoşi, pâraie repezi, sălbăticia care o hipnotiza cu farmecul ei şi-i domolea temperamentul. Nu-i plăcea oraşul, fiindcă îi aducea aminte de şcoală, de colege şi de umilinţele îndurate. Aici se simţea în largul ei, liberă. Se certa cu tatăl ei în fiecare zi, nelăsându-se cu nimic mai prejos. În timpul acestor luni de odihnă pentru ea, Orłowski devenea de-a dreptul imposibil; o provoca înadins, stârnindu-i izbucnirile de mânie şi se bucura nespus când Janka, furioasă, devenea o panteră tânără, gata să se arunce asupra lui şi să muşte.

Îi plăcea grozav forţa şi vedea cu o bucurie amară că fiica lui are această forţă înnăscută, iar atunci îi părea şi mai rău că era fată.

Îi spunea deschis că-i e silă de ea, pentru că este femeie; râdea de ea că, afară de andrele şi cărţi, nu e în stare să ţină nimic în mână; îi arăta puşca de vânătoare şi o punea la loc cu tristeţe, plângându-se că numai un băiat ar şti să preţuiască asemenea lucruri cum se cuvine.

Erau lovituri care lăsau urme usturătoare în sufletul ei.

Se repezea atunci ca un mânz şfichiuit de bici, lua puşca şi rătăcea zile întregi prin mlaştini şi bungetele pădurii după păsări; învăţase să tragă atât de bine, încât aducea acasă nu puţine raţe sălbatice şi sitari pe care-i arunca triumfătoare la picioarele tatălui.

În asemenea clipe, Orłowski înnebunea pur şi simplu de furie; se simţea umilit că, faţă de vitalitatea ei, el însuşi rămânea neputincios, că nu putea s-o îndoaie şi s-o zdrobească... Şi atunci regreta şi mai mult că o fată ca ea are atâta rezistenţă sălbatică.

Câteodată, era mândru de ea şi o apăra cu înflăcărare faţă de cunoscuţi, fiindcă toată lumea din împrejurimi era scandalizată

de spiritul ei de aventură. Se întâlneau cu ea prin pădure, noaptea, pe ploaie şi vreme rea, totdeauna singură, ca un mistreţ tânăr răzleţit de turmă. Nu se ruşina deloc să se cațere în copaci după cuiburi ori să se ia la întrecere, călărind fără şa, pe imaşuri cu flăcăii din sat.

Lipsea zile întregi din casa tatălui, visând să se întoarcă la şcoală, iar la şcoală nu se gândea decât la singurătatea de acasă.

Aşa fusese până pe la optsprezece ani. După absolvirea gimnaziului, venise acasă pentru totdeauna.

Părea că se liniştise, dar mintea i se înflăcăra tot mai mult. Începuse să viseze şi să caute ceva, un scop sau vreo idee care să-i călăuzească viaţa.

De vechea prietenă, Hela Walder, ideal de frumoasă şi ideal de visătoare în privinţa independenţei femeilor, se despărţise. Hela plecase la Paris, la naturale; ea nu voise, fiindcă pur şi simplu nu simţea nevoia învăţăturii. Dorea ceva mai puternic, care să acţioneze asupra temperamentului ei... ceva care s-o acapareze în întregime şi pentru totdeauna.

Rămăsese singură şi începuse să se uite cu luare aminte la oameni. Căuta acea idee, dar familiile din împrejurimi o plictiseau de moarte. Pentru ea, toate acestea însemnau prea puţin, aceste distracţii modeste şi somnolente, aceşti oameni care o înconjurau.

Această viaţă liniştită, măsurată, împărţită în trezirea la o anumită oră, micul dejun, masa de prânz, cina, preferansul, joia la ei, sâmbăta la ajutorul tatălui, iar duminica la supraveghetorul de linie, o ucidea cu monotonia ei. Se sufoca.

Pe bărbaţi aproape că-i evita, deoarece o înfuriau cu obrăznicia lor; femeile o plictiseau cu veşnica bârfă, văicărelile şi intrigile lor. Mai toţi se îndepărtaseră de ea.

Prin împrejurimi, circulau pe socoteala ei tot felul de versiuni, mai mult sau mai puţin mincinoase.

Pentru toţi era o ciudăţenie.

În acest timp, ea se lupta cu sine însăşi, cu propriu-i suflet, cu dorinţele nelămurite, pe care nu ştia să le concretizeze. Nu ştia

pentru ce trăieşte şi cu ce scop?... Se chinuia cu cititul, dar nu-şi afla liniştea în cărţi. Presimţea că trebuie să găsească ceva care s-o pasioneze, că va găsi cândva... dar deocamdată se zbuciuma în chinurile aşteptării.

Îi ceruse mâna Zielenkiewicz, proprietarul unui sat destul de împovărat de datorii. Îi râsese batjocoritor în faţă, spunându-i fără ocolişuri că n-are de gând să-i plătească datoriile cu zestrea ei.

Trecuse de douăzeci de ani şi începea să-şi piardă răbdarea.

Un lucru de nimic, prea obişnuit, avea să-i hotărască viaţa.

În orăşelul din apropiere, se înfiinţase un teatru de amatori. Se aleseseră trei piese de câte un act, se împărţiseră rolurile, apoi totul se împotmolise, fiindcă nimeni nu voia să joace rolul Pawłowei din *Cavalerul tomnatic* de Bliziński[1].

Iniţiatorul, în acelaşi timp regizor, ţinea mortiş să se joace această piesă, vrând să-i facă în necaz unui vecin, dar nici una dintre amatoare nu accepta să joace pe Pawłowa sau pe Eulalia.

Cineva sugerase s-o roage pe Orłowska, se ştia doar că ei nu-i pasă de nimic. Într-adevăr, Janka primise rolul Pawłowei cu destulă indiferenţă, iar Kręska, în care rămăseseră amintirile trecutului, îl convinsese pe Orłowski să anunţe personal că mai era o amatoare şi pentru rolul Eulaliei...

Repetaseră vreo trei luni de zile, întrucât componenţa actorilor se schimbase de câteva ori. Şicane prea obişnuite în teatrele de provincie, unde nimeni nu vrea să joace personaje bătrâne, rele, arţăgoase, de caracter, ambigue sau cameriste, toată lumea feminină dându-se în vânt după rolurile de eroine.

Kręska, pe care Janka o ţinea la distanţă, nu i se destăinuia şi nu-i asculta sfatul niciodată, se apropiase de ea din cauza spectacolului. Începuse să-i dea lecţii de mişcare pe scenă, arătându-se o îndrumătoare neobosită; abia sub influenţa ei

[1] Józef Bliziński (1827-1893), scriitor polonez de comedii cu subiecte extrase din lumea rurală.

Janka începuse să se intereseze cu adevărat de rol şi de spectacol.

Era atât de prinsă de rol, intrase atât de bine în datele personajului care i se potrivea atât de bine, încât juca foarte bine. Era ţăranca Pawłowa întrutotul, astfel că la sfârşitul piesei sala răsunase de aplauze.

Atunci, în acea clipă de stăpânire asupra mulţimii, simţise o bucurie sălbatică, vecină cu nebunia; coborâse de pe scenă aproape cu lacrimi în ochi, părându-i rău că totul se sfârşise şi simţind că înăuntrul ei, undeva în subconştient, ceva nou începea să se trezească...

Kręska făcuse şi ea adevărate furori... Primise un rol pe care-l mai jucase cândva cu succes pe o scenă adevărată. În pauze, se vorbea numai despre ea şi despre Janka.

– E o comediană, o comediană înnăscută! şopteau femeile cu o compătimire superioară.

Orłowski, căruia i se mulţumise şi fusese felicitat pentru asemenea fiică şi menajeră, dăduse din mână a lehamite.

– Dacă era băiat, aţi fi văzut voi de ce sunt în stare!...

Cu toate acestea, fusese mulţumit, pentru că se dusese în culise, o mângâiase pe Janka pe obraz, iar Kręskăi îi sărutase mâna.

– Bine, bine!... Bucuria nu-i prea mare, dar cel puţin nu ne-am făcut de râs, le spusese în loc de laude.

După acest spectacol, Janka se apropiase mai mult de Kręska, iar aceasta, într-un moment de slăbiciune, îi mărturisise taina ei, ascunsă cu grijă până atunci, perindând pe dinaintea Jankăi asemenea lumi necunoscute, atât de ciudate şi de ademenitoare, încât inima ei începuse să bată cu putere.

Asculta într-o concentrare pioasă povestirile despre teatru, despre triumfuri şi spectacole, despre viaţa colorată de actor. Kręska se înflăcărase şi povestea cu emoţie; nu-şi mai aducea aminte de mizeriile îndurate şi-i înfăţişa fetei uluite numai tablourile luminoase. Scotea din cufăr caiete îngălbenite cu

rolurile jucate odinioară şi-i citea, juca entuziasmată de amintirile trecutului.

Janka era orbită, se trezeau în ea dorinţe puternice, dar nu se înflăcăra încă, nu era acel „ceva" pe care-l aştepta de atâta vreme.

Mai jucase, după aceea, de câteva ori, pentru că morbul teatrului începuse s-o cuprindă cu încetul.

Începuse să citească atentă prin gazete criticile teatrale şi amănuntele despre actori. În cele din urmă, de plictiseală sau dintr-o pornire instinctivă, făcuse rost de Shakespeare şi atunci se... prăbuşise.

Găsise acel „ceva", aflase eroul, scopul, ideea – era teatrul.

Şi-l apropiase pe Shakespeare cu toată violenţa firii ei, în întregime şi dintr-o dată.

Ar fi mult de scris, ca să cuprinzi fie şi în rezumat această lărgire bruscă a sufletului, zborul nebun al închipuirii, creşterea lăuntrică de după lectură. Se pomenise înconjurată de un roi de suflete rele şi nobile, nimicnice şi plate, eroice şi suferinde, totdeauna măreţe prin rasa lor, după care nu mai rămăsese nici urmă pe lume. O străbăteau asemenea sunete şi cuvinte, gânduri şi sentimente atât de puternice, încât se simţea aidoma întregului univers!

După ce citise de câteva ori aceste cărţi nemuritoare, se hotărâse să devină actriţă, neapărat, fiindcă preocupările zilnice i se păreau atât de serbede, oamenii atât de mărunţi, încât se şi mira că nu-şi dăduse seama mai devreme. Simţea că are suflet de artistă, pe care-l străluminase flacăra unui fulger şi-l trezise la viaţă; că arta era minunea aşteptată atât de dorită.

Începea s-o mistuie patima teatrului, setea unor emoţii neobişnuite.

Iernile i se păreau prea calde, zăpezile prea mici; primăverile veneau prea încet, căldurile erau reci, toamnele prea uscate, prea puţin ceţoase; ea le trăia înlăuntrul ei de o sută de ori mai puternic. Voia să cunoască frumosul suprem, răul măcar în forma unei crime, orice faptă să atingă proporţii gigantice.

– E prea puţin!... Mai mult!... striga adesea toamna, când vijelia îndoia cu vuiet copacii şi frunzele cădeau pe jos ca nişte pete roşii de sânge, când ploua cu găleata săptămâni la rând şi toate drumurile, şanţurile şi râpele se umpleau de apă, iar nopţile erau de-a dreptul înfricoşătoare din cauza beznei şi zbuciumului stihiilor.

În zilele în care părea că totul se stinge, se şterge şi se amestecă în cer şi pe pământ, când se mai zărea doar pulberea cenuşie a lumii sparte, iar în văzduh se împrăştia de pretutindeni o mohoreală ce umplea sufletul de tristeţea fără margini a agoniei, se refugia în pădure, se întindea peste pâraie ori pe vreo colibă golită de verdeaţă şi aşa, în bătaia ploii, a vântului şi în frig, se lăsa în voia închipuirii care o purta în zbor într-o lume de uriaşi; atunci aproape că-şi pierdea minţile de fericire. Se zbănţuia o dată cu uraganul care bătea şi se lua la trântă cu pădurea, urla pe sub coroanele copacilor şi schelălăia jalnic asemenea animalului sălbatic prins în laţ.

Îi plăceau asemenea zile şi nopţi, se da în vânt după tânguirea pătrunzătoare a naturii agonizând în noroaiele toamnei. Şi-l închipuia atunci pe Lear[1] şi, cu un glas cu care în zadar se străduia să acopere furtuna şi vuietul pădurii, arunca în lumea ceţoasă blesteme tragice...

Trăia atunci viaţa personajelor lui Shakespeare. Rătăcirile minţii aproape că atingeau zenitul. Îndrăgise cu toată puterea aceste măreţe figuri tragice.

Orłowski ştia câte ceva despre boala ei, dar râdea dispreţuitor.

– Comedianto! îi arunca în faţă cu brutalitatea-i obişnuită.

Kręska ataţa cât putea această flacără, vrând s-o îndepărteze de acasă cu orice preţ.

Începuse s-o convingă că are talent şi lăuda teatrul cu entuziasm.

---

[1] Erou principal din tragedia *Regele Lear* de Shakespeare.

Janka nu se putea hotărî să facă acest pas decisiv. Se temea de presentimentele întunecate, nelămurite, şi de spaimele care o năpădeau câteodată.

Ştia că ar fi trebuit să rupă cu toţi şi să pornească singură în lume, într-o lume de care se temea instinctiv. Nu trăise niciodată după capul ei. Îngheţa la gândul că trebuie să-şi deschidă drumul cu pumnii. Până atunci fusese condusă de alţii; mâna care o ducea era aspră, nemiloasă, dar oricum avea grijă de ea, veghea asupra ei. Aici avea colţişorul ei, pădurea, locurile preferate de care se legase organic, pe când acolo, undeva în lumea largă, ce avea să găsească acolo?...

Nu, nu se putea hotărî. Era nevoie de o furtună care s-o smulgă şi s-o arunce departe de aici, cum smulgea copacii şi-i împrăştia pe câmpurile goale. Aştepta deci să se întâmple ceva. Între timp, Kręska o informa mereu despre trupele provinciale. Dealtfel, ştia din presă numele directorilor şi reputaţia de care se bucurau. Se pregătea totuşi şi făcea economii. Tatăl îi înmâna regulat procentele de la dotă, aşa că într-un an izbutise să strângă peste două sute de ruble.

Cererea lui Grzesikiewicz şi asigurările tatălui că trebuie să-l ia de bărbat o revoltaseră.

– Nu, nu şi nu! îşi spunea acum, preumblându-se prin cămăruţa ei. Nu mă căsătoresc.

Nu se gândise niciodată la căsătorie. Câteodată i se înfiripa în minte o iubire mare, cutremurătoare, visa o clipă la ea, dar la căsătorie nu se gândise niciodată.

Ţinea destul de mult la Grzesikiewicz, fiindcă nu-i vorbise niciodată cu jumătăţi de cuvinte despre sentimentele lui, nu jucase faţă de ea comedii sentimentale de felul celor cu care o obişnuiseră alţi admiratori; ţinea la el pentru simplitatea cu care-i povestea ce trebuie să îndure prin şcoli, cum îl jigniseră, spunându-i ţărănoi şi fecior de cârciumar, cum îl umiliseră şi cum le plătise ţărăneşte, cu pumnul.

Râdea în timp ce povestea, dar în râsul lui răzbăteau urmele părerilor de rău sau ale ranchiunei.

Se plimbaseră de multe ori împreună; însoţită de tatăl ei, fusese nu o dată în vizită la el acasă şi-i plăcea foarte mult bătrâna Grzesikiewiczowa, dar să-l ia de bărbat!... Gândul i se părea atât de năstruşnic şi caraghios, încât o făcu să izbucnească în râs.

Deschise uşa de la camera tatălui, ca să-i spună hotărât că Grzesikiewicz n-are de ce să mai vie la ei. Orłowski dormea însă după masă în fotoliul său, cu picioarele sprijinite de pervazul ferestrei. Lumina îi cădea drept în faţa aproape arămie din cauza soarelui.

Se întoarse. După neliniştea care creştea în ea, presimţea că furtuna va fi înfricoşătoare, pentru că tatăl nu va ceda, simţea însă că nici ea nu va ceda.

– Nu, nu şi iar nu!... Chiar de-ar trebui să fug de acasă, nu mă căsătoresc!...

Dar după acest gând hotărât, o cuprinse iarăşi descurajarea şi privi aproape cu spaimă în golul în care i se părea că se vede fugind singură, de acasă.

– O să plec la unchiu'... da!... iar de acolo la teatru... Nu mă poate obliga nimeni să rămân aici.

Indignată, simţi aproape că o apucă ameţeala la gândul că cineva vrea s-o silească şi îndată privirile i se îndreptară cu mândrie spre viitor; acum era hotărâtă să facă orice, numai să nu cedeze.

Îşi auzi tatăl sculându-se, apoi se uită pe fereastră la trenul personal care tocmai pleca; răsună semnalul clopoţeilor de la staţie, murmurul câtorva oameni care urcau; vedea şapca roşie a tatălui, dungile galbene ale telegrafistului care vorbea cu o doamnă de la fereastra unui vagon; vedea şi auzea totul, dar nu înţelegea nimic. Era cu totul în stăpânirea clipei hotărâtoare de mâine.

Kręska intră şi, înainte de a spune ceva, începu să dea ocol încăperii, cum îi era obiceiul, cu mişcări furişate de felină. Pe faţă i se întipărise compătimirea, iar în glas i se simţea înduioşarea.

– Domnişoară Janina!

Janka se uită la ea şi-i înţelese limpede teama.

– Nu, doamnă! crede-mă că nu! îi răspunse apăsat.

– Tata şi-a dat cuvântul... şi-ţi va cere să te supui... ce va ieşi din asta?...

– Nu! nu mă căsătoresc!... Tata n-are decât să-şi ia cuvântul înapoi; pe mine nu mă poate sili...

– Bine... dar va începe un scandal de pomină!...

– Am îndurat atâta, voi îndura şi mai mult.

– Mie mi-e frică... asta nu se poate sfârşi cu bine. Tata e aşa de violent... Nu pricep cum de poţi dumneata să suporţi atâta... Dacă aş fi în locul dumitale, apoi eu aş şti ce să fac... şi asta numaidecât, astăzi!

– Sunt curioasă... dă-mi şi mie un sfat.

– În primul rând, aş pleca de aici, ca să evit tărăboiul. Aş pleca la Varşovia...

– Ei, şi pe urmă? întrebă Janka cu glasul tremurător.

– M-aş angaja la un teatru şi întâmple-se ce s-o întâmpla!

– Într-adevăr, e o idee bună, dar... dar...

Şi nu mai apucă să sfârşească, deoarece vechea descurajare şi vechile temeri puseră din nou stăpânire pe ea; sta încurcată şi nu-i mai răspunse Kręskăi care, văzând că proiectul ei nu va fi îndeplinit, ieşi îmbufnată.

Janka se îmbrăcă într-o jachetă, îşi puse pe cap o şapcă de fetru, îşi luă băţul şi plecă în pădure. Astăzi însă nu era în stare să rătăcească fără gânduri şi nici să simtă vreo plăcere în singurătate: nici măcar la teatru nu se putea gândi.

Urcă pe vârful pietros al muntelui, de unde se deschidea o privelişte întinsă spre păduri, spre satele de dincolo de ele şi spre orizontul necuprins. Se uita în jur, dar liniştea văzduhului, teama, presimţirea furtunii şi spaima nelămurită nu-i dădeau pace. Ştia că mâine se va hotărî ceva, se va întâmpla ceva, ceva ce-şi dorea şi de care se temea totodată...

Se întoarse acasă pe înserat. Nu mai vorbi nici cu Orłowski nici cu Kręska, ci îndată după cină se duse în camera ei, unde citi multă vreme *Consuelo* de George Sand[1].

Noaptea o chinuiră vise urâte, se trezea mereu transpirată, iar spre ziuă i se sperie somnul şi nu mai putu să doarmă. Sta întinsă în pat cu ochii larg deschişi şi privea în tavanul pe care se desena o pată de lumină de la felinarul de pe peron. Trecu un tren cu vuiet mare şi-i auzi multă vreme zgomotul ritmic; cohorte întregi de glasuri pătrundeau prin geamuri ca nişte râuri de sunete.

În fundul încăperii năpădite de întuneric, plină de lucirile ce se iţeau ca iradierile unor lumini stinse de mult, i se părea că vede aievea năluci, contururile unor scene, siluete, sunete... Fantomele creierului obosit umpleau camera cu halucinaţii. Văzu o clădire uriaşă, lungă, cu şiruri de coloane, care începea să se desprindă din întuneric... nu ştia ce este, dar se uita...

Urmară, apoi, scene şi figuri tragice, spaţii luminate, sunetele unei muzici, o mulţime de oameni, un oraş mare cu străzi lungi şi case înalte... multă înghesuială pe străzi.

Dimineaţa se sculă atât de vlăguită, încât abia se mai putea ţine pe picioare.

Auzea că tatăl ei comandă o masă îmbelşugată, că se fac pregătiri pentru o primire de sărbătoare. Kręska umbla pe lângă ea în vârful picioarelor, privind-o cu un zâmbet subtil, ironic, care o enerva. Era buimăcită din cauza extenuării şi a clocotului din suflet. Se uita indiferentă la toate, cu gândul la lupta cu Orłowski. Vru să citească, să-şi ocupe mintea cu ceva, dar toate îi scăpau din mâinile fără putere.

Porni spre pădure, dar se întoarse repede, fiindcă nu mai ştia ce caută acolo... Descurajarea i se revărsa în suflet, iar teama îi

---

[1] Romanul *Consuelo* de George Sand istoriseşte viaţa unei cântăreţe italiene din secolul al XVIII-lea.

acoperea gândurile cu o pâclă din ce în ce mai deasă. Nu era chip să scape de această indispoziţie.

Începu să cânte maşinal gamele, dar notele monotone, adormitoare îi accentuau şi mai mult starea proastă.

După aceea, cântă nocturnele de Chopin, cântă îndelung, ascultând pierdută aceste tonuri aidoma unui cânt de pe alt tărâm, care purta în el accente de lacrimi, suferinţă, ţipete, disperare neputincioasă, strălucirea nopţilor reci de pe lună, gemete ce semănau cu şoapta sufletelor agonizânde, murmure, lumini, zâmbetul despărţirilor, fiorul unei vieţi subtile şi triste...

Şi izbucni într-un plâns cu sughiţuri. Plânse multă vreme, fără să ştie de ce plânge, ea care de la moartea mamei nu vărsase nici o lacrimă.

Se simţea extenuată pentru prima oară într-o viaţă care fusese până acum numai zbucium şi răzvrătire continuă. Se trezi în ea dorinţa puternică de a-i împărtăşi cuiva mâhnirea sufletului; voia să destăinuie unei inimi binevoitoare aceste gânduri nebune, simţămintele sfâşiate, suferinţele nelămurite şi teama. Jinduia compătimirea, simţind că extenuarea i-ar fi mai puţin adâncă, durerea mai mică şi lacrimile mai puţine dacă şi-ar putea deschide inima unei prietene devotate.

Înţelegea acum că, în anumite situaţii, singurătatea însemna nefericire.

Kręska o chemă la masă, spunându-i că Grzesikiewicz o aştepta.

Îşi şterse urmele lacrimilor, îşi aranjă părul şi se duse. Grzesikiewicz îi sărută mâna şi se aşeză lângă ea. Orłowski era într-o dispoziţie de sărbătoare, arunca priviri triumfătoare spre Janka şi făcea glume pe socoteala ei.

Domnul Andrzej era tăcut şi neliniştit; din când în când spunea câte ceva, dar atât de încet, că Janka abia putea să-l audă. Pe faţa Kręskăi se citea iritarea.

Stăruia o atmosferă mohorâtă.

Prânzul se desfăşura greoi şi plictisitor. Orłowski cădea uneori pe gânduri şi atunci îşi încrunta sprâncenele, se trăgea mânios de barbă şi arunca priviri ucigătoare spre Janka.

După masă, trecură în salonaş.

Li se servi cafea neagră şi coniac.

Orłowski îşi luă repede cafeaua şi, ieşind, o sărută pe Janka pe cap şi mormăi ceva de neînţeles.

Rămaseră singuri.

Janka privea pe fereastră; Grzesikiewicz, roşu la faţă, tulburat, ciudat parcă, începu să spună ceva, sorbind din cafea cu înghiţituri mici, apoi dădu ceaşca peste cap şi o împinse pe masă, răsturnând-o o dată cu farfurioara.

Janka începu să râdă de stângăcia lui şi de înfăţişarea pe care o avea când încercă să se explice.

– Să nu fii mirată, domnişoară, dar într-o clipă ca asta omul este în stare să înghită şi o lampă fără să bage de seamă...

– Ar fi cam greu, îi răspunse şi iarăşi se scutură de râs.

– Râzi de mine?... o întrebă, privind-o neliniştit în ochi.

– Nu, dar ideea de a înghiţi o lampă mi se pare foarte caraghioasă.

Apoi tăcură amândoi. Janka atingea uşor abajurul cu mâna, iar Grzesikiewicz îşi tot trăgea mănuşile şi fără să vrea, instinctiv, îşi muşca mustaţa; emoţia îi luase graiul.

– Mi-e greu... teribil de greu!... începu, ridicându-şi implorător privirile spre ea.

– De ce? îl întrebă ea scurt şi imprecis.

– E, pentru că... pentru că... Pe viul Dumnezeu, nu mai rezist!... O, nu, nu mai pot să mă chinuiesc, am să ţi-o spun de-a dreptul, te iubesc, domnişoară, şi te rog să-mi acorzi mâna! strigă şi aproape că răsuflă uşurat, dar îşi lovi fruntea cu palma şi, luându-i mâna Jankăi, continuă:

– Domnişoară, te iubesc de mult, mi-a fost teamă să ţi-o spun şi nici acum nu prea ştiu cum să ies din încurcătură, nu mă pricep să vorbesc şi să arăt aşa cum aş dori... Te iubesc, domnişoară, şi te implor să fii soţia mea...

Îi sărută mâna apăsat şi îşi pironi asupra ei ochii albaştri, cinstiţi, în care se citeau devotamentul şi o dragoste sinceră şi adâncă. Buzele-i tremurau nervos şi faţa i se făcuse palidă. Janka se ridică de pe scaun şi, privindu-l drept în ochi, răspunse încet şi rar:

– Eu nu te iubesc.

Sfârşeala-i pierise; ştia că venise în fine clipa aşteptată şi era pregătită s-o întâmpine. O hotărâre liniştită se citea în ochii-i care priveau cu răceală.

Grzesikiewicz se dădu brusc înapoi, ca şi când ar fi primit o lovitură puternică în piept, dar reveni şi, neînţelegând încă sensul cuvintelor auzite, rosti cu glasul tremurător:

– Domnişoară Janina... te rog să fii soţia mea... Te iubesc!

– Eu nu te iubesc... de aceea nu pot să-ţi acord mâna mea... nu vreau să mă căsătoresc... răspunse cu acelaşi glas, dar în vorbele ei se simţea că-i era milă de el.

– Isuse, Marie! strigă Grzesikiewicz, luându-şi capul în mâini. Ce spui, domnişoară?... Ce înseamnă asta?!... Nu vrei să te căsătoreşti!... nu vrei să fii soţia mea?!... Nu mă iubeşti!...

Îngenunche pe neaşteptate în faţa ei, îi apucă mâinile şi, acoperindu-i-le de sărutări, aproape cu lacrimi de spaimă în ochi, începu s-o roage cu atâta convingere, cu atâta umilinţă... glasul îi tremura atât de tare în izbucnirile iubirii uriaşe, încât se oprea din când în când, ca să răsufle şi să-şi adune gândurile.

– Nu mă iubeşti?... O să mă iubeşti mai târziu. Îţi jur că eu, mama şi tatăl meu vom fi robii dumitale... La urma urmei, mai pot aştepta... Spune-mi că peste un an... peste doi... peste cinci... Şi am să aştept. Domnişoară, îţi jur că vom aştepta!... Numai nu spune nu!... Pentru numele lui Dumnezeu, nu mai spune nu, că înnebunesc de disperare! Cum aşa?... dumneata nu mă iubeşti!... dar eu te iubesc... noi toţi te iubim... noi nu mai putem trăi fără dumneata!... nu... Tata mi-a spus că... şi când colo!... Isuse, Marie, îmi pierd minţile!... Ce faci cu mine, domnişoară!... ce faci!...

Zvâcni în picioare şi luându-şi în mâini capul ciufulit, aproape că striga de durere.

Janka avea lacrimi în ochi şi-i părea rău de el; disperarea lui, atât de sinceră şi de simplă, atât de sfâşietoare, avea o înrâurire ciudată asupra ei.

La un moment dat, simţi că-i împărtăşeşte lacrimile şi disperarea, o simpatie amestecată cu milă punea stăpânire pe ea, şi instinctiv vru să-i întindă mâna şi să-i spună că va fi soţia lui, dar asta nu dură decât o clipă.

Acum stătea iarăşi cu lacrimi de înduioşare în ochi, dar cu indiferenţa în inimă, şi-l privea cu răceală.

– Domnişoară Janina, te implor să-mi răspunzi!... Gândeşte-te că refuzul dumitale ne ucide pe mine, pe mama, pe tata, pe toţi...

– Ai prefera să mă sacrific eu, nu-i aşa? răspunse rece şi se aşeză iar pe scaun.

– A!!... i se smulse din gât şi îşi înclină capul puţin pe spate, parcă temându-se că tavanul se va prăbuşi îndată peste el.

Îşi scoase mănuşile ca un automat, le rupse, mai degrabă le sfâşie şi le aruncă pe jos, apoi se încheie la toţi nasturii de la surtuc şi, în sfârşit, străduindu-se să fie liniştit, rosti:

– La revedere, domnişoară... dar... să ştii că totdeauna... că pretutindeni... niciodată... şopti cu greutate, îşi lăsă capul în jos şi se îndreptă spre uşă.

– Domnule Andrzej!... îl strigă.

Grzesikiewicz se întoarse de la uşă cu luciri de speranţă în ochi.

– Domnule Andrzej, îi spuse rugătoare, nu te iubesc, dar te respect... nu sunt în stare să mă căsătoresc cu dumneata, nu pot, dar totdeauna îmi voi aminti de dumneata ca de un om cinstit. Cred că mă înţelegi, ar fi o josnicie să mă căsătoresc cu un om pe care nu-l iubesc... Dumitale nu-ţi plac prefăcătoria şi minciuna pe care şi eu le urăsc. Iartă-mă, dar şi eu sufăr... nici eu nu sunt fericită... o nu!. .

– Domnişoară Janina... dacă ai vrea... dacă...

Se uită la el cu atâta durere, încât tăcu şi ieşi încet.

Janka privea încă spre uşa pe care ieşise, în minte îi răsunau încă vorbele lui, când intră Orłowski.

Se întâlnise cu Grzesikiewicz pe scară şi din înfăţişarea acestuia aflase totul.

Janka aproape că ţipă de frică, atât de groaznic se schimbase. Faţa tatălui devenise vânăt murdară, ochii îi ieşiseră din orbite, iar capul i se clătina cu mişcări dezordonate.

Se aşeză la masă şi întrebă încet, cu glasul înăbuşit:

– Ce i-ai spus lui Grzesikiewicz?

– Ce ţi-am spus şi dumitale ieri, că nu-l iubesc şi nu mă căsătoresc cu el, răspunse cu îndrăzneală, dar se sperie de încetineala şi liniştea aparentă cu care vorbea Orłowski.

– De ce? aruncă scurt, parcă neînţelegând.

– I-am spus că nu-l iubesc şi că nu vreau să mă căsătoresc.

– Eşti o proastă!... proastă!... proastă!... strecură printre dinţi şi se ridică încet de pe scaun.

Se uită liniştită la el, simţind că-i revine hotărârea de mai înainte.

– Eu ţi-am spus că te vei căsători cu el... mi-am dat cuvântul că te vei căsători cu el şi aşa vei face!

– Nu mă voi căsători!... nu mă poate obliga nimeni!... răspunse Janka posomorâtă, privind curajoasă în ochii strălucitori ai tatălui.

– Te voi duce cu sila în faţa altarului. Vei face cum îţi spun eu!... musai!... ameninţă surd.

– Nici nu-mi trece prin minte!

– Te vei căsători cu Grzesikiewicz, ţi-o spun eu, tatăl tău, îţi poruncesc s-o faci! Trebuie să te supui, numaidecât, altfel am să te omor!...

– Prea bine, n-ai decât să mă omori, dar nu pot să te ascult.

– Te voi goni de acasă!... aproape că strigă, recăpătându-şi puterile şi strângând nervos spătarul scaunului.

– Bine!

– Am să te reneg!

– Bine! răspundea tot mai apăsat.

Simţea acum că după fiecare cuvânt al tatălui sufletul i se aspreşte tot mai mult, întărindu-i hotărârea.

– Te voi goni de acasă!... auzi?... şi... de-ar fi să mori de foame, să te aud scâncind la uşa mea, n-am să-ţi deschid, n-am să vreau să mai ştiu de tine niciodată!...

– Bine...

– Janka, nu mă face să-mi pierd cumpătul. Fata mea, copilul meu, căsătoreşte-te cu Grzesikiewicz, te rog eu!... va fi numai spre binele tău. Nu mă ai decât pe mine pe lume; eu sunt bătrân... o să mor... şi o să rămâi singură, fără careva să aibă grijă de tine... Janka, tu nu m-ai iubit niciodată!... Dac-ai şti cât de nefericit am fost toată viaţa, ţi-ar fi milă de mine!... o ruga, dar în glasul lui se simţea mânia şi ameninţarea.

– Nu!... niciodată!... răspunse neclintită la reproşurile şi rugăminţile tatălui.

– Te întreb pentru ultima dată! strigă înnebunit de răspunsul ei.

– Pentru ultima dată îţi răspund că nu!

Orłowski izbi scaunul de duşumea cu atâta forţă, încât bucăţile se împrăştiară în toate părţile; îşi rupse gulerul de la cămaşă, fiindcă se îneca de furie, şi cu restul spătarului în mână, se repezi la Janka, s-o lovească, dar expresia de pe chipul ei, rece, aproape dispreţuitoare, îl linişti într-o clipă şi aruncă scândura cât colo.

– Afară!... ţipă, arătându-i uşa, afară!... auzi?... Nu mai ai ce căuta în casa mea!... Cât trăiesc eu, să nu-mi mai calci pragul, că am să te omor ca pe un câine turbat şi am să te arunc în drum!... Nu mai eşti fata mea!...

– Bine, o să plec... răspunse maşinal.

– Nu mai eşti fata mea! Nu vreau să mai ştiu de tine, nu vreau să mai aud de tine!... piei!... Te omor!... te omor!... răcnea alergând prin încăpere ca un ieşit din minţi.

Nebunia lui izbucnea acum cu toată forţa.

Apoi ieşi în fugă şi Janka îl văzu pe fereastră cum alerga spre pădure.

Sta aşa asurzită, mută, îngheţată... Se aştepta la orice, dar nu se gândise niciodată că propriu-i tată o va goni de acasă. Era foarte pornită împotriva lui, dar nici o lacrimă nu i se ivi în ochi. Privea uluită în gol, fiindcă îi răsunau mereu în urechi ţipetele acelea răguşite: „Afară! afară!"

– O să plec, o să plec... răspundea supusă, cu glasul întrerupt, printre lacrimile care-i inundau inima, o să plec...

Era totuşi atât de copleşită, îşi simţea sufletul atât de împovărat încât rămânea locului, încremenită de durere. I se părea că blestemul părintesc, cuvântul „afară", o izbea ca un drug de fier, acoperind-o de sângele supliciului...

Menajera, care auzise totul, veni repede şi începu s-o mângâie cu lacrimi în ochi, dar Janka o dădu la o parte cu blândeţe. N-avea nevoie de asemenea vorbe, de asemenea mângâiere!

– Tata m-a gonit de acasă... trebuie să plec... rosti, mirându-se în sinea ei că aceste sunete, numai câteva, închideau în ele atât de mult.

– Bine, dar nu e cu putinţă!... Tata se va lăsa convins şi te va ierta...

– Nu, nu mai pot să rămân aici. M-am săturat de suferinţă, destul!...

– Vrei să te duci la unchiul dumitale?

Jania căzu pe gânduri, dar după o clipă faţa-i mohorâtă se lumină; rosti hotărâtă:

– Plec la teatru. Asta e!

Kręska se uită la ea cu o mirare prefăcută şi încercă să-i schimbe hotărârea.

– Doamnă, ajută-mă să-mi împachetez lucrurile. Plec cu primul tren... o rugă Janka.

– Personalul de acum nu trece prin Kielce.

– Mă duc la Strzemieszyce, iar de acolo, pe linia spre Viena, la Varşovia.

– Domnişoară Janka, mai gândeşte-te... un pas ca ăsta îl faci o dată în viaţă. Mai târziu s-ar putea să-ţi pară rău...

– N-are rost!... Se vede că aşa a trebuit să fie şi altfel nu va fi.

Începu să-şi strângă lucrurile cu înfrigurare, fără să mai ia seama la Kręska. Rufăria, îmbrăcămintea, cărţile şi notele, diferite mărunţişuri – toate le aşeza eu grijă într-un cufăr vechi, de pe vremea pensionului, de parcă pleca în vacanţă.

Nu se mai gândea la altceva şi nu mai simţea nimic, decât că trebuie să plece chiar acum, numaidecât; că trebuie să ajungă undeva, cât mai departe de Bukowiec, ca şi când înăuntrul sufletului se temea că mai târziu nu va mai avea curajul şi puterea s-o facă.

Se despărţi de Kręska destul de indiferentă. Părea liniştită, rece şi chiar aşa era, doar tremurul uşor al buzelor şi fiorul lăuntric pe care nu-l putea stăpâni trădau furtuna prin care trecuse.

Spuse să i se ducă lucrurile jos şi, cum mai avea încă o oră până la tren, plecă spre pădure. Se aşeză sub un fag rămuros şi îşi aţinti privirile înainte.

– Pentru totdeauna!... răspunse cu jumătate de glas desişului care parcă începuse să-şi freamăte frunzele şi să foşnească aplecându-se spre ea.

– Pentru totdeauna!... Şopti cu privirile aţintite la lucirile roşcate ale soarelui coborând spre apus, care răzbăteau printre crengile împletite ale fagilor şi străluceau pe pământ.

Pădurea încremenise în tăcere, ascultându-i parcă ultimele cuvinte de despărţire şi minunându-se tăcută că cineva care se născuse în ea, crescuse şi trăise înfrăţit în sentimente cu ea, care vărsase atâtea lacrimi în îmbrăţişarea ei şi visase atâta în ea, poate să-şi ia la revedere şi să plece pentru totdeauna; în căutarea unei sorţi mai bune şi a unor prieteni mai sinceri.

Copacii începură să foşnească jalnic... Ceva ce semăna cu un cântec de adio, plin de regrete nostalgice, înfioră pădurea; evantaiele verzi de ferigă se cutremurară, frunzele noi de alun începură să fluture, pinii să fâşâie din acele subţiri şi un geamăt prelung înviora pădurea întreagă. Păsărelele izbucniră şi ele

într-un ciripit întrerupt, înfricoşat, iar pe cer, pe pământul aşternut cu frunze, muşchi galben şi lăcrămioare albe, prin pădurea verde se alergau aievea umbre şi sunete nebănuite, parcă nişte bocănituri ce semănau cu ecoul unor hohote de plâns...

– Rămâi!... eu îţi ajung pentru toate... rămâi!... părea să-i spună pădurea cu glasul puternic al dragostei părinteşti.

Torentul vuia mânios, se bulbucea la vale, arunca crengile şi pietrele care-i stăteau în cale, le da la o parte, le ocolea şi, învolburat şi acoperit de spumă, se prăpăstuia într-o cascadă de pulbere, care strălucea în bătaia soarelui în toate luminile curcubeului, alergând mereu nestăpânit înainte, şoptind victorios şi părând să spună:

– Du-te... du-te...

Apoi se înstăpâni o linişte adâncă, întreruptă de bâzâitul ţânţarilor şi de bufnetul conurilor de anul trecut, care cădeau de pe crengi.

Cucul cântă undeva departe.

– Pentru totdeauna!... şopti Janka.

Se ridică şi porni înapoi spre staţie. Păşea încet, privirile-i alunecau cu dragoste peste copaci, peste poteci, peste povârnişurile colinelor de care se despărţea adânc înduioşată, pătrunsă de o durere neînţeleasă.

Simţea că o podidesc lacrimile; lacrimi amare de părere de rău că trebuia să plece din aceste locuri cu care se înfrăţise organic şi pe care era silită să le părăsească pentru totdeauna...

Abia acum, în această clipă, simţea întreaga amărăciune a despărţirii; nu era adevărat că nu iubea pe nimeni şi nimic aici, că nu lăsa nimic scump în urmă. Lăsa pădurea, cea mai dragă inimii ei. Lăsa munţii, poienele, cerul senin, viaţa aceasta nedomolită, dar liberă, clipele acestea de singurătate – trecutul întreg, presărat cu împotriviri şi lupte, cu certuri, încântare şi visuri...

Lăsa mai mult decât putea să înţeleagă deocamdată. Privea cu invidie la tot ce rămânea şi se gândea cu amărăciune că soarele va lumina la fel peste această fâşie scumpă de pământ, pădurile

vor fremăta la fel, chemându-se cu mii de glasuri în [illegible] furtunoase de toamnă; primăverile vor veni şi ele, [illegible] florile şi locul acesta însingurat, plin de melancolie, care-i aparţinea, nopţile cu lună, îngândurarea pădurii – toate vor continua să existe... numai ea trebuie să plece... doar pe ea soarta o smulge şi o aruncă departe... şi pentru totdeauna...

Se gândi apoi la viaţa nouă spre care se îndrepta şi regretele trecutului se şterseră; creştea încet în ea, conştientă de sine, o forţă vitală nestăvilită, dându-i puterea să se îndrepte, să privească tot mai îndrăzneaţă înainte şi să ridice capul cutezătoare.

Văzându-şi tatăl pe peron, nici nu clinti; între ei se aşezase mirajul lumii noi, spre care fugea, ademenind-o cu făgăduieli de fericire şi glorie.

Cunoscuţii se apropiară de ea şi îi dădură bineţe, o întrebară apoi de sănătate, unde pleacă etc.

Le spuse tuturor că pleacă la familia mamei şi îşi păstră liniştea. Era atât de calmă, încât se duse singură să-şi ia bilet de la casă.

Se opri în faţa ghişeului şi-l ceru cu voce tare.

Orłowski, el însuşi vindea biletele, îşi ridică brusc capul; o umbră purpurie îi trecu parcă asemenea unui fulger peste faţă, dar nu zise nimic. Îi înapoie restul şi se uită la ea liniştit şi rece, mângâindu-şi barba, de parcă n-o cunoscuse niciodată.

Când să plece, Janka întoarse capul şi-i întâlni privirile arzătoare.

Se întoarse brusc de la ghişeu, înjură apăsat şi ea plecă, numai că acum mergea parcă mai încet şi îi tremurau picioarele.

Sclipirea ochilor lui, însângeraţi parcă de lacrimi, o izbise, îngreunându-i inima.

Trenul sosi şi... urcă. Se mai uită o dată de la fereastra vagonului spre staţie.

Kręska îşi flutura batista la o fereastră de la etaj şi se prefăcea că-şi şterge lacrimile.

Orłowski, în şapca-i roşie şi cu mănuşile albe, imaculate, se plimba pe peron; nu-i aruncă nici măcar o privire.

Clopoţelul dădu semnalul, se auzi şuieratul locomotivei, apoi fluierul conductorului şi trenul porni.

Telegrafistul o salută înclinându-se, dar nu-l văzu; îl văzu numai pe Orłowski întorcându-se încet şi intrând greoi în biroul lui.

– Pentru totdeauna!... şoptea, aplecându-se pe fereastră şi îmbrăţişând totul cu privirea; pădurile, satele, colinele şi mlaştinile îi zburau pe dinaintea ochilor ca nişte umbre fantastice, în timp ce se simţea cuprinsă de o forţă atotputernică, uriaşă, care o smulgea din cuib şi o ducea într-o lume necunoscută, urmându-i destinul.

Se lăsa noaptea.

Luna plutea pe albastrul întunecat al cerului ca o luntre argintie pe marea nesfârşită, dar ea continua să se aplece pe fereastră şi să privească spre Bukowiec, şoptind din când în când fără glas şi abia auzit:

– Pentru totdeauna!... pentru totdeauna!...

Orłowski veni la cină ca de obicei.

Cu toată bucuria, Kręska era neliniştită; se uita cu teamă în ochii lui, păşea şi mai încet, străduindu-se să pară mai mică şi mai supusă ca oricând.

Dar el, parcă se lupta cu sine însuşi, nu izbucni în blesteme şi nu spuse nici o vorbă despre Janka.

Numai că a doua zi închise camera Jankăi cu cheia pe care o ascunse într-un sertar de la birou.

Nu dormise toată noaptea, avea ochii încercănaţi şi tenul cadaveric. Kręska îl auzise umblând tot timpul prin încăpere; îşi făcu totuşi serviciul ca în fiecare zi.

La prânz, Kręska îşi luă inima în dinţi şi-l întrebă de vorbă.

– Aha!... trebuie să rezolv şi problema dumitale!...

Kręska păli. Începu să-i vorbească despre Janka, despre bunăvoinţa cu care se străduise să-i schimbe hotărârea de a pleca, cât de mult o rugase...

– Proastă mai eşti, cucoană!... A vrut să plece şi a plecat,... N-are decât să-şi frângă gâtul!...

Kreşka îl căină, apoi, pentru singurătatea lui.

– Căţeaua!... mormăi el, scuipând cu dispreţ. Dumneata, cucoană, poţi să pleci chiar de astăzi. Îţi plătesc ce ţi se cuvine şi afară din casa mea, altfel pun muncitorii să-ţi scoată boarfele!... Dacă trebuie să stau singur, nu mai am nevoie de îngrijitoare!... Căţeaua!... pe Dumnezeul meu!...

Sparse un pahar, lovindu-l de masă, şi ieşi.

II

Grădina în care se afla teatrul de vară se trezea.

Cortina se ridică scârţâind şi apăru un flăcăiandru ciufulit, desculţ şi numai în cămaşă, care se apucă să mătură templul artei. Norii de praf se împrăştiară prin grădină, depunându-se pe scaunele tapiţate în roşu şi pe frunzele celor câţiva castani piperniciţi.

Garsonii şi ajutorii lor de la restaurant făceau curăţenie înaintea verandei uriaşe. Se auzeau clinchetul halbelor spălate, bătutul preşurilor, hârşcâitul scaunelor împinse şi şoaptele bufetierei care aşeza cu mare grijă rândurile de sticle, farfuriile cu gustări şi buchetele uriaşe à la Makart[1], care semănau cu nişte mături uscate.

Într-o latură, soarele lumina puternic şi un cârd de vrăbii aproape negre, neastâmpărate, zburdau pe ramuri şi se aşezau pe spătarele scaunelor, cerşind firimituri.

Ceasul de la bufet tocmai bătuse ora zece, când pe verandă intră în fugă un băietan înalt şi slab; îşi purta şapca ponosită pe

[1] Hans Makart (1840-1884), pictor austriac ale cărui tablouri se caracterizau prin bogăţia culorilor, fastul decorativ şi frumuseţea costumelor.

vârful capului acoperit de cârlionți roșcați, avea fața plină de pistrui și numai râs, iar nasul puțin cârn. Se repezi drept spre bufet.

– Încet, Wicek, că-ți rupi pingelele!... îl certă bufetiera.

– Nu-i nimic, le dau la refăcut! răspunse vesel, privindu-și pantofii care numai printr-o minune îi mai stăteau în picioare, cu toate că nu mai aveau nici tocuri, nici vârfuri.

– Dați-mi vă rog și mie un degetar de votcă! ceru, ploconindu-se până la pământ.

– Bani ai? îl întrebă bufetiera, întinzând mâna.

– N-am, dar voi avea... Vi-i dau diseară, pe cuvântul meu, vi-i dau negreșit, se rugă subliniind cuvintele.

Bufetiera se mulțumi să ridice disprețuitoare din umeri.

– Dați-mi, doamnă... o să vă pun o vorbă bună la șahul Persiei... Vai de mine, o tipesă atât de arătoasă, cu siguranță că...

Garsonii izbucniră în hohote de râs, iar bufetiera trânti pe masă tava de metal.

– Wicek! strigă cineva de la intrare.

– Vă ascult, domnule regizor.

– Au venit toți la repetiție?

– Oho, să tot fie!... răspunse zâmbind strengărește.

– I-ai anunțat?... I-ai pus să semneze condica?...

– I-am pus, au semnat toți.

– Ai fost cu afișul la director?

– Păi, dacă directorul era încă în culise; era culcat și își admira un pantof.

– Trebuia să i-l dai soției lui.

– Păi, doamna director avea probleme cu copiii; era cam multă gălăgie, așa că m-am dat la fund.

– Ai să duci o scrisoare pe strada Hoța, știi tu cui, nu?...

– Cum de nu. „Femeii prea cinstite!" cum i-a spus ieri un domn din sală domnișoarei Nicoleta.

– Te duci, capeți răspuns și te întorci într-un suflet.

– Da, domnule regizor, dar pică ceva?... că sunt atât de sărac, pe legea mea...

– Doar ai căpătat şi tu un acont aseară.

– Ptiu!... o rublă! Am schimbat-o imediat pe bere şi sardeluţe. Din ce mi-a mai rămas, am plătit chiria, i-am dat un acont cismarului, am achitat rata la loterie şi acum sunt lefter!

– Eşti un maimuţoi şmecher!... Uite pentru drum.

– Binecuvântate fie mâinile care împart monede de patruzeci! exclamă comic; îşi târşi călcâiele şi dispăru, ţopăind de bucurie.

– Pregătiţi scena pentru repetiţie! strigă regizorul şi se aşează în faţa verandei.

Actorii se adunau încet. Se salutau în tăcere şi se împrăştiau prin grădină.

– Dobek! strigă regizorul la un bărbat înalt care se îndrepta spre bufet, torni în tine de dimineaţă, iar la repetiţie abia te auzi, sufli sub orice critică!...

– Domnule regizor, am avut un vis groaznic. Noapte... fântână... mă împiedic... cad în adânc... M-am îngrozit... strig... nici un ajutor... pleosc!... în apă... Brr... mi-e atât de frig, că nu pot să mă încălzesc cu nimic.

– Nu-mi mai bate capul cu visurile tale! Bei de dimineaţa până seara.

– Pentru că nu pot să beau ca toţi ceilalţi, de seara până dimineaţa. Mi-e frig... dezgustător de frig!...

– Îţi comand un ceai.

– Domnule Topolski, sunt un om sănătos, iar ierburi folosesc numai când sunt bolnav. Păi, *herbateus*[1], *team* sau *herbatum*... înseamnă iarbă! Numai vinul, extractul, distilatul de secară sunt vrednice de un om în toată puterea cuvântului, iar eu un asemenea om am onoarea să mă consider, domnule regizor.

Veni directorul şi Dobek plecă spre bufet.

– Ai dat cuiva rolul lui Nitouche? îl întrebă pe regizor după ce se salutară.

---

[1] *Herbateus* (lat.), de iarbă.

– Încă nu m-am hotărât. Cu femeile astea... Sunt trei candidate pentru Nitouche.

– Bună ziua, directore! spuse Majkowska, unul dintre stâlpii teatrului, o actriță bine făcută, într-o rochie de culoare deschisă, șal de mătase la fel și cu o pălărioară albă la care purta înfiptă o pană uriașă de struț. Era roșie la față din cauza somnului și a stratului foarte subțire de fard. Avea ochii mari, de un albastru închis, buzele pline și rujate, trăsăturile clasice și mișcări foarte mândre. Juca rolurile principale.

– Directore, vino puțin, am să-ți spun ceva.

– Totdeauna la dispoziția dumitale. Ceva bani?... întrebă directorul îngrijorat.

– De astă dată... nu. Ce bei, directore?

– Ho! Ho! aici se va vărsa sângele cuiva! exclamă, ridicându-și comic brațele.

– Directore, te-am întrebat ce bei?...

– Știu și eu. Aș bea un coniac, dar...

– Ți-e frică de soție?... Doar nu joacă în *Nitouche*[1]?

– Asta-i sigur, dar...

– Coniac și gustări de două ori. Directore, ai să-i dai rolul lui Nitouche Nicoletei, nu-i așa?... Te rog, directore, țin foarte mult la asta. Nu uita, Cabiński, că eu nu cer niciodată nimic și fă ce te rog...

– Asta-i a patra amatoare!... Doamne, câte trebuie să îndur din cauza acestor femei!

– Cine mai vrea rolul?

– Păi, Kaczkowska, soția mea, Mimi și acum Nicoleta.

– Încă un rând! strigă, bătând cu paharul în tavă.

– Directore, să-i dai rolul Nicoletei. Știu sigur că nu-l va primi, deoarece cu vocea ei lemnoasă ar putea să danseze, nu să și cânte, dar, directore, tocmai de aceea trebuie să-i oferi ei acest rol.

---

[1] Este vorba de *Mam'zelle Nitouche*, opereta compozitorului francez Florimond Hervé.

– Lăsând-o la o parte pe nevastă-mea, Mimi şi Kaczkowska îmi vor tăia capul!

– Nu vei pierde prea mult. Îţi promit că le voi explica eu cum stă treaba. O să fie o farsă grozavă, pentru că, vezi dumneata, astăzi va veni aici curtezanul ei. Ieri s-a lăudat faţă de el că pe ea ai avut-o în vedere când ai anunţat în presă că rolul lui Nitouche va fi jucat de foarte frumoasa şi picanta XX.

Cabiński începu să râdă încet.

– Dar nici o vorbă nimănui. Ai să vezi, directore, ce se va întâmpla. De formă, faţă de el, ea o să primească rolul, ca să iasă în evidenţă. Halt va începe imediat repetiţiile, şi Nicoleta... va claca în faţa tuturor; atunci dumneata îi vei lua rolul şi-l vei da cui doreşti.

– Eşti formidabilă în ura dumitale.

– Tocmai în asta stă puterea noastră.

Ieşiră în grădină, unde peste zece persoane aşteptau să înceapă repetiţia.

Pe scaune şedeau în grupuri actorii şi actriţele de dramă. Râsetele, glumele, istorisirile şi reproşurile răsunau din toate părţile pe fondul acordării instrumentelor care alcătuiau orchestra.

Pe verandă se aduna tot mai multă lume. Se auzeau murmure, zgomotul farfuriilor, hârşcâitul scaunelor trase. Fumul ţigărilor se înălţa în rotocoale până sub grinzile de metal ale acoperişului. Se înstăpânea treptat atmosfera obişnuită într-un restaurant cu vad mare.

Intră Janka Orłowska. Se aşează la o măsuţă şi întrebă un garson:

– Spune-mi, te rog, directorul teatrului a venit?

– Uite-l acolo!

– Care este?

– Poftim, domnişoară?

– Iartă-mă, care dintre domnii de acolo este Cabiński?

– Şapte!... de patru ori votcă! se comandă de la masa de alături.

– Vine, vine!

– Bere!

– Care din domnii aceia este directorul? întrebă Janka a doua oară fără să-şi piardă răbdarea.

– Aşteptaţi o clipă, domnişoară! răspunse ascultând şi înclinându-se în toate părţile.

Se simţea foarte intimidată. Avea impresia că toată lumea se uită la ea, iar garsonii, în trecere, cu mâinile încărcate de halbe şi farfurii, se apleacă spre ea şi-i aruncă priviri ciudate care o făceau să roşească fără voie.

Aşteptă destul de mult până când garsonul veni în fugă şi-i aduse cafeaua comandată.

– Vreţi să vorbiţi cu directorul?

– Da.

– Stă în primul rând de scaune dinspre grădină. Grasul acela în vestă albă... îl vedeţi?...

– Îl văd. Mulţumesc!

– Doriţi să-l chem aici?

– Nu. De altfel este ocupat...

– E, discută doar aşa...

– Şi domnii cu care vorbeşte cine sunt?

– Tot de-ai noştri, actori.

Janka plăti cafeaua, dându-i o monedă de patruzeci. Căută multă vreme să-i dea restul, dar văzând-o că priveşte în altă parte, îi mulţumi pentru bacşiş.

– Mă duc să-i spun...

– Bine, dar numai după ce se depărtează ceilalţi...

– Înţeleg! rosti cu un zâmbet prostesc şi plecă.

Janka sorbi în grabă cafeaua şi ieşi în grădină. Trecu pe lângă director şi-l privi cu luare aminte. Nu văzu decât o faţă mare de o paloare anemică, acoperită cu pete vineţii, nu prea simpatică.

Cei câţiva actori, care se aflau lângă el, îi făcură impresia unor oameni frumoşi.

În gesturile lor, pe feţele bărbierite proaspăt şi în râsetele necenzurate i se păru că observă ceva mult mai interesant decât

văzuse la bărbaţii pe care-i cunoscuse până atunci, aşa că ascultă cu atenţie ce vorbeau.

Scena deschisă, plină de umbre, misterioasă, îi atrăgea privirile.

Vedea pentru prima dată de aproape teatrul şi actorii în afara scenei. Teatrul i se părea asemenea unui templu grec, iar pe oamenii aceştia, ale căror profiluri le vedea acum şi ale căror glasuri suave le auzea mereu, îi socotea adevăraţi capelani ai artei, la care visase adesea.

Privea toate acestea pentru prima dată şi cu ochii unei entuziaste.

Era foarte mulţumită că putea respira în voie aerul teatrului adevărat.

Se uita foarte curioasă la toate, când deodată îl văzu pe garson şoptindu-i ceva directorului şi arătând discret spre ea.

O trecu parcă un fior de teamă, neînţeleasă şi enervantă; nu se mai uită nicăieri, simţind că cineva venea spre ea, că privirile cuiva întârziau pe faţa ei examinându-i înfăţişarea.

Habar nu avea cu ce să înceapă, ce să spună şi cum să procedeze, dar intuia că acum trebuia să facă faţă discuţiei.

Când îl văzu pe Cabiński în faţa ei, se ridică.

– Sunt directorul Cabiński...

Din cauza emoţiei puternice, Janka nu fu în stare să rostească nici o vorbă.

– Dumneata m-ai chemat, domnişoară?... o întrebă şi se înclină cu demnitate, în semn că este gata s-o asculte.

– Da... domnule... director. Voiam să vă rog... poate că... se bâlbâi neputând să găsească vorbele de care avea nevoie.

– Domnişoară, ia loc, te rog... linişteşte-te... E ceva chiar atât de important?... şopti, aplecându-se spre ea, clipind semnificativ din ochi în acelaşi timp spre actorii care-i priveau.

– O, e foarte important!... răspunse, înălţându-şi ochii spre el. Voiam să vă rog să mă primiţi şi pe mine la teatru.

Rosti repede ultima propoziţiune, parcă temându-se că-şi va pierde glasul şi curajul.

– A!... numai atât?... dumneata vrei să te angajezi?... Se îndreptă şi îşi pironi ochii mijiţi dispreţuitor pe faţa ei, examinând-o atent.

– Am venit anume... Domnule director, n-o să mă refuzaţi, nu-i aşa?...

– La cine ai mai fost?

– Nu prea înţeleg... nu ştiu ce...

– În trupa cui?... unde?...

– N-am mai fost nicăieri. Am venit anume din provincie.

– Nicăieri!?... N-am locuri!

Şi se întoarse să plece.

Janka fu cuprinsă de o spaimă disperată, că va pleca fără să-i promită nimic, aşa că începu să vorbească repede cu un glas în care răsuna o mare rugăminte:

– Domnule director!... Am venit să mă angajez în trupa dumneavoastră. Iubesc atât de mult teatrul, încât nu pot trăi fără el!... Nu mă refuzaţi, vă rog! N-am pe nimeni la Varşovia. Am venit aici, pentru că am citit multe lucruri în presă despre dumneavoastră. Simt că aş putea juca... Ştiu pe dinafară atâtea roluri!... O să vedeţi, numai săi pot juca... o să vedeţi!...

Cabiński tăcea.

– Poate doriţi să vin mâine?... pot să mai aştept câteva zile... adăugă, văzând că nu-i răspunde şi doar o cercetează stăruitor.

Vorbea greu, întretăiat, rugămintea şi surescitarea se simţeau în glasu-i tremurător care se modula cu uşurinţă şi avea atâta originalitate, atâta căldură, încât Cabiński o asculta cu plăcere.

– Acum n-am timp, dar o să vorbim mai mult după repetiţie, răspunse.

Vru să-i strângă mâna şi să-i mulţumească, dar n-avu curajul s-o facă, deoarece erau tot mai mulţi cei care se uitau la el.

– Hei, Cabiński!

– Omule!

– Ce-i asta, directore?... O întâlnire?... la lumina zilei, în văzul tuturor şi la numai trei etaje de Pepa?...

Îi strigară din scaune când se despărţi de Janka.

– Aşa întâlnire!

– Cine-i tipa?...

– Directore, nu ne mai arunca praf în ochi, bagă de seamă... E cam imprudent, aşa în avanscenă...

– Eşti în mâinile noastre!... Făceai pe îngeraşul, împielițatule!... îl scărmănă unul dintre actori, slab, cu gura veşnic strâmbă şi parcă îmbălată de fiere şi răutate.

– Du-te dracului, dragule!... nici prin gând nu-mi trece!... Acum o văd pentru prima dată.

– Frumoasă femeie!... Ce vrea?...

– O amatoare... vrea să se angajeze.

– Ia-o, directore. Pe scenă nu sunt niciodată prea multe femei frumoase.

– E, directorul e sătul de atâtea viţeluşe naive.

– Da, dar corul...

– Nu te teme, Władek, nu ele împovărează bugetul, pentru că Caban are obiceiul de a nu plăti un sfanţ, mai ales femeilor tinere, frumoase şi începătoare.

– Glas exagerează întotdeauna... e defectul lui cel mai mare!...

– Directore, l-ai uitat pe cel mai important, acela că te strâng cu uşa pentru salarii. Sau asta-i o calitate, ai?...

– Oho, nu şi iar nu!... protestă Cabiński cu înflăcărare.

Izbucniră cu toţii în râs.

– Directore, comandă un şnaps şi-ţi spun una bună, începu iarăşi Glas.

– Ei, zii?

– Regizorul comandă pe-al doilea...

– Domnul meu, îţi creşte burta pe seama glumelor... ai început să spui prostii!...

– Numai pentru proşti, îi răspunse Glas cu răutate lui Władek şi plecă spre culise.

– Mehes[1], toval de bocanci! bodogăni Władek în urma lui.

---

[1] Mehes (ebr.), evreu botezat.

– Jaś!... strigă soţia directorului de pe verandă. Cabiński se repezi în întâmpinarea ei.

Era o femeie înaltă, bine clădită, cu faţa plină de urmele unei mari frumuseţi întreţinute cu mult fard; avea trăsături îngroşate, ochii mari, gura mică şi fruntea foarte scundă. Se îmbrăca tinereşte, în culori prea deschise, astfel că de departe părea o femeie tânără.

Era foarte mândră de soţul director, de talentul ei dramatic şi de cei patru copii. În viaţă îi plăcea să joace rolul matroanei ocupate numai cu casa şi creşterea copiilor, dar era cea mai mare comediantă în realitate şi în culise; pe scenă deţinea partiturile mamelor şi ale tuturor femeilor bătrâne şi nefericite; nu-şi înţelegea niciodată bine rolul, dar îl juca patetic şi cu suflet.

Se purta îngrozitor cu slujitorii, proprii copii şi actriţele începătoare, pe care le bănuia că au talent. Avea o fire răutăcioasă, mascată în lume de liniştea-i exagerată, de leşinuri prefăcute şi de bolile de nervi.

– Bună ziua, domnilor!... spuse, agăţându-se cu nonşalanţă de braţul soţului.

Se strânseră cu toţii în jurul ei. Majkowska o întâmpină, sărutând-o apăsat.

– Ce bine arătaţi astăzi, doamnă director! se miră Glas.

– Ai avut tu orbul găinilor, pentru că doamna director arată bine totdeauna! îl certă Władek.

– Cum staţi cu sănătatea?... fiindcă spectacolul de ieri trebuie să vă fi costat destul de mult?...

– N-ar trebui să mai primiţi roluri atât de obositoare.

– Doamnă director, aţi jucat minunat... v-am văzut cu toţii din culise...

– Presa a plâns... L-am văzut pe Żarski ştergându-şi ochii cu batista.

– A şi strănutat... are un guturai pe cinste, se auzi un glas de alături.

– Publicul a fost [illegible]-a dreptul uluit şi captivat de actul al treilea... mulţi s-au sc[illegible]at în picioare...

– Voiau să dea bir cu fugiţii de atâta plăcere.

– Doamnă director, câte buchete aţi primit?

– Întrebaţi-l pe director, el a plătit nota.

– Ah!... Maestre, astăzi eşti un urâcios! îl certă soţia directorului, învineţindu-se de furie, deoarece actorii începuseră să se strâmbe de râs.

– N-am spus-o cu răutate... De vreme ce toţi vorbesc numai de lucruri frumoase, atunci am să vorbesc eu de cele de bun simţ.

– Maestre, eşti un obraznic!... Cum se poate?... La urma urmei, ce-mi pasă mie de teatru!... Dacă am jucat bine, e meritul lui Janek, iar dacă am jucat prost, e vina directorului care mă obligă să primesc roluri noi şi să apar pe scenă!... Atât aş vrea să mă închid în casă, numai cu copiii mei, să nu mă intereseze nimic afară de treburile casei... O, Doamne, arta e un lucru mare!... iar noi toţi suntem atât de mici alături de ea, atât de mărunţi, încât mă tem ca de foc de fiecare spectacol!... declama soţia directorului.

– Doamnă director, te rog, vreau să-ţi spun un cuvinţel! o chemă Majkowska.

– Vezi, maestre, nici măcar despre artă n-avem timp să mai vorbim! oftă adânc şi plecă.

– Paparudă bătrână!

– Debutantă veşnică.... i se pare că e mare artistă!

– Ieri mugea atât de tare pe scenă, că... pe Dumnezeul meu, puteai să turbezi!

– Se zvârcolea pe scenă de parcă o lovise damblaua!

– Tăcere!... după ea asta înseamnă realism!...

– Pentru teatru şi pentru Caban n-ar fi o pierdere prea mare, dacă i-ar da drumul la iarbă...

– Cu atâţia copii!...

– Crezi că ea se ocupă de ei?... cum de nu!... Directorul şi doica fac toată treaba.

Asemenea fraze şi păreri se încrucişau după plecarea soţiei directorului cu Majkowska.

Comedia exclamaţiilor de emoţie, a complimentelor binevoitoare, durase doar o clipă.

În acest timp, pe verandă, Majkowska încheia discuţia:

– Îmi dai cuvântul de onoare?

– Ţi-l dau, rezolv imediat.

– Trebuie s-o facem. Nicoleta a devenit de-a dreptul imposibilă, îndrăzneşte să te critice până şi pe dumneata!... Ieri am auzit-o cum te încondeia în faţa redactorului, spuse Majkowska.

– Cum aşa?... Se leagă de mine?... întrebă soţia directorului cu răutate.

– Nu mi-a plăcut bârfa niciodată, nu mă pricep la intrigi, dar...

– Ce-a spus?... Redactorului, zici?... Cocheta mizerabilă!

Majkowska zâmbi abia vizibil, dar îi răspunse repede:

– Nu-ţi spun... nu-mi place să repet prostiile altora!...

– O să-şi primească răsplata!... Îi venim noi de hac!... şopti soţia directorului.

– Dobek sufleorul!... în cuşcă!

– Începe repetiţia!

– Pe scenă! pe scenă!... începură să strige din sală.

– Să mergem!... Soţia directorului joacă ceva astăzi?...

– Nu.

– Directore! exclamă Majkowska, se poate... soţia dumitale e de acord.

– Bine, dragele mele, bine...

Se duse pe verandă, unde se afla Nicoleta cu un domn nu prea tânăr, îmbrăcat foarte bine.

– Poftim la repetiţie... Bună ziua, binefăcătorule!...

– Ce se repetă? întrebă Nicoleta.

– *Nitouche*... dumneata joci rolul principal, am şi anunţat în presă...

Kaczkowska, care venise tocmai atunci şi se uita la ei, se acoperi repede cu umbrela, ca să nu izbucnească în râs de încurcătura Nicoletei.

– Nu sunt dispusă acum pentru repetiție... răspunse, privind cu luare aminte la Cabiński și la Kaczkowska.

Se vede că presimțea vreo capcană... Dar Cabiński îi înmână rolul cu cea mai serioasă înfățișare.

– Poftim rolul... Începem numaidecât, spuse la plecare.

– Directore, dragă domnule director, faceți repetiția fără mine astăzi!... mă doare capul groaznic și nu știu dacă voi fi în stare să cânt, se rugă.

– Nu se poate, începem imediat.

– Hai, cântă!... mie îmi place foarte mult cum cânți dumneata!... o îndemnă admiratorul, sărutându-i mâinile.

– Directore!

– Ce-i, soprană dragă?...

Soția directorului arătă spre culise, unde aștepta Janka.

– Aha, amatoarea...

– O angajezi?

– Avem nevoie la cor... Surorile din Praga[1] au rămas de căruță, pentru că făceau numai scandaluri.

– E destul de urâțică!... își dădu cu părerea Cabińska.

– Dar fața-i e foarte expresivă!... are o voce foarte frumoasă, deși cam stranie...

Janka nu pierdea nici un cuvânt din această conversație purtată cu jumătate de glas; tot așa cum ascultase corul de laude la adresa soției directorului și pe celălalt, care o blagoslovea.... Privea la toți cu mirare, neînțelegând nimic.

– Eliberați scena! Eliberați scena!

Ieșiră cu toții în culise, pentru că pe scenă se năpusti în goană o întreagă mulțime.

Vreo cincisprezece femei, cele mai multe tinere, cu fețele machiate, uscate, marcate de surescitare și de viața trepidantă a teatrului. Erau blonde, brunete, scunde și înalte, firave și grase, o adunătură pestriță din toate straturile vieții. Unele aveau

[1] Cartier din Varșovia.

chipuri de madonă cu priviri sfidătoare, altele fără relief, rotunde, inexpresive şi năuce, asemenea unor fete din popor.

Doar două trăsături comune aveau, toate erau îmbrăcate mai mult sau mai puţin exagerat, în pas cu moda, şi li se citea în ochi acel ceva ce se capătă pe scenă, o expresie de nepăsare lejeră şi de cinism blazat.

Începură să cânte în cor.

– Halt!... De la început! aproape că răcniră perciunii uriaşi şi faţa mare, roşie, a dirijorului orchestrei.

Se retraseră şi intrară alene, lălăind o melodie colectivă, întreruptă mereu de bagheta dirijorului care bătea în pupitru, şi de strigătul:

– Halt!... De la început! Turmă!... mormăia pe sub nas, gesticulând cu bagheta.

Repetiţia corului se prelungi destul de mult. Actorii, risipiţi pe scaunele din sală, căscau de plictiseală, iar cei care luau parte la spectacolul de seară se plimbau prin spatele culiselor, aşteptând blazaţi să le vie rândul la repetiţie.

Wicek lustruia pantofii regizorului la garderobă şi-i povestea la repezeală rezultatul escapadei de pe strada Hoża.

– I-ai dat-o?... ai răspunsul?...

– Oho!...

Şi-i înmână lui Topolski un plic lung, trandafiriu.

– Wicek, maimuţoiule, ştii ce te-aşteaptă dacă sufli cuiva vreo vorbă!...

– Nu-i nici o noutate!... Şi dumneaei mi-a spus la fel, numai că a adăugat şi o rublă.

– Moryś! îl chemă înţepată Majkowska, ivindu-se în uşa garderobei.

– Aşteaptă puţin... nu pot să plec cu un pantof nelustruit!...

– De ce nu ţi i-a făcut servitoarea?

– Servitoarea stă mereu la tine; eu nu pot s-o rog niciodată nimic.

– Atunci angajează-ţi şi tu una.

– De acord, dar numai pentru mine.

– Nicoleta, pe scenă!

– Chemaţi-o!... ţipă Cabiński de pe scenă spre scaune.

– Vino, Moryś, o să iasă cu tărăboi!

– Nicoleta, pe scenă! strigară actorii de pe scaune.

– Vin îndată...

Nicoleta, cu sandvişul în gură şi o cutie de bomboane sub braţ, apăru în fugă, de duduia podeaua.

– Ce dracu!... e repetiţie... aşteptăm... mormăi furios dirijorul orchestrei, „Halt", pentru că aşa-l porecliseră în teatru.

– Doar nu mă aşteptaţi pe mine.

– Tocmai că pe dumneata te aşteptăm, ştii doar că n-am venit aici la palavre... Începem!

– Eu nu ştiu încă nimic. Să cânte Kaczkowska partitura... i se potriveşte de minune!

– Dumneata ai primit rolul, nu-i aşa!... atunci ce rost are să mai discutăm!... Hai să începem.

– Directore, n-ar fi mai bine după amiază?... acum eu...

– Începem! strigă mânios Halt, bătând în pupitru.

– Ei, hai, încearcă... Partitura e bună şi pentru glasul dumitale... Eu l-am sfătuit pe director să ţi-o dea, o îndemnă Cabińska cu un zâmbet prietenos.

Nicoleta asculta mutându-şi privirile de la unul la altul, dar toate feţele erau imobile, numai admiratorul ei îi zâmbea drăgăstos de pe un scaun.

Halt făcu o mişcare cu bagheta, orchestra începu, iar sufleorul şopti primele cuvinte.

Nicoleta, de care toţi ştiau că nu e în stare niciodată să-şi înveţe rolul, se poticni de la prima frază şi începu să cânte cât se poate de fals.

Încercară încă o dată; mergea mai bine, dar Halt schimbă ritmul înadins şi totul se sfârşi şi mai prost.

Un hohot unanim de râs răsună pe scenă.

– Vaca muzicală!

– La balet cu asemenea glas şi asemenea ureche!

– E bun să cheme găinile când o să ajungă moşiereasă!

Nicoleta se apropie de Cabiński aproape plângând.

– Ţi-am spus, directore, că acum nu pot să cânt... n-am avut timp nici măcar să mă uit pe rol.

– A, bine, dacă dumneata nu poţi?!... Dă-mi rolul, te rog!... O să cânte Kaczkowska...

– Pot să cânt, dar acum nu ştiu... nu vreau să mă fac de râs!

– Proprietarilor ai timp să le sucești capul, să te ţii de intrigi, să ne vorbeşti de rău în faţa presei, să umbli prin localuri... pentru asta îţi găseşti timp!... strecură Cabińska.

– Mai bine ai avea grijă de tipii şi de copiii dumitale... de mine să nu te legi!...

– Domnule director, uite cum mă insultă asta...

– Te rog să-mi dai rolul... N-ai decât să cânţi la cor, dacă nu eşti în stare să cânţi partitura...

– A, nu!... tocmai că acum am s-o cânt eu!... Nu-mi pasă de intrigile josnice.

– Cu cine vorbeşti dumneata aşa?... se burzului Cabińska, ridicându-se de pe scaun.

– E, fie şi cu dumneata.

– Dumneata nu mai faci parte din colectivul de actori!

– N-aveţi decât să crăpaţi! se înfurie Nicoleta, aruncându-i rolul în faţă lui Cabiński. Se ştie de mult că în colectivul vostru nu-i loc pentru o femeie cinstită!...

– Pleacă de aici, scandalagioaică josnică!

– Îmi bat joc de tine, broască bătrână!... M-am săturat de grajdul vostru!...

– Du-te învârtindu-te!... O să te primească în... Corint[1]!

– O să se bage guvernantă la moşierul ei, interveni batjocoritoare Majkowska.

---

[1] Aluzie la femeile de moravuri uşoare din Corint; foarte cunoscute în antichitate.

– Am să aştept până când vei înfiinţa tu Corintul cu... fetele tale!

Cabińska se repezi la ea, dar se opri deodată la jumătatea drumului şi izbucni în plâns.

– Doamne, copiii mei!... Jaś, copiii mei...

Se clătină pe picioare înecată de un spasm de răutate isterică.

– La dreapta e o canapea... poţi să leşini acolo mai bine! rosti cineva de pe scaun.

Actorii râdeau cu feţe imobile şi înţepau cu jumătăţi de cuvinte.

– Pepa!... draga mea!... linişteşte-te... Ce Dumnezeu, niciodată nu se poate sfârşi fără bâlci?

– Păi, eu sunt de vină?...

– Nu spun că tu eşti de vină, dar ai putea să te linişteşti... doar nu ţi s-a întâmplat nimic!

– Uite ce bărbat, ce tată! şi ce director eşti!... ţipa ea ca o nebună. Vezi că mă insultă o femeie de stradă, ca asta, şi tu nu spui nimic?... Strică spectacolul, şi ţie puţin îţi pasă?!...

– Nu plăteşti la nimeni şi nici nu spui nimic!... suflă cineva din culise.

– Ţin-te bine, Cabiński!

– Rezistă măcar un ceas, mucenicule, şi-o să ajungi drept în cer!

– Domnule, întrebă proprietarul de moşie, răsucind un nasture de la surtucul unui actor, dragă domnule!... joacă ceva nou sau asta e *Nitouche*?...

– Mai întâi, ăsta e nasturele meu pe care mi l-ai rupt!... răspunse actorul luându-şi înapoi nasturele din mâna proprietarului descumpănit, iar ce vezi dumneata acolo, e primul act al unui tărăboi intitulat *În culise,* are loc în fiecare zi şi se bucură de mare succes!...

Scena se goli.

Orchestra îşi acorda instrumentele; Halt se duse la o bere, iar actorii se împrăştiară prin grădină.

Cabiński îşi luase capul în amândouă mâinile şi alerga ca un nebun pe scenă, văietându-se cu răutate şi, chipurile, compătimitor, fiindcă soţia mai sughiţa şi acum tot mai încet.

– Ce oameni! Ce oameni, ce scandal!...

Janka, speriată de brutalitatea acestor scene, se retrăsese în fundul culiselor şi nu ştia ce să mai facă. Îşi dădea seama că nu-i chip să vorbească acum cu directorul.

– Artişti!... teatru!... îşi spunea în gând, pătrunsă de o dezamăgire profundă şi de un sentiment de dezgust.

Se simţea rănită şi-i era tare ruşine.

– Se ceartă ca nişte... ca nişte... gândi, neputând să găsească deocamdată comparaţia potrivită.

Nu înţelegea nimic.

Începea doar să presupună că aici nimic din aceste zâmbete, discuţii, priviri, pe care le auzea şi le vedea, nu era adevărat. I se părea că toţi joacă nu ştiu ce roluri, că toţi se prefac în faţa tuturor. Intuia toate acestea, dar nu era încă sigură, fiindcă în simplitatea ei nu putea să înţeleagă de ce se procedează astfel?...

În realitate, nu juca nimeni, erau în totul ei înşişi, erau actori.

După o pauză nu prea lungă, repetiţia începu din nou cu Kaczkowska în rolul eroinei principale.

Majkowska era într-o dispoziţie excelentă, deoarece se descotorosise de o rivală în unele roluri, câştigându-şi totodată o foarte bună prietenă, pe Cabińska.

După plecarea soţiei, directorul îşi frecă mâinile de bucurie şi-i făcu semn lui Topolski. Plecară să bea o votcă la bufet. Fără îndoială, câştigase ceva din cearta cu Nicoleta.

Stanisławski, cel mai vârstnic din trupă, se plimba prin garderobă, scuipa şi mormăia spre Mirowska, o actriţă care şedea pe un scaun cu picioarele îndoite sub ea:

– Scandaluri şi iar scandaluri!... cum poţi să te mai gândeşti la succes!...

Mirowska îi dădea în bună, zâmbind palid, şi împletea mai departe un şal.

După repetiţie, Janka îl abordă cu curaj pe Cabiński.

– Domnule director... începu.

– A, dumneata erai?... Te angajez. Să vii înainte de spectacol să ne înţelegem... Acum n-am timp...

– Vă mulţumesc foarte mult!... îi spuse bucuroasă.

– Ai cât de cât voce?

– Voce?

– Cânţi, domnişoară?

– Am cântat puţin acasă... dar mai mult ca sigur că n-am glas pentru scenă... dealtfel, eu...

– Să vii mâine să încercăm, dar mai devreme... o să vorbesc eu cu dirijorul...

III

Ziua era foarte frumoasă şi caldă.

Łazienki[1] respira bucuria primăverii. Trandafirii înfloriseră şi iasomia revărsa arome îmbătătoare prin tot parcul... Era atâta linişte şi atât de frumos, încât Janka şedea de câteva ore pe malul iazului, uitând de toate.

Lebedele pluteau cu aripile ridicate, asemenea unor norişori albi, pe oglinda albăstruie a apei; statuile de marmură ale zeităţilor iradiau în jur albul lor imaculat, liniile lor nobile introduceau în liniştea parcului înverzit formele frumosului antic...

Pretutindeni se revărsa verdeaţa proaspătă, ca marea de smaragd saturată de aurul soarelui.

Florile roşii de castan cădeau fără zgomot pe pământ, în apă, pe gazon, licărind ca nişte flăcărui trandafirii în umbra copacilor.

Larma oraşului răzbătea ca un ecou slab şi se împrăştia prin desişuri.

---

[1] Vechi parc din Varşovia.

La răstimpuri, vântul adia printre ramuri, încreţea faţa de atlas a apei şi se depărta lăsând în urmă fiorul unei linişti şi mai adânci.

Janka venise aici direct de la teatru. Se obişnuise cu singurătatea şi avea nevoie de ea; înconjurată de larma oraşului, nu putea să gândească şi nici să-şi domolească bătăile inimii legănate de bucuria angajării la teatru; pe de altă parte, voia să scape de gustul amar pe care i-l lăsase cearta de la începutul repetiţiei.

Era neliniştită din pricina celor văzute; o apăsa durerea surdă a dezamăgirii, nehotărârea. O umbră o înfiora.

Nu voia să-şi aducă aminte de nimic, aşa că repetă în gând de câteva ori:

– Am fost primită la teatru!... Am fost primită la teatru!... De parcă ea însăşi avea nevoie să se convingă că i se împlinise visul pe care-l nutrise ani întregi, că viitorul dorit cu atâta ardoare se afla înaintea ei... că ziua de mâine se desparte de cea de ieri printr-o depărtare uriaşă.

– Ce va fi?... se întrebă.

Şi-i trecură pe dinainte siluetele viitoarelor colege. Simţea instinctiv că pe chipurile lor, în loc de prietenie, nu există decât invidie şi prefăcătorie, că aici nu va găsi nici o mână întinsă, nici o inimă devotată, că trebuie să se descurce singură cum se descurcase şi până atunci.

Se lăsă în seama închipuirii şi totul îi deveni indiferent: simţea în ea o forţă nelămurită, talentul, şi i se părea că va fi de-ajuns să joace o dată un rol, ca să cucerească totul şi să meargă înainte.

Dar unde?... încotro?... Nu ştia unde trebuie să ajungă, nu vedea nici o limită, dorea însă cu toată puterea firii ei să meargă înainte, să se înalţe mereu în zbor spre infinit...

Îşi alese în gând un rol, pe care ar fi vrut să-l joace la început.

Se simţea atât de bine stând aici şi visând, încât mai târziu aproape că nu se mai gândea la nimic, se abandona doar în voia

plăcerii de a respira aerul aromat şi curat, privind la culorile blânde ale cerului şi copacilor.

Simţea în ea pulsaţiile naturii exuberante care se dezvolta necontenit, aceeaşi fericire vegetală a vieţii, tăcută şi puternică. Siluetele de marmură ale zeilor şi lăstarii tineri de salcie păreau că o binecuvântează cu mare bunăvoinţă şi-i şoptesc cuvinte şi făgăduieli încurajatoare.

Simţea în ea primăvara, impulsul vieţii tinere, puternice şi întreaga forţă nemuritoare, mereu vie, care trece prin veacuri şi prin umanitate, prin zâmbete şi suferinţă, forţa fiinţei şi simţirii a tot ce există.

O trezi din visare scârţâitul nisipului. Se apropia un tânăr care se aşeză pe banca vecină şi îşi scoase şapca; îi văzu atunci fruntea albă, foarte înaltă, sprâncenele bogate şi ochii cenuşii. Aproape că se întinse pe bancă şi începu să citească o cărţulie nu prea mare.

Văzu impresiile care se perindau pe faţa-i palidă, expresivă; îşi încrunta sprâncenele, aci îşi înălţa ochii cenuşii spre cer, aci se cufunda într-o meditaţie adâncă, în timp ce pe buze îi stăruia un zâmbet îngândurat.

Trecând pe lângă el, citi fără să vrea titlul cărţii – Musset[1], *Poezii*.

Tânărul zvâcni în sus de pe bancă şi se uită atent la ea; Janka întoarse capul, ca să nu-i mai vadă zâmbetul, şi-i simţi multă vreme privirile aţintite asupra ei, dar când îndrăzni să se uite înapoi, stătea iarăşi cu capul ascuns în palme şi citea.

Se opri uimită în faţa unui satir care dansa parcă într-o cuşcă împletită din liliac verde. Nu-şi putea desprinde privirile de pe acest chip ironic, batjocoritor, cu trăsături ascuţite, care râdea în hohot; de la scălâmbăielile-i de veselie dezlănţuită.

---

[1] Alfred de Musset (1810-1857), unul din cei mai mari scriitori romantici francezi.

Cârlionţii înnegriţi, deşi răsuciţi ca florile de zambilă, parcă-i tresăltau în joc, iar picioarele îndoite, de ţap, şi strâmbătura comic-bahică a trăsăturilor răutăcioase o umpleau de o teamă pe care nu ştia să şi-o explice.

Satirul parcă râdea de soarele care-i aurea trupul de piatră dându-i aparenţa de viaţă, de primăvara care fremăta împrejur, de el însuşi şi de lume; râdea şi îşi bătea joc, indiferent la tot ce nu era întruchiparea veseliei.

Se depărtă, dar de câteva ori avu impresia că vede iţindu-se prin desişuri faţa-i strâmbată şi batjocoritoare, că-i aude râsul tăcut care o pătrundea ca un fior rece.

Se posomorî, deoarece această întâlnire avea o înrâurire destul de proastă asupra stării ei sufleteşti. Gura de piatră, tare, o muşca de inimă!

Merse aproape în fugă până la hotelul la care trăsese, ascultând sfatul tovarăşelor de călătorie. Era un hotel ieftin, situat destul de departe; aici locuiau mai mult funcţionari agricoli mai mărunţi şi actorii din micile teatre de provincie.

I se dăduse o cămăruţă la etajul trei, cu o fereastră care da spre acoperişurile roşii, ce se alergau în linii frânte, ale oraşului vechi.

Era o privelişte atât de urâtă, încât venind din Łazienki, cu sufletul şi ochii plini de verdeaţă şi culori însorite, trase repede transperantul şi se apucă să despacheteze o parte din lucruri.

Nu avusese încă timp să se gândească la tatăl ei. Oraşul pe care-l vedea prima dată, larma care o înconjurase imediat după ce coborâse din tren, oboseala călătoriei şi ultimele clipe de la Bukowiec, apoi stăruinţa înfrigurată de a se angaja la teatru, repetiţia, Łazienki, aşteptarea serii şi prima probă, toate acestea nu-i lăsaseră o clipă de răgaz, aşa că aproape uitase de casă.

Se îmbrăcă îndelung şi cu grijă, fiindcă voia să arate bine.

Când sosi la grădină, luminile erau aprinse şi publicul începuse să se adune.

Se duse cu îndrăzneală în culise.

Maşiniştii aşezau decorurile; dintre actori nu venise încă nimeni.

La garderobă lămpile cu gaz ardeau luminos. Croitorul aranja nişte costume fistichii, iar frizerul pieptăna fluierând o perucă bălaie cu o coadă lungă.

La garderoba pentru femei, o bătrână cosea ceva la lumina lămpii.

Janka se plimbă prin toate colţurile, privind totul cu luare aminte, încurajată de faptul că nu-i acorda nimeni nici o atenţie.

Zidurile din spatele decorurilor uriaşe erau murdare, cu tencuiala căzută şi acoperite de o mucezeală lipicioasă care o umplea de scârbă. Murdăria hălăduia pe duşumele, pe mobilele sfâşiate şi pe decorurile care i se păreau nişte otrepe jalnice.

Mirosul de mastic[1], rujuri şi păr pârlit, care stăruia pe scenă, îi provoca greţuri.

Admira castelele impunătoare, încăperile regilor de operetă şi priveliştile minunate, care de aproape se vădeau simple mâzgăleli ce puteau să mulţumească numai simţirile grosolane. La magazie, văzu coroane de carton, mantalele de catifea erau doar tergal ieftin, hermina – bumbac pictat, aurul – hârtie, armurile – carton, paloşele şi stiletele – lemn.

Minciună! Minciună! minciună!

Privea cu o superioritate dispreţuitoare la acest lux artificial, acest viitor regat al ei, vrând parcă să se convingă ce reprezintă şi ce cuprinde?... Nu se mira prea mult că ceea ce vedea nu era decât născocire, faţadă, minciună, comedie, fiindcă dincolo de toate acestea ea întrezărea un lucru infinit superior – arta.

Scena, încă nearanjată, era slab luminată. O parcurse mai întâi de câteva ori, călcând apăsat, ca o eroină, apoi cu paşi uşori, plini de graţie şi aerieni, ca de fetiţă, sau grăbiţi, înfrigurati ca aceia care poartă cu sine moartea, blestemul, nimicirea, compunându-şi de fiecare dată o faţă corespunzătoare; ochii îi

[1] Cleiul folosit de actori la machiaj.

ardeau cu vâlvoarea eumenidelor[1], aprinşi de mânie, de porniri trupeşti şi de luptă, de dragoste, dar şi nelinişte, strălucind ca stelele într-o noapte de primăvară.

Se preschimba fără să-şi dea seama sub înrâurirea pieselor şi a rolurilor pe care şi le amintea, uitând de toate, indiferentă la cei care trebăluiau în jurul ei.

În clipa aceasta, se simţea încinsă de focul sfânt al artei, fiorul atât de familiar tuturor artiştilor adevăraţi o cutremura până în adâncul fiinţei...

Se concentra toată în această fericire unică a sufletelor superioare, pe care o dă cufundarea în extaz, în contemplarea unor idei sau impresii...

– La fel făcea şi Oleś al meu... da, la fel, rosti încet cineva din culise, dinspre garderoba femeilor.

Janka se opri intimidată şi se îndreptă într-acolo. Văzu o femeie în puterea vârstei, nu prea înaltă, cu faţa uscăţivă şi privirea aspră.

– Dumneata te-ai angajat la noi, domnişoară? o întrebă aceasta cu glasul ascuţit, energic, aţintindu-şi scrutător ochii rotunzi, de bufniţă, la Janka.

– Nu întru totul... Dau acum o probă cu dirijorul. Adevărat, domnul Cabiński mi-a spus că va avea loc chiar înaintea spectacolului!... exclamă, aducându-şi aminte.

– Aha, cu beţivanul ăla...

Janka se uită la ea mirată de sunetul ascuţit al glasului.

– Vrei neapărat să rămâi aici?

– La treatru?... da!... Am venit înadins.

– De unde? întrebă scurt bătrâna.

– De acasă, răspunse Janka, mai încet şi cu anume ezitare.

– A... dumneata eşti cu totul nouă!... hm, hm! curios!...

– De ce?... că cineva care iubeşte teatrul vrea să ajungă la el?...

---

[1] Zeiţe ale răzbunării în mitologia greacă.

– E!... aşa spune fiecare, şi când colo, ea fuge de acasă de ceva... sau de cineva...

Janka simţi în glasul ei accente de răutate, aşa că nu-i mai răspunse... dar, chibzuind repede, întrebă:

– Doamnă, nu ştii când vine dirijorul orchestrei?

– Nu ştiu! o repezi bătrâna mânioasă şi plecă.

Janka rămase iarăşi singură; se retrase spre fundul culiselor, deoarece pe scenă se întindea o pânză cernită, uriaşă. Privea cu gândul aiurea, când bătrâna apăru din nou şi-i vorbi cu mai multă blândeţe:

– Domnişoară, îţi dau şi eu un sfat... Dirijorul trebuie să fie de partea dumitale.

– Dacă aş şti cum să-l atrag?...

– Bani ai?

– Am, dar...

– Dacă mă asculţi, îţi spun eu cum să procedezi.

– Te rog, primesc cu recunoştinţă orice sfat; n-am pe nimeni aici, nu ştiu cum să mă descurc şi cui să mă adresez... Ajută-mă, doamnă, te rog foarte mult.

– Trebuie să-i dai ceva de băut şi proba o să meargă bine...

Janka o privi mirată; nu înţelegea deloc ce vrea să spună. Bătrâna zâmbi cu milă.

– Văd că nu pricepi, domnişoară... dar dacă cineva nu înţelege nici măcar atâta lucru, cum trebuie să-şi facă loc, apoi acela chiar că n-are ce căuta la teatru!...

– Bine, dar am vorbit cu directorul... Mi-a promis... aşa că ce-aş putea face mai mult?...

– Ha! ha! râse încet, ha! ha!... eşti o începătoare sadea!... Iar după o clipă şopti:

– Vino la garderobă... o să-ţi deschid eu puţin ochii!...

O trase după ea, apoi apucându-se să încheie o rochie pe manechin, spuse:

– Trebuie să facem cunoştinţă mai întâi.

– Orłowska, se recomandă Janka.

– E pseudonim sau numele adevărat? întrebă bătrâna, apucând-o de mână.

– Numele adevărat, răspunse gândindu-se că poate era mai bine dacă folosea un pseudonim.

– Eu mă numesc Sowińska. Pot să-ţi fiu de ajutor în toate. Sunt numai croitoreasă aici, dar fac de toate la nevoie. Fiica mea are un magazin de confecţii, dacă îţi trebuie ceva, să vii la noi...

Glasul i se muiase şi se vedea cât de colo că se străduieşte să-i intre în voie şi să-i câştige încrederea; era numai zâmbet.

– Doamnă, spune-mi te rog, cum să procedez cu dirijorul?...

– Trebuie să-i cumperi coniac... Da!... adăugă după o clipă, coniac, bere şi o gustare, poate că ajunge atâta, iar dacă nu, o să-ţi spună el ce mai trebuie...

– Cât ar putea să coste?...

– Cred că trei ruble ajung, ca să-l cinsteşti cum se cuvine. Dă-mi mie banii şi aranjez eu totul. Trebuie să mă duc numaidecât, nu mai putem întârzia.

Janka îi dădu banii.

Sowińska plecă şi, după vreun sfert de oră, reveni gâfâind.

– Gata, totu-i bine!... Du-te, domnişoară, dirijorul te aşteaptă.

Dincolo de sala restaurantului se afla o încăpere cu un pian pe care-l foloseau la probele de cânt şi la orele de meditaţii.

Halt, roşu şi cu sufletul la gură, o aştepta acolo.

– Mi-a vorbit Cabiński de dumneata... începu. Ce poţi să cânţi?... Of! ce căldură!... Deschidem un pic fereastra? se adresă Sowińskăi.

Glasul răguşit şi faţa învălvorată, de beţiv, o umplură de teamă pe Janka; dar se aşeză la pian, neştiind ce să aleagă.

– A!... dumneata cânţi la pian?... întrebă uluit.

– Da! răspunse şi începu să cânte o uvertură, neobservând semnele pe care i le făcea Sowińska.

– Domnişoară, cântă din gură ceva... să-ţi aud vocea... Poate ai putea să cânţi solo?...

– Domnule dirijor... eu mă simt atrasă de dramă, în sfârşit, de comedie, în nici un caz de operă.

– Nici nu e vorba de operă...

– Atunci?...

– De, da... de operetă! exclamă, lovindu-şi genunchii ca într-un cancan avântat. Hai, domnişoară, cântă!... n-am timp de pierdut şi iau foc de căldură.

Începu să fredoneze cu glasul tremurând de emoţie, dar cu anume suplеţe, un cântec de Tosti[1]. Dirijorul asculta şi privea la Sowińska, arătând spre buzele arse.

Când sfârşi, strigă:

– Bine, domnişoară... te primim... Am fugit, simt cum mă prăbuşesc.

– Poate vreţi să... beţi... ceva cu noi?... propuse Janka timidă, înţelegând semnele pe care i le făcea Sowińska.

Se împotrivi puţin, dar în cele din urmă rămase.

Bătrâna comandă garsonului să aducă o jumătate de sticlă de coniac, trei beri şi gustări, iar după ce-şi bău halba, ieşi în grabă, văietându-se că uitase ceva la garderobă.

Halt se trase cu scaunul mai aproape.

Janka, intimidată de acest tête à tête, tăcea, neştiind ce să spună.

– Hm!... domnişoară, dumneata ai glas... un glas frumos!... spuse şi-i aşeză pe genunchi o mână uriaşă, roşie, iar cu cealaltă îşi turnă coniac în bere.

Janka se depărtă puţin jignită de această familiaritate.

– Poţi să ajungi departe, domnişoară... eu am să te ajut. Goli halba dintr-o dată.

– Dacă sunteţi amabil... şopti, depărtându-se şi mai mult; o învăluia răsuflarea lui fierbinte, îmbibată de alcool, şi privirea-i tulbure o cuprindea ca într-o îmbrăţişare.

– O să ne străduim... Mă ocup eu de dumneata!... Şi deodată, fără prea multă ceremonie, era totdeauna împotriva ei, îi cuprinse mijlocul şi o trase spre el.

---

[1] Francesco Paolo Tosti (1846-1916), compozitor italian.

Îl îmbrânci cu atâta putere, încât Halt căzu pe masă, iar ea se repezi la uşă gata să strige după ajutor.

– Ptiu! nu pleca... Eşti un bebeluş fără minte!... nu pleca!... Vreau să mă ocup de tine, să te ajut, dar dacă eşti proastă, n-ai decât să cânţi la cor până la moarte!...

Dădu pe gât restul de coniac şi ieşi.

Pe verandă stăteau Cabiński şi regizorul.

– Are cât de cât voce?... întrebă cel dintâi care o văzuse pe Janka intrând în cabinetul cu pian.

– Are! E o notă încă neatacată, adăugă izbucnind într-un râs grosolan.

– Oricum accesibilă?... spuse Topolski.

– Încearcă. Te previn numai că astfel de viţeluşe... sunt de mare preţ...

– Ai vrut şi tu?...

– Mai bine un butoiaş plin decât o fecioară... Garson, o bere!

– E soprană?

– Ha! ha! ceva aproape extraordinar... altistă!

Janka întârzie vreo oră în cabinet, neputând să-şi vie în fire, să-şi potolească indignarea şi furia care puseseră stăpânire pe ea; erau clipe când voia să se ducă după el şi cu orice ar fi avut la îndemână să-i crape capul şi să-l bată... să-l bată până-l omora.

Ceea ce i se întâmplase era atât de brutal, atât de josnic, încât ruşinea îi umplu ochii de lacrimi de umilinţă amară. Mai să-şi iasă din minţi, când se gândea că tocmai ei i se întâmplase una ca asta!...

Avea momente în care zvâcnea în picioare, de parcă voia să fugă dintre pereţii şi oamenii aceştia, dar cădea înapoi gemând, fiindcă îşi aducea aminte că nu mai are casă.

– Unde să mă duc?... Şi ce să caut? Am să rămân!... am să îndur totul, dacă trebuie să îndur totul, dar voi ajunge acolo unde vreau să ajung... musai!... îşi spuse cu putere, musai!...

Şi se încrâncenă în hotărârea luată. Îşi adună toate forţele pentru lupta cu viaţa, cu insuccesul, cu piedicile, cu lumea

întreagă, rea şi duşmănoasă, şi o clipă se văzu pe un vârf ameţitor, unde se aflau gloria şi îmbătarea victoriei, dar nu se simţea fericită, o, nu!... pentru că întrezări mai sus un alt vârf mai semeţ, spre care se îmbulzeau oamenii.

– Bine-am mai plătit pentru a fi primită la teatru!... îşi spuse, intrând în culise.

Sowińska veni în fugă la ea şi o privi în ochi îndelung, vrând s-o cerceteze pe ocolite; dar Janka îi spuse de-a dreptul cu dispreţ:

– Doamnă, îţi mulţumesc pentru sfat şi pentru că... m-ai lăsat singură cu animalul!...

– Mă grăbeam, domnişoară... doar nu te-a mâncat... e un om bun...

– N-ai decât s-o laşi pe fata dumitale cu acest om bun!... îi spuse cu asprime Janka.

– Fata mea nu este actriţă, i-o întoarse bătrâna.

– A, nu-i nimic... numai aşa, ca să ştie; şopti depărtându-se de Sowińska.

Îl întâlni pe Cabiński şi, apropiindu-se de el, îl întrebă:

– Mă primiţi, domnule director?...

– Eşti angajată, domnişoară. O să vorbim de salariu într-una din zilele următoare.

– Ce-o să joc la început?... Eu aş prefera rolul Clarei din *Stăpânul forjelor*[1].

Cabiński se uită repede la ea şi îşi duse mâna la gură, ca să nu izbucnească în râs.

– E, răbdare... răbdare... trebuie să te obişnuieşti mai întâi cu scena. Deocamdată vei intra la cor. Halt mi-a spus că ştii notele şi cânţi la pian. Mâine vei căpăta partiturile din operetele pe care le jucăm, ca să înveţi intervenţiile corului.

Janka vru să mai spună ceva, dar Cabiński se întoarse şi plecă.

---

[1] Melodramă sentimentală de George Ohnet.

– Sau e o comediantă, sau e grozav de ţicnită!... şopti, oprindu-se brusc; zâmbi, dădu din mână şi porni repede spre grădină.

Janka se duse la garderobă şi abia apucă să crape uşa, că cineva o împinse, îi trânti uşa în nas şi-i spuse cu răutate:

– Sus! acolo sunt coristele.

Garderoba coristelor era o încăpere scundă, îngustă şi lungă. Lămpile de gaz de pe mesele de scânduri, înşirate de-a lungul celor trei pereţi, ardeau fără abajururi. Pereţii încherbaţi din scânduri nerăşluite şi nevopsite erau acoperiţi de nume, date, glume şi caricaturi făcute cu cărbune sau cu ruj.

Pe peretele liber erau agăţate o mulţime de rochii şi costume.

Vreo douăzeci de femei tinere şedeau dezbrăcate în faţa oglinzilor de cele mai diferite forme, fiecare având în faţă câte o lumânare aprinsă.

Janka, văzând o măsuţă liberă nu prea departe de uşă, se aşeză şi începu să ia seama.

– Scuză-mă, ăsta e locul meu! strigă o brunetă corpolentă.

Janka se ridică şi rămase alături, în picioare.

– Dumneata ai venit la cineva?... o întrebă aceeaşi, ungându-şi faţa cu vaselină, înainte de a se pudra.

– Nu. Am venit la garderobă. Sunt angajată, răspunse destul de tare.

– Da?!

Se înălţară câteva capete şi câteva perechi de ochi se aţintiră asupra ei.

Janka îi spuse brunetei cum o cheamă.

– Fetelor!... asta nouă se numeşte Orłowska. Faceţi cunoştinţă! strigă bruneta.

Câteva dintre cele care şedeau mai aproape îi strânseră mâna, apoi continuară să se machieze.

– Lodka, împrumută-mi şi mie pudra.

– Cumpără-ţi!

– Sowińska! ţipă una în jos prin uşa întredeschisă, spre garderoba solistelor.

– Ştiţi că l-am întâlnit pe tipul ăla... Mergeam pe Nowy Świat...

– Aiurea!... Crezi că ne duci cu cioara vopsită!

– Mi-am cumpărat un costum... ia uitaţi-vă... strigă o blondină scundă, foarte frumoasă.

– El ţi l-a cumpărat?...

– O, nu, Doamne fereşte!... mi-am cumpărat singură din economii.

– Oho, ia balonul!... Te credem... Farmacistul ăla îţi strânge economiile, nu?...

– E chiar violet, tu!... bluză lărguţă cu guleraş din dantelă crem, fustă dreaptă cu o dunguliţă la poale... pălărie cu violete... povestea alta, trăgându-şi peste cap rochiţa de balet.

– Ascultă, violeto... când îmi dai rubla înapoi, că-mi trebuie...

– Când iau banii, după spectacol, ţi-o dau... pe cuvântul meu!

– Aha! Caban o să-ţi dea exact atâta...

– Îţi spun că mă apucă disperarea!... A tuşit puţin... dar am crezut că n-are nimic... până ieri, când m-am uitat în gâtişorul lui şi am văzut... pete albe... Am alergat după doctor, l-a văzut şi-a zis că are difterie. Am stat toată noaptea lângă el şi l-am uns din oră în oră... nu putea să spună nimic, dar arăta cu degetul că-l doare tare... Şi lacrimile îi şiroiau pe obrăjori, de-mi venea să mor de durere!... Am lăsat-o pe portăreasă cu el, fiindcă trebuie să fac rost de bani... mi-am amanetat pelerina şi tot nu-mi ajunge!... îi povestea cu jumătate de glas vecinei o actriţă zveltă, frumoasă, dar cu faţa subţiată de suferinţă şi sărăcie, în timp ce-şi încreţea părul, îşi dădea cu ruj pe buzele învineţite şi îşi împrospăta cu creionul expresia ochilor obosiţi de lacrimi şi nesomn.

– Hela! Astăzi m-a întrebat mama de tine...

– Cred că nu-i vorba de mine... Eu am rămas de mult fără mamă.

– Nu mai spune... Majkowska vă cunoaşte foarte bine şi v-a văzut împreună pe Marszałkowska.

– Majkowska ar putea să-şi cumpere ochelari, dacă-i oarbă... Atunci mă duceam în oraş cu portăreasa.

Începură să râdă. Cea care îşi renega mama îşi stinse lumânarea şi ieşi supărată.

– Îi este ruşine cu mama ei. Ce-i drept, aşa o mamă!...

– E o femeie simplă. O compromite, ar putea să nu-şi afişeze dulcegăriile faţă de oameni!

– Cum aşa? o mamă poate să-şi compromită fiica?... se poate oare să-ţi fie ruşine cu mama ta?... exclamă Jania care sta tăcută şi asculta curioasă frânturile de vorbe care ajungeau până la ea; ultimele cuvinte o indignaseră.

– E, eşti o viţeluşă naivă, dumneata nu ştii nimic, îi răspunseră câteva glasuri.

– Se poate?... întreba un glas bărbătesc de afară.

– Nu se poate! nu se poate! strigară speriate.

– Zielińska, ţi-a venit redactorul.

O coristă înaltă, voinică, străbătu garderoba şi ieşi foşnindu-şi fustele.

– Szepska, uită-te după ei.

Szepska plecă, dar se întoarse imediat.

– S-au dus jos.

Clopoţelul începu să sune strident pe scenă.

– Începem numaidecât, strigă regizorul de culise, pe scenă!

Se iscă o larmă de nedescris. Ţipau toate deodată, alergau, îşi smulgeau acele, fierul de păr, se pudrau, certându-se pentru fleacuri, stingeau lumânările, îşi încheiau în grabă nécessaire-urile şi coborau îmbulzindu-se, pentru că clopoţelul sunase a doua oară.

Jania coborî ultima şi se opri în culise.

Spectacolul începu.

Se juca o piesă fermecătoare, pe jumătate feerie, pe jumătate operetă.

Pur şi simplu nu mai recunoştea oamenii, teatrul, atât de mult se schimba şi se înfrumuseţa totul sub fard, pudră şi lumină!...

Muzica se revărsa în tonuri uşoare, mângâietoare în liniştea în care se cufundase teatrul, pătrunzându-i în suflet şi legănând-o

cu dulceață... apoi dansul... molatec, senzual, adormitor, o vrăjea, o legăna şi o purta pe valurile ritmului, răspândindu-i în trup o slăbiciune voluptuoasă...

Se simţea tot mai mult atrasă într-o vâltoare plină de lumină, cântece şi strălucire. Firea ei senzuală şi impulsivă, care se zbuciumase până atunci printre oameni banali şi mărunţişurile zilnice, era uluită de teatru.

Aşa îl văzuse totdeauna în sufletul ei, plin de lumini, muzică, tensiuni istovitoare, leşinuri extatice, culori vii şi simţăminte clocotitoare, explozive, asemenea tunetelor.

Ce-i drept, pe scenă nu erau toate acestea, dar imaginaţia ei înflăcărată ţesea din frânturile văzute alte lumi de o mie de ori mai frumoase, orbind-o cu splendoarea propriei opere. Flajoletele viorilor îi transmiteau fiorii adânci ai unei desfătări nespuse, copleşind-o cu o căldură vlăguitoare.

I se părea că vede vechi basme populare, că se află printre nimfe şi rusalce, că aceste femei puternic fardate, care dansau pe pânza dată cu cretă „pasul" de bacante cu îndârjirea şansonetistelor, sunt umbrele fanteziei, dansând undeva în adâncul apelor... Lumina electrică revărsa o pâclă albăstrie, abia vizibilă, sclipind în focul briliantelor de pe plăcuţele aurite, prinse pe costumele dansatoarelor.

Mirosul înăbuşitor al prafului de pudră o învăluia ca un nor, iar din sala plină se înălţa un val de răsuflări fierbinţi, de priviri încărcate de pofte, şi lovea scena ca o undă magnetică, încercând în uitare tot ce nu era cântec, muzică şi voluptate.

Teatrul împrumuta tot mai mult pentru ea contururile unei halucinaţii aievea.

La sfârşitul primului act, când izbucni ropotul de aplauze, aproape că leşină... Îşi înclină capul, ascultând cu lăcomie aceste ropote ce semănau cu fulgerele şi, ca şi ele, o orbeau. Inspira cu tot pieptul strigătele publicului înveselit, cu toată puterea sufletului doritor de succes. Închidea ochii pentru ca această impresie, această privelişte să dureze cât mai mult.

I se părea că se înalță în tării, că rupsese cu tot ce-i mărunt, mizer, cenușiu; reveni la realitate abia când auzi larma de glasuri pe scena care se elibera în grabă.

Tabloul vrăjit se spulberase. Pe scenă trebăluiau oameni în cămăși, fără vestă; schimbau decorurile, așezau mobila, fixau suporturile, lucrau cu înfrigurare; văzu grumazuri murdare, chipuri urâțite, supte, mâini mari și muncite, siluetele greoaie ale muncitorilor.

Își trecu mâna peste frunte, vrând parcă să se convingă dacă nu cumva visa; dar unul o dădu la o parte, altul o împinse, al treilea trecu repede pe lângă ea, trăgând după el o mobilă grea...

Se duse pe scenă și prin ochiul din cortină se uită în sala întunecată, plină de lume. Vedea sute de capete tinere, femei zâmbitoare, impresionate încă de muzică, ce-și făceau vânt cu evantaiul, grațioase și vioaie; bărbații în haine negre alcătuiau pete împrăștiate regulat pe fondul toaletelor albe. Privea cu atenție la publicul acesta, pe care-l socotea drept un areopag puternic și hotărâtor în domeniul artei, areopagul care dăruia aplauzele, succesul și gloria sau care... condamna.

Îi veniră în minte, proaspete, povestirile umile ale Kręskăi despre public. Își plimba privirile curioase pe toate fețele, parcă vrând să ghicească ce vorbesc despre artă și artiști, dar auzea numai un murmur dezordonat de glasuri, ca la iarmaroc, uneori un hohot de râs mai puternic, halbele ciocnite pe verandă sau comanda:

– Garson, bere!

Se simți și mai dezamăgită, când observă că publicul avea chipuri ce semănau întru totul cu Grzesikiewicz, cu tatăl ei, cu oamenii pe care-i cunoscuse mai înainte, cu directoarea pensionului, cu profesorii de la gimnaziu ori cu telegrafistul de la Bukowiec.

La început, nu-i venea să creadă.

Cum așa?... doar știa ce trebuie să gândească despre ei; îi împărțise de mult în cretini, prostănaci, șterși, gâște, bețivani, bârfitoare, cloști casnice; în suflete meschine și joase, o turmă

de mâncători de pâine obişnuiţi, înecaţi în mocirla îmbuibării şi a vegetării.

Oamenii aceştia, care umpleau teatrul şi aplaudau, la care se gândea mai înainte ca la nişte semizei, puteau oare să fie la fel cu ceilalţi? se întreba, găsind în ei tot mai multe trăsături comune.

Avea o intuiţie dezvoltată de singurătate, cu ajutorul căreia vedea multe lucruri.

– Domnişoară! auzi pe cineva lângă ea.

Îşi dezlipi faţa de cortină. Alături sta un tânăr bine făcut, elegant; îşi duse două degete la cilindru şi zâmbi de circumstanţă.

– Domnişoară, dă-mi voie şi mie o clipă, rosti.

Janka se dădu puţin la o parte.

– Iartă-mă!... te rog foarte mult să mă ierţi...

– Poftim, domnule, eu m-am uitat destul.

– Nu e o privelişte prea interesantă, nu?... Filistini cât se poate de autentici; negustori de coloniale şi cizmari!... Dumneata crezi poate că au venit să asculte, să gândească sau să admire arta?... O, nu... au venit să facă paradă, să se laude cu hainele lor, să mănânce aici şi să-şi omoare timpul...

– Atunci cine vine numai pentru artă? Pe cine interesează?...

– Aici, nimeni, domnişoară!... La Teatrul Mare, la Varietăţi... da, acolo mai poţi găsi o mână de oameni, foarte puţini, e drept, care iubesc arta şi vin la teatru numai pentru ea. Am pus de multe ori această problemă în presă.

– Redactore, dă-mi o ţigară! ceru un actor din culise.

– Poftim... îi întinse cu o înfăţişare binevoitoare tabachera de argint în formă de notes.

Janka se trase puţin într-o parte şi se uită la redactor curioasă şi plină de respect. Cunoştea asemenea oameni numai din auzite, din consideraţia cu care este înconjurată această profesie la ţară, aşa că îşi făcuse în mintea ei un tip ideal de om care însemna rezumatul tuturor virtuţilor şi etalonul ideilor generale, în care trebuie să fiinţeze talentul, înţelepciunea şi noblеţea.

Privea cu admirație la el, mulțumită că avea prilejul să cunoască de aproape un astfel de om.

De câte ori la țară, ascultând aceleași veșnice discuții despre gospodărie, griji, politică, ploaie și vreme bună, visase la această lume nouă, la oamenii care să-i vorbească despre idei, despre artă, despre umanitate, despre progres și poezie, care să întruchipeze toate aceste deziderate cu care se hrănește lumea și tinde spre ele.

Acum dorea ca redactorul să nu plece încă și să mai vorbească puțin cu ea.

– Cred că dumneata te-ai angajat de curând, pentru că n-am mai avut plăcerea să te văd?...

– Abia azi m-am angajat.

– Ai mai jucat și înainte?...

– Nu, pe o scenă adevărată... niciodată!... Am jucat numai într-un teatru de amatori.

– Așa încep aproape toate talentele dramatice. Cunosc, cunosc prea bine!... Modrzejewska[1] îmi vorbea adesea despre asta, spuse zâmbind îngăduitor.

– Redactore... la datorie! îl chemă Kaczkowska, întinzându-i mâna.

Redactorul îi încheie nasturii la mănuși, îi sărută de câteva ori fiecare mână, căpătă un bobârnac și reveni iarăși lângă cortină.

– Așadar, dumneata joci pentru prima dată?... Probabil familia... împotrivire.... hotărârea neclătinată... un fund de provincie... primul spectacol de amatori... trac... succes... presimțirea scânteii divine... visurile despre scena adevărată... lacrimi... nopți nedormite... lupta cu cei din jur... în sfârșit, acceptarea... ori poate fuga în timpul noptii... frică, neliniște...

---

[1] Helena Modrzejewska (1840-1909), actriță poloneză, renumită îndeosebi pentru rolurile tragice.

umblatul pe la directori... angajarea... satisfacţia... arta... dumnezeirea! rezumă la repezeală în stil telegrafic.

– Aproape că aţi ghicit, domnule redactor... aşa a fost şi cu mine.

– Păi vezi, domnişoară, mi-am dat seama dintr-o dată. Intuiţia e totul! Am eu grijă de dumneata, pe cuvântul meu!... Mai întâi o notiţă, apoi câteva amănunte sub un titlu de senzaţie, pe urmă un articol mai mare despre noua stea de pe firmamentul artei dramatice – îşi luă avânt – se produce vâlvă, ceva nemaipomenit!... lumea se entuziasmează... directorii se vor bate pentru dumneata, iar după vreun an sau doi... teatrul din Varşovia[1].

– Bine, domnule redactor, dar pe mine nu mă cunoaşte nimeni, nu ştie încă nimeni dacă am sau nu talent pentru scenă...

– Ai, domnişoară, pe cuvântul meu! Mi-o spune intuiţia; nu trebuie să dai crezare simţurilor, de raţionalitate să te ţii departe, calculul aruncă-l cât colo, dar în intuiţie să crezi!...

– Redactore, vino repede!... îl chemară.

– La revedere, la revedere!...

Îi trimise un sărut din buze, atinse borul cilindrului cu degetul şi ieşi în fugă.

Aceeaşi intuiţie de care-i recomandase să asculte îi spunea să nu-l ia prea în serios. I se părea cam superficial, se pripea cu aprecierile; notele şi articolele promise, asigurarea că avea talent i se păreau ciudate. Faţa, mişcările şi ciripitul lui îi aduceau aminte de Józio, un flecar, vestit în împrejurimile staţiei Bukowiec.

Începu actul al doilea.

---

[1] Este vorba despre teatrele guvernamentale din Varşovia, cu caracter permanent: Teatrul Mare, Varietăţi, Teatrul de vară, Teatrul Nou şi Teatrul Mic care aveau o conducere unică şi în principiu acelaşi colectiv de actori. În timpul verii, când teatrele permanente erau închise din cauza concediilor, la Varşovia veneau trupele particulare din provincie, care dădeau spectacole, aşa-zisele teatre-grădină.

Privea şi acum, dar fără prea mult entuziasm, nu se mai simţea atât de captivată ca înainte. Era nemulţumită că-i scăzuse înflăcărarea şi nu mai cădea în extaz.

– Ce zici de teatrul nostru, domnişoară, îţi place? o întrebă bruneta de la cor.

– Foarte mult, răspunse.

– Asta-i, teatrul e ca ciuma, când pune mâna pe cineva, nu mai scapă niciodată!... şopti bruneta apăsat.

În culise, trecerile aproape întunecate din spatele decorurilor erau înţesate de lume.

Actorii aşteptau, unele perechi se ascundeau în întuneric; şoapte, râsete discrete se auzeau pretutindeni.

Regizorul de culise, bătrân, chel, numai în vestă şi fără guler, cu scenariul într-o mână şi cu clopoţelul în cealaltă, străbătea în toate direcţiile spaţiul din fundul scenei.

– În scenă!... Dumneata intri numaidecât!... intră! striga transpirat, încălzit şi iarăşi alerga, îi scotea de la garderobă pe cei de care avea nevoie în scenă, îi aşeza aproape de uşile din pereţii laterali şi spatele scenei, asculta ce se spunea pe scenă, privea prin rupturile uşilor de pânză şi în clipa potrivită şoptea:

– Intră!

Janka vedea cum discuţiile se întrerupeau brusc, actorii se opreau la jumătatea frazei, puneau pe masă halbele golite numai pe jumătate, lăsau totul şi alergau spre intrări, aşteptându-şi rândul tăcuţi şi nemişcaţi sau şoptind enervaţi cuvintele pentru a intra în rol; vedea fiorul buzelor, tremurul picioarelor şi al genelor, paloarea de sub stratul de fard, privirile aprinse de trac...

– Intră! răsuna ca un pleznet de bici.

Aproape fiecare se cutremura, îşi compunea fulgerător înfăţişarea potrivită, se închina de câteva ori şi intra.

Ori de câte ori se deschideau uşile care dădeau în scenă, Janka se înfiora tăcută, cuprinsă de valul de căldură ciudată, alcătuită din privirile şi răsuflările care veneau dinspre public.

Se emoţionă din nou, căzând pradă halucinaţiilor; întunericul, culorile ţipătoare, apărând brusc din beznă, scăldate în lumină, sunetele muzicii nevăzute, ecourile cântecelor, care rătăceau prin ungherele întunecate, paşii uşori, foşnetele stranii, oamenii cuprinşi de fierbinţeală, ochii arzători, agitaţia generală, aplauzele răsunând asemenea unei ploi torenţiale îndepărtate, dârele de lumină orbitoare; bezna ceţoasă; îmbulzeala oamenilor, cuvintele patetice, ţipetele tragice, emoţiile pline de lacrimi, gemetele, plânsul, întreaga melodramă, jucată pompos şi strident, toate acestea îi sporeau înflăcărarea, altfel decât după primul act, înflăcărarea energiei şi a faptei: juca o dată cu toţi, suferea cu aceşti eroi de hârtie, se neliniştea o dată cu ei, iubea ca şi ei; avea trac înainte de a intra, mai că leşina de plăcere în unele momente ale jocului patetic; unele cuvinte şi strigăte o cutremurau de fiori atât de ciudaţi şi dureroşi, încât ochii i se înecau de lacrimi şi era gata să ţipe de emoţie.

În pauză, îşi veni în fire şi se întoarse la gândurile ei. Din ce în ce mai multe persoane din public intrau în culise.

Cutiile de bomboane, buchetele de flori treceau din mână în mână.

Se bău bere, votcă; apăru şi o tavă cu sandvişuri care dispărură într-o clipă.

Hohotele de râs izbucneau în voie, glumele pipărate explodau ca nişte rachete în aer. Câteva coriste se îmbrăcară în rochiile obişnuite şi plecară în grădină.

Janka văzu actori numai în cămaşă, rătăcind prin faţa garderobei; femei în fustiţe albe, machiate doar pe jumătate, cu braţele goale, alergau pe scenă să privească la public prin ochiul din cortină. Fugeau înapoi chipurile speriate de persoanele străine. Ţipau, zâmbeau cochet şi alergau, aruncând priviri provocatoare.

Garsonii de la restaurant, slujitoarele, maşiniştii grăbeau ca nişte ogari şi în fiece clipă se auzea:

– Sowińska!

– Croitorul!

– Hei, recuziter!

– Pantalonii şi pelerina!

– Bastonul şi scrisoarea, pe scenă!

– Wicek, zboară la director şi spune-i să vie să se îmbrace pentru ultimul act!

– Pregătiţi scena!

– Wacek, trimite-mi rujul, o bere şi un sanviş cu carne şi brânză! strigă o actriţă spre bărbaţi.

La garderobă domnea haosul; se îmbrăcau în grabă şi se machiau febril cu rujurile aproape topite de căldură, se certau...

– Dacă mai treci înaintea mea pe scenă, pe Dumnezeul meu că-ţi dau un picior!...

– Îi dai un picior câinelui dumitale!... Aşa mi-e rolul... uite, citeşte!

– Mă acoperi înadins!

– Păi cum!... abia am intrat şi s-au şi iscat murmure...

– A bătut vântul şi el a crezut că a...

– A fost un murmur de... indignare, pentru că zbierai ca un animal.

– Cum să nu zbier, când Dobek suflă atât de prost, de-mi vine să-l pocnesc!...

– Foarte bine, vorbeşte dumneata, că eu am să tac... să vedem cum te descurci!... Îţi arunc cuvintele în urechi cu lopata şi nimic... strig atât de tare, că Halt bate cu piciorul în scenă... iar el tot nimic!

– Eu ştiu totdeauna rolul la perfecţie, numai că dumneata o faci înadins, ca să mă dai gata...

– E, nu mai umbla cu şoalda! îl certă careva.

– Croitor, cingătoarea, spada şi pălăria... mai repede!

– „...Maria, dacă-mi vei spune să plec, voi pleca însoţit de noapte, suferinţă, singurătate şi lacrimi... Maria, mă auzi oare?... glasul meu e glasul inimii care te iubeşte... e glasul..." repeta Władek rolul, umblând încoace şi-ncolo prin garderobă şi gesticulând cu avânt, surd la tot ce se întâmpla în jurul lui.

– Ei, Władek, nu mai ţipa atâta!... gemi destul pe scenă şi te răţoieşti de ne spargi urechile...

– Mi se pare că acest tânăr, după ce şi-a pierdut toate simţurile, a rămas numai cu organul vorbirii.

– Spune mai bine al urlatului...

– Domnilor, nu l-aţi văzut cumva pe Piotruś? întrebă o figurantă, băgându-şi capul pe uşă.

– Domnilor, ia vedeţi dacă Piotruś nu s-a ascuns pe undeva pe sub masă!

– Domnişoară... Piotruś s-a dus la cabinet cu o tipă foarte frumoasă.

– Ucide-l, domnişoară!... infidelul!

Se încrucişau răspunsurile însoţite de râsete.

Figuranta dispăru şi de cealaltă parte a scenei se auzi cum îi întreba pe toţi:

– Piotruś nu e aici?

– O să ajungă să turbeze de gelozie din cauza lui!...

– E o femeie cumsecade.

– Asta nu o împiedică să se poarte ca o proastă, nedreptăţindu-l cu gelozia ei pe cel mai liniştit om din lume.

– Ce mai faci, redactore?

– Oho, a venit redactorul! asta e ca şi când s-ar fi comandat berea şi ţigările.

– Maestrul! bună seara!...

– Ce se aude la casierie?

– Fain!... Toate locurile sunt vândute, pentru că Gold fumează trabuc.

– Slavă Domnului, acontul va fi mai mare.

– Bolek, ce faci?... Nu intra aici, că te topeşti ca untul... astăzi e ca-n Africa...

– Ne răcorim numaidecât, am şi comandat berea...

– Pe scenă cu toţii!... Să intre poporul, capelanii şi armata!... striga regizorul de culise alergând de la o garderobă la alta.

În curând, afară de persoanele din public, nu mai era nimeni în culise, fugiseră cu toţii pe scenă.

După spectacol, în drum spre hotel, Janka se simţea lipsită de orice vlagă din cauza atâtor impresii. Camera de la hotel i se păru şi mai mizeră ca înainte, atât de goală şi de apăsătoare, încât se culcă imediat, dar nu putu să adoarmă.

În creier i se învălmăşeau zgomote, frânturi de strigăte şi de imagini, pete de culoare şi fraze muzicale dezlânate; retăia cu toată puterea seara petrecută la teatru. Vru să se gândească la tatăl ei, la Bukowiec, dar amintirile acestea, readuse în memorie cu forţa, cedau repede locul altora mai noi...

Trecutul începea să păleasca, rostogolindu-se parcă în bezna uitării; îl examina prin prisma impresiilor de astăzi şi i se părea străin, foarte cenuşiu şi atât de rece, încât parcă-i era milă de ea însăşi. Se cufundă într-o stare de semisomnolenţă din care o treziră strigăte de bravo, hohote de râs şi muzică... Se ridică în capul oaselor în pat, uitându-se prin încăperea pustie, colorată de lucirile slabe ale zorilor, răsfrânte de acoperişurile clădirilor.

Apoi dormi mai mult şi visă că aude vuietul trenurilor care treceau pe sub ferestre, sunetul clopoţeilor electrici de la semnal; trompetele cantonierilor semnalizau un tren de persoane.

– Personalul de la Kielce!... se gândi şi văzu pe impiegatul de mişcare, cu mănuşi albe, încheiat la toţi nasturii, ţeapăn, plimbându-se pe peron.

Imaginile se întrerupeau şi se amestecau... Îşi văzu tatăl... apoi iarăşi i se păru că doarme şi că trebuie să se scoale, deoarece discul roşu al soarelui se înălţase pe cer şi razele-i dogoritoare îi ardeau faţa.

– Încă puţin... încă puţin!... se roagă de cineva şi se simte grozav de somnoroasă... grozav!...

Strigă prin somn, fiindcă văzu faunul din Łazienki; se strâmba tot atât de urât, de batjocoritor, şi dansa, iar sub el, asemenea unei vedenii contorsionate, se învălătucea teatrul: Cabiński, redactorul, Sowińska şi toţi ceilalţi... iar faunul se tăvălea peste trupurile lor, dansa peste capetele lor. Avea pe umeri o mantie de hermină şi fluturând-o, hohotea prelung fără încetare, în vreme ce sub el oamenii se îmbulzeau şi ţipau, ochii

plângeau, mâinile întinse voiau să-i apuce poala mantiei, gurile căscate implorau şi toţi purtau pe faţă măşti înfricoşătoare... Simţi că vârtejul o cuprinde şi pe ea, că trebuie să se apere, dar mâinile acelea o înşfacă şi... se învârteşte o dată cu ele...

Trecuse de ora nouă, când se trezi obosită şi aproape ameţită; la început nu putea înţelege unde se află şi ce încăpere era aceasta?

Dar se dezmetici repede. Îşi aduse aminte pe rând de toate şi că astăzi trebuie să i se dea partiturile de la cor. Se îmbrăcă în grabă.

Nu mai rămăsese nici urmă din emoţiile şi înfrigurarea de ieri, dar simţea o bucurie liniştită, era mulţumită că fusese primită la teatru. La răstimpuri, această stare sufletească luminoasă era întunecată de umbra unei presimţiri sau de cine ştie ce amintire din trecut; erau năluciri neplăcute care, deşi piereau îndată, lăsau urme sâcâitoare în adâncul sufletului.

Sorbi în grabă ceaiul şi tocmai voia să plece, când auzi pe cineva ciocănind încet la uşă.

– Poftim! răspunse.

Intră o evreică bătrână; îmbrăcată cuviincios, cu o cutie uriaşă sub braţ.

– Bună ziua, domnişoară!

– Bună ziua! răspunse Janka mirată de această vizită.

– Poate domnişoara vrea să cumpere ceva?... Am marfă bună şi ieftină. Vreo bijuterie, poate?... Mănuşi, ace de păr, podoabe de argint, nu?... Am de toate, la preţuri mai mici şi mai mari, marfă grozavă de la Paris!... trăncănea repede, răsfirând pe masă conţinutul cutiei, în timp ce ochişorii mici, negri, cu pleoape grele, roşii ca la ochii de erete, cotrobăiau prin cameră, cercetând totul.

Janka tăcea.

– Ce strică să vezi... insista evreica. Am lucruri ieftine şi frumoase! Poate vrei o panglică, sau o broderie, ciorapi?... ori un batic de mătase?...

Janka începu să se uite la lucrurile desfăcute pe masă şi alese câţiva coţi de panglică.

– Poate şi mama vrea să cumpere ceva?... aruncă bătrâna într-o doară, cercetând-o cu luare aminte.

– Stau singură.

– Singură? ţâţâi prelung, mijindu-şi ochii.

– Da, dar nu voi locui aici, spuse parcă explicându-se.

– Aş putea să-ţi fac eu rost de o cameră?... cunosc o văduvă care...

– Bine, o întrerupse Jania, caută-mi o cameră la o familie pe Nowy Świat, aproape de teatru...

– Domnişoara este de la teatru?...

– Da.

– Poate mai ai nevoie de ceva?... Am lucruri frumoase şi pentru teatru.

– Nu, nu-mi mai trebuie nimic.

– Le dau ieftin... pe sufletul meu... sunt numai bune pentru teatru.

– Nu-mi trebuie.

– Pe sănătatea mea, că le dau ieftin!... Cu vremurile astea proaste...

Puse totul în cutie şi se dădu mai aproape.

– Poate... câştig şi eu ceva?...

– Nu mai cumpăr nimic, n-am nevoie! răspunse Janka, pierzându-şi răbdarea.

– Nu de asta-i vorba!

O privi cu atenţie şi începu să şoptească repede:

– Domnişoară, ştii, eu cunosc la bărbaţi tineri şi frumoşi... bogaţi bărbaţi!... Eu nu mă ocup cu asta, dar ei m-au rugat... Vin singuri. Frumoşi bărbaţi, bogaţi...

– Cum! Ce?! strigă abia venindu-i să-şi creadă urechilor:

– De ce strigă domnişoara?... putem să facem afacerea fără să ţipăm... aşa mă doare inima...

– Cară-te, altfel chem pe cineva! strigă indignată.

– Ce pripeală!... Cumperi nu cumperi, da' poţi să te târguieşti. Eu am cunoscut zece ca domnişoara, la început, da' pe urmă îmi pupau mâinile ca să le duc la cineva...

Nu mai apucă să sfârşească, fiindcă Janka deschise uşa, o înşfăcă de grumaz şi o îmbrânci pe coridor, iar în urma ei zbură numaidecât şi cutia cu marfă.

Închise uşa cu cheia şi se opri în mijlocul camerei, abia acum înţelegând ce voise să spună.

După un timp se aşeză şi rămase aşa multă vreme, fără gânduri şi fără putere. Abia acum îşi dădea seama că e absolut singură şi trebuie să se descurce fără ajutorul nimănui, că aici nu-l mai are pe tatăl ei şi nici alţi cunoscuţi care s-o ferească de asemenea situaţii, de asemenea oameni; că lupta vieţii pe care o începea nu este numai o luptă pentru glorie şi scopuri mai înalte, că trebuie să lupte pentru propria demnitate şi, dacă nu vrea să piară, trebuie să se apere.

– Deci, aşa e pe lume! se gândea, mergând spre teatru. Acum i se părea că ştie totul, că viaţa nu mai putea să aibă surprize şi amărăciuni pentru ea, deoarece încercase de toate.

Se întâlni cu Sowińska pe verandă şi o întrebă imediat, cât se poate de politicoasă, dacă nu ştie vreo cameră de închiriat la o familie; înţelegea că la hotel, din mai multe pricini, nu mai putea sta.

– Se potriveşte de minune!... Dacă eşti de acord, avem chiar la noi o cameră. Ţi-o putem lăsa dumitale, asigurându-ţi şi întreţinerea nu prea scump. O cămăruţă frumoasă, la parter, cu fereastră spre miazăzi şi cu intrare separată din antreu...

Se înţeleseră şi asupra preţului. Janka spuse că poate plăti pentru o lună înainte.

– Foarte bine! La noi o să ai linişte, pentru că fata mea n-are copii... Să mergem s-o vedem.

– Poate după repetiţie; dacă dumneata nu poţi să mă aştepţi, poţi să-mi laşi adresa... nimeresc eu.

Sowińska îi dădu adresa şi plecă.

Janka primi notele şi luă parte la repetiţie, cântând după ele...

Deşi n-o prezentă nimeni, atrase atenţia tuturor, deoarece Kaczkowska voia ca Halt să meargă cu ea şi s-o acompanieze la pian.

– Lasă-mă în pace, n-am timp! îi răspunse dirijorul.

– Dacă vreţi, pot să vă acompaniez eu, aveţi partitura?... se oferi Janka.

Kaczkowska o luă repede în cabinetul cu pian şi repetă acolo vreo oră. Toată lumea află astfel de corista care ştie să cânte la pian.

Mai târziu, Cabińska discută destul de mult cu ea, rugând-o să treacă pe la ea a doua zi după repetiţie, apoi se despărţi de ea, arătându-se foarte binevoitoare.

De la teatru, Janka se duse direct la Sowińska să vadă camera.

IV

„Direcţia are cinstea să invite pe onor artistele şi onor artiştii colectivului, ca şi pe membrii orchestrei şi pe corişti, la localul conducerii în ziua de 6 ale lunii curente, după repetiţie, la un ceai şi o discuţie colegială.

Directorul Asociaţiei artiştilor dramatici, semnătura Jan Cabiński Olej".

– Ei, Pepa, e bine aşa? întrebă directorul, citindu-i soţiei greoi şi cu multe sublinieri invitaţia scrisă.

– Bogdan, taci din gură, că n-aud ce citeşte tata.

– Mămico, Edek mi-a luat rola!

– Tăticule, Bogdan m-a făcut măgar prost!

– Linişte! Isuse, ce ţi-e şi cu copiii ăştia! Pepa, ai grijă de ei.

– Tăticule, dă-mi zece groşi[1] şi tac din gură.

– Şi mie, şi mie!

[1] Aici zece bani; 100 de groşi = 1 zlot.

Cabiński strânse în mână cravaşa sub masă şi aşteptă; când copiii se apropiară, se repezi la ei, şi începu să-i altoiască pe unde nimerea.

Izbucniră văicăreli, zarvă; uşa se deschise cu zgomot şi vlăstarele directorului îşi dădură drumul în jos pe balustrada scării.

Liniştit, Cabiński citi încă o dată invitaţia soţiei care se afla în camera vecină.

– La ce oră îi inviţi?

– După spectacol, am scris.

– Ar fi bine să chemi şi vreunul dintre recenzenţi, dar cu invitaţie specială sau verbal.

– Eu nu mai am timp şi nu vreau să mă fac de râs.

– Cheamă pe cineva de la cor să scrie.

– Cum nu, să-mi facă vreo boacănă, cum mi-a făcut Karol anul trecut, de mi-a crăpat obrazul de ruşine... Pepa, dragă, compune-o tu, că ai şi un scris foarte frumos.

– Nu, nu se cuvine ca eu, soţia directorului şi o femeie, să scriu unor bărbaţi pe care nu-i cunosc. I-am spus... fetei pe care ai angajat-o la cor... stai, cum o cheamă?...

– Orłowska.

– Da, i-am spus să vie pe la noi. Îmi place fata asta; are ceva pe faţa ei, care atrage. Kaczkowska mi-a zis că ştie să cânte foarte bine la pian, aşa că m-am gândit...

– Bine, să scrie ea; de vreme ce cântă la pian, cu siguranţă că ştie şi să scrie.

– Lasă asta, eu cred că ar putea s-o înveţe şi pe Jadzia să cânte...

– A, ştii că e o idee!... pentru că plata i-o socotim la salariu...

– Cât îi dai? îl întrebă, aprinzându-şi ţigara.

– N-am stabilit încă... atât cât le dau şi la celelalte, răspunse, zâmbind ciudat.

– Asta înseamnă...

– Foarte, foarte mult... în viitor. Ha! ha! Începură să râdă amândoi şi tăcură.

– Jaś, ce ai de gând să dai la cină?

– Nu ştiu încă... O să discut la restaurant. O scoatem noi la capăt într-un fel...

Cabiński transcrise invitaţia pe curat, în timp ce Pepa îşi fuma ţigara, legănându-se pe un balansoar. După o clipă, întrebă neglijentă:

– Jaś, tu n-ai observat nimic în jocul Majkowskăi?

– Nu... doar că se cam zvârcoleşte pe scenă, dar ăsta e stilul ei.

– Se cam? Face adevărate crize de epilepsie, ţi-e jenă să te uiţi la ea cum se scălâmbăiază şi se aruncă pe scenă. Redactorul mi-a spus că presa a băgat de seamă şi...

– Pepa, teme-te de Dumnezeu! Vrei s-o dărâmi pe cea mai bună actriţă din colectiv? Ai mătrăşit-o şi pe Nicoleta care era foarte iubită şi avea galeria ei.

– Iar ţie îţi plăcea grozav, ştiu eu câte ceva.

– Aş putea şi eu să-ţi aduc aminte de redactorul acela, dar pentru că înainte de toate îmi place liniştea...

– Asta nu te priveşte! Nici eu nu mă amestec când tu umbli cu coristele prin cabinete separate.

– Parcă eu mă interesez de ce faci tu? La urma urmei, n-are rost să ne certăm!... Numai că nu-ţi dau voie să te legi de Majkowska!... Ţie îţi arde de intrigi, dar eu mă gândesc la existenţă, doar ştii foarte bine că asemenea cuplu, ca Mela şi Topolski, nu se mai află în provincie, şi poate nici chiar la teatrele din Varşovia. La drept vorbind, ei duc tot greul!... Tocmai de Mela ţi-ai găsit să scapi?... O actriţă care se bucură de simpatia publicului, e lăudată de presă... are talent... ce să mai vorbim?...

– Majkowska are talent?... Ţi-ai pierdut minţile, domnule director! Majkowska are isterie, nu talent! se împotrivi cu glasul ridicat.

– Are talent, să mă bată Dumnezeu, Majkowska are talent cu caru'. Din toate femeile care joacă în trupele din provincie numai ea are talent şi cea mai bună condiţie fizică.

– Şi eu?!... îl întrebă ameninţătoare, venind în faţa lui.

– Tu?... şi tu ai talent, dar... răspunse mai încet, dar...

– Nici un „dar", domnule director, află că eşti cel din urmă idiot!... N-ai idee de joc, de presă, de artiste şi vrei să le împarţi în mai mici şi mai mari... Tu însuţi eşti un mare artist, uriaş! Ştii cum l-ai jucat pe Franz[1] din *Hoţii*? Dacă nu ştii, îţi spun eu... L-ai jucat ca un cizmar, ca unul de la cor!...

Cabiński sări în sus, de parcă l-ar fi lovit cineva cu biciul.

– Nu-i adevărat! Królikowski[2] a jucat la fel; am fost sfătuit să-l imit şi l-am imitat...

– Tu şi Królikowski?... Eşti un mare naiv, artistule dragă!

– Pepa, taci din gură, ca să nu-ţi spun şi eu ce eşti!

– A, spune, te rog, spune! strigă cu răutate.

– Un mare nimic, ba chiar unul mare de tot, scumpa mea.

– Vorbeşte limpede, ce sunt?

– Ţi-am spus doar că... nu eşti Modrzejewska! începu Cabiński să râdă încet şi batjocoritor.

– Mie să nu-mi scoţi ochii cu cei de la teatrele din Varşovia!...

– Pepa, nu trebuie să fii supărată că nu ţi-au dat voie să debutezi atunci.

– Tacă-ţi gura! Ai văzut tu?... Ai auzit că bat clopotele, dar habar n-ai în care biserică. N-am vrut atunci, aşa cum nu vreau nici acum!... Ţin prea mult la demnitatea mea de om şi de artistă.

Cabiński râdea în hohote.

– Gura, clovnule!... ţipă, aruncând cu ţigara în el.

– A, stai tu, primadonă de cabaret! strecură, învineţindu-se de mânie.

Tăcură amândoi înecaţi de ură.

Cabiński, într-un halat rupt în coate, în cămaşă şi pantofi, începu să alerge de-a lungul încăperii după Pepa care, aşa cum

---

[1] Este vorba de unul din personajele principale din *Hoţii* de Fr. Schiller.

[2] Jan Królikowski (1820-1886), cunoscut actor polonez; după 1845 a jucat pe scenele din Varşovia.

se sculase din pat, nespălată după machiajul de ieri, nepieptănată, cu părul vâlvoi, fugea atât de repede, încât numai fusta albă şi murdară îi fâlfâia.

Se uitau unul la altul cu înverşunare, ameninţându-se numai din priviri. Vechea rivalitate dintre ei izbucnea cu toată puterea. Se urau ca nişte artişti; pentru că se invidiau reciproc şi fără margini pentru talent şi succesul de public.

Ce-i drept, se ascundeau unul faţă de celălalt, dar purtau în inimi răni veşnic sângerânde, pe care orice cuvânt putea să le scormonească.

Cabiński, mai ales, care cunoştea valoarea artistică a soţiei sale, turba uneori, când auzea că jocul ei şters şi artificial era răsplătit de public cu aplauze îndelungate. Fiecare succes însemna o lovitură de cuţit în inima lui; avea impresia că Pepa este o hoaţă mârşavă care-i fura aplauzele ce trebuiau să i se adreseze numai lui. Una ca ea îndrăzneşte să-i spună în faţă că a jucat ca un artist de circ, lui care se simţea aproape un geniu al scenei, care era aproape sigur că dacă n-ar fi existat o clipă potrivnică ar fi trebuit să joace el toate rolurile la teatrele din Varşovia...

Alerga tot mai repede şi izbea cu furie turbată tot ce întâlnea în cale; iar prin colţuri erau destule vechituri – pantofiori uzaţi, garderobă de teatru, salteluţele copiilor lângă perete, teancuri de partituri muzicale, coşurile cu cărţi, o grămadă de haine purtate şi decoruri...

Furia îi creştea văzând cu ochii.

– Eu am jucat prost?... eu sunt artist de circ?... Trăznite-ar Dumnezeu să te trăznească!...

Scoase un pahar din ladă şi dădu cu el de pământ, ridică un teanc de cărţi şi-l aruncă, apoi rupse un scaun împletit.

Se înflăcăra din ce în ce mai mult şi îşi descărca furia pe lucrurile din casă, spărgând numai fleacuri, dar când îi întâlni privirea Pepei, încărcată de ură şi dispreţ, se repezi la pian şi izbi cu pumnul în claviatură, de plesniră câteva corzi cu un bâzâit

trist, după care se îndreptă spre fereastră; pe prichici se afla o grămadă de farfurii cu resturi de la prânzul de ieri.

Pepa sări ca arsă şi le acoperi cu trupul ei.

– Dă-te la o parte!... mormăi ameninţător, strângându-şi pumnii.

– Astea sunt ale mele! strigă şi-i aruncă la picioare vraful de farfurii cu atâta putere, încât toate se prefăcură în cioburi mărunte.

– Scorpie!

– Cabotinule!

Se încrucişară adjectivele, în timp ce ei stăteau ameninţători unul în faţa celuilalt, gata să se repeadă şi să se muşte unul pe altul; ochii le ardeau de ură şi scrâşneau din dinţi. Tocmai atunci intră şi servitoarea.

– Cocoană, dă-mi banii pentru micul dejun.

– Să-ţi dea dumnealui! răspunse Pepa şi cu pasul mândru, cu care Rakiewiczowa[1] pleca de pe scenă, intră în camera alăturată, trântind uşa în urma ei.

– Dă-mi banii, domnule, că e târziu şi copiii plâng că le e foame.

– Du-te, doică, şi cere-i cucoanei...

– Păi da!... Că eu sunt proastă! Dumneata te-ai certat ca la uşa cortului, de să auza în toată casa, şi acum să mă duc eu la cocoană!... Dumneata mai bine îmbracă-te fuguţa! Doamne sfinte, e ceasu' zece şi dumneata umbli dezbrăcat ca un jidan înainte de masa de sabat...

– Lasă observaţiile, doică, ţi-am spus de atâtea ori să nu te mai amesteci...

– Păi sâgur... şi cine să aibă grijă de toate?... Dumneavoastră faceţi la comedii, şi la copilaşi nu să gândeşte nime.

– Au nevoie de ceva? întrebă îmbunat, deoarece copiii erau slăbiciunea lui.

---

[1] Aleksandra Rakiewiczowa (1840-1898), cunoscută tragediană poloneză; a jucat la Cracovia şi la Varşovia.

– Păi cum!... Lui Edzio îi trebuie ghetuţe, lui Wacio haine, că nărodocul şi-a rupt pantalonaşii de tot, iar domnişoara Jadzia nu mai are nici ea ce pune pe ea... La comedii nu vă zgârciţi, da' la copii câţiva groşi sunt prea destul! bodogănea ajutându-l să se îmbrace.

– Să te duci prin magazine şi să afli cât costă toate astea... îmi spui şi-ţi dau banii... uite, ţine pentru micul dejun.

Îi dădu o rublă, îşi şterse cilindrul roşcat cu mâna şi ieşi.

Doica luă o cănuţă, coşuleţul pentru chifle şi plecă.

Soţii Cabiński duceau o viaţă de ţigani nomazi, aşa că aveau obiceiuri de artişti. Dar ceaiul îl făceau seara acasă, şi nu într-un samovar, pe care tot promitea doamna Pepa să-l cumpere, ci pe o lampă cu benzină. Ca să nu mai aibă bătaie de cap cu menajul, toţi ai casei mâncau la restaurant, directorul şi soţia, cei patru copii şi două servitoare; dimineaţa se cumpăra pentru toţi cafeaua de la cafenea, iar masa de prânz o luau la restaurant.

N-aveau timp să se mai gândească la casa lor, cum nu se gândeau nici la copii. Absorbiţi de teatru, de roluri şi de lupta pentru succes, nu se mai îngrijeau de nimic altceva.

Pereţii de pânză ai decorurilor şi culisele, înfăţişând saloane şi locuinţe elegante, le erau prea de-ajuns; acolo respirau mai adânc şi se simţeau mai bine, aşa cum o privelişte sălbatică, împodobită cu un castel într-un vârf de munte de culoarea ciocolatie şi cu o pădure pictată dedesupt le ţinea loc de natură vie, de pădurile şi câmpurile adevărate.

Mirosul de mastic, farduri şi parfumuri era pentru ei cel mai frumos miros.

Locuiau şi trăiau pe scenă şi în afara culiselor, acasă mulţumindu-se numai să doarmă.

Pepa, cu sensibilitatea ei de femeie, era atât de pătrunsă de teatru, încât de câte ori se înfuria cu adevărat, se bucura sau, în sfârşit, povestea ceva, întotdeauna în tonul, poza şi în mişcările ei erau vizibile ecourile scenei, care-i intraseră în obişnuinţă.

Nu era în stare să rostească două cuvinte fără accente scenice şi cu asemenea glas de parcă o ascultau sute de persoane.

Cabiński era înainte de toate actor, apoi un afacerist de asemenea croială, încât nu ştia niciodată ce precumpăneşte în el, dragostea de artă sau banii? Purta adesea lupte aprige cu sine însuşi în această direcţie şi banul nu câştiga totdeauna. Avea noroc la amândouă, făcea bani pe tăcute, deşi avea obiceiul să se plângă peste tot de sărăcie şi insucces, să-i păcălească pe toţi cât putea. Reteza salariile, întârzia cu socotelile şi-i plăcea să plătească aconturi, pe cât cu putinţă mai mici. Visa în acelaşi timp la ceva măreţ, de care pomenea adesea nu prea limpede, încât lumea începuse să râdă de el, dar de câte ori venea la Varşovia în sezonul de vară, umbla pe la arhitecţi, se sfătuia cu autorii dramatici, cutreiera redacţiile şi apoi făcea mereu calcule pe ascuns.

Credea că lunea este fatală pentru reprezentaţiile cu piese noi şi pentru călătorii, că dacă pui un rol pe pat, seara la spectacol, sala va fi goală, că toţi directorii sunt nişte idioţi şi că... el are un mare talent în rolurile tragice.

Trăia de douăzeci şi ceva de ani în lumea teatrului şi juca întruna, se da în vânt după fiecare rol nou, îi invidia pe ceilalţi, suferea că toţi jucau prost şi nu o dată se gândea noaptea cum ar fi jucat el; atunci se scula, aprindea lumina şi începea să se preumble prin cameră cu exemplarul în mână, repetând cine ştie ce rol.

Numai ţipetele Pepei sau mirarea doicăi: „cine-a mai pomenit asăminea comedii noaptea", îl goneau înapoi în pat.

Cu toate contradicţiile şi ura tăinuită dintre ei, alcătuiau o pereche foarte potrivită.

Evitau cu dispreţ şi indiferenţă tot ce nu avea legătură directă cu teatrul.

Îşi îngrădiseră sufletele în această sferă redusă de viaţă artificială care le ajungea pe deplin.

În realitate, Pepa conducea teatrul, deşi pe Cabiński nu-l dirija decât în aparenţă, întrucât, cu toată invidia, îi impunea; în schimb, era o adevărată maestră în toate bârfele, intrigile şi scandalurile de culise.

Nu pricepea niciodată nimic, își asculta doar propriul instinct și soțul câteodată. Se da în vânt după melodramă, după situațiile încărcate care biciuiau nervii; îi plăceau gestul larg, tonul ridicat al vorbirii și originalitatea stridentă.

Adesea era exagerat de patetică, dar juca cu înflăcărare; nu o dată intra atât de mult în rol, captivată de cine știe ce accent sau cuvânt, încât și după ce părăsea scena, plângea cu lacrimi adevărate în culise.

Totdeauna știa rolul foarte bine, îl tocea până-l învăța pe de rost; de copii se îngrijea tot atât cât se îngrijea și de rochiile purtate; îi năștea și-i lăsa în seama soțului și a doicăi.

Imediat după plecarea lui Cabiński, strigă prin ușa închisă:

– Doică, vino încoace!

Doica tocmai se întorsese cu cafeaua și copiii, pe care abia-i adunase din curte; le da să mănânce și le promitea:

– Edziuś!... o să ai ghetuțe... îți cumpără tăticu! Wacio o să capete hăinuțe, iar domnișoara Jadzia o rochicioară... Mâncați copii!

Îi mângâia pe cap, îi îmbia cu chifle, îi ștergea la gură cu dragoste. Îi iubea și se purta cu ei cum s-ar fi purtat cu proprii copii.

– Doică! o chemă Pepa.

Aceasta nu auzea, deoarece fi scosese celui mai mic ghetuțele murdare de noroi și le peria cu sârg.

– Edziuś a fost pe stradă. Edziuś n-o ascultă pe doică.... da' doica o s-aducă cerșitorul să-l ia...

– Ce mai cerșetor!... Tata joacă pe cerșetori... Ce n-am văzut eu? rosti Wacek cu îndoială.

– Atunci o s-o chem pe jidanca aia care vinde scrumbii... Și o să-i vând ei, dacă n-o s-asculte de doică.

– E, proastă ești, doică!... Păi pe evreică o joacă doamna Wolska, așa că nu mi-e frică.

– Și dacă o să fie o jidancă adăvărată, nu o comediantă?

– Nu te mai preface, doică! o certă Jadzia, cea mai mare, de opt ani, cu glasul şi înfăţişarea unei persoane adânc convinse de superioritatea ei.

– Doică! ţipă Cabińska, băgând capul pe uşă.

– Aud, aud, da' copiii sunt întâi.

– Unde-i Antka?

– S-a dus la măngălău.

– Atunci du-te tu la Sowińska după rochie. Pe strada Widok, ştii unde, nu?

– Cum să nu ştiu!... la aia costelivă şi ra ca o căţa...

– Du-te chiar acum şi întoarce-te repede...

– Mămico!... mergem şi noi cu doica... se rugară copiii, pentru că se temeau de mama lor.

– Să iei şi copiii cu tine.

– Păi să ştie, că n-o să-i las sângurei!

Îi îmbrăcă, îşi puse zăvelca de lână în dungi largi alb-roşii, după portul din Łowicz, se înveli cu o năframă şi plecă repede cu copiii.

La teatru îi spuneau baba Jaga[1] sau nevasta. Era un tip, interesant, pe cale de dispariţie. Cabińska o angajase la Włocławek, ca doică la primul copil, şi rămăsese la ei pentru totdeauna.

Se poate spune că, deşi era calul de bătaie al tuturor, era o adevărată binefacere pentru casă. Crescuse toţi copiii familiei Cabiński. Avea vreo cincizeci de ani, o fire arţăgoasă, era cinstită ca o ţărancă autentică şi ţinea foarte mult la copii. Numai pe ea teatrul n-o schimbase deloc.

Singură pe lume, se legase de cuplul Cabiński ca un câine.

Nu voise în ruptul capului să schimbe zăvelca pe rochie, lada împodobită cu flori roşii cu un geamantan, eresurile populare cu cele de la oraş şi părerea ei despre teatru. Îi plăceau grozav spectacolele, dar socotea totul destrăbălare, comedie, prefăcătorie.

---

[1] Personaj din folclorul slav.

În culise îi făceau nenumărate şicane, uneori foarte dureroase, cu toate acestea nu se supăra.

– Destrăbălaţilor!... o să vă bată Dumnezeu! îi certa atunci.

Îşi avea şi ea pasiunile ei: copiii, pe care-i iubea mai mult ca orice, şi gândul la o pilotă cu puf proaspăt, pilotă de gospodină vrednică. Când avea bani, i se părea că puful e prea scump şi nu prea bun, iar când se nimerea să găsească mai ieftin, nu cumpăra pentru că n-avea încredere.

– Te pomeneşti că l-a spurcat vro lighioană!... spunea.

Îi plăceau de asemenea foarte mult găinile. Puteau să se supere pe ea oricât, în fiecare primăvară făcea rost de o cloşcă şi ouă; o punea să clocească fie şi la piciorul patului ei, iar când ieşeau puii, avea mai multă grijă de ei decât de copii. Pentru nimic în lume nu admitea să-i taie.

Când creşteau mari, alegea din ei vreo trei găini şi un cocoş de prăsilă, iar pe ceilalţi îi punea într-un coş şi-i ducea la târg; în fiecare an trăia atunci o adevărată sărbătoare.

Fie că era la Płock, la Lublin sau la Kalisz, se ducea printre ţărănci, se aşeza în rând cu ele şi vindea puii.

Merita să-i vezi atunci faţa străluminată, mândră, de gospodină sadea, sau să-i auzi glasul piţigăiat, serios, cu care îndemna cumpărătorii şi vorbea cu vecinele!... Arăta ca o ţărancă adevărată cu cel puţin o falcă de pământ...

Tot colectivul teatrului se ducea *in gremio*[1] s-o vadă.

Explicaţiile şi batjocura nu izbutiseră s-o dezbare de acest obicei moştenit de la mama ei.

Tot aşa, nu renunţase la deprinderea de a săruta mâna tuturor femeilor şi de a se ploconi până la pământ; toate acestea le făcea involuntar, în puterea obişnuinţei, deşi Cabińska o certa mereu.

---

[1] Cu toţii, laolaltă (lat.).

Această țărancă simplă, sinceră și luminoasă ca o zi de vară la țară, producea o impresie ciudată în lumea teatrului și a minciunii.

Se întoarse destul de repede cu rochia și cu copiii.

Cabińska se îmbrăcă și tocmai voia să plece, când sună cineva la ușă.

Doica se duse să deschidă.

Intră un domn scund, destul de rotofei și nespus de vioi.

Era maestrul.

Avea fața proaspăt bărbierită, ochelari cu rama de aur pe nasul mic și un zâmbet parcă încleiat pe buzele subțiri.

– Se poate?... îmi dai voie, doamnă?... Numai un minut, plec numaidecât... recită repede.

– A, stimate maestre, dumneata ai voie oricând...

– Bună ziua! Dă-mi, te rog, lăbuța... Arăți minunat!... Am venit numai așa, în trecere...

– Ia loc, maestre, te rog! Doică, adu-i un scaun domnului.

Maestrul se așeză, își șterse ochelarii cu batista, își aranjă părul foarte rar, dar foarte negru, își trecu repede un picior peste celălalt, clipi nervos de mai multe ori din ochi, scoase portțigaretul și i-l întinse.

– Sunt pur și simplu formidabile! Am un prieten la Cairo, care tocmai mi-a trimis...

– Mulțumesc!

Luă o țigară, o privi cu atenție și o aprinse cu un zâmbet discret.

– Pe cuvânt de onoare, sunt egiptene, originale! o asigură, observându-i zâmbetul.

– Într-adevăr, sunt foarte bune!

– Ce jucăm astăzi, dragă doamnă director?

– Ca să-ți spun drept, nu știu, doică, eu joc ceva azi?

Se prefăcea întotdeauna că nu-i pasă și că nu se gândește la teatru, că trăiește numai pentru casă și copii.

– Dacă Wicek n-a adus cărticica, înseamnă că nu joci, răspunse doica, înlăturând în grabă urmele pustiirii făcute de Cabiński.

– Am citit astăzi în „Curierul" o notă foarte laudativă despre dumneata.

– Cred că n-o merit, fiindcă numai eu ştiu cum trebuie jucat acest rol.

– Ai jucat foarte bine, minunat!

– Îmi faci complimente, maestre, eşti rău şi nu-mi vrei binele!... se alintă cu naivitate.

– Spun adevărul, adevărul adevărat, ai cuvântul meu!

– Cocoană, păi să apropie prânzu', spuse doica, amintindu-i în acest fel musafirului că e timpul să plece.

– Mergi la teatru, doamnă director?

– Da, trec pe la repetiţie, iar pe urmă ies puţin în oraş.

– Atunci mergem împreună, nu? Pe drum rezolvăm şi o mică problemă...

Cabińska îl privi neliniştită, dar el nu băgă de seamă, pentru că tocmai clipea iarăşi din ochi, îşi trecea un picior peste altul şi îşi îndrepta ochelarii care-i tot alunecau pe nas.

„Mai mult ca sigur că vrea banii" se gândi Pepa când începură să coboare scările.

În acest timp, maestrul se răsucea, zâmbea şi ciripea.

Era un adevărat Mecena al trupei de actori; tuturor le spunea pe nume şi se interesa de toţi. Nu se ştia cine era, unde locuia şi ce făcea, dar avea totdeauna buzunarul deschis.

Îşi făcea apariţia la grădină o dată cu primul spectacol şi dispărea după cel din urmă până primăvara viitoare. Împrumuta bani care nu i se mai dau niciodată înapoi; uneori plătea masa de seară, aducea bomboane actriţelor, se îngrijea de cele mai tinere amatoare şi era probabil întotdeauna îndrăgostit cu totul platonic de vreuna din actriţe.

Era un om foarte bun, dar cam ciudat.

Imediat după ce se instalase, Cabiński împrumutase o sută de ruble de la el şi-l obligase să primească amanet brăţara soţiei; o făcuse înadins de faţă cu toţi, ca să-i convingă că n-avea bani.

Cabińska tocmai îşi spunea că acum îşi va cere banii înapoi.

Se aşezară fără zgomot pe scaune, pentru că repetiţia era în toi, iar Majkowska şi Topolski tocmai jucau o atractivă scenă de dragoste.

Maestrul ascultă, se înclină în toate părţile, zâmbi şi rosti în şoaptă:

– Iubirea e un lucru minunat... pe scenă!

– Nici în viaţă nu-i prea rea...

– Adevărata iubire e o raritate în viaţă, aşa că eu prefer scena, unde o am în fiecare zi, spuse repede şi pleoapele începură din nou să-i tremure.

– Eşti dezamăgit, maestre?...

– A, nu, ferească sfântul!... am spus şi eu aşa, în general. Ce mai faci, Pieś?

– Sunt sănătos, sătul şi plictisit, răspunse un actor înalt cu faţa frumoasă, gânditoare, întinzându-i mâna şi salutând-o pe Cabińska.

– Fumezi ţigări egiptene?

– Dacă-mi dai, nu refuz, răspunse cu răceală.

– Doamna Pieś e tot sănătoasă şi geloasă... nu-i aşa? întrebă maestrul, oferindu-i o ţigară.

– Tot, ca şi dumneata, care ai totdeauna umor, şi-aşa-i rău, şi-aşa nu-i bine.

– Socoteşti umorul un lucru rău? îl întrebă maestrul.

– Eu cred că un om normal trebuie să fie în primul rând indiferent, rece, să nu-i pese de nimic, trebuie să rămână liniştit înăuntrul lui.

– Nutreşti de mult convingerea asta?

– Adevărul se cunoaşte târziu, de cele mai multe ori.

– Şi o să crezi multă vreme în adevărul ăsta?

– Poate totdeauna, dacă nu voi găsi ceva mai bun.

– Pieś, pe scenă!

Actorul se ridică țeapăn și porni spre culise cu pasul rar, automat.

– E un om interesant, foarte interesant! șopti maestrul.

– Dar și foarte plicticos cu veșnic căutatele lui adevăruri, idealuri și alte galanterii prostești! spuse un tânăr actor, îmbrăcat ca o păpușă într-un costum de culoare deschisă, cămașă cu dungi trandafirii și pantofi galbeni din piele de vițel.

– A, Wawrzecki, cred că ai retezat iarăși vreo floricică nevinovată, că prea strălucești ca un soare...

– N-ai decât să glumești, stimate maestre!... se apără zâmbind complice și scoase în față un picior suplu; poza cu grație ridicându-și mâna, ca să i se vadă inelele strălucind în soare, fiindcă soția directorului se uita la el cu ochii mijiți.

– Și cine nu-i plictisitor, după tine?... ia spovedește-te, băiețaș.

– Dumneata, maestre, pentru că ai umor și o inimă de aur; directorul, atunci când dă bani; publicul, când mă aplaudă; femeile frumoase și binevoitoare; primăvara, dacă-i caldă, oamenii, când sunt veseli – tot ce este frumos, drăguț și zâmbitor; iar plicticoase sunt numai lucrurile nesuferite: grijile, lacrimile, suferințele, sărăcia și bătrânețea, frigul...

– Ai uitat ceva; în care sertar așezi binele, în stânga sau în dreapta?

– Cum arată binele ăsta?... Dacă are între cincisprezece și douăzeci și cinci de ani și este frumos, la dreapta. Dar, maestre, la urma urmei, spune-mi dumneata ce este binele? Pentru Caban e bine când nu plătește salariile, pentru mine când nu plătesc croitorul și primesc salariul, așadar...

– Tot ce spui e numai cinism de proastă calitate.

– Ei, maestre, și dumitale îți place același lucru, dar de calitate bună, răspunse actorul, zâmbind și învăluindu-i pe conlocutor și pe soția directorului într-o privire care spunea multe.

– Wawrzecki, băiatule, nu te mai lăuda cu propria-ți prostie, că și așa lumea o să-și dea seama destul de repede.

– E, maestre, eşti o sugativă... o sugativă fleşcăită! răspunse acesta acru şi se îndreptă grăbit spre un grup de actriţe care şedeau pe verandă şi, în rochiţele lor în culori deschise, proaspete, semănau cu un buchet de flori ademenitoare.

– Dragă doamnă director, cine-i cea de colo? întrebă maestrul, arătând spre Jania care asista la repetiţie.

– O amatoare de teatru.

– Arată bine. Are o faţă rasată şi inteligentă. Nu ştii cine e?

– Wicek! strigă Cabińska la băiatul care se juca de-a clasa în grădină, du-te şi roag-o pe domnişoara de lângă lojă să vie aici.

Wicek plecă în fugă, o ocoli pe Janka, o privi în ochi şi-i spuse:

– Domnişoară, te cheamă bătrâna la ea.

– Care bătrână? întrebă, neînţelegând de cine vorbea.

– Cabanowa, doamna Pepa, soţia directorului!

Janka se apropie încet; maestrul o privea cu luare aminte.

– Ia loc, domnişoară. Maestrul nostru iubit, providenţa teatrului nostru, îl prezentă Cabińska.

– Orłowska! spuse Janka scurt, atingând mâna întinsă.

– Iartă-mă! exclamă maestrul, reţinându-i mâna şi întorcând-o cu palma spre lumină.

– Nu te teme, domnişoară! Maestrul are mania nevinovată de a ghici în palmă, o linişti Cabińska, privind peste umărul lui în palma la care acesta se uita.

– Ho, ho, ia te uită, ia te uită! şopti bătrânul.

Scoase din buzunar o lupă mică şi cercetă cu ea liniile palmei, unghiile, încheieturile degetelor, toată mâna.

– Stimaţi spectatori! Aici se ghiceşte în palmă, în talpă şi în nu mai ştiu ce!... Aici se prevesteşte viitorul, se acordă talentul, virtutea, moneda viitorului! Cinci copeici intrarea, pentru cei mai săraci numai cinci groşi! Poftiţi, stimaţi spectatori, poftiţi! strigă Wawrzecki, imitând de minune glasul scandalagiilor din piaţa Ujazdowski.

Actorii îi înconjurară din toate părţile pe cei care şedeau pe scaune, se uitau în palma Jankăi şi râdeau în hohote.

– Hai, maestre, dă-i drumul!

– Se căsătoreşte curând?

– Când o trimite la vechituri pe Modrzejewska?

– O să găsească un fraier cu parale?

– Poate comandă ceva?

– Câţi au mai fost?...

Zburau întrebările frivole şi batjocoritoare.

Maestrul nu răspundea, mulţumindu-se să se uite în tăcere la amândouă palmele.

Janka auzea ironiile, dar omul acesta ciudat o ţintuia pur şi simplu de scaun; simţea că supărarea şi ruşinea puneau stăpânire pe ea, dar nu era în stare să-şi retragă mâinile.

O trecu un fior de teamă superstiţioasă, îi era frică de cele ce avea să-i spună.

Nu credea cu adevărat, râsese nu o dată cu dispreţ de cunoscuţii care ascultau tot felul de parascovenii din gura ţigăncilor, dar acum se temea de ceva nelămurit.

În cele din urmă, maestrul îi lăsă mâna şi spuse celor din jur:

– Aţi putea măcar o dată să nu faceţi pe bufonii, pentru că uneori glumele voastre prosteşti sunt şi inumane. Domnişoară, te rog să mă ierţi că te-am expus acestor ironii, dar nu m-am putut abţine să nu mă uit în palma dumitale; asta-i slăbiciunea mea...

Îi sărută mâna ostentativ şi se adresă Pepei care aşteptă mirată:

– Să mergem, doamnă director!

Janka ardea de curiozitate, aşa că îl întrebă încet de faţă cu toată lumea:

– Cum, maestre, nu-mi spuneţi nimic?

Maestrul se întoarse spre ea, dar văzând că zeci de persoane aşteptau să-i prindă vorbele din gură, se aplecă şi-i şopti la ureche:

– Nu pot acum... Peste două săptămâni, când mă întorc, am să-ţi spun totul.

– Hai, maestre, că acum chiar că eşti plictisitor! îl chemă Cabińska. Aha, domnişoară, poţi să treci pe la mine după repetiţie? o întrebă pe Janka.

– Da, o să trec, răspunse, aşezându-se pe un scaun.

– Bătrânul a înnebunit... i-a sărutat mâna ca unei prinţese! şuşoteau coristele.

– O să aibă grijă de ea.

– Se vede că-i destul de gros la pungă şi se ţine numai după începătoare... neghiob bătrân!

Deşi ştia că toate acestea se refereau la ea, Janka nu răspunse nimic; atâta lucru apucase să înţeleagă, că la teatru e mai bine să nu răspunzi nimic şi să priveşti totul cu indiferenţă dispreţuitoare.

– Unde mergem, doamnă director? întrebă maestrul, dar acum parcă nu mai era atât de vesel; căzuse pe gânduri şi şoptea ceva numai pentru sine.

– Ca de obicei, la cofetăria pe care o frecventez.

Cabińska nu se arăta curioasă, abia după ce se aşezară pe scaune în cofetăria în care petrecea în fiecare zi câteva ceasuri, sorbind din ciocolată, fumând şi privind mişcarea de pe stradă, îl întrebă, prefăcându-se indiferentă:

– Ce-ai văzut, maestre, în palma coţofenei ăleia?

Maestrul se mişcă nerăbdător, îşi potrivi ochelarii pe nas şi strigă la băiatul care servea:

– Mazagran şi ciocolată foarte slabă.

Apoi îi răspunse Cabińskăi:

– Vezi, dumneata, ăsta e un secret... care nu înseamnă nimic, într-adevăr, dar nu e secretul meu.

Cabińska vru neapărat să ştie, pentru că e destul să spui cu voce tare „E secret!" ca toate femeile să moară de curiozitate, dar nu spuse nimic, îi comunică doar laconic:

– Plec, doamnă director.

– Unde te duci şi pentru ce? îl întrebă Pepa foarte mirată.

– Musai... mă întorc peste două săptămâni. Iată de ce aş vrea să rezolvăm înainte...

Cabińska se strâmbă şi aşteptă să continue.

– Pentru că, vezi dumneata, s-ar putea întâmpla să mă întorc abia la toamnă, când nu veţi mai fi la Varşovia...

– Am presimţit de mult că eşti un cămătar bătrân, îşi spuse Cabińska în gând, ciocănind cu linguriţa în pahar.

– Prăjituri cu fructe!

– De aceea, iubită doamnă, îţi înapoiez acum brăţara, îşi urmă vorba.

– Bine, dar noi n-am făcut încă rost de bani. Succesul se lasă aşteptat... plăţile mai vechi...

– Să lăsăm banii la o parte. Gândeşte-te că de ziua dumitale îţi dau şi eu o mică amintire... Bine? o întrebă băgându-i brăţara pe mâna durdulie.

– O, maestre, maestre, dacă nu l-aş iubi atât de mult pe Janek al meu... rosti nespus de bucuroasă că-şi recăpătase brăţara pe degeaba; îi strânse mâinile, privindu-l cu ochii învălvoraţi atât de aproape, încât îi simţi pe faţă răsuflarea şi mirosul de verbină cu care îşi ştersese obrazul.

Se trase înapoi cu delicateţe şi îşi muşcă buzele, atât de ridicolă i se părea.

– Maestre, eşti un om ideal, n-am cunoscut un suflet mai nobil ca...

– Să lăsăm asta... ţi-am dat brăţara astăzi, deoarece nu pot veni de ziua dumitale.

– Nici nu vreau să aud!... Dumneata trebuie să vii!

– Nu, n-am să pot... am de îndeplinit nişte obligaţii nu prea plăcute. N-am încotro... răspunse mai încet şi mai rar; ochii i se înceţoşară, dar zâmbetul îi stăruia pe faţă.

– Cum să mă revanşez, maestre, pentru atâta bunătate?

– Să mă inviţi la cumetrie.

– Eşti un nesuferit!... Cum, maestre, chiar pleci?...

– Am tren peste două ore. La revedere!

Plăti la bufet şi ieşi zâmbindu-i încă o dată de afară.

Cabińska şedea cu ochii aţintiţi pe stradă.

– Mă iubeşte oare?... se întreba, zâmbind unor imagini încă nelămurite, abia perceptibile, în timp ce sorbea din ciocolata răcită.

Scoase un rol din buzunar, citi câteva rânduri şi rămase iarăşi cu ochii pierduţi pe stradă.

Birje hârbuite, trase de cai costelivi, se târau alene; tramvaiele treceau huruind; pe trotuare o mulţime de oameni umblau grăbiţi, ca o panglică lungă, mişcătoare.

– Să fie oare îndrăgostit de mine?... se întrebă din nou şi se adânci într-o uitare totală.

Un orologiu bătu ora trei; se ridică şi porni spre casă.

Mergea încet, privind de sus la mulţimea trecătorilor.

La fereastra cofetăriei lui Blikiel îl observă pe Cabiński; şedea acolo şi privirea-i îngândurată aluneca pe stradă fără să vadă nimic.

Se îndreptă şi mai mult, fiindcă tot mai multă lume se uita la ea. Negustorii, vânzătorii, birjarii chiar din cartier o cunoşteau pe doamna director.

I se părea că pe feţele lor, pe care abia şi le mai amintea din sala de spectacol de la grădină, înfloresc zâmbete de încântare, că toţi îşi şoptesc cu umilinţă: „Uite-o pe soţia directorului Cabiński"...

Păşea tot mai încet, ca să prelungească această impresie de mulţumire. Îl văzu de departe pe redactor cu Nicoleta şi orizontul gândurilor i se întunecă brusc.

– El cu Nicoleta?!... cu intriganta asta josnică?!...

Îi ţintui de departe cu priviri de gorgonă[1].

La colţul străzii Warecka, Nicoleta dispăru pe undeva, aşa că redactorul se îndreptă vesel spre Cabińska.

– Bună ziua! salută, întinzându-i mâna.

---

[1] Monstru din mitologia greacă; avea chip de femeie cu priviri de foc şi şerpi în loc de păr.

Pepa îl măsură cu o privire mândră şi îşi întoarse faţa în partea cealaltă.

– Ce glumă mai e şi asta, Pepa? o întrebă în şoaptă, mergând alături de ea.

– Domnule, eşti un nemernic!

– Iarăşi vreo comedie?

– Mie îndrăzneşti să-mi vorbeşti aşa, domnule?!

– Nu-ţi mai vorbesc deloc... îţi spun doar la revedere! o salută furios, se înclină ţeapăn şi înainte ca Pepa să-şi dea seama ce face, urcă într-o birjă şi plecă.

Cabińska împietri de indignare; plecase fără să-şi ceară scuze. O cuprinse furia; mergea repede fără să mai ia seama la nimeni şi la nimic.

Probabil că era ceva între ei; lumea vorbea prin culise, dar sigur nu se ştia decât că Pepa nu putea trăi fără câteva categorii de adoratori. Dacă se întâmpla ca, într-un oraş, să nu-şi găsească un curtezan printre spectatori, atunci amantul ei trebuia să fie vreun actor începător cu chip frumos şi destul de naiv, ca să se lase prins de o femeiuşcă plictisitoare, nu prea tânără şi capricioasă. Avea nevoie întotdeauna de cineva de încredere, care să-i asculte răbdător văicărelile şi destăinuirile sentimentale din trecut.

Cabiński îi îngăduia să facă ce vrea, pentru că nu-l interesau nici măcar iubiţii neplatonici ai soţiei, pe care-i lua în râs ori de câte ori avea prilejul pentru soarta lor nefericită.

După ce redactorul o lăsă în drum, Pepa se întoarse acasă, unde provocă un adevărat iad; bătu copiii, ţipă la doică şi se închise în camera ei.

Îşi auzi soţul când veni şi întrebă de ea ciocănindu-i la uşă, dar nu-i răspunse; nu ieşi nici măcar la masă, umblând mânioasă încoace şi-ncolo prin încăpere.

În curând veni şi Janka. Soţia directorului spuse să vie la ea, o întâmpină binevoitoare, o conduse în budoar şi se scuză că trebuie să o aştepte până când mănâncă şi ea de prânz; se schimbase de nerecunoscut, atât era de accesibilă şi ospitalieră.

Când rămase singură, Janka privi curioasă prin budoar, pentru că dacă întreaga locuinţă arăta ca o magazie de vechituri sau ca o sală de aşteptare de clasa a treia, plină de legături, valize şi cufere, camera în care se afla impunea prin eleganţă şi, până la un punct, prin lux.

Avea două ferestre care dădeau în grădină, pereţii acoperiţi cu tapet de culoare închisă, imitând brocartul, iar pe tavan erau pictaţi amoraşi.

Mobila cu îndoituri ciudate era îmbrăcată în mătase purpurie vrăstată de dungi aurii. Covorul crem, semănând cu o veche tapiserie italiană, acoperea toată podeaua. Un volum de Shakespeare, legat în piele aurită, era aşezat pe măsuţa de lac cu desene chinezeşti.

Janka nu se arătă prea interesată de aceste lucruri, concentrându-şi întreaga atenţie asupra cununilor agăţate pe pereţi, ale căror panglici erau acoperite de inscripţii: „Colegei, de ziua numelui", „Actriţei eminente", „Din partea publicului recunoscător", „Doamnei director, din partea colectivului", „Din partea admiratorilor talentului". Lujerele de laur şi frunzele de palmier îngălbeniseră şi atârnau răsucite, pline de praf. Panglicile late, albe, galbene şi purpurii, coborau pe perete, depărtate unele de altele, aidoma culorilor curcubeului, amintind cu literele lor de aur clipe trăite demult. Inscripţiile acestea pompoase, coroniţele uscate făceau ca încăperea să semene cu o criptă; privirea căuta involuntar datele despre răposată...

Jankăi i se strânse inima de tristeţe şi se gândi că aici trebuie să fi murit cineva, era prea multă mâhnire...

Patul simplu cu baldachin de tul, împodobit cu buchețele de trandafiri artificiali bordo, măsuţele, albumele, fotografiile în diferite roluri şi costume, caietele deschise la întâmplare pe console şi taburete – toate acestea alcătuiau o imagine destul de atrăgătoare, dar mai mult pretenţioasă. Se vedea că această cameră este aranjată numai pentru gazdă, că aici nu sta şi nu lucra nimeni.

Când intră pe nesimțite Cabińska, Janka tocmai se uita prin albume.

Pe față i se întipărise o expresie de suferință și melancolie. Se lăsă greoaie într-un fotoliu, oftă adânc și rosti cu o voce înceată, din care răzbătea durerea:

– Iartă-mă că te-am lăsat să te plictisești aici.

– Nu m-am plictisit deloc, sunt atâtea lucruri interesante...

– Ăsta-i sanctuarul meu. Aici mă închid când viața mă apasă prea tare, când sufăr prea mult... vin să-mi amintesc trecutul luminos și fericit, să visez la cele ce nu se vor mai întoarce! adăugă, arătând rolurile și cununile de pe pereți.

– Doamnă director, sunteți bolnavă? Poate că vă deranjez... Știu prea bine că în unele clipe de tristețe și suferință singurătatea este cel mai bun leac, spuse Jania cu o compătimire sinceră, mișcată de sunetul glasului și de expresia de pe față.

– Nu pleca, domnișoară! Simt o adevărată ușurare să stau de vorbă cu cineva din afara acestei lumi de minciună și deșertăciune! rosti cu emfază, parcă declamând un rol.

– Nu știu dacă merit încrederea dumneavoastră, răspunse Janka modestă.

– O, intuiția mea de artistă nu mă înșală niciodată! Domnișoară, te rog să stai mai aproape, așa! Doamne, cât sufăr!... Așadar, dumneata n-ai mai fost la teatru?

– Nu.

– Ce rău îmi pare de dumneata și cât te invidiez!... Ah, dacă aș putea să reiau totul de la început, poate că n-aș mai lucra la teatru; n-aș mai îndura atâta amărăciune și atâtea dezamăgiri. Dumneata iubești teatrul?

– Am sacrificat aproape totul pentru el.

– O, tristă-i soarta artiștilor! Să renunți la tihna și fericirea căminului, la dragoste, la familie și la relațiile de societate... și pentru ce? Pentru ce se scrie despre noi, pentru coroniţele astea care trăiesc doar câteva zile; pentru aplauzele mulțimii plictisite? O, domnișoară, să te ferești de provincie! A, cum își mai bate joc soarta de oameni! Uite la mine... Vezi coroniţele astea... Cât sunt

de frumoase şi de ofilite, nu-i aşa? Şi nu e prea multă vreme de când jucam la Lwów!...

Se opri o clipă, năpădită parcă de amintiri.

– Scenele din lumea întreagă mă aşteptau. Directorul Comediei franceze[1] a venit înadins ca să mă vadă şi să mă angajeze...

– Vorbiţi atât de bine franţuzeşte?

– Nu mă întrerupe. Aveam un salariu de câteva mii; ziarele nu mai găseau cuvinte să-mi aprecieze jocul; când aveau loc spectacole de binefacere, tinerii deshămau caii, mă acopereau cu buchete de flori, mi se aruncau coliere!... aici îşi potrivi involuntar brăţara. Tineri de mâna-ntâi îmi cerşeau bunăvoinţa... Numai o nenorocire mai lipsea, m-am îndrăgostit... Da, domnişoară, nu te mira! Am iubit şi am fost iubită... Am iubit, atâta cât se poate iubi, pe cel mai frumos, pe cel mai bun... Era un aristocrat, un prinţ singur la părinţi. Ne-am jurat dragoste şi trebuia să ne luăm. Nu-ţi mai spun ce fericiţi eram!... Deodată!... trăznet din senin!... Familia lui, prinţul cel bătrân, un magnat mândru, un tiran fără inimă, ne-a despărţit... Pe el l-au dus departe, iar mie a vrut să-mi plătească o sută de mii de guldeni[2] sau chiar un milion, numai să renunţ la iubitul meu... I-am aruncat banii la picioare şi i-am arătat uşa. A plecat furios şi s-a răzbunat cumplit, a răspândit cele mai ruşinoase zvonuri despre mine, a cumpărat presa, m-a persecutat netrebnicul la fiecare pas... Am fost nevoită să părăsesc oraşul şi viaţa mea a intrat pe alt făgaş...

Umbla prin cameră cu paşi repeziţi; zâmbetul îi răsfrângea iubirea, avea lacrimi în ochi, tristeţea amărăciunii în colţurile gurii, masca tragică a resemnării pe faţă, o vlăguire adâncă în atitudine şi accente sălbatice de durere disperată în glas.

---

[1] Teatru francez de renume internaţional, înfiinţat la Paris în 1680.

[2] Monedă de aur sau de argint care a circulat în mai multe ţări europene; principala unitate monetară în Olanda.

Îşi juca istorisirea cu atâta măiestrie, încât Janka o crezu întru totul, împărtăşindu-i nefericirea.

– Doamnă, îmi pare atât de rău de dumneavoastră! Ce soartă necruţătoare! o compătimi.

– Gata, mi-a trecut! răspunse Cabińska, lăsându-se să cadă în fotoliu cu neputinţa unei disperări resemnate.

Ajunsese să creadă ea însăşi aceste născociri, povestite de sute de ori în diferite variante tuturor celor care voiau să le asculte. Câteodată, la sfârşit, emoţionată de sunetele propriului glas şi de acest destin închipuit, izbucnea în hohote de plâns şi o vreme suferea cu adevărat.

Jucase atâtea roluri de femei trădate şi nefericite, încât nu mai putea să deosebească limitele propriei personalităţi; se confunda tot mai mult cu personajele jucate, topindu-şi în ele propria simţire, aşa că povestirea ei nu era o simplă minciună.

După o tăcere mai lungă, Cabińska întrebă liniştită:

– Dumneata locuieşti probabil la Sowińska?

– Încă nu m-am mutat. Am închiriat camera, dar trebuie să facă puţină curăţenie; era atât de murdar, încât nici vorbă să-mi pot duce lucrurile acolo, aşa că deocamdată stau la hotel.

– Kaczkowska şi Halt mi-au spus că dumneata cânţi foarte bine la pian.

– Da, oarecum, ca acasă...

– Voiam să te rog să-i dai lecţii şi Jadziei mele, dacă vrei.... Fetiţa e foarte talentată, are ureche excelentă şi cântă toate operetele fără greşeală.

– Cu multă plăcere. Nu ştiu nici eu prea multe, dar cred că aş putea s-o învăţ pe fiica dumneavoastră primele noţiuni de muzică... numai să am timp!...

– O să ai, fără îndoială. Iar plata o s-o primeşti o dată cu salariul.

– Bine... Fetiţa a mai luat lecţii de la cineva?

– Perfect. O să te convingi numaidecât... Doică, adu-o pe Jadzia! dispuse Cabińska.

Trecură în cealaltă încăpere, în care se afla patul directorului, câteva pachete, coşuri şi un hârb de pian.

Janka o ascultă pe Jadzia cum cântă, apoi hotărâră că va veni între două şi trei, atunci când directorul şi soţia nu erau acasă.

– Dumneata când ai primul spectacol? o întrebă Cabińska.

– Astăzi, joc în *Voievodul ţiganilor*[1].

– Costum ai?

– N-am apucat încă să-mi cumpăr, dar mi-a promis domnişoara Falkowska... o să-mi împrumute ea unul.

– Ia vino încoace... poate găsim ceva care să ţi se potrivească...

Intrară în camera în care avusese loc scena artistică în cursul dimineţii şi unde dormeau copiii cu doica. Cabińska scoase dintr-un pachet un costum nu prea uzat şi i-l dădu Jankăi.

– Vezi dumneata, noi avem costume pentru toată lumea, dar fetele vor să şi le aibă pe ale lor; ale noastre nu pot fi atât de elegante, aşa că zac aici nefolosite... ia şi dumneata unul din ele, deocamdată...

– O să-mi cumpăr şi eu.

– Aşa-i cel mai bine, nu e plăcut să joci într-un costum îmbrăcat de altcineva.

Se despărţiră ca două prietene şi doica duse costumul Jankăi la hotel.

În timp ce călca atentă costumul foarte şifonat, Janka se gândea la Cabińska.

O compătimea şi acum pe această femeie nefericită, pe care o admira fără să vrea pentru felul în care se exprimase.

Cuprinsă de febra spectacolului de astăzi, ajunse foarte devreme la teatru, unde găsi culisele pustii.

Coristele se adunau fără grabă şi se îmbrăcau şi mai încet. Discuţiile, râsetele, şoaptele abia auzite îşi urmau cursul lor

[1] Operetă de J. Strauss.

obişnuit, dar Janka, preocupată să se îmbrace, nu mai înregistra nimic.

Se grăbeau toate s-o ajute, râzând de stângăcia ei, de faptul că n-avea nici măcar pudră şi ruj.

– Cum, nu te-ai pudrat niciodată? o întrebară.

– Nu... de ce să mă pudrez? răspunse simplu.

– Trebuie să-i aranjăm faţa, e prea palidă, propuse una.

Şi o luară în primire.

Îi întinseră pe faţă un strat subţire de fard alb, îl închiseră apoi cu ruj, îi roşiră buzele, îi conturară ochii cu o pensulă muiată în tuş, îi frizară părul şi i-l prinseră cu clame; şi-o treceau din mână în mână, dându-i mii de sfaturi şi avertismente.

– Când intri, să priveşti drept spre public, ca să nu te poticneşti.

– Şi să te închini înainte de a intra.

– Vezi să păşeşti cu dreptul pe scenă.

– Ei, bine... doar n-ai de gând să ieşi pe scenă în costum scurt şi fără dres?...

– N-am dres!

Începură toate să râdă de încurcătura ei.

– Ţi-l dau eu pe-al meu! se oferi Zielińska. Cred că-ţi vine bine.

Se arătau foarte binevoitoare, pentru că aflaseră că-i va da lecţii de pian Jadziei Cabińska şi că Pepa îi împrumutase costumul. Voiau s-o câştige de partea lor pentru a avea un sprijin la direcţie.

Janka se uită în oglindă şi mai că strigă de uimire; aproape că nu se mai recunoştea, atât de mult o schimbaseră rujul, ochii daţi cu negru şi fardul. I se părea că are o mască pe faţă, foarte puţin asemănătoare cu chipul ei şi mai arătoasă, dar cu expresia aceea ciudată pe care o aveau toate coristele.

Coborî de la garderobă şi se duse la Sowińska.

– Doamnă dragă, spune-mi adevărul, cum arăt? întrebă cu înfrigurare.

Sowińska o cercetă din toate părţile şi cu un deget îi întinse mai bine rujul pe obraji.

– Cine ţi-a dat costumul, domnişoară?

– Mi l-a împrumutat doamna director.

– O, cred că s-a înduioşat de ceva, pentru că altminteri nu dă nimănui nimic.

– Într-adevăr, astăzi era cam suferindă... mi-a povestit nişte lucruri atât de triste...

– Comedianta!... dac-ar juca şi pe scenă tot atât de bine, ar fi cea mai bună actriţă din lume.

– E, cred că dumneata glumeşti!... Mi-a povestit despre trecutul ei, despre Lwów...

– Minte, baba! Acolo a fost iubita unui husar, se ţinea de scandaluri şi au dat-o afară de la teatru. Şi ce mare scofală a fost la teatrul din Lwów?... o biată coristă. Ha, ha, astea sunt bancuri vechi... Noi le ştim de mult... Dacă ai să crezi întotdeauna ce spun actorii şi actriţele, ai să afli mai mult de-o groază!...

Janka nu-i răspunse, nu putea şi nu voia s-o creadă pe Sowińska.

– Spune-mi, doamnă, cum arăt?

– Bine... chiar foarte bine!... îţi garantez că de azi încolo o să se ţină şi după dumneata! îi spuse apăsat şi cu un tâlc anume, încât Janka se făcu stacojie.

Emoţia îi creştea; umbla pe scenă, privea prin ochiul din cortină la publicul care se strângea încet, alerga la garderobă şi se privea în toate oglinzile, încerca să se aşeze undeva şi să aştepte, dar nu putea sta locului; aţâţarea, emoţia primului spectacol îi dădeau o stare febrilă. Nu putea să stea liniştită nici măcar un minut. Erau momente când se simţea paralizată de o frică ciudată şi atunci voia să lase totul baltă şi să fugă.

Nu vedea oamenii, pregătirile din jurul ei, luminile, nu vedea nici măcar scena, în creier îi stăruia imaginea unei mase mişcătoare de ochi şi de feţe.

Se uita mereu cu spaimă la public şi simţea că i se opreşte bătaia inimii.

Când gongul bătu a doua oară, coborî de pe scenă şi se duse lângă cor în spatele decorului, aşteptând clipa în care avea să intre; se închină fără să vrea şi tremura atât de tare din tot trupul, încât una dintre coriste o luă de braţ.

– Intraţi! răcni regizorul de culise şi mulţimea o luă cu ea, ducând-o în partea din faţă a scenei.

Liniştea bruscă şi strălucirea luminilor o făcură să-şi revină. Privea năucă la public, nefiind în stare să scoată nici un sunet.

Fetele îi făceau semne, o încurajau, dar habar nu avea ce se petrece cu ea. Abia dialogul şi corul următor o aduseră cât de cât la realitate.

După ce ieşi de pe scenă, se opri în culise şi se linişti cu totul; era furioasă că se lăsase atât de uşor stăpânită de o spaimă copilărească.

A doua oară simţi doar un tremur lăuntric, dar cântă, ascultă muzica şi privi drept spre public.

Se simţea mai liniştită şi pentru că întâlni privirea redactorului aşezat în rândul întâi, care o încuraja zâmbindu-i binevoitor.

Se uită o vreme la el, apoi începu să distingă tot mai multe chipuri din public.

Într-o scenă în care corul se plimba, sugerând poporul – în faţă se desfăşura un dialog comic – Janka putu să se uite în jurul ei, în timp ce colegele îşi comunicau în şoaptă.

– Bronka, îl văd pe farmacistul tău, în rândul trei spre marginea din dreapta...

– Ia te uită! Dasza a venit la teatru... o, ce gătită e!

– Cum să nu fie, dacă i-a suflat bancherul lui Mimi.

– Unde joacă acum?

– La Eldorado[1].

– Siwińska, încheie-mi şi mie copcile, că simt cum îmi cade fusta. Fă-te că-mi spui ceva la ureche, să nu observe nimeni.

– Ludka, ţi se lasă ciorapul.

---

[1] Teatru-grădină din Varşovia.

– Mai bine ai grijă de lațele tale!...

– Mâine mă duc cu cineva la local... Zielińska, vii și tu?

– Uite cum îmi face cu ochiul studentul ăla de la margine.

– Nu-mi plac curtezanii cu buzunarele goale.

– Da, dar sunt niște tipi foarte veseli!

– Mersi! N-au decât votcă și sardele. Bună masă, dar numai pentru... stradă.

– Tăceți din gură, Cabanowa e în lojă.

– Ce-i cu ea de s-a îmbrăcat azi ca o tinerică?...

– Gura, cântăm!

Asemenea situații se repetau mereu cu schimbări nu prea mari. Abordau publicul cu ajutorul privirilor și al zâmbetelor.

În pauze, câteodată între două acte, își împărtășeau observații suculente despre publicul masculin, mai ales, deoarece pe femei se mulțumeau să le critice și să facă ironii pe seama lor.

Culisele se umpleau de tot felul de chipuri; slujitoare, mașiniști, băieți de la bufet, actori care așteptau să intre – și toți priveau pe scenă.

Doica și doi dintre copii, cei mai mari, stăteau aproape de avanscenă, lângă frânghia cortinei.

Era atât de cald, încât actorii aproape că se înăbușeau, iar fardul li se topea pe față.

Din culise, Wawrzecki făcea semne disperate către Mimi care cânta un duet cu Władek; în pauze, actrița îi arăta limba cu răutate și se apropia și mai mult de partener.

– Dă-mi cheia de la casă... mi-am uitat cizmele și am nevoie acum de ele.

– Este în buzunărașul de la rochie, la garderobă. Puteai să știi atâta lucru... îi răspunse, depărtându-se spre mijlocul scenei în vreme ce cânta o frază muzicală.

Halt bătu cu bagheta în pupitru, deoarece Władek sărea notele și ezita mereu; intimidat de-a binelea de iritarea dirijorului, cânta deci din ce în ce mai prost.

– O face înadins, porcul de șvab! murmura cu răutate, îmbrățișând-o într-o scenă de dragoste pe Mimi care cânta.

– Nu mă strânge atât de tare... pentru Dumnezu, ai să-mi frângi coastele! şopti Mimi, zâmbind în acelaşi timp pierdută.

– Căci te iubesc... ca un nebun!... căci te iubesc!... cânta Władek cu înflăcărare.

– Ai turbat, domnule?!... o să-mi faci vânătăi şi...

Se întrerupse brusc, fiindcă Władek sfârşi partitura şi aplauzele porniră ca o lavină, aşa că-l luă de mână şi înaintară spre partea din faţă a scenei, înclinându-se publicului.

În pauză, Janka privi curioasă la primul rând de scaune, pentru că i se spusese că acolo stau reprezentanţii presei; văzuse într-adevăr înscrise pe spătarul scaunelor titlurile gazetelor.

Redactorul sta în intervalul dintre rândurile de scaune şi discuta cu un blond rotofei.

– Domnule, de la ce gazetă este redactorul care vine în culise? îl întrebă Janka pe regizorul de culise, care supraveghea aranjarea scenei pentru actul următor.

– De la nici una, mai mult ca sigur, fiindcă e un redactor sezonier, pentru teatrele-grădină.

– Nu e cu putinţă... Mie mi-a spus că...

– Hî, hî, râse încet, trebuie să fii tare naivă, ca să crezi tot ce spun spectatorii care vin în culise!

– Bine, dar stă în scaunele presei, aduse Janka un argument pe care-l socotea convingător.

– Ei şi ce?... Mulţi neisprăviţi din ăştia stau acolo. Uite, domnişoară, numai blondul este scriitor adevărat şi critic de teatru... ceilalţi, păsări călătoare! Dumnezeu ştie cine sunt, ce fac... Şi pentru că se au bine cu toţi, vorbesc mult, au bani şi sunt întotdeauna pe primele locuri, nu-i întreabă nimeni ce hram poartă...

Janka asculta, surprinsă neplăcut de această descoperire.

– Splendid arăţi, domnişoară, splendid! exclamă redactorul, dând buzna pe scenă şi întinzându-i mâna de departe. Un adevărat portret de Greuze[1]. Ceva mai mult curaj şi totul o să

[1] J. B. Greuze (1725-1805), pictor francez.

meargă strună. Mâine dau o notiță despre apariția dumitale pe scenă.

– Mulțumesc, domnule redactor, răspunse cu răceală fără să se uite la el.

Redactorul se învârti pe călcâie și alergă la garderoba bărbaților.

– Bună ziua, domnilor!... Ce faci, directore?...

– Cum e sala?... redactore, ai trecut pe la casă?... Recuziter, fir-ar să fie, dă-mi burta mai repede!

– Aproape toate locurile sunt vândute...

– Cum merge piesa?

– Bine, foarte bine! Văd că ai împrospătat corul; am văzut o blondă minunată, atrage toate privirile...

– Cum... arată chiar atât de bine? Abia a venit.

– Mâine am să te laud că ai grijă de ochii publicului.

– Bine, bine... Aduceți-mi burta mai repede!

– Directore, dă-mi un bon să ridic două ruble de la casierie; trebuie să trimit numaidecât pe cineva după ghete, se rugă un actor, îmbrăcându-și costumul în grabă.

– După spectacol! răspunse Cabiński, ținându-și perna pe abdomen. Trage tare, Antek!

Îl strânseră în fețe lungi ca pe o mumie.

– Directore, am nevoie de ghete pe scenă, n-am în ce să joc!

– Du-te dracului, iubitule, și nu-mi mai bate capul! Gongul! îi spuse regizorului de culise. Dați-mi vesta, repede!... Recuziter, ce mobile sunt pe scenă? întrebă aproape strigând, dar recuziterul nu-l auzi. Frizer, peruca!... mai repede! Pe Dumnezeul meu, voi mă faceți să întârzii întotdeauna!

Ori de câte ori juca, Cabiński producea o adevărată vânzoleală la garderobă. Avea mereu trac și, ca să scape de el, striga și se certa din te miri ce; frizerul, croitorul, recuziterul trebuiau să alerge în jurul lui și să aibă grijă să nu uite ceva din ce-i trebuia pe scenă. Cu toate că începea să se îmbrace din timp, întârzia totdeauna, completându-și de obicei îmbrăcămintea sau machiajul în culise. Abia pe scenă își recăpăta liniștea.

Acum se întâmpla la fel; îşi pierduse bastonul pe undeva, aşa că îl căuta peste tot şi striga:

– Bastonul, cine mi-a luat bastonul?... Bastonul, fir-ar să fie, că trebuie să intru în scenă!...

– La garderobă faci un tărăboi grozav, iar pe scenă abia bâzâi ca o muscă, îi spuse rar Stanisławski, căruia nu-i plăceau ţipetele.

– Dacă nu vrei să asculţi, ieşi în grădină.

– Rămân aici, dar vreau să am linişte. Nimeni nu se poate îmbrăca lângă tine...

– Maestre, ai grijă de tine! strigă Cabiński furios, căutându-şi zadarnic bastonul prin toate colţurile.

– Ucenicule, află de la mine că măiestria n-are nimic comun cu ţipetele.

– Dar nici cu bolboroseala ta... Bastonul, oameni buni, daţi-mi un baston!

– În nici un caz cu şopocăitul tău pe scenă! rosti cu răutate Stanisławski.

– Podesta, pe scenă! strigă regizorul de culise. Cabiński se repezi, smulse cuiva bastonul din mână, îşi înnodă batista neagră la gât şi alergă pe scenă.

Stanisławski plecă în culise, se împrăştiară cu toţii şi garderoba rămase pustie; doar croitorul adună costumele aruncate pe jos şi pe mese şi le duse la magazie.

Regizorul Topolski veni şi, cum avea obiceiul, se trânti pe mese, împreunându-şi mâinile sub cap. Pasiunea lui era să asculte de departe glasurile scenei, sunetele slabe ale muzicii, ecourile neclare ale cântecelor, şi să viseze.

Era un amestec iute ca focul din cele mai diferite elemente; un actor care avea talent cu adevărat şi în afară de teatru nu mai voia să ştie de nimic. Juca realist până la exagerare, cu toate că se râdea mult pe socoteala lui. Trăia cu Majkowska, ei doi alcătuind fruntea trupei. Se iubeau foarte mult, deşi se certau aproape în fiecare zi.

– Moryś, dacă-ţi spun figura pe care i-am făcut-o lui Cabiński, ai să sari drept în picioare! spuse Wawrzecki, dând buzna la garderobă.

– Du-te dracului! mormăi regizorul şi vru să-i repeadă un picior; l-ar fi lovit, dacă Wawrzecki nu se retrăgea la timp. Turba de furie când cineva îi întrerupea aceste momente de singurătate.

– Ai un talent special la săritura într-un picior... poţi să te duci fără frică la circ şi la trapez!...

– Ce vrei?... spune repede şi cară-te în iad!

– Cabiński mi-a dat zece ruble... Ei, nu ţi-am spus că ai să sari în sus?

– Cabiński ţi-a dat zece ruble acont?... e o glumă proastă! se îndoi Topolski şi se întinse din nou.

– Pe cuvântul meu. Nu i-am spus decât că Ciepiszewski a reapărut, că şi-a vândut ultima fermă din regiunea Łomża şi că înfiinţează o nouă trupă, vrând să stea de vorbă şi cu tine.

– Maimuţoiule! Dacă Ciepiszewski mi-ar da şi o mie de ruble pe lună, tot nu m-aş duce la el. Prefer să adun eu însumi o trupă de actori...

– Moryś, de ce nu înfiinţezi tu o trupă de teatru cu adevărat?...

– Mă gândesc s-o fac de multă vreme. Dacă n-ai fi atât de prost şi ai înţelege puţin arta, ţi-aş împărtăşi planul meu, fiindcă bani pot să am oricând. Tu ştii că am o slăbiciune pentru tine, dar nu poţi să mă înţelegi, pentru că eşti un prost fără margini şi o gură spartă.

Wawrzecki îşi lăsă capul în jos şi răspunse cu naivitate:

– Şi ce vină am eu!... Aş vrea şi eu să ştiu şi să înţeleg cât mai multe lucruri, dar cum încep să gândesc sau să citesc ceva, fie că mă apucă somnul, fie că Mimi mă scoate la plimbare şi nu mai pot face nimic.

– De ce trăieşti cu ea?... Dă-i drumul la păscut ori vinde-o vreunui dobitoc...

– Dar tu de ce trăieşti cu Mela? Că doar nici tu nu eşti prea fericit cu ea...

– E cu totul altceva. Mela are talent, o iubesc şi apoi îmi plac grozav femeile puternice; îmi plac femeile pătimaşe, din acelea care atunci când se înflăcărează, muşcă în timp ce fac dragoste, iar la mânie sfâşie şi bat. Una ca asta ştiu măcar că are suflet în ea! Urăsc oamenii încleiaţi artificial, manechinii cuminţi... ptiu... fir-ar să fie!

– Mimi e atât de isteaţă şi veselă! Ea mi-a dat ideea cu Ciepiszewski, fiindcă avem de gând să organizăm o escapadă la Bielany[1]. Merge cu noi şi autorul ăla... ştii tu... a scris o piesă pe care o s-o jucăm noi...

– Głogowski. Ho, ho, omul ăsta are dinţi, nu glumă. O să jucăm piesa luna asta; e grozavă, turbată pur şi simplu, dar nu va avea succes, pentru că e prea greu de mistuit pentru publicul de la noi...

– Mimi e moartă după el, fiindcă-i spune în faţă că e proastă... E un tip de viaţă!

– Wawrzek, s-ar putea să adun o trupă, dar atunci o să ne descotorosim de femei şi o să locuim împreună... ţi-aduci aminte, ca la Płock şi la Kalisz... o să ne gătim singuri...

– Ce vremuri bune... numai că la Grabiec era o sărăcie lucie!

– Tu nu ştii, dar un artist adevărat are nevoie de puţină sărăcie şi multă luptă.

Tăcură.

Hohote răzleţe de râs năvăleau dinspre public, întrerupte de aplauze zgomotoase, care făceau geamurile să zăngăne, sau de strigăte de mulţumire ce răsunau ca o furtună în liniştea garderobei, cutremurând flăcările lămpilor de gaz; apoi iarăşi se aşternea tăcerea şi ecourile încete se auzeau ca şi înainte... până când, brusc, se iscă o larmă asurzitoare... Se sfârşise un act.

– Cu ce plăcere aş călca peste capetele acestor guralivi! mormăi Topolski.

---

[1] Pădurice, loc de agrement la marginea Varşoviei.

– Hai, spune-mi şi mie planul tău, îţi dau cuvântul de onoare că n-am să scot o vorbă.

– Merg şi eu cu voi la Bielany, o să-ţi spun atunci.

– O să fie o escapadă pe cinste. Mimi o să se bucure grozav; mă duc să-i spun că veniţi şi voi.

Topolski se ridică de pe mese şi ieşi în grădină, pentru că la garderobă dădură buzna cei care coborau de pe scenă. Se gândi la Wawrzecki. Ţinea foarte mult la el, cu toate că era exact opusul lui.

Wawrzecki era prost, uşuratic, risipitor, cinic şi un chefliu de prima mână, dar avea mult talent; era unul din cei mai buni amanţi superficiali din trupele de provincie.

Era de-a dreptul uluitor ca el, copilul străzii şi al rigolei, fiul unui paznic din Leszno, să poată juca atât de bine pe domnişorii răsfăţaţi. Nu medita niciodată asupra rolului, nu-l completa printr-o elaborare proprie, intuia şi ştia dintr-o dată tot ce trebuia. Avea în sânge acel ceva care intră în alcătuirea unui talent adevărat; crea de fiecare dată tipuri şi caractere noi.

Era iubit de public, mai ales de cel feminin, fiindcă era foarte frumos şi foarte cinic. Nu suporta nici o zăbală; nicăieri nu rezista mai mult de două luni, deoarece făcea scandal din orice fleac şi pleca în altă parte.

La Cabiński se afla încă din primăvară şi nu plecase până acum numai pentru că era foarte legat de Topolski şi de o idilă înfiripată fără ştirea lui Mimi pe care o adora.

Era rău şi schimbător ca un copil. Îi plăceau la nebunie hainele la modă şi legăturile amoroase... suflet şi culoare de fluture.

În garderoba solistelor izbucni furtuna; strigau atât de tare, încât Cabiński, care tocmai coborâse de pe scenă, alergă cât putu de repede să liniştească lucrurile.

Se repeziră la el Kaczkowska dintr-o parte şi Mimi din cealaltă; îl înhăţară fiecare de câte o mână, ţipând care mai de care şi străduindu-se astfel să se facă ascultate.

– Directore, dacă dumneata îngădui să se întâmple asemenea lucruri, eu nu mai am ce căuta aici!...

– E un scandal!... Directore, a văzut toată lumea... nici o oră nu mai stau cu ea!

– Directore, ea a...

– Minți, doamnă!

– Asta-i revoltător!

– E caraghios, de-a dreptul josnic!

– Pentru numele lui Dumnezeu, ce s-a întâmplat?... Isuse, Marie! Cine m-a pus să viu aici?! se văieta Cabiński jalnic.

– Îi spun eu directorului...

– Ba eu trebuie să-i spun, pentru că dumneata minți!

– Dragele mele!... Pe legea mea, nu mai pot răbda... plec!

– Uite cum a fost! Eu am căpătat un buchet de flori, pentru că mie mi-l întindea, e limpede... iar dumneaei, care stătea mai aproape, s-a repezit, l-a luat și... în loc să mi-l dea mie, s-a înclinat cu tupeu și l-a oprit pentru ea! hohoti Kaczkowska printre lacrimi.

– Dă-i 'nainte cu născocirile! Gândești c-o să te creadă cineva!... Numai coșarii puteau să-ți trimită dumitale flori! Dragă directore, am primit un buchet de flori după cuplet; l-am luat și asta s-a legat de mine că-i al ei... E curată prostie!... Ea crede că urletele ei răgușite trebuie răsplătite cu flori!

– Și ție-ți trimit flori?... ție care nu cânți nici o notă ca lumea?! pentru piuitul tău de șansonetistă?!

– Uite la ea, cântă ca un elefant jupuit de piele și se mai și grozăvește!

– Tăcere, doamnă! Sunt actriță cu experiență și nu permit să fiu insultată de o debutantă, un cap de varză, o biată coristă ca dumneata.

– O debutantă ca mine face mai mult ca dumneata; pe mine nu mă țin aici de politețe, pentru merite de anțărț, pentru dinții falși, pentru perucă și bătrânețe! Cu cântul dumitale ți-ar sta mai bine să te joci cu nepoțeii, decât să apari pe scenă.

– Directore, spune-i scandalagioaicei ăsteia să tacă, altfel părăsesc teatrul în clipa asta!

– Dacă babornița asta nu tace din gură, pe Wawrzek! pe care-l iubesc, vă las să sfârșiți piesa fără mine... Ducă-se dracului totul!... Mi s-a acrit să joc cu asemenea oameni!

Începu să plângă.

– Mimi, vezi să nu-ți murdărești ochii! o avertiză careva.

Mimi se opri numaidecât din plâns.

– Ce pot să vă fac eu? întrebă Cabiński, prinzând un moment potrivit.

– Să-mi dea buchetul înapoi imediat și să-și ceară scuze! pretinse Kaczkowska.

– Pot să-ți mai dau și ceva pe deasupra, câțiva pumni... Directore, întreabă fetele de la cor; toate au văzut foarte bine cui i s-a întins buchetul.

– Corul din actul patru! strigă Cabiński spre culise.

Intrară vreo cincisprezece femei și bărbați, îmbrăcați numai pe jumătate; printre ei se afla și Janka.

– E, acum să facem judecata lui Solomon!

În încăpere se îmbulzea o mulțime de lume și glumele usturătoare la adresa Kaczkowskăi, pe care n-o suferea nimeni, se încrucișau ca focurile de artificii.

– Cine a văzut cui i s-a dat buchetul? întrebă Cabiński.

– N-am băgat de seamă, răspunseră într-un glas, nevrând să se pună rău cu nici una dintre părți; numai Jania, care ura orice minciună, spuse la sfârșit:

– Domnișoarei Zarzecka i s-a dat... eram acolo și am văzut bine.

– Începătoarea asta ce caută aici?!... A venit direct de pe stradă și cutează să-și spună părerea? o certă Kaczkowska disprețuitoare.

Janka înaintă spre ea și-i spuse cu glasul răgușit întrucâtva de furie:

– Doamnă, n-ai dreptul să mă insulți! Mie n-are cine să-mi ia apărarea, dar sunt în stare să mă descurc și singură și nu permit

nimănui să mă insulte! E limpede? Te pot face să-ţi înghiţi vorbele cu forţa! Pe mine nu m-a insultat nimeni şi nici n-o să mă insulte!

Ridicase glasul şi aproape că ţipa, firea ei nedomolită spunându-şi cuvântul. Se aşternu o linişte ciudată, atâta demnitate şi forţă răsunau în cuvintele ei. Privi ameninţătoare, cu ochii plini de flăcări, şi plecă.

Kaczkowska făcu o criză de furie, deoarece Mimi şi celelalte femei se prăpădeau de râs.

Cabiński dădu bir cu fugiţii; îşi dezbrăcă în grabă costumul şi alergă la casierie.

– Oho, e o figură, asta nouă! murmură cineva.

– Kaczkowska n-o să i-o ierte niciodată...

– Ce poate să-i facă! O sprijină direcţia...

Imediat după sfârşitul piesei, Mimi alergă la fetele de la cor. O găsi pe Janka încă revoltată şi furioasă; i se aruncă de gât şi-i mulţumi din toată inima, acoperind-o de sărutări.

– Cât de bună eşti, domnişoară... cât te iubesc pentru...

– Am făcut numai ce trebuia să fac.

– N-ai ţinut seama, ca ceilalţi, că-ţi vei face o duşmancă din Kaczkowska.

– Niciodată n-am ţinut seama de aşa ceva. Puterea unui om se măsoară prin numărul duşmanilor săi, răspunse cu mândrie, dezbrăcându-se alene.

– Vii şi dumneata cu noi la Bielany, bine?...

– Când? Nu ştiu dacă... cine mai vine?

– Într-una din zilele următoare... O să meargă Wawrzek, eu, un autor, a cărui piesă o s-o jucăm aici, un băiat foarte vesel... Majkowska, Topolski şi dumneata. Trebuie să mergi şi dumneata. O să ne distrăm de minune, îţi garantez.

După multe insistenţe şi sărutări, pe care Janka le primi cu indiferenţă, acceptă în cele din urmă.

– Ştii că mâine o să fie o petrecere şi mai grozavă! Cabińska îşi serbează ziua numelui. Hai, îmbracă-te, plecăm împreună.

Îl aşteptară apoi pe Wawrzecki şi se duseră cu toţii la cofetărie, la un ceai, luându-l şi pe Topolski. Acesta redactă aici convocarea pentru a doua zi; tot colectivul avea să vie neapărat, la repetiţie la ora zece dimineaţa.

V

Pentru Cabiński, toate zilele în care se juca erau importante, extraordinare însă erau numai trei: ajunul Crăciunului, prima zi de Paşte şi... ziua onomastică a soţiei, care cădea la 19 iulie, dc sfântul Wincenty à Paulo.

În aceste trei zile, direcţia teatrului organiza petreceri cu mare fast. Cabiński avarul dispărea atunci şi-i lua locul un Cabiński ospitalier ca un şleahtic de altădată, care manifesta înclinaţii ereditare de adevărat risipitor. Totul era aranjat pe picior mare, se bea peste măsură şi nu se cruţau banii pentru nimic. Ce-i drept, vreo lună de zile după aceea, aconturile erau mai mici, văicărelile în legătură cu locurile nevândute mai mari şi amânările plăţii salariilor mai dese, dar aproape că nu observa nimeni; de distrat însă se distrau în lege, mai ales de ziua onomastică.

Numele mic al Cabińskăi era Wincentyna; de ce-i zicea soţul Pepa, nu ştia nimeni, pentru că nici nu interesa pe nimeni chiar atât de mult.

Conform convocării lui Topolski, actorii sosiră punctual la repetiţie. Avea să se joace *Martira* lui d'Ennery[1], în care rolul principal, unul dintre cele mai ambiţioase şi mai lacrimogene din repertoriul ei, îl juca de regulă o dată pe an soţia directorului. Într-adevăr îl juca bine; îşi cheltuia în el întreaga rezervă de lacrimi şi toate posibilităţile glasului, trăind o mulţumire adâncă atunci când emoţiona publicul.

---

[1] A. Ph. d'Ennery (1811-1899), dramaturg minor francez.

Reprezentaţia din ziua onomastică era de obicei o adevărată binefacere pentru tot felul de începătoare, cărora li se împărţeau roluri cu acest prilej, ca Pepa să iasă şi mai mult în evidenţă.

Cabińska veni direct pe scenă; nu mai vorbi cu nimeni, tot timpul repetiţiei stăruindu-i pe faţă o expresie de înduioşare şi emoţie.

La sfârşit, după ce toţi actorii făcură roată în jurul ei, ieşi înainte Topolski. Cabińska îşi lăsă ochii în jos cu modestie şi aşteptă, prefăcându-se uimită.

– Stimată doamnă director, îngăduie-mi ca în numele colegilor şi al colegelor mele să-ţi exprim cele mai sincere urări de ziua onomastică, dorindu-ţi din tot sufletul, stimată doamnă director, să rămâi încă foarte multă vreme mândria scenei noastre, mângâierea soţului şi a copiilor. În semn de recunoaştere a meritelor artistice şi de mulţumire pentru atitudinea colegială, colectivul de actori te roagă, doamnă, să binevoieşti a primi acest dar modest al inimilor noastre binevoitoare ca un omagiu neînsemnat pentru bunătatea şi prietenia dumitale.

Sfârşi întinzându-i o cutiuţă deschisă în care se afla o garnitură de safire, cumpărată prin contribuţia tuturor. Apoi îi sărută mâna şi se retrase mai la o parte.

Începură cu toţii să se apropie de ea unul câte unul; bărbaţii îi sărutau mâna, iar femeile i se aruncau de gât cu manifestări de prietenie şi bunăvoinţă.

Władek, care îndurase cel dintâi corvoada sărutului, îl trase pe Topolski în culise.

– Scuipă repede, domnule, că ai să te otrăveşti de atâta prefăcătorie.

– Ea însă nu se otrăveşte.

– Na-ţi-o bună! Safirele au costat o sută douăzeci de ruble, pentru atâţia bani poate asculta fie şi o săptămână întreagă.

– Mulţumesc, vă mulţumese din toată inima. Mă faceţi să roşesc, pentru că nu ştiu cu ce-am putut merita atâta bunăvoinţă, le spuse Cabińska emoţionată, deoarece safirele erau într-adevăr foarte frumoase.

Directorul zâmbea, îşi freca mâinile şi-i invita pe toţi acasă după spectacol; din toată inima, întrucât nu se aştepta ca Pepa să primească un dar atât de frumos.

Soţia directorului era atât de bucuroasă, încât o sărută cu o efuziune deosebită pe Jania care, îndemnată de o simpatie neprefăcută, îi aduse un foarte frumos buchet de trandafiri, scuzându-se că nu participase la cumpărarea safirelor, care avusese loc înainte de angajarea ei.

Cabińska n-o mai lăsă să plece de lângă ea şi o luă să prânzească împreună.

– Sunt nişte oameni foarte buni şi ţin la dumneavoastră, spuse Janka la masă.

– O fac numai o dată pe an, aşa că nu se ruinează, răspunse Cabińska veselă.

După masă plecară la o cofetărie, ca să nu încurce pregătirile care se făceau acasă pentru masa de seară.

Cabińska întârzie aici ca de obicei, povestindu-i Jankăi istoria acestor zile onomastice cu o înduioşare care nu-i putea înăbuşi senzaţia de amărăciune şi nelinişte pricinuită de tăcerea redactorului care nu-i trimisese nici măcar un buchet.

Spectacolul însemnă pentru ea un adevărat succes. Publicul îi dărui o mulţime de flori, iar redactorul îi trimise un coş uriaş cu flori şi o brăţară foarte frumoasă. Se simţea copleşită. Când îl văzu apărând în culise, îl trase în colţul cel mai întunecos şi-l sărută cu înflăcărare.

Locuinţa familiei Cabiński înfăţişa o privelişte neobişnuită.

Primele două camere erau aranjate scenic cu mobile folosite la teatru. În prima încăpere, pe un covor uriaş care acoperea pardoseala murdară, se afla un taburet moale cu un palmier evantai la mijloc; două oglinzi pe console de marmură erau aşezate în colţuri. La uşi şi la ferestre atârnau draperii grele de catifea vişinie. Câţiva ficuşi mari şi rododendroni alcătuiau între două ferestre o delicioasă oază de verdeaţă, care punea în evidenţă linia frumoasă a unui tors reprezentând pe Venus din

Milo; un gips îngălbenit, pus pe un postament scurt, drapat cu purpură.

Pe pianul din fund, înconjurat cu o ghirlandă de flori artificiale, era o fructieră de aur cu picior înalt, plină cu o mulţime de cărţi de vizită. Patru măsuţe, fiecare cu scaunele ei, erau risipite cu pricepere în locurile cele mai luminate. Auriturile înnegrite şi capitonate de la ramele oglinzilor erau abil acoperite cu muselină roşie, împodobită artistic cu flori, iar peste fâşiile rupte din tapet se agăţaseră tablouri. Salonul arăta splendid şi se distingea printr-o notă de fineţe şi eleganţă, încât Cabińska, întorcându-se de la teatru, rămase uimită şi exclamă cu entuziasm:

– Ce scenă grozavă!... Jaś, ai merita o mulţime de aplauze pentru asemenea aranjament.

– Doamne sfinte!... e frumos ca la comedie! adăugă doica, umblând prin salon în vârful degetelor.

Cabiński se mulţumi să zâmbească; trecutul lui de tapiţer era răsplătit.

Cealaltă încăpere, şi mai mare, care arăta de obicei ca o magazie de vechituri, atât era înţesată de tot felul de materiale necesare scenei, fusese transformată acum în sufragerie; albeaţa feţelor de masă, platourile strălucitoare, buchetele de flori şi tacâmurile bogate încântau privirile prin fastul caracteristic marilor restaurante.

Cabińska abia apucă să se schimbe în rochia violetă de sărbătoare, care împrumuta tenului ei ofilit şi asprit de cosmetice o nuanţă tinerească şi prospeţime, că actorii şi începură să umple încăperile.

Doamnele treceau în camera Cabińskăi, a treia de lângă budoar, iar domnii îşi lăsau pardesiele în bucătăria împărţită în două de un perete franţuzesc, pictat în stil Ludovic al XV-lea, care fusese adus de pe scenă.

Wicek, într-o livrea de la teatru, ghete cu carâmbi de carton, o tunică albastră împodobită cu aplicaţii de şnur roşu şi o mulţime de nasturi auriţi, cam prea mare pentru el, ajuta actorii

să se dezbrace, țeapăn și serios ca un adevărat *groom*[1] dintr-o comedie englezească; dar pentru că temperamentul lui de strengar nu-i îngăduia să rămână prea multă vreme în aceeași dispoziție, din când în când le făcea cu ochiul și se strâmba de mai mare hazul.

– Uite ce maimuță onomastică a făcut directorul din mine! Nici mama care m-a născut nu m-ar mai cunoaște! Mai mult ca sigur că pentru minunățiile astea n-am să mai capăt masa de seară sau iertarea păcatelor! șoptea râzând.

– Gata!... Hai să începem!... strigă Władek spre regizor, bătând din palme.

– O scenă prea frumoasă pentru o biată farsă ca asta! completă Glas, intrând în urma lor.

– Dumneata ai prefera o tavernă de pe strada Zapiecek, fiindcă acolo e mai murdar, îi aruncă Władek.

– Orice animal preferă grajdul salonului, și pe bună dreptate! spuse rece Stanisławski, scoțându-și mănușile jerpelite, nemuritoare, cum râdeau colegii.

– Cunoscutul, prețuitul și merituosul nostru are azi umor de rândaș.

– Nicidecum! Știe doar să vorbească fiecăruia pe limba lui! răspunse Władek în locul lui Stanisławski, deoarece purta un război permanent cu Glas.

– Sfârșiți piesa asta moralizatoare și începeți ceva dintr-o operetă, o să fie mai vesel.

Se împrăștiară.

Femeile gătite, rujate, frumoase impuneau o atmosferă înghețată, țeapănă; stăteau nemișcate, stingherite de ceva, sfioase.

Janka veni destul de târziu, pentru că hotelul era departe și voise să se îmbrace cu grijă. Se salută cu toți, plimbându-și privirea mirată peste chipuri și prin încăperi, uimită de expresia solemnă care domnea peste tot. Îmbrăcată într-o rochie de mătase crem de nuanța heliotropului, cu albăstrele în păr și la

[1] Rândaș.

piept, înaltă, bine făcută, cu tenul ei gălbui şi părul roşcat, arăta foarte frumoasă şi originală. Avea mult farmec şi o distincţie naturală, se mişca lejer, obişnuită parcă dintotdeauna cu saloanele, spre deosebire de celelalte femei care se simţeau stânjenite de eleganţa teatrală a salonului; umblau, vorbeau şi zâmbeau ca pe scenă, jucând un rol mult mai dificil care cerea o permanentă prezenţă de spirit; se vedea cât de colo că nu se simt în largul lor păşind pe covoare; se aşezau cu teamă pe taburetele de mătase şi parcă se strecurau printre lucruri de frică să nu le atingă; se simţeau doar nişte figurante.

Era o recepţie plină de fast; cu vin servit de garsonii de la restaurant, platouri de prăjituri şi lichioruri care făceau înconjurul încăperilor în sticle pântecoase. Erau descumpănite cu totul. Nu ştiau să bea şi să mănânee cu eleganţă; se temeau să nu-şi păteze rochiile, mobila şi să nu pară caraghioase, deoarece câţiva bărbaţi, cărora nu le impunea deloc luxul acesta, se uitau la ele, împroşcându-le cu glume răutăcioase.

Majkowska, astăzi pur şi simplu minunată, într-o rochie galben deschis, împodobită cu trandafiri bordo, cu părul ei negru cu reflexe albăstrii şi faţa oacheşă, de o frumuseţe clasică, arăta ca un personaj pictat de Veronese[1]; o luă pe Janka de braţ şi se plimbară în voie prin salon, privind cu mândrie la cei din jur.

Mama ei, în schimb, pe care un răutăcios o aşezase pe un taburet, îndura chinuri mari; într-o mână avea un pahar de vin, în cealaltă o tartină, iar pe genunchi o prăjitură. Băuse vinul şi nu ştia ce să facă cu paharul.

Privi rugătoare spre fiică, roşi, apoi o întrebă pe Zielińska aşezată alături:

– Domnişoară dragă, ce să fac eu cu paharul ăsta?

– Pune-l, doamnă, sub scaun...

Bătrâna o ascultă. Începură să râdă de ea, aşa că-l luă de sub scaun şi rămase cu el în mână.

---

[1] Paolo Veronese (1528-1588), celebru pictor italian, creatorul picturii monumentale decorative la Veneţia.

Bătrâna Niedzielska, mama lui Władek şi proprietăreasa unei case pe strada Piwna, onorată întotdeauna de către familia Cabiński, şedea lângă ficuşi cu Kaczkowska, nedezlipindu-şi o clipă privirile de pe feciorul ei.

Între timp, bărbaţii luau cu asalt bufetul în sufragerie; dispoziţia creştea o dată cu larma întreţăiată de râsete ori de glumele lui Glas.

– De unde ai tu atâta umor?... îl întrebă Razowiec, cel mai posomorât dintre actori, care juca însă numai roluri de şleahtici veseli şi unchiuleţi nostimi.

– E secretul tuturor: nu-mi fac griji şi am un stomac excelent.

– Ai tocmai ce-mi lipseşte mie... Ştii, am folosit leacul pe care mi l-ai recomandat şi nimic... nu mai ajută la nimic. Presimt că nu mai ies din iarna care vine, mai mult ca sigur; dacă nu mă doare stomacul, mă supără ba şoldul, ba inima, ba mă străpunge o durere groaznică în grumaz sau mi se pune un junghi cumplit în şale..

– Închipuiri! Bea un coniac cu mine... Nu te mai gândi la boală şi vei fi sănătos tun.

– Tu râzi... dar eu îţi spun sincer că nu mai pot să dorm cât e noaptea de lungă, pentru că simt cum creşte boala în mine; parcă văd ceva cum pătrunde în fiecare vână, în fiecare os şi mă suge atât de groaznic... atât de groaznic!... Sunt din ce în ce mai slăbit; ieri abia am fost în stare să sfârşesc rolul, atât de tare mă înăbuşeam...

– Închipuiri, ascultă la mine! Hai să bem un coniac!

– Tu o ţii una şi bună, dar închipuirile astea pe mine mă dor şi mă omoară în fiecare zi, închipuirile astea înseamnă suferinţă şi se termină cu moartea, auzi tu, cu moartea?!

– Tratează-te cu apă sau porunceşte să te radă-n cap, să te îmbrace într-un halat galben şi să te ducă la Bunii fraţi[1], acolo sigur o să te vindece.

---

[1] Ordin de călugări catolici înfiinţat în 1540 în Spania; în Polonia exista din 1609. Aveau în grijă şi spitale pentru bolnavi mintal; acesta este sensul folosit aici.

– E uşor să-ţi baţi joc, când n-ai fost bolnav niciodată.

– Am fost, pe Dumnezeul meu, am fost... Hai să bem un coniac. Am mâncat odată un cotlet la „Steaua" şi-am zăcut o săptămână; mă zvârcoleam ca un ţipar de durere...

Se traseră mai la o parte, continuându-şi discuţia la capătul bufetului, lângă fereastră. Unul se văieta şi se plângea, iar celălalt râdea întruna; în curând nu se mai auzeau decât şoaptele înfrigurate ale lui Razowiec sau glasul vesel al lui Glas care spunea mereu:

– Hai să mai bem un coniac!

Topolski sta cu Pieś în uşa salonului. Pieś îşi înclinase capul spre conlocutor şi muşca dintr-un sandviş cu carne, ştergându-se la gură cu fularul colorat. Ochii lui mari, de culoarea turcoazei, rătăceau neliniştiţi pe faţa colţuroasă, imobilă, a lui Topolski, pe care nu se citea nimic.

– Artă pentru artă!... Nu vorbi aşa, nu-i adevărat... asemenea artă n-are ce căuta pe scenă... E ca şi când ai vrea să reduci arta la o biată jucărie pentru câţiva nătângi, cărora le place un sos atât de leşios; ca şi când în această artă n-ai primi impulsurile de la viaţă, ca şi când ai vrea să te izolezi de ea, să ieşi din tine însuţi – tu, un om, un membru al unei rase, al unei colectivităţi.

– Nu mă interesează. Arta nu este oglinda ticăloşiilor unei rase, cum îi zici tu, a unei colectivităţi; nu este o trompetă cu ajutorul căreia tot felul de dobitoci să strige că e cald sau umed, că vor să înfulece sau să danseze...

– Dar ce este arta, omule, ce este? întrebă cu înfrigurare.

– Este o lume autonomă, în sine, în afara tuturor şi numai pentru câţiva...

– Nu-i adevărat, asta-i minciună!... Arta nu există în afara tuturor, ci deasupra tuturor... este ceva superior, iar prin aceasta cuprinde totul, fiindcă totul se întrepătrunde, totul se leagă şi totul trebuie să alcătuiască un întreg: binele şi cunoaşterea. Arta e natura însăşi, dar o natură conştientă întrucâtva.

– E, lasă-mă în pace!... ce ne privesc pe noi toate astea? Şi aşa cortina se lasă prea repede, încheind farsa vieţii! spuse Topolski cu un glas aspru în care se simţea descurajarea.

– A, nu!... A trăi înseamnă tocmai a acţiona; trebuie să-ţi cheltuieşti talentul, energia, sentimentele pentru oameni... să ajuţi în prezent generaţiile viitoare.

– Începi să declami, Pieś! Ce-a mai rămas din stoicismul tău, unde-i indiferenţa pe care o recomandai şi căutarea liniştii interioare, ce s-a ales din aristocratismul tău spiritual?

– Mi-am dat seama că greşeam, nouă nu ne este îngăduit să ne depărtăm de viaţă şi s-o disprețuim, fiindcă asta nu-i decât egoism. N-ai decât să râzi, dar îţi spun că abia acum am aflat adevărul.

– Şi dacă nici ăsta nu-i cel adevărat?

– Odată şi odată o să-l găsesc eu... o să-l caut pân-o să-l găsesc...

– Mai degrabă ai să găseşti moartea sau spitalul de nebuni...

– Asta nu mă sperie deloc. Ce s-ar mai alege din bătăliile câştigate, dacă de frica morţii, oştenii s-ar împrăştia în cele patru vânturi înainte de luptă?

– Moryś! îl chemă încet Majkowska, dând draperia la o parte.

Topolski se aplecă spre ea şi Mela îi şopti la ureche:

– Te iubesc!... Şi plecă discutând mai departe cu Janka.

– ...Asta nu mă sperie, cel puţin ştiu că trăiesc, că am un ţel... Nimicnicia vieţii personale mă atinge numai pe jumătate...

– Totu-i prostie şi deşertăciune! Ce-au descoperit toţi aceşti înţelepţi şi cercetători?...

– Ce vorbeşti, omule!... Au descoperit lumea, milioane de lucruri folositoare. Compară situaţia omenirii din secolul trecut cu cea din secolul nostru, şi ai să observi deosebiri uriaşe.

– Nu văd deloc că ar fi mai bine; ba e chiar mai rău, pentru că cei care se chinuie zadarnic, ca tine, s-au înmulţit... dar să lăsăm asta... mă gândesc la lucruri mai importante... Pieś, în cazul că voi alcătui o trupă de actori, pot conta pe tine? întrebă mai încet.

– Totdeauna. Chiar dacă voi avea un salariu mai mic, prefer să fiu cu voi. După ce începe sezonul?

– Nu ştiu încă sigur. Am să-ţi spun peste câteva săptămâni... dar ţine minte... să nu scoţi o vorbă.

– Nu te teme. Numai că trebuie să-mi dai un acont, fiindcă am datorii.

Continuară să vorbească în şoaptă, conspirând; ca să nu atragă atenţia asupra lor, îşi asezonau conversaţia cu hohote de râs.

În tot salonul se alcătuiseră grupuri care discutau.

Cabiński alerga mereu de colo-colo, îndemna musafirii să bea, turnându-le el însuşi, şi se săruta cu toţi.

Pepa şedea alături de redactor şi de Kotlicki, unul dintre sprijinitorii de totdeauna ai teatrului. Discutau cu vioiciune despre ceva vesel, pentru că redactorul izbucnea într-un râs discret în timp ce Kotlicki îşi strâmba zâmbind faţa prelungă de cal şi îşi tot potrivea pulpanele surtucului. Se ştia despre el doar că este bogat şi blazat.

Kotlicki asculta destul de răbdător; în cele din urmă, întrebă cu un glas lemnos, spart, aplecându-se spre Cabińska:

– Când are loc punctul culminant al piesei de astăzi, cina?

– Numaidecât... aşteaptă, să vie şi proprietăreasa.

– De vreme ce-i acordaţi atâta atenţie, înseamnă că n-aţi plătit chiria de un trimestru, şopti ironic, nonşalant.

– Dumneata vezi întotdeauna şi peste tot numai lucrurile rele! îl certă soţia directorului, lovindu-l cu o floare.

– Astăzi văd doar că eşti încântătoare, doamnă director, că Majkowska are o înfăţişare de leoaică, iar cea care se plimbă cu ea... dar cine e?

– O coristă proaspăt angajată.

– Tocmai... că această adeptă a artei dramatice este minunată şi originală, având ea singură mai multă distincţie decât toate la un loc, că Mimi seamănă azi cu o chiflă abia scoasă din cuptor, aşa-i de albă, rotundă şi rumenă; că Rosińska are faţa unui pudel negru care a căzut în lada cu făină şi n-a apucat să se scuture

bine, în vreme ce Zosia ei este aidoma unui ogar spălat proaspăt şi netezit... Kaczkowska arată ca o tigaie cu unt topit... Doamna Pieś ca o cloşcă ce-şi caută puii pierduţi... Brzezińska e îngândurată ca un C alungit, iar soţia lui Glas parcă-i un viţel îmbrăcat în curcubeu; de unde dracu' a pus atâtea culori pe ea?

– Eşti un sarcastic neînduplecat!

– Îngăduie-mi să te înduplec, doamnă director, să ne grăbim la cină...

Tăcu.

Apoi Cabińska povesti despre noul tărăboi pe care Majkowska i-l făcuse lui Topolski.

Ascultând-o, Kotlicki se încrunta enervat, deoarece nu-i plăceau bârfele şi era prieten cu Topolski.

– Doamnă director, păcat că nu există o lege care să vă oblige să vă străpungeţi limba în locul urechilor; asemenea lege ar aduce mult bine omenirii, spuse cu răutate, învăluindu-se într-un nor de fum şi uitându-se la Jania care se plimba cu Majkowska.

Amândouă erau radioase, se simţeau măgulite că toată lumea privea la ele. Janka avea o expresie de veselie în ochii mari, iar buzele-i rujate râdeau cu atâta libertate şi farmec, descoperindu-i dinţii admirabili, încât Kotlicki îşi miji ochii de mulţumire. Îşi înclina capul şi se uita cu atâta naivitate la Majkowska, încât pe faţa ei se citeau destul de limpede neîncrederea şi curiozitatea. Doar din când în când o expresie îndârjită îi asprea o clipă colţurile gurii şi privirea; atunci degetele ei striveau nervos capetele albăstrelelor prinse la piept. Totul se petrecea fulgerător, dar nimic nu scăpa atenţiei lui Kotlicki.

Władek n-o slăbea nici el din ochi, în timp ce discuta cu mama lui. Janka îi impunea prin înfăţişarea ei de femeie de societate. Îi întâlni privirea lui Kotlicki şi întoarse capul, descumpănit întrucâtva.

În acelaşi timp, Majkowska povestea diferite întâmplări din viaţa ei de artistă, fără reţineri şi cu mult cinism. Le sublinia deseori atât de expresiv cu râsul ei strident de isterică, încât

Janka se simţea înfiorată de repulsie şi atunci îi aluneca pe faţa foarte mobilă acea umbră de asprime.

Li se alătură Zosia Rosińska, o fetişcană de paisprezece ani, tipul copilului de actor, cu boticul slab şi lung de ogar, tenul vineţiu şi ochii mari de madonă. Părul scurt, frizat, îi tremura la fiecare mişcare a capului, iar buzele subţiri, mici, aproape că muşcau cu o expresie de răutate în timp ce-i povestea ceva cu înfrigurare Majkowskăi.

– Zosia, o chemă energic Rosińska.

Zosia se duse şi se aşeză lângă mama ei, posomorâtă şi rea.

– Ţi-am spus de-atâtea ori, nici o legătură cu Majkowska! îi şopti Rosińska, aranjând cu atâta dragoste cârlionţii de pe capul fiicei, încât aceasta se strâmbă de durere şi răspunse abia auzit:

– Nu mă mai bate la cap, mamă!... De ce mă tot plictiseşti?... Mie îmi place domnişoara Mela, pentru că ea nu este o sperietoare, ca altele, ciripi răutăcioasă, zâmbind cu naivitate Niedzielskăi care se uita la ea.

– Las' că vorbim noi acasă! spuse mama mai încet.

– Bine, mamă, bine... o să vedem!

Rosińska se întoarse spre Stanisławski care stătuse tot timpul lângă ea şi discutase fără să bea nimic. Începu să vorbească rău despre Majkowska, cu care se certa mereu, deoarece aveau aproape acelaşi repertoriu, dar Majkowska avea în plus talentul, tinereţea şi frumuseţea, aşa că Rosińska era îndepărtată treptat de la rolurile mai importante. Suferea cumplit din această cauză şi făcea scandaluri de pomină întotdeauna, fiindcă invidia şi umilinţa o rodeau adânc... Îndura chinurile de nedescris ale unei actriţe, pe care începeau s-o lase puterea, glasul şi posibilităţile fizice, ale femeii care îmbătrânea şi era aruncată ca un obiect nefolositor, luându-i locul alta mai tânără, mai înzestrată şi mai frumoasă.

Ura toate femeile tinere, presimţind în fiecare o rivală, o hoaţă care-i fura rolurile şi publicul.

Ah, de câte ori nu plângea cu lacrimi de nemărginită durere, când într-un rol în care odinioară făcuse furori, acum ieşea din

scenă fără aplauze!... Nu ştia nimeni câte nopţi nedormite şi câte lacrimi amare o costau succesele Majkowskăi.

În ultima vreme, se apropiase de Stanisławski, intuind că şi cu el se petrecea ceva asemănător; nu-i spusese nimic, nu se plânsese niciodată, dar acum, când îşi înclina spre ea faţa-i slabă, palidă, încreţită de riduri subţiri ca firul de păr, în care ochii gălbejiţi ardeau mohorât, când vedea în ei o nelinişte uriaşă, chinuitoare, o idee care-l rodea ascunsă în adânc, şi această expresie a buzelor vineţii, amară, tristă şi foarte obosită, era sigură că nu greşea.

– Nu numai Majkowska... dar îi vezi pe toţi cum joacă!... Ce-i teatrul ăsta al lor?

– Dumneata ai văzut cum a jucat Cabińska astăzi? îl întrebă Rosińska.

– Dacă am văzut?... eu văd în fiecare zi. Oho, eu ştiu de mult ce sunt ei... de mult!... Chiar şi Cabiński, ce-i el?... Un bufon, un dansator pe sârmă, căruia pe vremea mea nu i-ar fi dat să joace nici măcar un rol de lacheu!... Iar Władek, ăsta-i artist? Un animal care transformă scena într-o casă de toleranţă!... El joacă numai pentru iubitele lui! Stăpânii lui sunt cizmarii şi frizerii, iar frizerii şi cizmarii lui sunt golani de pe malul Vistuliei. Ce aduc ei pe scenă?... Grosolănia, trotuarul, bâlbâiala, noroiul... Şi Glas ce este? Că-i beţiv, treacă-meargă, dar unui artist adevărat nu-i este îngăduit să bată cârciumile cu toţi nespălaţii; un artist n-are voie să aducă pe scenă sughiţuri de beţivan sau brutalităţi vulgare... Să-l vezi pe Żółkowski[1] în *Meşterul şi calfa*[2]; iată tipul de beţiv sadea în sensul larg, clasic; găseşti acolo şi gest, şi poză, şi mimică, şi găseşti noblețe... Ce face Glas dintr-un rol ca ăsta? Un cizmar beţivan, murdar şi respingător, de cea mai joasă speţă. Asta-i artă?! Şi Pieś?... Nici Pieś nu-i mai breaz, cu toate că pare un bun actor... totul nu-i decât biată muncă de mântuială;

[1] Alojzy Żółkowski (1814-1889), reputat actor polonez de comedie.
[2] Comedie de moravuri de Józef Korzeniowski (1797-1863).

pe scenă are umor, cum au câinii când se încaieră... în orice caz, umorul lui nu este omenesc şi nici ales... nu-i de-al nostru!...

Tăcu o vreme şi se şterse la ochi cu mâna-i lungă şi osoasă cu degete subţiri şi noduroase.

– Dar Krzykiewicz?... dar Wawrzek?... dar Razowiec?... Ăştia sunt artişti? Aş!... Îţi aduci aminte de Kaliciński?... ăsta era artist!... de Krzesiński, de Felek Stobiński, de Chełchowski?... dărâmai munţii cu astfel de artişti!... Ce sunt ai noştri pe lângă ei? întrebă, privind cu ură la cei din jur. Ce este această bandă de cizmari, croitori, tapiţeri, frizeri... nişte comedianţi, scandalagii şi bufoni!... Ptiu! Uite cât de jos a ajuns arta! Peste câţiva ani, când noi o să ne dăm la fund, teatrul o să se transforme în cârciumă, circ sau magazie publică.

Tăcu iarăşi, înecat de ura-i neputincioasă şi de furie.

– Auzi?... să-mi dea ei mie roluri de o jumătate de coală, cerşetori hârbuiţi, bătrâni nătângi, mie care timp de patruzeci de ani am ţinut în spinare tot repertoriul clasic... mie! A! şuiera încet, zgâriindu-şi mâinile de durere sălbatică. Topolski, da! El e singurul care are talent, dar ce face cu el?... Un tâlhar care face crize de epilepsie pe scenă, în stare să aducă şi un grajd pe scenă, dacă aşa vor noii autori... Ei îi zic realism, dar nu e decât o porcărie, ticăloşie curată!

– Dar femeile? Dumneata, domnule, uiţi de femei! interveni Rosińska. Cine joacă rolurile de amante şi eroine principale?... cine cântă la cor?... croitoresele, chelneriţele... cele mai de jos... care şi-au făcut din teatru un paravan pentru moravurile uşoare. Şi asta nu-i nimic... directorii au nevoie de ele; ce le pasă lor că n-au talent, că sunt proaste şi urâte!... ele joacă, joacă roluri de mâna întâi, joacă roluri de eroine şi arată ca nişte cameriste sau ca cele care bat trotuarul!... Numai afacerile să meargă şi casa să fie plină, asta-i interesează! spuse repede şi un val de sânge îi năvăli pe faţă, de se făcu stacojie, cu tot stratul gros de pudră şi fard.

Tăcură amândoi, răutatea, ura şi durerea le răsuceau şi le sfâşiau măruntaiele. Nu erau în stare să înţeleagă şi să accepte că

vremea lor trecuse, iar oamenii şi ideile noi îi împingeau spre periferie; că vârsta lor îi lipsea de putere în această luptă mohorâtă şi îndârjită, care se ducea fără vorbe şi fără istov. Se agăţau de orice cu ultimele puteri, asemenea celor care se înecă. Îşi simţeau cu disperare propria neputinţă, împuţinarea puterilor, cufundarea în bezna uitării...

Regizorul de culise, cândva un actor cunoscut care juca la câteva teatre, şi bătrâna Mirowska, ţinută acum mai mult de milă, avându-se în vedere vârsta şi trecutul ei strălucit, completau ce mai rămăsese din vechea gardă de actori, care luptase în alte timpuri, în perioada celei mai mari dezvoltări a artei actoriceşti[1], şi privea chiorâş la cei de acum... Se aflau sub puntea vasului care se scufunda, aşa că nu le mai auzea nimeni nici măcar strigătele disperate.

Kotlicki îi făcu un semn lui Władek şi-l chemă lângă el.

În trecere, Władek o măsură pe Jania cu o privire înflăcărată şi se aşeză frecându-şi genunchiul care-l durea ori de câte ori şedea mai mult pe scaun.

– Reumatismul, nu-i aşa?... iar gloria şi banii sunt încă departe!... începu Kotlicki batjocoritor.

– E... puţin îmi pasă mie de glorie!... Bani însă aş vrea să am...

– Crezi că vei avea vreodată?

– Fireşte... sunt cum nu se poate mai convins. Uneori am impresia că-i simt deja în buzunar.

– Aşa-i, doar mama are o casă.

– Da... copii o droaie şi dator vândut!... Nu, nu, eu îi aştept din altă parte...

– Între timp, după vechiul obicei, împrumuţi de unde poţi, nu?... continuă Kotlicki.

– Ţie o să ţi-i dau înapoi şi încă în luna asta, sigur.

---

[1] Este vorba de „epoca stelelor" la teatrele din Varşovia, 1863-1880, când joacă aici Modrzejewska, Królikowski, Rychter, Żółkowski ş.a.

– O s-aştept, fie şi până la cometa din 1812; va trece în anul...

– Nu-ţi mai bate joc... Eşti pur şi simplu oribil cu ironiile tale. Cu ciomagul şi nu le-ai face oamenilor atâta nedreptate, câtă le faci cu glumele şi cinismul tău.

– Asta-i arma mea! răspunse Kotlicki, încruntându-şi sprâncenele.

– O să mă însor curând şi o să-mi plătesc toate datoriile...

Kotlicki se întoarse brusc, îl privi în albul ochilor şi începu să râdă încet cu glasul lui nechezat, strâmbându-şi faţa caraghios.

– E o idee formidabilă, genială chiar; poţi să-ţi păcăleşti cu ea nu numai surorile, ci şi pe mama ta; patenteaz-o şi dă-o în exploatare...

– Mă gândesc serios să mă însor... am şi găsit ceva: o clădire în Krzywe Koło... domnişoară de douăzeci de ani, blondă, plinuţă, zveltă, dintr-o bucată... Dacă m-ajută maică-mea, mă-nsor înainte de sfârşitul sezonului.

– Şi teatrul?...

– O să adun o trupă... şi o să-i concurez pe toţi directorii, de-o să-i ia dracu'!...

Kotlicki râse din nou.

– Maică-ta e prea rezonabilă, ca să se lase înşelată, fercheşule!... De ce te holbezi aşa după rochia crem?...

– O, ce femeie grozavă, e foarte frumoasă!

– Aşa-i, dar tu ai dinţii prea slabi pentru asemenea nucă de cocos. Nu eşti în stare s-o spargi şi poţi să mai pierzi şi vreun dinte...

– Ştii cum procedează sălbaticii? Când n-au la îndemână cuţitul sau o piatră, aprind focul, şi bagă nuca de cocos în jar; la căldură, aceasta se deschide singură...

– Şi dacă n-au foc, ce fac? Hai, răspunde, şmechere!... Pleacă mulţumindu-se cu privitul şi cu gândul că alţii o să se descurce mai bine...

Discuția le fu întreruptă de proprietăreasa casei. Se iscă rumoare. Cabiński ieși în întâmpinarea ei cu mâna întinsă și cu înfățișarea majestății radioase.

Proprietăreasa își duse la ochi lornionul cu ramă de aur și se uită de sus la toți.

– Îmi face o mare plăcere!... Mă bucur foarte mult!... repeta cu un zâmbet searbăd, întinzând binevoitoare mâna persoanelor pe care i le prezenta Cabińska.

Se purta ca o aristocrată de neam ales, prefăcându-se rece, mândră și indiferentă, dar încă de dimineață o rodea curiozitatea de a vedea mai de aproape aceste femei atât de cunoscute, despre viața cărora aflase de atâtea ori cu o indignare menită să neliniștească o femeie cu educație, care trăia în altă lume.

Cabiński se grăbi să-i ofere zâmbitor vin și prăjituri, dar Pepa îi invită pe toți la masă.

Proprietăreasa se scuză de întârziere, dar glasul ei subțire se pierdu în larma celor care se grăbeau să stea la masă. Se așeză și ea pe locul de onoare, lângă Pepa, Majkowska și redactor; Kotlicki se plasă la capătul mesei, alături de Janka, iar Władek se strecură grăbit între Janka și Zielińska.

Se aranjară cu toții cât putură mai bine. Numai Krzykiewicz, un omuleț cu bărbie pătrată și barba ascuțită, care juca roluri negative de caracter, rămase fără loc, ajutându-l pe amfitrion. În fiecare clipă fața-i hepatică, lipită parcă din bucăți, apărea în altă parte a încăperii.

Janka privea la chipurile care se înviorau cu încetul; tăcerea și rigiditatea dinainte se topeau văzând cu ochii, privirile se înflăcărau.

Candelabrele de argint, buchetele de flori, coșulețele cu fructe, sticlele – toate alcătuiau parcă un văl prin care fețele companionilor se înroșeau tot mai mult.

După primele feluri și băuturi tari, veselia începu să irumpă, ici și colo se auzeau râsete și glume spuse în șoaptă.

Mai ales după toastul redactorului în cinstea sărbătoritei, larma răbufni ca un torent care, cu o forţă nestăpânită, inunda întreaga încăpere...

Începură cu toţii să vorbească deodată, să râdă şi să glumească. Desfătarea acoperea tot mai mult creierii cu pâcla trandafirie a veseliei, ţesând bucuria în inimi.

Tocmai când petrecerea era în toi, în antreu răsună clopoţelul tras de cineva cu violenţă.

– Cine poate fi? întrebă Cabińska uitându-se la ceilalţi.

Nu lipsea nimeni.

– Doică, du-te şi deschide!

Doica trebăluia pe lângă o masă laterală, unde mâncau copiii; plecă îndată, deschise uşa şi se întoarse.

– Cine-a venit?

– Nimenea, afară de gălbejitul ăsta nebotezat! răspunse cu dispreţ.

Cei mai apropiaţi izbucniră în râs.

– Aşa-i, lipseşte Gold, iubitul şi nepreţuitul Gold!

Gold intră şi începu să se încline în toate părţile, ciupindu-şi barba rară, galbenă.

– Ce mai faci, nebotezatule?

– Eşti după sabat?

– Hai, vino şi stai aici, ai un loc cum scrie la talmud.

– Casierule, perla casierilor, hai încoace!

– Temelia trupei!

Casierul se înclina mereu şi se saluta cu toţi fără să ia seama la glumele răutăcioase.

– Doamnă director, vă rog să mă iertaţi că am întârziat, dar familia mea locuieşte tocmai în cartierul Szmulowizna şi a trebuit să stau şi eu cu ei până la sfârşitul mesei.

– Legumele şi mâncarea de sabat ţi-au plăcut atât de mult, încât nu te-ai grăbit deloc să vii la o cină catolică...

– Şezi, domnule. Dacă nu vrei să mănânci, cel puţin poţi să bei, îl îndemnă Cabiński, făcându-i loc lângă el.

Gold se aşează cu grijă, zâmbind tuturor, în timp ce glumele tot mai răutăcioase şi privirile dispreţuitoare se abăteau ca grindina peste capul lui cârlionţat de semit.

Nu se supără şi se apucă să mănânce. Era foarte rezistent la astfel de insulte şi atacuri, la care nu se zgârcea nimeni, răzbunându-se cu toţii pentru şolticăriile şi camăta lui.

După ce mai uitară de el, spuse:

– V-am adus cea mai proaspătă veste, văd că n-a aflat-o nimeni.

Scoase ziarul dintr-un buzunar lateral şi citi cu voce tare:

– „Domnişoara Sniłowska, cunoscuta şi talentata actriţă a scenelor din provincie, care joacă sub pseudonimul Nicoleta, a căpătat permisiunea să debuteze la teatrele din Varşovia. Actriţa va juca prima dată marţea viitoare în *Odeta* de Sardou[1]. Nădăjduim că, angajând-o, direcţia face o preţioasă achiziţie pentru teatru."

După care băgă iarăşi ziarul în buzunar şi continuă să mănânce.

La început, încremeniră cu toţii, auzind o veste atât de ciudată.

– Nicoleta pe scenele din Varşovia!... Nicoleta debutează!... Nicoleta!? se întrebau în şoaptă uimiţi, jigniţi, mişcaţi până în adâncul sufletului de vestea pe care o ascultaseră cu o clipă înainte.

Începură cu toţii să se uite la Majkowska şi la Pepa, dar acestea tăceau amândouă.

Pe faţa Majkowskăi se aşternuse o expresie dispreţuitoare, dar Pepa, neputând să-şi ascundă răutatea, trăgea în neştire de dantela de la mâneci...

– Mai mult ca sigur că acum binecuvântează scandalul din cauza căruia a plecat de la noi; asta i-a ajutat! spuse cineva.

---

[1] Victorien Sardou (1831-1908), dramaturg francez destul de popular.

– Sau talentul!... adăugă Kotlicki cu tâlc.

– Talentul?... exclamă Cabińska. Nicoleta şi talent!... ha, ha, ha... Păi la noi nu era în stare să joace nici un rol de cameristă!

– La teatrele din Varşovia va juca alte roluri.

– Teatrele din Varşovia! Teatrele din Varşovia sunt într-o stare şi mai proastă! strigă Glas.

– Ho, ho, mare procopseală teatrele din Varşovia şi actorii care joacă acolo!... Ce mare scofală!... Spuneţi-i-o altuia care nu ştie!... ţipă Krzykiewicz roşu la faţă, turnându-i vin proprietăresei.

– Măriţi-ne şi nouă salariul şi o să vedeţi de ce suntem în stare!

– Adevărat. Pieś are dreptate... Cine poate să se gândească numai la artă, când banii nu-i ajung nici pentru mâncare şi chirie, când trebuie să lupte în fiecare zi cu sărăcia?... Mai poţi juca bine în asemenea situaţie?

– Fals! Asta ar însemna că orice păstor sătul poate deveni actor! se opuse Stanisławski peste masă.

– Mizeria e o flacără care arde copacii, puful şi tot felul de gunoaie, nu însă şi metalul superior pe care-l înnobilează doar, spuse Topolski repede.

– Vorbă să fie!... Nu-l înnobilează, dar îl afumă şi-l mănâncă rugina mai iute... Sticla n-are valoare pentru că poate conţine cel mai grozav Tokay, ci pentru că e plină cu şnaps, la dracu'!!... bolborosi Glas.

– Teatrele din Varşovia! Dragă Doamne, păi acolo, afară de doi trei inşi, sunt numai ciurucuri care n-au fost primite în teatrele din provincie!...

– Aşa-i, aşa-i, fir-ar al dracului! actori care nu sunt în stare să-ţi joace o piesă nouă în două zile, cu o singură repetiţie, să se descurce cu cea mai măruntă operetă!... Să mă ciugulească raţele, fir-ar al dracului!... cum zice iubitul nostru Cabiński. Domnilor, cer cuvântul! striga Glas beat criţă, vrând să se ridice de pe scaun.

– Dacă presa ar avea grijă de noi, dacă ne-ar aduce spectatori în fiecare seară şi-ar scrie zilnic despre noi câte o jumătate de şpalt!...

– E, tot n-ai putea deveni altceva decât Wawrzecki!

– Da, dar ar veni publicul şi ar vedea că acest Wawrzecki nu e cu nimic mai prejos, ba poate că e chiar mai sus, decât somităţile cu patent la mână.

– La dracu', domnilor, cer cuvântul! şopti Glas, străduindu-se zadarnic să se desprindă de scaun şi să se ţină pe picioare.

– Publicul!... Publicul nu-i decât o turmă de oi care se duc după cioban...

– Nu vorbi aşa, Topolski...

– Nu mă contrazice, Kotlicki! Îţi spun eu că publicul e un mare prost, dar cei care-l păstoresc sunt şi mai proşti!... Iar ceea ce vreţi voi să admire, n-are nici un sens! Teatrul actual, fie că e al lui Cabiński, fie că sunt cele din Varşovia sau Comedia franceză, nu-i decât o farsă, un teatru de marionete, jucărie pentru copii sau pentru gloată! îi spuse Topolski peste masă lui Kotlicki care zâmbea ironic.

– Şi tu ce fel de teatru ai vrea?

– La dracu', domnilor, cer cuvântul! mormăi abia auzit Glas, rezemându-se greoi de masă şi uitându-se în jur cu priviri înceţoşate.

– Glas, du-te şi te culcă, te-ai îmbătat! îl certă Topolski.

– Eu beat?... la dracu!, cer cuvântul... eu beat?!... îngăimă Glas roşu ca focul.

Glasuri tot mai pătimaşe se ridicau împotriva teatrelor din Varşovia. Se iscă o larmă de nedescris. În toate aceste proteste, ironii şi nemulţumiri, în privirile înflăcărate de vin şi de votcă, pe feţele îmbujorate de emoţie, se vedea că teatrele din capitală, urâte doar în aparenţă, pătrunseseră adânc în fiecare creier, toţi nutrind nădejdea că vor ajunge la ele, la acest pământ al făgăduinţei care le stăpânea sufletele.

Se bea din ce în ce mai mult şi se schimbau locurile, fiecare stând acolo unde i se părea mai comod.

Władek se aşează între Majkowska şi proprietăreasa casei, cu care începu să flirteze.

Mimi, aţâţată şi veselă, se duse lângă Kaczkowska cu care schimbase peste masă priviri şi cuvinte binevoitoare. Acum şedeau alături, ţinându-se de mijloc şi sărutându-se întocmai ca două prietene adevărate.

Jania, care-i răspundea lui Kotlicki numai cu propoziţii scurte, deoarece privea cu luare aminte şi asculta conversaţia celorlalţi, văzând-o pe Mimi atât de apropiată de Kaczkowska, îşi îndreptă ochii miraţi şi întrebători spre Kotlicki.

– Te miră că le vezi sărutându-se, nu-i aşa, domnişoară?

– Nu de mult s-au certat furcă şi credeam că între ele nu mai poate fi vorba de împăcare...

– Ehe... n-a fost decât o comedie bine jucată într-o clipă potrivită...

– Comedie? Şi eu care gândeam...

– Că o să se ia la bătaie, pentru că şi asta se întâmplă câteodată în culise între cele mai bune prietene. Pentru Dumnezeu, din ce planetă ai venit la teatru, domnişoară? De ce eşti atât de uimită de oameni şi de slăbiciunile lor?

– Am venit de la ţară, unde se vorbeşte numai despre teatru, nu şi despre actori, răspunse cu simplitate.

– A, iartă-mă... Acum îţi înţeleg mirarea şi-mi îngădui să-ţi spun că toate aceste certuri, scandaluri, intrigi, gelozii, bătăi chiar, sunt numai din cauza nervilor care răbufnesc ca nişte strune de pian dezacordate la cea mai uşoară atingere. Lacrimile, supărările şi ura nu durează decât o clipă, iar iubirile cel mult o săptămână. Asta-i comedia vieţii unor oameni cu nervii obosiţi, comedie jucată de o sută de ori mai bine decât cea de pe scenă, pentru că e şi trăită. Mi-aş permite să apreciez că toate femeile din teatru sunt isterice, iar bărbaţii, mai mari sau mai mici, neurastenici. Domnişoară, aici ai să găseşti de toate, numai oameni nu! şopti, arătând cu privirea spre ceilalţi. Dumneata eşti de mult la teatru?...

– De o lună.

– Atunci e firesc ca totul să te uimească şi să te enerveze, fiindcă multe lucruri văzute aici te revoltă şi-ţi provoacă scârba, mâine însă, peste o lună, peste patru cel mult, nimic n-o să ţi se mai pară ciudat; atunci toate vor fi normale.

– Adică voi deveni şi eu o isterică?! spuse Janka.

– Întocmai. Domnişoară, ai cuvântul meu că vorbesc cu toată sinceritatea. Dumneata crezi că poţi să exişti în lumea asta fără să fii pedepsită, fără să devii la fel cu ceilalţi?... E o necesitate naturală. Să dezvolt puţin ideea, ca să înţelegi mai bine?...

– Ascult cu plăcere şi nu mai scot o vorbă.

– Dumneata ai crescut la ţară, deci trebuie să cunoşti pădurile... Ei bine, adu-ţi aminte de tăietorii de lemne; nu păstrează în ei ceva din pădurea în care lucrează mereu? Sunt ţepeni, puternici, posomorâţi şi indiferenţi. După câţiva ani de stat în pădure, nu numai în înfăţişare, dar şi în priviri au asprimea lemnului şi melancolia tăcută a vegetaţiei... Dar măcelarul?... Un om care ucide mereu şi respiră aerul îmbibat de mirosul cărnii proaspete şi al sângelui aburind, nu ajunge să aibă aceleaşi trăsături ca şi animalele ucise?... Mai mult, el însuşi devine un animal. Iar ţăranii?... Dumneata cunoşti bine satul?...

Janka adeveri din cap şi ascultă mai departe.

– Aminteşte-ţi de câmpurile verzi primăvara, aurii vara, cenuşiu-ruginii, învăluite în mohoreală, toamna; albe, îngheţate şi pustii iarna; ei bine, aşa-i şi ţăranul de când se naşte până moare. Vorbim de ţăranii obişnuiţi, normali. Flăcău, este sălbatic, un mânz fără zăbală, aidoma forţei naturii primăvara. Ţăranul matur seamănă cu vara, e un adevărat atlet, tare ca pământul dogorit de soarele de iulie, cenuşiu ca ogoarele şi păşunile lui, domol ca grâul când se coace... Toamnei îi corespunde întru totul bătrâneţea ţăranului, acea bătrâneţe urâtă, disperată, cu ochii şterşi, tenul pământiu ca ogorul arat, fără vlagă, în zdrenţe, asemenea câmpului de pe care s-a strâns recolta; unde şi unde mai îngălbenesc lujerele uscate ale cartofului; zace pe prispă, nu mai gândeşte, nu mai aşteaptă nimic, nu se mai bucură... se întoarce încet în pământul care

amuţeşte după larma recoltării, încremenind în soarele de toamnă, tăcut, îngândurat, somnolent... Apoi vine iarna; ţăranul se întinde în coşciugul alb, în ghete noi şi cămaşă curată, şi intră în pământul care într-o dimineaţă s-a îmbrăcat şi el în zăpadă şi a adormit, a cărui viaţă a trezit-o, pe care l-a iubit sălbatic fără să-şi dea seama şi cu care moare o dată, tot atât de rece şi de tare ca brazdele înghemate de ger, care l-a hrănit. Domnişoară, ţăranul nu-i un om ca noi, el nu s-a desprins de pământ, seamănă cu el, nu s-a schimbat; pământul l-a creat după chipul şi asemănarea lui...

Stătu o clipă dus pe gânduri, apoi îşi continuă vorba:

– Iar dumneata ai vrea să rămâi la teatru, să fii actriţă şi să joci... dar să nu devii isterică... Nu e cu putinţă! Viaţa printre fantome, această continuă creare de oameni, sentimente şi gânduri noi pe suprafaţa mişcătoare a impresiilor, excitaţiile artificiale, ambianţa diversă, desfătarea, durerea, mânia şi dragostea, crima şi sacrificiul – trebuie să-l transforme pe orice om, distrugându-i vechea personalitate, remodelându-l, mai degrabă înmuindu-i sufletul, ca să imprime totul. Trebuie să fii cameleon, domnişoară, pe scenă pentru artă, apoi în viaţă de nevoie, pentru că altceva nu poţi fi... Măiestria artistică defineşte tocmai această disponibilitate nebunească a sensibilităţii cerebrale şi afective de a înghiţi totul, de a se revărsa peste tot, tinzând în primul rând spre pierderea propriului eu. Aici nu mai rămâne loc, vorbesc despre actori, pentru viaţa personală, pentru o conştiinţă mai cuprinzătoare, pentru vreun echilibru, întrucât toate dispoziţiile de pe scenă se întrepătrund cu cele proprii atât de organic, încât nu se mai ştie unde începe eul propriu şi unde se termină cel artistic, adică cel imaginat?... De aceea, oamenii de aici se mulţumesc cu rămăşiţele personalităţii de altădată, ca şi când ar fi propriile lor umbre...

– Adică, spunând lucrurilor pe nume, ca să devii artist, trebuie să degenerezi, răspunse Janka.

– Exact, artă fără entuziasm nu există, aşa cum nu există artist fără pasiune!... Dar de ce-ţi spun eu dumitale toate astea?...

Celui care pleacă la drum lung, nu trebuie să-i vorbeşti de toate primejdiile care-l aşteaptă, pentru că s-ar putea să renunţe...

– Eu socotesc că, dimpotrivă, cunoaşterea acestor pericole îi dă puteri noi.

– Niciodată. Îl descurajează... da, raţionamentul slăbeşte voinţa. Să cuprinzi totul cu mintea dintr-o dată înseamnă să nu ştii nimic, să te opreşti la jumătatea drumului şi să priveşti încurcat în jur... Cel mai bine e să nu ştii nimic, ajunge să ai putere şi să mergi înainte...

– Da, dar s-ar putea să-ţi supraestimezi forţele şi să te prăbuşeşti la jumătatea drumului...

– Ei şi ce?... Alţii vor ajunge cu siguranţă şi se vor convinge că nu merita să încerce... că nu merită să tinzi spre nimic; nu trebuie să investeşti nici un efort, să verşi nici o lacrimă, nu trebuie să-ţi pară rău de nimic... pentru că totul nu-i decât iluzie şi iar iluzie...

– Mă tem să înţeleg... şopti Janka.

– E mai bine să nu înţelegi niciodată, ca să nu te mai întrebi de ce şi la ce bun?... E mai bine să fii un animal decât un om, crede-mă...

Tăcură.

Janka se înfioră de frig, nu se mai simţea bine; se gândea la cele auzite şi spaima dinainte, încă de la Bukowiec, de ceva necunoscut puse stăpânire pe ea. Se străduia să scape de ea şi, cu privirile aţintite la şirurile de lumânări, zbura spre depărtări uriaşe, pline de linişte şi fericire...

Kotlicki se sprijini cu o mână de masă, pironindu-şi ochii pe carafa de cristal plină cu lichior. Îşi turna pahar după pahar, bea şi se cufunda în apatia care-l apăsa ca o durere surdă amestecată cu teamă... Îl obosise discuţia cu Janka şi regreta că vorbise atâta. Faţa palidă, presărată cu pistrui şi acoperită de păr roşcat, tăiat scurt, părea aspră, semănând în reflexele sângerii ale carafei cu lichior cu un cap de cal.

Se uită la Janka şi simţi cum creşte răutatea în el; pe chipul ei vedea atâta forţă, sănătate interioară, atâtea dorinţe, visuri şi speranţe, încât aproape că şopti cu nemulţumire crudă:

– Ce rost are?... La ce bun?...

Şi dădu iarăşi de duşcă paharul de vin, ascultând discuţiile celorlalţi. Murmurele crescuseră într-o adevărată zarvă de beţivi. Glasurile răsunau răguşite, feţele erau roşii, iar ochii străluceau prin abureala albăstruie de alcool; unii începuseră să bolborosească fără noimă. Vorbeau toţi deodată, nepăsându-le dacă-i ascultă cineva; toţi demonstrau cu ardoare, se certau cu voce tare, înjurau fără rezerve; ţipau sau râdeau fără motiv; la răstimpuri, răbufnea animalitatea brutală...

Lumânările, aproape arse, fură schimbate. Zorii zilei care se apropia pătrundeau în fâşii subţiri, cenuşii, prin storurile de trestie, întunecând flăcările lumânărilor.

Începură să se ridice de la masă şi să se împrăştie prin celelalte încăperi.

Cabińska, urmată de câteva femei, se duse în budoar să ia acolo ceaiul care se servea în ceşti.

În camera din faţă se aranjară la repezeală câteva mese şi bărbaţii începură să joace cărţi.

Doar Gold mai rămăsese la masă şi continua să mănânce, povestindu-i ceva lui Glas care se îmbătase în aşa hal, încât se temea să se mai ridice de pe scaun, ca să nu cadă.

– Sunt oameni săraci... Sora mea e văduvă şi are şase copii; eu o ajut cât pot, dar ce pot face eu?... Iar copiii cresc o dată cu nevoile, povestea Gold.

– Atunci fură-ne şi mai mult, ce dracu'!... Opreşte-ne procente mai mari şi ajută-ţi plozii.

– Cel mai mare o să urmeze medicina, următorul e ucenic într-o prăvălie, iar ceilalţi sunt încă mici şi atât de slabi, de bolnăvicioşi, că te apucă groaza!

– Să-i înece potopul ca pe nişte căţei, la dracu'!... Potopul şi basta! mormăia Glas aproape inconştient.

– Domnule, eşti beat criţă... şopti Gold cu dispreţ. Dumneata habar nu ai ce fel de copii sunt!... Cât sunt de buni şi cât îi iubesc eu! N-aş mai pleca niciodată de lângă ei...

– Însoară-te şi o să ai odraslele tale, la dra...

Începu să sughită.

– Nu pot... mai întâi trebuie să-i scot la lumină pe ăştia, răspunse Gold, luând paharul cu ceai în amândouă mâinile şi sorbind cu înghiţituri mici. Trebuie să fac oameni din ei, adăugă şi ochii i se înceţoşară de bucuria acestei iubiri.

Trecând pe lângă el, Krzykiewicz îl lovi atât de tare pe Gold, încât acesta aproape că ţipă de durere, dar continuă să zâmbească cu gândul la grămada de nepoţi.

Krzykiewicz, care era cel mai treaz dintre toţi, deoarece nu se putea îmbăta niciodată, alergă mai departe, fără măcar să-şi ceară scuze de la Gold.

Se apeopia de grupurile care se formaseră, îşi înclina capul ascuţit, rostea câteva cuvinte şi-şi urma drumul. Bârfea, îl învinovăţea pe Cabiński de risipă şi colporta pe furiş noutatea că Ciepiszewski angajează actori; dădea de înţeles că ştie mai multe amănunte.

– Ştiu sigur că dacă dumneata te-ai duce la el, ţi-ar încredinţa conducerea trupei, şopti la urechea lui Topolski.

– N-are decât să ţi-o dea dumitale, fiindcă eu nu-mi bag în cârd cu Ciepiszewski.

– De ce?... Tipul are intenţii bune şi bani mulţi... salariul e sigur...

– Pentru că Ciepiszewski e un prostănac. El vrea să-şi adune o trupă numai ca să aibă un harem şi funcţia de director. E limpede, domnule Krzykiewicz?...

– E limpede, domnule Topolski, că dacă mai adăugăm ceva la cele dinainte, iese un mare nimic, pe care nu trebuie să-l luăm în seamă, dar banul rămâne ban.

Topolski îi întoarse spatele şi plecă să bea un pahar cu sifon.

Pretutindeni era fierbere, ca într-un stup în care roiul tânăr se pregăteşte să-şi ia zborul.

Toate poftele ţinute până atunci în frâu, invidia, certurile şi supărările răbufneau cu putere. Vorbeau în gura mare, se acuzau fără cruţare, se bârfeau şi se batjocoreau fără milă. Acum erau ei înşişi; nimeni nu mai purta mască, nu mai era îngrădit de tiparul vreunui rol; jucau cu toţii mii de roluri. Cabotinismul din sufletele lor îşi găsea aici scena, spectatorii şi actorii, câteodată geniali.

Janka, puţin ameţită de vinul băut şi de această adunare numeroasă, discuta cu Wawrzecki despre teatru. I se părea atât de naivă cu ideile ei, încât nu mai putea de râs.

Apoi Janka dădu o raită prin toate încăperile; se uită la cei care jucau cărţi, ascultă diferite conversaţii şi dispute, dar simţea că-i lipseşte ceva pentru a fi pe deplin mulţumită.

Cândva visase la această lume, la oamenii aceştia printre care se afla; acum avea totul, dar i se părea că lumea închipuirilor ei este de o sută de ori mai puternică şi mai mare, ca şi satisfacţia pe care ar fi putut să i-o provoace. Oamenii aceştia, afară de Kotlicki pe care-l uitase, erau pentru ea totuna cu publicul. Nu putea să vadă în ei nişte artişti. Sowińska o lămurise în legătură cu toţi, povestindu-i cu o mulţumire răutăcioasă că numai Topolski şi Pieś nu se ştie ce făcuseră înainte de a veni la teatru, ceilalţi însă erau foşti meşteşugari, funcţionari mărunţi, negustoraşi etc.

Valoarea lor ca actori scăzuse în ochii ei. Acum îi veni în minte o scenă din *Visul unei nopţi de vară* de Shakespeare.

– Eu sunt luna! Eu sunt leu! spunea un biet dulgher, căznindu-se în zadar să imite groaza şi măreţia regelui pustiei.

– Şi ei sunt la fel, la fel! şoptea, privindu-i cu ochii ageri ai cunoaşterii. Să fi râs oare Shakespeare cu bună ştiinţă de toţi, să fi vrut să spună prin sforţările acestor naturi simple şi necioplite că toţi arată şi sunt la fel faţă de talentul adevărat... Toate acestea nu erau oare decât intenţii stângace, aspiraţia inconştientă a orbilor spre soare! se gândea cu amărăciune şi iarăşi studia chipurile din jur; parcă voia să vadă măcar vârfurile aripilor

crescute pe umeri, o licărire de infinit oricât de slabă în ochii vreunuia; vedea însă doar mulţimea care părea să-i spună:

– Eu sunt zid! Eu sunt luna! Eu sunt Priam! Eu sunt leu!... Nu vă temeţi de noi, suntem doar nişte bieţi oameni, cărora numai Dumnezeu ştie de ce li s-a poruncit să joace o comedie! Tăcere! Altfel îmi veţi auzi răgetul de leu numaidecât!...

Da, erau croitori, cizmari, tapiţeri, chelneriţe, lenjerese şi soţii care îşi părăsiseră bărbaţii şi pe care fatalitatea le obligase să joace comedia... Da, nu erau decât nişte minţi înguste, individualităţi mediocre, suflete mărunte – o gloată cenuşie; în această gloată însă, provenită din toate straturile vieţii, era atâta entuziasm şi dragoste de artă, de teatru, îndrăgiseră cu toţii atât de mult această himeră, încât îşi părăsiseră atelierele, prăvăliile, bunăstarea relativă, soţii şi copiii, bunul renume, lumea în care crescuseră şi fără să le pese de nimic însoţeau carul triumfal al Melpomenei[1].

Nu înţelegeau, ca Topolski şi Pieś, ce este arta, dar îi puneau la picioare întreaga viaţă, mintea şi inima lor, erau sclavii ei, fără rezerve şi pentru totdeauna. Pentru ea îndurau sărăcia, sufereau, încetau să fie oameni numai pentru ea...

Poate că aveau suflete rele, perfide, brutale, din acelea care pe taraba lumii erau întâmpinate cu hohote de râs, aproape cu dispreţ; cu toate acestea, asemenea suflete erau superioare fie şi pentru că nu erau împinse spre teatru de instinctul josnic de pradă şi luptau pentru o idee pe care mintea lor n-o înţelegea prea bine.

Da, erau suflete superioare, fiindcă urmau chemarea naturii şi sufereau.

Janka se trezi din îngândurare, deoarece Kotlicki se opri lângă ea cu o ceaşcă de ceai în mână şi o întrebă cu zâmbetul lui acru de plictiseală:

---

[1] Una din cele nouă muze din mitologia greacă; zeiţa cântecului şi a poeziei tragice.

– Te uiți la ei, domnișoară?... Ce-i drept, câtă energie în mișcările lor, ce suflete puternice au acum; dacă toate aceste tensiuni nervoase ar putea fi strânse într-un rezervor, s-ar crea o forță de câțiva cai putere, o forță care se irosește în palavre...

– Și răutatea dumitale este o forță... rosti Janka rar, pentru că începea s-o irite.

– Care se irosește în ironii și bârfeli... asta voiai să zici, domnișoară?...

– Da, cu observația că și una și alta sunt...

Ezită.

– Ce?... Te implor, domnișoară, spune... îmi place grozav când femeile... nu mint.

– Un flirt destul de comun și plictisitor, spuse repede.

– Oho, e tare, tare de tot!... Aștept cu nerăbdare să ciripești mai departe.

– Doar atât am avut de spus. Am vorbit pe șleau, fiindcă nu-mi place limonada mai mult sau mai puțin îndulcită cu banalitatea bunelor maniere. Îmi place să văd și să vorbesc limpede, urăsc superficialitatea și o apuc de obicei spre dreapta sau spre stânga, numai să nu rămân locului.

– Drumul de mijloc înseamnă echilibrul de aur al înțelepților, numai cu ajutorul lui se poate vedea întregul.

– Aș, este locul nătângilor care, neavând voința, puterea și dorința de a făptui ceva, preferă să privească și să se laude cu observații făcute de departe. Au impresia că văd totul foarte bine, dar văd numai reflexele, spuse Janka apăsat, înflăcărându-se.

– Tare, tare de tot!... Vreau să cred că numai sinceritatea poate vorbi astfel, șopti Kotlicki zâmbind.

– Mie mi se pare că totdeauna trebuie să stai în rând, de o parte sau de cealaltă, și să dorești, să faci ceva, să muncești și să pui tot sufletul, să trăiești cu pasiune...

– Și să te amăgești prosteste cu iluzia că asta va duce unde? sfârși Kotlicki.

– Nu, și să nu-ți pese unde ajunge, numai să nu te blazezi.

– Domnişoară, şi ăsta-i tot un flirt, numai că în altă variantă. Sunt curios la ce vei ajunge dumneata cu această pasiune; ce vei dobândi cu această energie fulminantă.

– Poate că nu voi dobândi ce-aş vrea să dobândesc, răspunse mai încet, copleşită de aceeaşi teamă nelămurită de necunoscut.

– O să vedem, o să mai vedem... spuse încet, subliniindu-şi cuvintele, aşează ceaşca pe o măsuţă, apoi se despărţi de Janka şi plecă neobservat de nimeni.

În antreu, în timp ce Wicek îi ţinea somnoros pardesiul, auzi după un perete despărţitor glăscioarele copiilor şoptind monoton. Dădu draperia la o parte şi văzu pe cei patru copii ai lui Cabiński care, în genunchi şi numai în cămăşuţe, spuneau rugăciunea cu doica.

Candela mică, aprinsă la icoana agăţată deasupra patului doicăi, arunca o lumină slabă peste grupul copiilor şi femeia bătrână, căruntă, care bătea mătănii cu umilinţă şi îngâna cu glas lăcrimos:

– „Fiul Domnului, care ştergi păcatele lumii!"

Copiii repetau cu glăscioare somnoroase şi se băteau cu pumnişorii în piept.

Privi uimit şi se retrase încet; zâmbetul îi dispăruse. Abia pe scară, răspunzând parcă şi acestei imagini şi ultimelor cuvinte ale Jankăi, rosti:

– Hm, hm! O să vedem, o să mai vedem...

Janka se îndrepta spre budoar, dar Niedzielska îi aţinu calea şi o chemă să stea de vorbă; mai târziu veni lângă ele şi Władek.

Începură să se împrăştie cu toţii pe la casele lor.

– Dumneata stai departe? o întrebă Niedzielska.

– Pe Podwale, dar peste cel mult o săptămână mă voi muta pe strada Widok.

– Atunci e foarte bine, pentru că noi stăm pe Piwna, aşa că o să mergem împreună....

Şi plecară îndată.

Niedzielska o luă de braţ pe Janka, iar Władek păşea de partea cealaltă, puţin nemulţumit că trebuia să-şi conducă mama

acasă; bodogănea încet, din când în când formulând observaţii melancolice despre dimineaţa frumoasă.

Străzile erau pustii, tăcute.

Zorile albeau depărtările întunecate ale orizontului, casele se desluşeau destul de limpede. Felinarele, semănând cu un fir de aur cu noduri de flăcări palide, se înşirau într-o linie nesfârşită, răspândind o pulbere gălbuie peste trotuarele acoperite de rouă şi zidurile cenuşii ale clădirilor. Adierile proaspete ale dimineţii de iulie răcoreau străzile, răspândind pretutindeni farmec şi linişte. Casele şi străzile aşteptau tăcute, adâncite încă în somnul nopţii; oamenii mai dormeau, iar visele fâlfâiau împrejur cu aripile lor, călătorindu-se în lucirile încenuşate ale zorilor.

VI

– O să te simţi bine, domnişoară?

– Cred că da. Dacă e linişte şi lumină, mi-ajunge... Cine a stat înainte aici?

– Domnişoara Nicoleta. Acum e la unul din teatrele din Varşovia, e un semn bun.

– E, n-a fost încă primită. S-ar putea să n-o mai angajeze...

– O s-o angajeze... Domnişoara Śniłowska e tare isteaţă, se descurcă ea. Dacă nu i-au venit de hac Majkowska şi Cabińska, dacă n-au doborât-o cei şase ani cât a jucat pe scenele din provincie, apoi n-o mai doboară nimeni şi nimic! spuse adânc convinsă Madame Anna, fiica Sowińskăi, la care se muta Janka acum.

Era o femeie la douăzeci şi patru de ani, nici frumoasă, nici urâtă; ochii şi părul n-aveau o culoare hotărâtă, în schimb era neînchipuit de slabă şi de o răutate neîntrecută.

Avea un magazin de confecţii cu firma „M-me Anna", scrisă cu litere aurii, uriaşe, deasupra intrării. Numele-i era comun, Stępniak, de aceea, probabil, se adăpostise sub streaşină franţuzească. Se îmbrăcau la ea mai mult actriţele şi lumea de

mijloc. Avea vreo cincisprezece fete la atelier şi un soţ care lucra pesemne într-un birou, cel mai adesea rătăcind însă prin sălile de biliard şi prin cârciumi. N-aveau copii, ceea ce Sowińska le reproşa întotdeauna cu destulă asprime; se temeau amândoi de ea, fiindcă ţinea totul din scurt şi nu-i scăpa nimic.

Madame Anna mai avea încă o însuşire; deşi trăiau de pe urma actriţelor şi nu o dată căpăta pe gratis bilete la teatru, nu se ducea niciodată şi-i ura pe artişti. Soţul îi ţinea isonul din toată inima. De multe ori se certau cu Sowińska din această pricină, dar bătrâna nu voia în ruptul capului să renunţe la slujba de la teatru.

Intrase atât de mult în viaţa scenei, încât nu se mai putea smulge de lângă ea, iar Madame Anna se îmbolnăvea de gălbenare de ruşine că mama ei este croitoreasă la teatru. Era dezgustător de zgârcită, proastă, crudă şi invidioasă...

Cercetă garderoba Jankăi cu o răutate abia ascunsă.

– Totul trebuie schimbat, transformat, fiindcă miroase a provincie de la o milă, decretă.

Janka încercă să se împotrivească, spunând că văzuse deseori pe stradă modele identice.

– Da, domnişoară, dar să bagi de seamă cine le poartă: vânzătoarele sau fetele cizmarilor, o femeie care se respectă nu pune pe ea asemenea zdrenţe!

– Atunci să refacem totul, deşi mie mi-e totuna. Pot să plătesc înainte manopera şi chiria pe prima lună.

– Nu-i nici o grabă. Doar trebuie să-ţi cumperi şi dumneata câteva costume, asta-i urgent.

– Mi-ajung banii...

Îi dădu treizeci de ruble chiria pe o lună, căci aşa se înţelesese cu Sowińska.

– M-am aranjat definitiv, îi spuse mai târziu bătrânei care trecu pe la ea.

– E, definitiv! Peste două luni, iar mutare, iar... Viaţă de nomazi, din căruţă-n căruţă, din oraş în oraş... Nu-ncălzeşti locul nicăieri, ce plăcere mai e şi asta!...

– Odată şi odată poate voi putea să mă stabilesc undeva.

Sowińska zâmbi neîncrezătoare şi spuse:

– La început aşa crezi, şi pe urmă... pe urmă se duc dracului toate şi te trezeşti că vagabondezi până la moarte... Ajungi o zdreanţă şi-ţi dai sufletul într-o cameră de hotel...

– Nu sfârşesc toţi aşa! răspunse Janka veselă, fără să-i acorde prea multă atenţie, fiindcă tocmai alegea şi aşeza la locul lor tot felul de lucruri mărunte.

– De ce râzi, domnişoară?... Nu-i nimic de râs!... se supără Sowińska.

– Nu râd, nu râd! Spun doar că nu toţi sfârşesc aşa, pentru că ăsta-i adevărul...

– Da, dar toţi ar trebui să sfârşească aşa! strigă cu răutate şi plecă.

Janka nu-i putea înţelege nici mânia neaşteptată, nici cuvintele de la urmă. Continua să aranjeze diferite mărunţişuri, dar în camera de alături, în care sta Sowińska, auzi pe cineva umblând cu paşi repezi, lovindu-se de mobile şi blestemând cu voce tare.

Zilele se scurgeau neabătut înainte şi, asemenea valurilor unui flux neîntrerupt, se buluceau spre ţărmul infinitului, se izbeau de el şi se prăbuşeau în abisul timpului în tăcere şi definitiv, încât doar urma trecerii lor rămânea în inimile oamenilor.

Janka se contopea tot mai mult cu viaţa teatrului.

Se ducea regulat la repetiţii, apoi la cele două ore de pian de la familia Cabiński, după care venea la masă, îşi pregătea îmbrăcămintea pentru spectacol, şi la opt se întorcea din nou la teatru.

În zilele în care nu jucau operete şi corul era liber, se ducea la teatrul de vară şi acolo, înghesuită la balcon, petrecea visând seri de-a rândul. Studia cu atenţie actriţele, mişcările lor, costumele, mimica, glasul. Urmărea acţiunea piesei cu atâta luare aminte, încât pe urmă putea să şi-o depene de la început până la sfârşit în minte; nu o dată, după ce se întorcea de la

teatru, aprindea lumânările, venea în faţa oglinzii uriaşe, pe care Madame Anna i-o adusese în cameră, şi repeta rolul văzut, cercetând atentă tremurul feţei şi încercând diferite poze; dar rareori era mulţumită.

Piesele pe care le vedea n-o entuziasmau deloc: rămânea rece şi apatică. N-o înflăcărau melodramele burgheze, veşnicele conflicte sentimentale şi de moravuri, flirtul superficial pe care-l practicau actorii. Le repeta frazele cu răceală, se oprea la jumătatea scenelor şi se culca. Toate aceste piese din repertoriul contemporan erau prea mici pentru ea.

Nu ştia nimeni, deoarece nu-i plăcea să se destăinuiască nimănui şi nu-şi făcuse nici o prietenă printre colegele pe care le trata cu anume superioritate. Scria scrisori în locul lor, le asculta cu răbdare veşnicele mărturisiri şi secretele, dar ea nu se dezvăluia niciodată. Se simţea aproape tot atât de singură ca şi la Bukowiec, i se părea că furnicarul omenesc, care o înconjura, îi era mai străin şi mai depărtat decât fagii şi pinii de acolo.

Îi ceru lui Cabiński un rol într-o piesă nouă care abia se punea în scenă, dar acesta o expedie fără să-i promită nimic.

– Ne gândim mereu la dumneata, dar mai întâi trebuie să te obişnuieşti cu scena... Când o să jucăm o melodramă sau o piesă populară, o să-ţi dăm un rol mai mare...

Între timp, jucau numai operete, pentru că acestea aveau mare succes.

Zâmbi, auzindu-i răspunsul, deoarece îşi cam pierduse răbdarea, dar învăţase să se stăpânească şi să poarte masca indiferenţei zâmbitoare. Se mângâia cu gândul că n-o să cânte veşnic la cor, că odată şi odată va sosi timpul când va juca.

Închise ochii de plăcere, pentru că se transportă fulgerător în viitor şi se văzu apărând pe scenă într-un rol important, văzu privirile magnetice ale publicului numeros, îşi auzi bătăile inimii şi zâmbi cu nostalgie acestei imagini.

Momentele în care cânta la cor pe scenă sau făcea figuraţie erau pentru ea veacuri întregi de visare. Asculta cu lăcomie manifestările de mulţumire, strigătele entuziaste ale publicului.

Ah, cât îi invidia pe cei cărora li se adresau aceste aplauze, de parcă o frustrau pe ea de ceea ce i se cuvenea în viitor.

Se contopea treptat cu atmosfera în care trăia. Şi publicul acesta atât de ciudat şi capricios, pe care unii îl acuzau de prostie şi de absenţa oricărui gust şi aspiraţii mai înalte, iar alţii de indiferenţă, în faţa căruia făceau cu toţii temenele, plecându-se până la pământ, tremurau şi-i cerşeau bunăvoinţa, publicul acesta o umplea de furie. În purtarea Jankăi faţă de el, era ceva ciudat. Se îmbrăca foarte elegant pentru scenă, ca să atragă atenţia, deseori se strecura în partea din faţă şi poza cât mai fermecător, dar ori de câte ori simţea privirile mulţimii, se înfiora şi se retrăgea mânioasă cât putea de repede.

– Gloata! şoptea dispreţuitoare şi toată seara rămânea în umbră.

La garderobă, nu ceda în faţa nimănui, coristele îi acordau întâietatea fără să lupte, deoarece presimţeau în ea o forţă superioară şi se temeau de ea, ştiind că este în relaţii strânse cu direcţia; le impunea şi faptul că Władek îi căuta mereu compania, iar Kotlicki, care mai înainte rareori se întâmpla să treacă prin culise, venea acum în fiecare zi şi sta tot timpul cât dura reprezentaţia, discutând cu ea cu cilindrul în mână. O învăluia aura invizibilă a unui respect involuntar; cu toate că pe socoteala ei şi a lui Kotlicki se discuta în fel şi chip, nu îndrăznea nimeni să-i reproşeze pe faţă.

La început, încercase să se apropie de actriţe, vrând să le cunoască mai bine, dar o dezamăgiseră profund, fiindcă ori de câte ori începea să discute cu ele despre teatru şi despre artă, tăceau sau îşi aduceau aminte de succesele lor, de chefuri, roluri grozave şi spectacole de binefacere... Ce puteau să ştie ele despre artă? Se târau după carul lui Thespis[1], visând la aplauze şi aconturi mari; obosite de viaţă, totdeauna îngrijorate de ziua

[1] Thespis din Atena (sec. VI î.d.Chr.) este socotit creatorul tragediei; călătorea într-un car şi dădea reprezentaţii în oraşele greceşti.

de mâine şi preocupate de lupta permanentă cu toţi şi toate, ascultau batjocoritoare smulgerile unei entuziaste ca Janka. Râdeau de visurile şi convingerile ei, pentru că cele mai multe dintre ele nu ştiau să viseze, ştiau numai să trăiască aşa cum visa ea.

Bătrânul Stanisławski, în schimb, şi regizorul de culise erau prietenii ei adevăraţi. De câte ori, în timpul repetiţiilor, nu se duceau sus, în garderoba goală sau în cămăruţa de lângă scenă, plină de tot felul de vechituri, şi-i povesteau întâmplări din teatrele unde jucaseră, întâmplări dintr-o epocă apusă; îi descriau figuri, suflete şi pasiuni măreţe care semănau cu cele visate de ea.

Câteodată se duceau împreună în parcul Łazienki. Îi ruga s-o însoţească, deoarece începea să se înăbuşe în oraş. Tot mai dese erau momentele când îi era dor de sat, de pădure, de câmpurile semănate, fremătătoare, de liniştea întreruptă doar de cântecul ciocârliei. Se furişau în cea mai îndepărtată alee şi acolo, ascunşi într-un crâng sau într-un desiş, jucau în faţa ei fragmente din vechile roluri de eroi; îi povesteau glume din vremurile de altădată. Renăşteau atunci şi o captivau cu înflăcărarea lor. Sângele le împurpura feţele galbene, ochii stinşi se învâlvorau de fulgere, statura li se îndrepta şi pentru o clipă le revenea tinereţea, memoria, talentul şi fericirea pierdută demult.

Janka râdea şi plângea cu ei, era un copil, ca şi ei.

Şi câte sfaturi nu-i împărtăşeau, în legătură cu pronunţia, clasicitatea pozei şi o bună rostire a versurilor!

Îi asculta cu interes, dar când se întorcea acasă şi încerca să joace nu ştiu ce fragment după metoda lor, se împotmolea; i se păreau atât de ţepeni, de patetici şi de nenaturali, încât de la o vreme începuse să-i trateze cu anume îngăduinţă.

Cu Madame Anna se afla în relaţii de politeţe rece şi evita cu grijă orice discuţie cu ea, întrucât o scotea din sărite, astfel că nu o dată îi arunca în faţă vorbe pline de dispreţ şi se închidea în camera ei. Se apropiase mai mult de Sowińska, deoarece bătrâna se purta cu ea cum te porţi cu o chiriaşă care plăteşte înainte, şi avea grijă să nu-i lipsească nimic.

Sowińska era grosolană şi violentă, la ginerele ei se repezea deseori cu pumnul, uneori gonea lucrătoarele de la atelier fără cel mai mic motiv şi ţipa toată ziua la toată lumea. Avea zile în care nu mânca nimic, nu se ducea nici măcar la teatru, stând închisă în camera ei şi plângând tot timpul sau blestemând la răstimpuri cu toată înverşunarea ei de femeie simplă.

După asemenea zile, era şi mai energică, aruncându-se cu şi mai multă ardoare în intrigile de culise. Atunci putea fi văzută pretutindeni. Ţinea legătura cu publicul şi discuta cu tinerii care se învârteau în jurul teatrului şi pe lângă actriţe. Devenea un fel de codoaşă. Aducea actriţelor invitaţii la cină, buchete de flori, bomboane, scrisori şi se străduia cu patimă neprefăcută să le convingă să cedeze pe cele care se împotriveau. Le însoţea la petreceri şi se pricepea de minune să găsească momentul potrivit când să se retragă, ca să nu incomodeze.

Sub masca binevoitoare şi încreţită de bătrâneţe, avea atunci o expresie de bucurie crudă, plină de răutate. Pentru cele care se opuneau, ţinea în rezervă un fel de filozofie, pe care le-o expunea.

Janka o auzise o dată, vorbindu-i Szepskăi care venise la teatru înşelată de un corist.

– Ascultă la mine, domnişoară!... Cu ce te pricopseşte drăguţul tău? Cu o locuinţă pe Browarna şi sardele cu ceai dimineaţa, la prânz şi seara... Mai mare ruşinea să te iroseşti pentru unul ca ăsta! Dumneata poţi să ai locuinţa pe care o poftesti; poţi să-i dai cu tifla lui Caban şi să nu-ţi pese dac-o să-ţi dea două ruble după spectacol sau nu. La ce bun să-ţi faci probleme!... Omul câştigă, ca să trăiască... O fată tânără şi frumoasă trebuie să se distreze, să se bucure de viaţă, nu să se acrească, trăind cu nu ştiu cine... Scuipă pe ce spune lumea. Toate fac aşa şi vezi că nu se plâng deloc de sărăcie sau de trai prost. O duc foarte bine, pentru că aşa trebuie s-o ducă. Dumneata crezi că o să capeţi mai repede vreun rol?... Oho! când o face plopu' mere!.... Roluri capătă cele de care direcţia trebuie să ţină seamă, care au pe cineva la spate să le împingă în sus.

Szepska se apăra încă, dar bătrâna aruncă în balanţă ultimul argument:

– Crezi cumva că Leszcz o să-ţi facă scandal?... Pot să-ţi garantez că nu-i atât de prost. Doar nu trebuie s-o rupi definitiv cu el...

Şi de obicei rămânea pe-a ei.

Nu primea niciodată nimic pentru asemenea servicii, cu toate că i se ofereau uneori cadouri costisitoare.

– Nu-mi trebuie!... Dacă dau un sfat cuiva, o fac numai din bunăvoinţă, răspundea scurt.

În acest fel, ajunsese să aibă oarecare putere la teatru; deţinea secretele tuturor, aşa că se temeau de ea şi-i cereau sfatul în orice împrejurare mai delicată.

Jania, care cunoştea acum destul de bine dedesubturile vieţii de culise, privea la Sowińska cu anume spaimă. Ştia că nu împinge fetele în noroi pentru bani, ci pentru o pricină pe care încă n-o descoperise. Câteodată o copleşea teama, neputând suporta privirea ciudată cu care-i cerceta faţa. Intuia doar că Sowińska parcă aştepta ceva, pândind momentul potrivit.

Janka înţelesese repede ce fel de viaţă duceau colegele ei, dar nu se revoltase şi nu le disprețuia. Îi era cu totul indiferent, pentru că le privea ca pe nişte obiecte, nu ca pe nişte oameni, şi nu-i trecuse niciodată prin minte că şi ea ar putea trăi la fel. Trăia prea mult în închipuire şi mai avea ceva bani, nu cunoscuse încă mizeria teatrului.

Într-una din zilele proaste ale Sowińskăi, înainte de a pleca la teatru, Janka vru s-o întrebe dacă era departe până la Bielany, unde avea să se ducă a doua zi cu Mimi şi ceilalţi.

Intră la ea şi rămase încremenită.

Sowińska îngenunchease în faţa unui cufăr deschis, iar pe pat, pe masă şi pe scaune zăceau împrăştiate resturi dintr-un costum de teatru. Pe jos erau aruncate teancuri de caiete îngălbenite, iar într-o mână ţinea fotografia unui bărbat tânăr cu faţa ciudată, care alcătuia un triunghi alungit, atât de slabă, încât toate oasele obrazului se conturau destul de bine sub piele. Avea

fruntea foarte înaltă, lărgită la tâmple, şi capul uriaş. Ochii mari priveau din faţa albă ca orbitele unui mort.

Janka se uită la toate şi începu:

– Doamnă, mâine vreau să mă duc la Bielany cu colegii. E departe?...

Sowińska nu-i răspunse la întrebare, se mulţumi să-i arate fotografia şi şopti cu glasul pătruns de durere:

– Uite, domnişoară, ăsta e băiatul meu... iar astea... relicvele mele!... adăugă, arătându-i cu lacrimi în ochi lucrurile împrăştiate.

– A fost actor? întrebă Jania cu un respect involuntar.

– Actor!... Dar nu o maimuţă cum sunt cei de la Cabiński. E, cum juca el, domnişoară dragă, cum juca!... jos pălăria!... Scria şi-n gazete despre el. Era la Płock şi m-am dus şi eu la el. Când a jucat *Hoţii,* se zguduia teatrul de aplauze şi de strigăte... Eu stam în culise şi când i-am auzit glasul, când l-am văzut pe urmă, am început să tremur şi să mă frământ, cuprinsă parcă de fierbinţeală mare, de credeam că o să mor de fericire... Iar el juca!... îl văd mereu aşa... îl văd...

Se ridică de jos şi încremeni în amintire, cu lacrimile şiroind încet pe obrajii palizi şi încreţiţi de riduri.

– Şi când mă gândeam că e fiul meu, copilul meu, mi se întuneca înaintea ochilor, ceva mă strângea, mă strângea în capul pieptului... fiecare oşcior îmi tremura de bucurie... şi cum mai creşteam în mine de mândrie... cum mai creşteam...

Janka o asculta cu compătimire.

– I-am fost mamă bună, m-aş fi lăsat înjunghiată pentru el!... A fost un artist! N-avea bani niciodată şi de câte ori nu răbda de foame ca un câine, dar eu mă descurcam cum puteam. Aproape că slujeam la alţii, trăiam numai cu pâine şi ceai, ca să strâng pentru el. Eram în stare să-mi dau şi sângele din mine, să mor, ca să trăiască el... O, i-am fost mamă bună, mamă bună.

Tăcu, uitând să-şi şteargă lacrimile care-i curgeau pe faţa vânătă ca două pârâiaşe ce-şi săpau albii sângerii.

După ce tăcu îndelung, Janka întrebă încet:

– Şi unde-i acum fiul dumitale?

– Unde? răspunse surd, unde?... A murit! S-a împuşcat, blestematul... s-a împuşcat!... A... să nu te rabde pământul pentru nedreptatea pe care mi-ai făcut-o!... Trebuia să fii ultimul dintre ticăloşi, ca să mă laşi singură... Şi asta mi-ai făcut-o tu, copilul meu iubit... Of!...

Începu să răsufle greu, înăbuşindu-se de lacrimi şi durere nespusă.

– Toată viaţa mea a fost aşa! începu iarăşi, aflând parcă o desfătare cumplită în scormonirea rănilor abia ogoite. Tatăl lui a fost la fel... El era croitor, iar eu ţineam o prăvălie; la început, ne-a mers bine, aveam bani puşi deoparte şi casa aranjată binişor. Dar asta n-a durat mult. S-a angajat croitor la circ; am vrut şi eu, că plăteau bine şi n-avea mult de lucru. Cine putea şti că de-aici avea să ni se tragă nenorocirea, cine?... I-a căzut cu tronc o acrobată de la circ; a lăsat totul baltă şi când a plecat circul, a plecat şi el în lume...

Oftă adânc.

– Ce puteam face? Am strâns din dinţi! Du-te, blestematule, n-ai decât să-ţi frângi gâtul şi să ţi se piardă urma!... M-am zbătut din greu, ca să trăim, eu şi fiica mea, dar m-a lovit şi pe mine boleşniţa care bântuia pe atunci, de mureau oamenii ca muştele... Am bolit multă vreme şi abia m-am vindecat, dar totul se dusese de râpă; îmi vânduseră prăvălia din cauza datoriilor. Am rămas în stradă. Atunci mi s-a urcat sângele la cap. Am împrumutat bani de unde-am putut şi am plecat cu fata să-mi caut drăguţul. L-am găsit. Trăia cu o negustoreasă, la mergea bine, aşa că uitase de mine şi de fată. L-am adus aproape cu sila la Varşovia... A stat un an încheiat, mi-a dăruit un băiat şi iar a fugit... Nu l-am mai căutat. Am scuipat în urma lui... Ce-ncepuse şchiopătând, trebuia să sfârşească la fel. Aveam doi copii, nu puteam să stau cu mâinile încrucişate; am făcut de toate, ca să trăiesc, şi uite-aşa, au trecut anii. Băiatul, când a împlinit zece ani, l-am băgat ucenic la un alămar, cu toate că-i plăcea cartea şi

citea toată ziua... Câteodată n-aveam bani nici pentru mâncare, ce să mai vorbim de învățătură.

Am avut mare necaz cu el, mare necaz!...

Meşterul se plângea că citeşte noaptea, că lucrează cu cartea-n sân şi lasă lucrul ca să se apuce de citit. Când a scăpat de ucenicie, s-a înhăitat cu actorii şi n-a mai fost al meu... Ce l-am mai rugat, ce-am mai plâns cu lacrimi amare! Degeaba. Îmi săruta picioarele, mă ruga să-l iert şi o ţinea întruna: „Nu mai rezist, mă duc la teatru!" L-am bătut, l-am chinuit ca pe-un câine, nu mi-a spus o vorbă urâtă, dar ne-a părăsit şi a plecat cu o trupă din provincie... Aşa a vrut Dumnezeu! mi-am spus. Se vede că era scris undeva să n-am nici o mângâiere de pe urma lui, numai supărare!... Am început să-l ajut şi eu cu ce puteam... Fata crescuse, ne luam de cusut acasă şi aşa am scos-o la capăt.

Până când, într-o bună zi, mă pomenesc că mi-l aduc pe bărbatu-meu, nu mai vedea deloc. Maică Precestă, am crezut că înnebunesc de furie; cât fusese sănătos, rătăcise prin lume, iar acum, când se îmbolnăvise şi nu se mai putea vindeca, venise să moară la mine... Nu l-am gonit, că n-au vrut copiii. Eu l-aş fi aruncat de la etajul doi, pentru tot ce-mi făcuse... Dar bunul Dumnezeu s-a milostivit de mine şi l-a luat curând.

Fata s-a căsătorit. Lui Oleś nu-i prea plăcea cumnatul, că nu ştia să se poarte, că n-are un nume prea de soi, dar, dragă domnişoară, bărbatu-i bărbat, mai bine cu el decât fără el. Iar ăsta nu-i prea rău; ce-i drept, mai bea şi el uneori, dar nu-şi risipeşte banii... de, are şi el nevoie să se mai distreze. Mi-am luat serviciu, cum ţi-am mai spus, ca să-l ajut pe băiat, şi să nu le fiu povară, fiindcă deschiseseră magazinul ăsta şi la început nu le-a mers prea bine.

O dată, să tot fie doi ani de atunci, fata a invitat câteva persoane, prieteni buni, de ziua onomastică. Tocmai când petreceam mai bine, am primit o telegramă şi pentru că eu nu prea mă descurc cu slovele scrie, a citit-o ginerele meu.

Era tocmai de la Suwałki. Scria să mă duc acolo, că Oleś e foarte bolnav.

Am plecat aşa cum eram; tot drumul m-au bătut gândurile rele, iar căruţaşii mergeau atât de încet, de parcă-mi făceau în ciudă, să mor de nelinişte, nu alta...

Îşi lăsă o clipă capul în jos, se uită cu priviri rătăcite prin încăpere şi, cu glasul abia auzit, pătruns de disperare, îşi continuă povestirea în şoaptă, ridicându-şi faţa învineţită spre Janka.

– ...Nu l-am mai găsit în viaţă... Mă aşteptase pe mine, ca să-l înmormânteze...

Janka privi la ea cu tristeţe...

– Of, domnişoară, când mi-am văzut copilul meu scump, mângâierea mea, în coşciug cu capul legat şi fără viaţă... s-a rupt ceva în mine... Şi s-a făcut deodată pustiu în jurul meu şi atât de întuneric, încât mi-am spus: gata, s-a zis cu mine...

Dacă Dumnezeu era drept, trebuia să mor atunci. N-am plâns aproape deloc, simţeam atunci că mă apasă ceva în piept... mi se sfâşia inima şi mă înăbuşeam... Atâta m-am lipit de pământul care mi-l luase, atâta am hohotit, atât de mult aş fi vrut să fiu alături de copilul meu! Şi câinilor le-ar fi fost milă de jalea şi durerea mea...

După aceea mi-au spus că se îndrăgostise de o coristă; din cauza ei s-a împuşcat!

Mi-au şi arătat-o. Era o lepădătură; se târa cu toţi şi tocmai de aceea se şi împuşcase...

Când am prins-o pe stradă, atâta am bătut-o şi-am călcat-o în picioare, atâta am tras-o de păr şi-am zgâriat-o pe faţă, încât a fost nevoie să ne despartă oamenii. Aş fi omorât-o, aş fi omorât-o ca pe un câine turbat, pentru durerea şi nedreptatea mea!... striga, încleştându-şi pumnii.

Asta-i viaţa mea!

Blestem în fiecare zi, dar nu pot să uit... mă apasă aici, în capul pieptului...

Câteodată vine noaptea la mine şi-l văd cum stă cu capul legat... atunci mă cutremur de jale şi inima mă doare să-mi pleznească. Mi s-au scurs ochii de atâta plâns...

Stau la teatru, pentru că mereu mi se pare că trebuie să vie, că se îmbracă şi o să apară îndată pe scenă... Atunci când trăiesc cu amintirile, umblu prin garderobă şi sunt fericită, o clipă uit că a murit, că nu va mai putea veni niciodată, că n-am să-l mai văd!...

Doamne, Dumnezeule!... A murit fără vină, că vinovată e numai ea... Toate sunteţi nişte căţele turbate, toate îndoliaţi inima de mamă... mârşave... târâturi!... V-aş strivi pe toate ca pe nişte viermi, v-aş omorî... v-aş îmbrânci în noroi, în sărăcie şi-n boli, ca să suferiţi şi voi ca mine... ca să vă chinuiţi, să vă chinuiţi şi voi!...

Tăcu, răsuflând greu; pe faţa galbenă ca o lumânare de înmormântare se citea o ură sălbatică, înspăimântătoare; ridurile alungite îi tremurau nervos şi gura pungită, vânătă, exprimă dorinţa de distrugere şi răzbunare.

Janka rămăsese în picioare tot timpul, ascultând cu lăcomie fiecare cuvânt, fiecare gest şi tremur al buzelor. Era adânc impresionată de tragismul povestirii. Adevărul acestei dureri cutremurătoare, atât de simplă şi de puternică, îi sfâşia inima... Trăia totul atât de intens, ca şi când suferea ea însăşi. O compătimea atât de mult, încât plângeau împreună. Se simţea pătrunsă de un fior de extaz, un strigăt de durere îi stăruia în inima sfâşiată de amintirea pierderii, de moartea copilului iubit; nebunia disperării neţărmurite i se întipărise în ochii sticloşi, iar zâmbetul ei mărturisea mâhnirea adâncă a sufletului care murea...

Juca aproape fără să-şi dea seama, iar mai târziu, venindu-şi în fire şi văzând că Sowińska era cufundată în amintirile-i dureroase, plecă în oraş.

Îşi simţea sufletul şi mintea împovărate de durere. Îi făcea plăcere această dispoziţie tragică, asemenea unui amănunt picant din nu ştiu care rol.

– Aşa aş putea să joc pe mama din *Muntenii din Carpaţi*[1]... se gândea.

---

[1] Piesă realistă de Józef Korzeniowski.

Şi iarăşi natura ei sensibilă se transpuse cu totul în această dramă auzită şi văzută.

– Nu mai era în viaţă! şopti, repetând fără să vrea mişcarea disperată a maxilarului, desfacerea mâinilor, căderea braţelor neputincioase şi acea stingere fulgerătoare a ochilor pe chipul împietrit de durere.

Îşi reveni curând, dar fu cuprinsă de dorinţa de a vedea satul, verdeaţa. Avea nevoie de tăcere şi linişte.

Aici, apăsată de ziduri, trăia parcă numai cu o jumătate a sufletului, se înăbuşa; i se părea că pereţii clădirilor îi prelungesc în suflet o umbră cenuşie, mohorâtă, îi aţin calea şi-i acoperă soarele.

Se opri pe stradă, gândindu-se unde să se ducă, şi auzi deodată un glas în urma ei:

– Bună ziua, domnişoară!

Se întoarse repede. În faţa ei se afla Niedzielska, mama lui Władek, zâmbindu-i cu toată faţa ei bătrână şi cinstită cu ochii şterşi.

O întâmpină cu braţele deschise şi se hotărî să nu se mai ducă nicăieri.

– Haideţi să vă conduc puţin, mă mai plimb şi eu...

– Mulţămesc, mulţămesc... Poate trecem pe la mine? întrebă încet Niedzielska. Eu stau singură, zile întregi nu văd pe nimeni, afară de Anusia şi de portar, fiindcă Władeczek al meu pleacă de dimineaţă şi se întoarce destul de târziu, aşa că nu pot să vorbesc niciodată cu el. Hai, nu-i aşa că vrei să treci şi pe la mine?...

Începu să tuşească şi încetini pasul.

– Bine, mai am destul timp până la spectacol.

– Dumneata nu eşti de mult la teatru, nu-i aşa?...

– Numai de trei săptămâni... parcă m-aş fi angajat ieri.

– O, se vede, se vede dintr-o dată!

– După ce se vede, doamnă?... întrebă curioasă Janka.

– N-aş putea să-ţi spun. M-am uitat la dumneata atunci, la onomastica Cabińskăi, şi mi-am dat seama numaidecât. l-am spus şi lui Władeczek...

– Vă iau de braţ, ca să vă fie mai uşor... propuse Janka, văzând că Niedzielska răsuflă greu de oboseală şi abia mai merge.

– O, ce bună eşti, domnişoară! De, vârsta, ce să-i faci, şi mai sunt şi bolnavă întruna; am ieşit să-i cumpăr nişte batiste lui Władeczek şi m-am cam îndepărtat de casă.

– Hai să luăm o birjă, doamnă, văd că sunteţi foarte obosită.

– A, nu, nu... de ce?... Mai cheltuim banii... ajungem îndată la un scuar şi mă odihnesc acolo puţin...

Cu toate protestele bătrânei, Janka chemă o birjă, o urcă pe Niedzielska şi porniră spre strada Piwna.

Când birja se opri, Niedzielska coborî numaidecât fără ajutorul nimănui şi se repezi spre poartă, ca să nu plătească birjarul; ca să nu i se ghicească intenţia, începu să ţipe la portar:

– A, Michał, te-ai şi îmbrăcat în bluza nouă? Pe cea veche nu mai poţi s-o porţi, nu-i aşa?... Le rupi atât de repede, că nu mai pridídesc!... Hai, scoate-o pe-asta şi pune-o pe cea veche!

Portarul vru să se dezvinovăţească, dar nu-l mai ascultă. Se depărtă puţin şi începu să strige din nou:

– Michał, să le spui copiilor să nu se mai joace în curte cu mingea; îmi sparg geamurile şi trebuie să le plătesc eu. Dumnezeu m-a pedepsit cu copiii ăştia!... În loc să stea liniştiţi acasă, aleargă tot timpul prin curte, murdăresc scările şi rup ştergătoarele... Să le spui locatarilor că-i dau afară.

Portarul asculta într-o tăcere dispreţuitoare, în vreme ce Janka zâmbea abia vizibil, urmând-o pe bătrâna care luă de jos un bulgăre de cărbune.

– De ce să se irosească!... Risipesc în toate părţile şi pe urmă n-au cu ce plăti chiria.

– Simte-te ca la dumneata acasă, domnişoară... Mă-ntorc numaidecât.

Se duse în camera vecină.

Janka privi curioasă la mobila de modă veche.

Masa de mahon cu prelungitoare ovale, acoperită cu o faţă de masă împletită, era aşezată lângă o canapea uriaşă, înaltă,

tapiţată cu o ţesătură neagră; scaunele erau la fel, cu spătare în formă de liră. Servanta dintr-un colţ al încăperii, galbenă, era înţesată de porţelanuri ciudate, urcioare verzui, figurine colorate, pahare rotunde cu monogramă şi picior înalt şi ceşti cu desene florale. Ceasul cu glob, gravurile vechi, mucegăite, din epoca imperiului, care înfăţişau scene mitologice, o lampă cu abajur verde pe o măsuţă, câteva sacsii cu flori în fereastră şi două colivii cu canari completau mobilierul acestei camere de oaspeţi. Fereastra dădea într-o curte cât o încăpere, mărginită de ziduri înalte. În această linişte mohorâtă, stăruia mirosul de mucegai, de bătrâneţe şi avariţie.

– Să bem o cafeluţă... propuse Niedzielska. Scoase din servantă două ceşti şi le puse pe masă. Apoi se duse la bucătărie şi aduse cafeaua; în nişte cănuţe de faianţă ciobite, şi o farfurioară cu câteva prăjituri uscate.

– Doamne sfinte, am şi uitat că am scos ceştile... Nu-i nimic, putem bea şi din astea, nu-i aşa?

Puse cafeaua pe masă şi exclamă iarăşi încurcată:

– Am uitat zahărul! Dumitale îţi place dulce?

– Nu prea mult...

Bătrâna ieşi. Prin uşa întredeschisă se auzea cum alege cuburile de zahăr; aduse pe o tăviţă numai două bucăţi.

– Hai, domnişoară, ia şi bea... Că eu, din cauza bătrâneţii, nu pot să beau nimic dulce, spuse, scoţând cafeaua cu linguriţa şi suflând în ea de fiecare dată.

Jankăi îi veni să zâmbească, auzindu-i explicaţiile, dar bău, deşi nu-şi putea ascunde scârba de cafeaua oribilă şi prăjiturile care miroseau a mucegai şi a dulap de pin.

În timp ce-i vorbea despre Władek, îi întindea mereu farfurioara cu prăjituri şi o îndemna să mănânce.

– E, spune şi dumneata, ce nevoie are el de teatru? A învăţat carte şi ar putea fi funcţionar... Mă face numai de ruşine, de-mi vine să plâng uneori. Înţeleg, dacă n-ai încotro, mă rog... Şi actorii sunt tot oameni... doar n-o faci de plăcere... Toţi colegii lui de şcoală sunt însuraţi, au copii, lucrează şi câştigă bine,

trăiesc ca oamenii cu frica lui Dumnezeu... da' el? E actor! Şi să nu crezi că suntem bogaţi: avem căsuţa asta, într-adevăr, dar locatarii nu plătesc chiria, iar impozitele sunt din ce în ce mai mari, aşa că nu mai rămâne aproape nimic... Că vezi dumneata... Hai, mai ia o prăjitură!... Ar fi timpul ca şi Władeczek să se căsătorească şi-ţi spun numai dumitale, că e secret, am şi găsit ceva... Băiatul mi-a făgăduit că anul ăsta părăseşte teatrul şi se căsătoreşte... Am cunoscut-o pe viitoarea noră, e frumoasă şi de neam. Au un magazin de mezeluri pe Świętojańska, două case şi numai trei copii, fiecare o să aibă zestre bună!... Eu aş vrea să se întâmple cât mai repede, că vai de mine ce necazuri am cu el!... Doamne, nu mă plâng, dar îi cam place să bea şi să cheltuiască banul, ca taică-său. Da, da, aşa că trebuie să ia o fată bogată. Un băiat de oameni cu stare, ca el, spune şi dumneata, domnişoară, cum i-ar sta să ia una care n-are nimic!... Ar fi o adevărată nenorocire şi pentru fata care l-ar lua!... Oho, eu cunosc lumea, o cunosc!

Şi povestea înainte cu glasul coborât, stâlcind puţin cuvintele din vârful limbii, de bătrâneţe, în timp ce se mişca asemenea unei umbre firave, atât era de închircită şi de uscată. Pe fruntea-i îngustă şi brăzdată se vedea grija pentru feciorul iubit, iar în ochii albaştri, spălăciţi, stăruia o nelinişte continuă.

Pe Janka o apuca somnul, ascultându-i glasul monoton în liniştea care domnea în încăpere. Se ridică să plece.

– Să mai treci pe la mine, domnişoară, o să mă bucur foarte mult.

Se despărţi de ea cu părere de rău şi deschise şi oberlihtul, privind după Jania cu un zâmbet complice.

Niedzielska le invita înadins pe toate femeile frumoase de la teatru şi le povestea despre căsătoria lui Władek, ca să le facă să renunţe la el.

În faţa casei, Janka se întâlni cu Władek, care aproape că strigă de uimire.

– Mai mult ca sigur că dumneata ai fost la mama! exclamă, înclinându-se.

– Doar nu-i nimic rău în asta, răspunse, zâmbind de încurcătura lui.

– Pe Dumnezeul meu, nebuna asta bătrână mă compromite. Ţi-a povestit desigur despre căsătoria mea, cât sunt de nepricopsit etc. Copilării fără rost. Te rog foarte mult să mă scuzi...

– Nu m-am supărat deloc...

– Oricum, nu te-ai simţit prea bine, totuşi e o idioţenie... Tot teatrul râde de mine, pentru că toate femeile au trecut pe aici.

– E puţin ciudat, într-adevăr, dar această ciudăţenie provine din dragoste... mama dumitale te iubeşte.

– Dragostea ei îmi stă ca un os în gât! răspunse acru şi vru să mai adauge ceva, dar Janka îl salută, făcându-i un semn din cap, şi plecă.

Władek nu îndrăzni să se ducă după ea şi alergă furios la mama lui.

Janka îşi aduse aminte de casă şi se înfioră toată, năpădită de imaginile trecutului.

– Ce se petrece acolo?... se întrebă, ce face tata?... Da, da, am şi eu tată.

O străbătu deodată un firicel de simpatie pentru acest tiran pe care nu-l înţelegea. Acum îşi dădea seama de singurătatea lui printre nişte oameni care-i erau străini şi râdeau de ciudăţeniile lui.

– Poate că se gândeşte la mine? se întrebă, dar îi veni în minte ultima scenă, toate chinurile pe care le îndurase atunci, şi se simţi iarăşi cuprinsă de o repulsie rece, aproape de ură.

Cu toate acestea, în timpul reprezentaţiei, pe scenă, în culise ori la garderobă, gândul la tatăl ei n-o mai părăsi. Acum se gândea în linişte la relaţiile dintre el şi ea şi socotea că nu sunt deloc normale. Se întreba ce putuse să-l facă atât de aspru, de bizar?... de ce o ura?...

Kotlicki îi aduse un buchet de trandafiri.

Îl întâmpină cu răceală, fără să se uite la el, atât era de prinsă de amintirea tatălui.

– Astăzi nu eşti prea bine dispusă, îi spuse, luându-i mâna.

Şi-o smulse numaidecât şi-l întrebă:

– E oare cu putinţă ca părinţii şi copiii să se urască între ei?...

– Întrebarea conţine un răspuns afirmativ... Având în vedere manifestările obişnuite, asemenea relaţii sunt într-adevăr o raritate, întrucât ura nu înseamnă numai indiferenţă, ci forma opusă a dragostei. Ura este întotdeauna strigătul unei inimi rănite...

Janka nu răspunse nimic, pentru că îşi aduse aminte de Sowińska şi de reproşurile violente, pline de ură, la adresa fiului ei.

– Poate că mă iubeşte şi el în felul lui? îşi spuse, dar în acest caz eu nu ţin deloc la el, fiindcă îmi este indiferent.

– Nu-i adevărat! îşi răspunse după aceea, nu-i adevărat, nu-mi este cu totul indiferent, de vreme ce îmi pare rău de el...

Şi îşi lăsă capul pe spate, ca să-şi ascundă faţa, deoarece îşi simţi inima cuprinsă de jale şi ochii i se umplură de lacrimi.

– Ce este dragostea?... Ce este dragostea, în general?... se gândea, stând în culise şi privind la scena deschisă, în care Wawrzecki îi declara dragoste Rosińskăi, în cuvinte simţitoare, cu o afecţiune exagerată.

– O comedie!

Majkowska, trecând pe lângă ea, îi şopti arătând spre cea care juca:

– Ce sperietoare, ce şablon!... Nici urmă de adevăr în jocul ei!

După ea, în fundul întunecat al culiselor, un domn cu cilindru strângea mâinile unei coriste şi-i şoptea cuvinte înflăcărate de dragoste...

– O comedie!

Janka trecu de partea cealaltă, pentru că această scenă i se părea de-a dreptul respingătoare.

– Ce este dragostea?... Ce-oi fi având oare?...

Nu se putea linişti.

– O să mi se întâmple ceva... S-ar putea să vină tata, sau Grzesikiewicz?!...

Râse însă cu voce tare, atât de puţin probabilă i se părea această presupunere.

Mimi veni în fugă la ea şi începu să-i şoptească:

– Se potriveşte de minune, pentru că mâine n-avem repetiţie; plecăm la Bielany la amiază. Dumneata să ne aştepţi acasă, trecem să te luăm...

– Ce este dragostea?... se întreba mereu Janka.

– O, Wawrzek ar putea să nu-i facă huidumei ăsteia atâtea avansuri prosteşti... e o porcărie! şopti Zarzecka, privind contrariată pe scenă. Uite, domnişoară, cum îi cade în braţe!... îl sărută cu adevărat... maimuţa!... Aşteaptă că-ţi arăt eu ţie... rosti ameninţătoare şi alergă la uşa pe care avea să iasă Rosińska.

– O comedie!

– Merg şi eu în excursie, îi spuse Kotlicki Jankăi. Topolski vrea să ne expună un plan... Ne vom da fiecare cu părerea, pentru că vei merge şi dumneata, nu?

– Probabil, dar dacă nu voi putea, o să fie bine şi fără mine.

– Da, dar în acest caz nu m-aş mai duce nici eu, n-aş mai avea de ce...

Se aplecă de mult spre ea, încât îi simţi răsuflarea pe faţă.

– Nu înţeleg! îi spuse, depărtându-se.

– Eu merg la Bielany numai pentru dumneata... rosti încet.

– Pentru mine? întrebă, privindu-l cu luare aminte, contrariată de accentele care răsunau în glasul lui şi cuprinsă brusc de un sentiment de repulsie dispreţuitoare.

– Chiar aşa... cred că puteai să-ţi dai seama că te iubesc... răspunse, strângându-şi buzele tremurătoare şi privind-o rugător.

– Şi acolo se spune la fel, numai că se joacă mai bine! îl repezi, arătând spre scenă.

Kotlicki se îndreptă, pe faţa-i de cal îi trecu o umbră de furie şi ochii îi străluciră ameninţători.

– Dumneata socoteşti sentimentele mele drept o comedie?... Te voi convinge, domnişoară, că nu-i vorba de aşa ceva, te voi convinge!...

– Bine, dar nu aici, mâine la Bielany! îl întrerupse, întinzându-i mâna la despărțire și plecă la garderobă, fredonând o melodie.

Kotlicki privi disprețuitor în urma ei, își mușcă buzele burzuluit de furie.

– Comedianta! șopti la sfârșit și plecă de la teatru.

– Cum mai mințea!... Bine, dar de ce a îndrăznit să mi-o spună tocmai mie... de ce?... se întrebă Janka, simțind că-i crește supărarea pe măsură ce-și aducea aminte de purtarea lui la ziua Cabińskăi.

– Mă iubește!

Și zâmbi cu un sentiment de umilință și de revoltă în același timp. I se părea că asemenea declarații îi jigneau demnitatea; o insultase fie și numai pentru că fusese în stare s-o creadă la fel cu celelalte femei de la teatru.

– Ce este dragostea... continua să se întrebe, privind la colegele care se îmbrăcau grăbite, ca să ajungă mai repede la întâlnire; asculta râsetele, șoaptele și discuțiile a căror temă permanentă erau bărbații și dragostea. Zâmbi cu ironie, dar în adâncul sufletului o chinuia întrebarea rămasă fără răspuns, golul pe care-l simțea în ea; o cuprindea oboseala.

Veni acasă și se culcă numaidecât, dar nu putu să adoarmă; asculta zgomotele de pe stradă, care pătrundeau până la ea neclare. Orele se scurgeau încet, dar neliniștea și presimțirea creșteau în ea.

– Trebuie să mi se întâmple ceva! șoptea, prefăcându-se aproape toată în ascultare.

Auzi ecoul rar al pașilor unui trecător pe stradă, apoi bocănitul bastonului paznicului de noapte.

Cineva sună la intrare.

– Cine-i?!... întrebă aproape cu voce tare, înălțându-și capul, de parcă voia să vadă prin zid, dar uită îndată de toate, chinuită de același gând:

– Ce mi se va întâmpla?...

Sta întinsă și pupilele-i nemișcate priveau undeva într-un spațiu fără sfârșit...

Se înfioră brusc şi se cufundă şi mai adânc în pernă; privea încordat cu ochii sufletului la umbrele care începură să se perinde prin faţa ei. Se înfioră din nou, simţind parcă privirea cuiva plutind spre ea din infinit, plină de luciri sticloase, de lacrimi şi de putere...

Adormi... dar când se trezi după o vreme şi prin cine ştie ce legătură văzu aceleaşi umbre, simţi că se mişcau pe nesimţite, acum le vedea mai bine, dar nu putea deslusi contururile chipurilor; simţea că se apropie tot mai mult. Mintea i se limpezi cu totul, dar nu mai putea suporta teama aceea pricinuită de presimţiri nelămurite. Privi în toate părţile, pentru că i se părea că aude paşii cuiva care intră în cameră şi se apropie în vârful picioarelor de patul ei, se apleacă deasupra ei...

Încremeni de spaimă, nu îndrăznea să se mişte, nici să sară în picioare, se întreba doar cu greutate: Cine-i?... cine?... şi tremura toată de încordare.

Adormi adânc abia spre dimineaţă, când razele roşietice ale soarelui care răsărea inundară încăperea.

VII

Se trezi pe la zece şi jumătate; Sowińska tocmai îi aducea micul dejun.

– M-a căutat cineva? întrebă Janka.

Sowińska dădu din cap afirmativ şi-i înmână o scrisoare.

– Să tot fie vreo oră de când mi-a dat-o un şleahtic roşu la faţă, care m-a rugat foarte mult să ţi-o dau...

Janka rupse plicul cu înfrigurare şi recunoscu numaidecât scrisul lui Grzesikiewicz.

„Stimată domnişoară!

Am venit înadins la Varşovia, ca să te văd într-o problemă foarte importantă. Te rog să fii acasă la ora unsprezece, atunci am să vin; te rog să-mi ierţi îndrăzneala.

Îţi cere scuze şi-ţi sărută mâna al dumitale

Grzesikiewicz".

– Ce poate să fie?... îşi spuse, îmbrăcându-se repede. Ce problemă foarte importantă?... Tata!... Să fie oare bolnav? Să i se fi făcut dor de mine?... A, nu, nu!...

Bău ceaiul la repezeală, făcu ordine prin cameră şi aşteptă cu nerăbdare. Se gândea cu bucurie că în sfârşit va vedea pe cineva cunoscut de la Bukowiec.

– Te pomeneşti că-mi cere iar mâna?!... se întrebă.

Şi-i văzu faţa mare, arsă de soare, ochii aceia albaştri care priveau atât de blând de sub ciuful cânepiu, şi îşi aduse aminte de timiditatea lui.

– E un om bun şi cinstit! se gândi, preumblându-se prin încăpere; îşi spuse însă că această vizită ar putea să-i strice excursia de la Bielany şi se răci din nou, hotărându-se să discute cu el scurt şi concis.

– Ce poate să vrea? se întreba neliniştită, închipuindu-şi cele mai imposibile lucruri.

– Tata trebuie să fie foarte bolnav şi mă cheamă la el, îşi răspundea aproape cu frică.

Se opri în mijlocul camerei, buimăcită de teama că poate va trebui să se întoarcă la Bukowiec.

– Nu, e imposibil, n-aş mai putea rezista acolo nici o săptămână... la urma urmei, m-a gonit pentru totdeauna...

O luptă necunoscută până atunci între ură, părerea de rău şi un dor abia simţit îşi făcea loc în inima ei.

Se auzi clopoţelul din antreu.

Janka se aşeză şi aşteptă calmă. Auzi uşa deschizându-se, glasul lui Grzesikiewicz şi al Sowińskăi, fâşâitul pardesiului agăţat în cuier şi zgomotul bastonului căzut pe duşumea, dar nu mai avea nici atâta putere cât să se ridice şi să iasă în întâmpinarea musafirului.

– Se poate? întreba un glas din afară.

– Poftim! şopti Jania înecată de teamă, sculându-se de pe scaun.

Grzesikiewicz intră

Avea faţa şi mai bronzată, iar ochii parcă şi mai albaştri. Pesemne că era foarte emoţionat, întrucât păşea ţeapăn în surtucul prea strâmt, de parcă înghiţise un băţ. Îşi aruncă pălăria aproape în coşul de lângă uşă şi, sărutându-i mâna Jankăi, spuse încet:

– Bună ziua, domnişoară...

Se îndreptă, rătăci cu privirile peste faţa ei şi se aşeză greoi pe scaun.

– Abia te-am găsit... începu mai tare şi se întrerupse brusc, iar pentru a-şi recăpăta curajul, vru să tragă puţin înapoi scaunul care-i stânjenea mişcările şi-l împinse cu atâta putere, că se răsturnă.

Zvâcni în picioare roşu ca racul şi începu să-şi ceară scuze.

Janka zâmbi, atât de viu îi veniră în minte ultima discuţie cu el şi nefericita cerere în căsătorie. O clipă i se păru că acum se petrecea totul în salonaşul liniştit de la Bukowiec. Nu era în stare să-şi limpezească impresia pe care o făcea asupra ei eu chipul lui cinstit şi slăbit şi cu ochii aceştia luminoşi; parcă aducea cu sine ecoul câmpurilor şi al pădurilor dragi, al râpelor tăcute, al soarelui şi al naturii luxuriante. Toate acestea i se perindară prin minte cu iuţeala fulgerului, dar îşi aduse aminte şi de zbuciumul şi de izgonirea ei...

Îl îmbie cu ţigări şi spuse fără stânjenire, întrerupând tăcerea care se aşternuse:

– Dai dovadă de mare curaj, domnule Grzesikiewicz, şi de... bunătate, de vreme ce mai vii la mine după toate cele întâmplate...

– Domnişoară, îţi aduci aminte ce ţi-am spus atunci, când am vorbit ultimă dată? răspunse coborând şi muindu-şi glasul. Nu voi înceta niciodată să te iubesc.

Janka se mişcă neliniştită; o durea accentul de adâncă sinceritate care răzbătea din glasul lui.

– Te rog să mă ierţi... dacă te supără, nu mai spun nici un cuvânt despre mine...

– Ce se mai aude pe acasă? îl întrebă, ridicându-şi privirile spre el.

– Păi, ce să se audă?... Sodoma şi Gomora! Dacă l-ai vedea pe tatăl dumitale, nu l-ai mai recunoaşte; la serviciu a devenit un pedant imposibil, iar în afara serviciului se duce la vânătoare, îşi vizitează vecinii, fluieră... dar a slăbit atât de rău şi s-a împuţinat, de nu-l mai recunoşti... Îl roade supărarea ca un vierme.

– De ce? Ce supărare poate să aibă tata?...

– Isuse, Marie! Tocmai dumneata întrebi de ce?... Ce supărare poate să aibă?... Glumeşti, domnişoară, sau nu mai ai nici un pic de inimă?... Auzi, de ce?... Pentru că ai plecat, pentru că se usucă din picioare de dorul dumitale, ca şi noi toţi!

– Şi Kręska?... întrebă Jania cu o linişte aparentă, simţindu-se mişcată.

– Ce are a face Kręska?... A dat-o afară imediat după ce ai plecat, chiar a doua zi, apoi a făcut cerere de concediu şi a plecat... S-a întors după o săptămână, dar atât de amărât şi de slab, încât aproape că nu l-am mai recunoscut... Îi plâng străinii de milă, dar dumitale nu ţi-a păsat şi ai plecat în lume... şi încă ce lume?... De comedianţi!...

Janka se ridică brusc de pe scaun.

– Foarte bine, domnişoară, n-ai decât să te superi pe mine, dar eu te iubesc prea mult... noi toţi te iubim prea mult şi suferim din cauza dumitale, ca să nu am dreptul să vorbesc. N-ai decât să spui să mă dea afară, mă rog, o să te aştept la intrare, o să te întâlnesc în altă parte, şi tot am să-ţi spun că tatăl dumitale se prăpădeşte fără dumneata, că e tot mai bolnav. Mama l-a văzut în pădure, nu de mult; zăcea într-un tufiş şi plângea ca un copil. Ai să-l omori, domnişoară... Vă omorâţi unul pe altul cu mândria voastră nesăbuită. Dumneata eşti cea mai bună femeie, eşti o sfântă; eu ştiu, simt că dumneata n-ai să-l părăseşti, că ai să laşi teatrul ăsta nenorocit şi ai să te întorci... Dumitale nu-ţi e ruşine să te înhăitezi cu aceşti oameni de nimic, să apari pe scenă!

Se întrerupse brusc şi, respirând greu, îşi şterse ochii cu batista. Niciodată nu mai vorbise atâta şi nu înţelegea cum de fusese în stare să fie atât de aspru, de sălbatic.

Janka şedea cu capul în piept, palidă ca ceara, cu buzele strânse şi inima plină de revoltă şi suferinţă. Glasul acesta ascuţit, pe care-l auzea, avea accente atât de înduioşătoare, de simţire atât de adâncă, iar cuvintele: „Tatăl dumitale suferă... plânge... îi este dor de dumneata... te iubeşte!..." îi transmiteau atâta durere, încât erau momente când voia să sară în picioare şi să alerge acolo, la el, dar iarăşi o năpădeau amintirile trecutului şi se domolea; îi veni în minte teatrul şi se linişti de-a binelea.

– Nu! M-a gonit pentru totdeauna... sunt singură şi voi rămâne singură... Nu mai pot trăi fără teatru, îşi spuse în gând şi simţi cum creşte în ea dorinţa nebună de a cuceri lumea..

Grzesikiewicz tăcea şi el, dar ochii i se înceţoşau tot mai des; o furtună cumplită, de jale şi iubire, se dezlănţuise în sufletul lui. O învăluia cu privirea şi-i venea să se arunce în genunchi la picioarele ei, să-i sărute mâinile, poala rochiei şi s-o implore... Apoi iarăşi, când îşi aducea aminte de toate, sărea în sus de pe scaun şi ar fi trântit, ar fi rupt şi ar fi spart tot ce-i cădea în mână; sau îl copleşea înduioşarea şi ar fi plâns în hohote, s-ar fi izbit cu capul de pereţi de disperare...

Sta şi se uita la chipul acesta iubit, palid şi slăbit, pe care aerul oraşului şi viaţa înfrigurată de noapte îşi întipăriseră amprenta; şi-ar fi dat sângele şi viaţa pentru ea, numai să fi vrut să le primească.

Janka îşi ridică spre el privirea în care se citea o hotărâre puternică, neclintită.

– Dumneata ştii cât mă urăşte tata; trebuie să mai ştii că atunci când ţi-am respins cererea în căsătorie, m-a gonit de acasă pentru totdeauna... aproape că m-a blestemat şi m-a gonit... repetă cu amărăciune. Am plecat, fiindcă am fost nevoită să plec, dar de întors n-am să mă mai întorc niciodată. N-am să schimb libertatea şi teatrul cu robia casnică. S-a întâmplat, pentru că aşa trebuia să se întâmple. Tata mi-a spus atunci că nu

mai are fată, iar acum îi spun şi eu că nu mai am tată. Ne-am despărţit şi nu ne vom mai regăsi niciodată. Eu mă descurc şi singură, arta îmi este deajuns.

– Deci nu vrei să te întorci? o întrebă, fiindcă numai atât înţelegea din vorbele ei.

– Nu, nu mai am casă, iar de la teatru nu plec, îi răspunse calmă, privindu-l cu răceală; doar buzele palide îi tremurau în timp ce pieptul i se ridica repede, zguduit de lupta lăuntrică.

– Ai să-l omori, domnişoară... el ţine atât de mult la dumneata... nu va putea rezista... rosti cu blândeţe.

– Nu, domnule Andrzej, tata nu m-a iubit niciodată şi nu mă iubeşte nici acum... Când ţii la cineva, nu-l chinuieşti ani întregi şi nu-l goneşti de acasă, ca pe cel din urmă amărât... Câinele nu-şi goneşte căţeii din culcuş... deşi nu e decât un animal, nu e în stare să facă ce mi-a făcut tata mie!

– Domnişoară Janina, eu sunt convins că, deşi la mânie te-a dat afară din casă, nu s-a gândit nici o clipă s-o ia în serios, nici măcar nu i-a trecut prin minte că dumneata ai să pleci. Eu l-am văzut şi ştiu cât de mult regretă vorbele nesăbuite, cât de greu îi este fără dumneata... Domnişoară Janina, îţi jur că-l vei face fericit, dacă te întorci... că-i vei reda viaţa!

– Ţi-a spus dumitale să mă întorc la Bukowiec? Mi-a scris vreo scrisoare?... îl întrebă repede. Te rog să-mi spui adevărul.

Grzesikiewicz se poticni şi se întristă şi mai mult.

– Nu... nu mi-a spus nimic şi nici n-a scris, răspunse încet.

– Iată cât de mult mă iubeşte, cât de mult vrea să mă vadă!... ha, ha, ha, hohoti uscat, spasmodic.

– Dumneata nu-l cunoşti, domnişoară?... Preferă să moară de sete decât să ceară cuiva un pahar cu apă. Când am plecat şi i-am spus unde mă duc, nu mi-a spus nici un cuvânt, dar s-a uitat la mine atât de expresiv şi mi-a strâns mâna atât de tare, încât l-am înţeles pe deplin...

– Nu, domnule Andrzej, nu l-ai înţeles deloc. Lui nu-i pasă de mine, pe el îl doare că toată lumea din împrejurimi vorbeşte că am plecat şi m-am angajat la teatru... Kręska n-a stat cu

mâinile în sân... Îl doare că mă bârfesc toţi şi-i murdăresc bunul renume; ar prefera să mă vadă învinsă, cerşind la picioarele lui, ca să-şi poată satisface ura instinctivă, ca să mă poată tortura ca mai înainte... Asta ar vrea el!

– Nu-l cunoşti, domnişoară! O inimă ca a lui...

Îl întrerupse repede:

– Să nu mai vorbim de inimă, atunci când nici vorbă nu poate fi de aşa ceva, când nu există nimic, afară de nebunie...

– Aşadar?... o întrebă, ridicându-se, deoarece îl îneca furia.

În antreu răsună clinchetul clopoţelului, tras pesemne cu putere.

– Nu mă voi întoarce niciodată.

– Domnişoară Janina... ai milă!...

– Nu înţeleg acest cuvânt, răspunse apăsat, şi-ţi repet: niciodată! Poate... după moartea mea.

– Nu vorbi aşa, domnişoară, în viaţă sunt momente în care...

Nu mai apucă să sfârşească, deoarece uşa se deschise la perete şi intrară Mimi şi Wawrzecki.

– Hai, gata! Pregăteşte-te, domnişoară, că plecăm numaidecât! A, iartă-mă, n-am observat... se scuză Mimi, uitându-se la Grzesikiewicz care îşi luă pălăria, se înclină ca un automat şi ieşi fără să privească la nimeni, şoptind dispreţuitor:

– Adio, domnişoară!

Şi ieşi.

Janka se ridică, vrând să-l reţină, dar tocmai atunci intrară Kotlicki şi Topolski şi o salutară cu veselie. Al treilea veni imediat după ei.

– Cine-i domnul ăsta atât de lat în umeri?... Să crăp, văd pentru prima oară asemenea masă de carne într-un surtuc! exclamă, intrând.

– Głogowski! Peste o săptămână îi vom juca piesa, iar peste o lună... va dobândi gloria europeană! îl prezentă Wawrzecki.

– Iar peste trei luni... voi fi vestit pe Marte şi prin împrejurimi!... Dacă-i glumă, măcar să fie bună.

După ce-i întâmpină pe toți, Janka îi răspunse cu jumătate de glas lui Mimi care o întreba curioasă cine-i Grzesikiewicz.

– O veche cunoștință, vecinul nostru, un om foarte de treabă.

– Tânărul trebuie să fie plin de parale... cel puțin așa arăta! spuse Głogowski.

– Da, e chiar foarte bogat. Are cea mai mare stână de oi din Regat[1]...

– E cioban?... Bine, dar arată de parcă ar avea de-a face cu elefanți! se prosti Wawrzecki.

Kotlicki se mulțumi să zâmbească, studiind-o discret pe Janka.

– Aici s-a petrecut ceva... este emoționată și aspră... se gândi. Poate că e fostul ei amorez?

– Hai să ne grăbim, că Mela ne așteaptă în birjă. Janka se îmbrăcă repede și plecară cu toții numaidecât. Ajunseră pe malul Vistulei și de acolo porniră cu barca spre Bielany.

Toți erau într-o dispoziție excelentă, doar Janka nu acorda nici o atenție celor ce se petreceau în jurul ei. Ședea posomorâtă și îngândurată.

Kotlicki sporovăia vesel, Wawrzecki glumea cu Głogowski, iar femeile se străduiau să le țină isonul, Janka însă nu auzea nimic. Rumega în minte discuția pe care o avusese nu demult cu Grzesikiewicz și sfârșeala care-i rămăsese în suflet.

– Ce ai, domnișoară?... o întrebă Kotlicki îngrijorat.

– Eu?... n-am nimic... mă gândeam și eu la soarta omului... răspunse, privind la valurile care-i purtau.

– Nu merită să te gândești la nimic, afară de desfătare, plinătatea vieții și tinerețea...

– Nu vorbi prostii, domnule. Asta înseamnă să mănânci numai untul de pe pâine și, pe urmă, să visezi alături de felia uscată că ai fost totuși destul de naiv! interveni Głogowski.

---

[1] Regatul polonez (congresist), stat înființat în 1815 la Congresul de la Viena; cuprindea cea mai mare parte din principatul Varșoviei.

– Văd că dumitale nu-ţi place să mănânci, preferi să-ţi lingi doar...

– Domnule...

– Kotlicki! îl ajută batjocoritor.

– Am onoarea să ştiu asta din clasa a doua. Nu-i vorba de asta; e vorba că dumneata recomanzi lucruri de-a dreptul naive, fumate de mult; puteai să verifici asupra dumitale rezultatele acestei teorii vesele.

– Domnule Głogowski, în viaţă, ca şi în literatură, dumneata eşti întotdeauna paradoxal, răspunse Kotlicki.

– Să crăp, continuă Głogowski, dacă dumneata n-ai plămânii slabi, artrită, scleroză, neurastenie şi...

– Numără înainte până la douăzeci!

Începură să se contrazică, apoi să se certe de-a binelea. Trecură de podul de cale ferată şi-i învălui o linişte adâncă. Soarele lumina sus pe cer, dar din apele tulburi ale râului se ridica o răceală pătrunzătoare. Valurile mărunte, străpunse de lumină, clipoceau în soare, asemenea unor şerpi cu spinările lucitoare. Bancurile lungi de nisip semănau cu nişte uriaşi ai apelor, care îşi încălzeau la soare burdihanele gălbui. Un şir de plute trecu pe lângă ei; plutaşul, într-o bărcuţă cât o coajă de nucă, manevra în faţă, strigând din când în când câte un cuvânt care se împrăştia repede şi ajungea până la ei ca un auit învălmăşit... Vreo cincisprezece plutaşi trăgeau automat la vâsle; o melodie tărăgănată se auzea dinspre ei şi se răspândea în văzduh. Apoi se aşternu o linişte şi mai adâncă.

Verdele blând al vegetaţiei de pe mal, apa vrâstată de străluciri, lucitoare ca moliciunea atlasului, legănarea uşoară a bărcii, plescăitul ritmic al vâslelor şi melancolia care stăruia în văzduh îi domoleau pe toţi.

Tăcură şi se cufundară în visare.

Stau aşa şi nu se gândeau la nimic, simţind doar bucuria vieţii încremenite în contemplare.

– N-am să mă întorc! reveni Janka la gândurile dinainte; rătăcea cu privirea pe suprafaţa vineţie, urmărea valurile care alergau grăbite în depărtare. N-am să mă întorc!

Simţea că singurătatea o cuprindea cu braţele-i lungi, făcând pustiu în jurul ei; o privea sfidătoare.

Părerea de rău, tatăl ei, Grzesikiewicz şi toţi cunoscuţii de odinioară, trecutul întreg parcă plutea undeva dincolo de ea, pierzându-se tot mai mult în mohoreala depărtării; numai în răstimpuri mai ajungeau până la ea, ca un ecou, o urmă de plâns sau de rugăminte...

Nu! N-ar mai avea putere să se întoarcă şi să înoate împotriva curentului care o purta înainte. În acelaşi timp însă, lacrimi calde îi umpleau inima de amărăciune.

La Bielany, coborâră la debarcader şi începură să urce încet.

Janka porni înainte cu Kotlicki care n-o mai părăsea.

– Domnişoară, îmi eşti datoare un răspuns, îi spuse după o clipă, aşternându-şi pe faţă o expresie tandră.

– Ţi-am răspuns încă de ieri, iar astăzi dumneata îmi eşti dator o explicaţie, vorbi Janka cu asprime, întrucât acum, după discuţia cu Grzesikiewicz, după atâtea emoţii prin care trecuse, simţea faţă de Kotlicki o ură aproape fizică; i se părea respingător şi obraznic.

– O explicaţie?... Poţi oare explica în vreun fel iubirea, poţi să analizezi un sentiment?.. începu să vorbească, mişcându-şi neliniştit buzele subţiri. Nu-i plăcea tonul ei.

– Să fim sinceri, pentru că ce-ai spus dumneata... nu se mai putu abţine Janka.

– Nu-i altceva decât sinceritate.

– Nu-i decât o comedie! rosti hotărât şi simţi nevoia să-l pălmuiască.

– Mă insulţi, domnişoară... Poţi să crezi pe cineva şi fără să-i împărtăşeşti sentimentele, spuse mai încet, ca să nu-i audă cei care veneau în urma lor.

– Domnule, îţi mai spun că această comedie nu numai că mă plictiseşte, dar începe să mă şi supere. Eu sunt prea puţin o

actriță isterică și prea mult o femeie obișnuită și normală, ca să-mi placă jocul ăsta... Pe mine mama și mătușile nu m-au învățat niciodată cum să mă port cu bărbații, cum să mă feresc de minciunile și josnicia lor. Eu am ajuns singură la această concluzie, privind ce se petrece zilnic în culise. Dumneata crezi că oricărei femei de la teatru poți să-i vorbești cu îndrăzneală de dragostea dumitale, așa, la întâmplare... poate că merge!... Actrițele sunt atât de caraghioase și atât de proaste, nu-i așa?... spuse îndârjită, neînduplecată. Ai îndrăzni oare să-mi vorbești la fel, dacă aș fi acasă?... Nu, n-ai îndrăzni, dacă nu m-ai iubi cu adevărat, deoarece acolo aș fi și pentru dumneata o femeie, pe când aici nu sunt decât o actriță, deoarece acolo s-ar afla în spatele meu un tată, mama, fratele sau măcar o conveniență care nu ți-ar permite să te porți în chip josnic cu o biată fată poate prea naivă... Aici însă, n-ai ezitat nici o clipă, pentru că aici sunt singură și actriță pe deasupra, adică o femeie căreia poți să-i spui minciuni fără să fii pedepsit, pe care poți s-o ai fără nici o teamă, iar după aceea s-o arunci fără să-ți știrbești cu nimic opinia unui om cinstit și de onoare!... A, poți să fii sigur, domnule Kotlicki, că nu voi deveni amanta dumitale, nu voi deveni a nimănui, dacă nu voi iubi pe nimeni... M-am gândit mult, prea mult, ca să mă mai las înșelată de vorbe! spuse repede, iar cuvintele ei aspre, brutale chiar, se abătură ca niște lovituri de topor peste capul lui.

Se simțea atât de umilit, încât abia mai era în stare s-o asculte, tremura de nerăbdare și o privea uluit. N-o cunoștea, nici nu-i trecuse prin minte că poate să găsească o actriță care să-i strige în față asemenea lucruri. Se închircea în el, își mijea ochii și se încrâncena în dorință, atât de mult îi plăcea. Îl atrăgea cu puterea și cinstea ei, pentru că, judecând după fața care-i răsfrângea cât se poate de exact toate trăirile lăuntrice și după accentele de sinceritate din glasul ei, înțelegea că este o fată cinstită; iar pe deasupra mai era și atât de frumoasă!

– Biciul a fost de piele, cu bucăți de plumb la capete... Ai lovit, domnișoară, cu o înverșunare femeiască în vinovați și

nevinovați, reluă Kotlicki, dar văzând că Janka nu-i răspunde, adăugă după o clipă:

– Nu-ți ajunge, domnișoară?... Dacă-mi dai voie să-ți sărut mâinile tot timpul acestui act, te rog să continui...

Văzându-i înfățișarea posomorâtă, vru să întoarcă totul în glumă.

– Kotlicki!... așteptați puțin și ajutați-ne să ducem coșurile! strigă Wawrzecki în clipa când Janka se oprise fără să vrea și era gata să-i arunce în față lui Kotlicki un cuvânt greu de dispreț, dar nu mai apucă.

Bărbații duceau coșurile cu provizii; pășeau cu toții pe malul povârnit, căutând un loc potrivit pentru popas.

Pădurea era pustie, frunzele de stejar și tufele de ienupăr foșneau ușor.

Se opriră sub un crâng de stejari verzi. În spatele lor se întindea pădurea tăcută, iar în vale clipoceau valurile Vistulei, spărgându-se de mal și strălucind în soare.

După primele păhărele de votcă și gustări se înviorară cu toții.

– Și acum să bem în sănătatea inițiatorilor excursiei! propuse Głogowski, umplând paharele.

– Mai bine să bem pentru succesul piesei dumitale.

– Nu, e de prisos... Și așa o să fie un eșec...

– Poate că acum Topolski ne va spune care-i planul lui secret, sugeră Kotlicki, întinzându-se liniștit pe un pled aproape de Janka.

– Lăsați-l în pace acum!... Să mâncăm bine, să bem și mai bine și abia după aceea. Doamnelor, nu vreți să deschideți sipetele și să ne dați ceva mai acătării, exclamă Wawrzecki.

Așternură pe iarbă o față de masă, scoaseră tot felul de bunătăți și le împărțiră râzând cu hohote, deoarece Mimi nu prea se descurca, iar Majkowska nu voia s-o ajute. Abia Janka și Głogowski aranjară totul cum se cuvine.

– Foarte frumos, dar ceaiul?... se miră Janka.

Kotlicki sări în picioare.

– Ceai avem, samovar avem, dar apă trebuie să aduci dumneata. Să mergem să luăm din Vistula! strigă Majkowska, răsturnând cărbunii dintr-o găleată.

Kotlicki se strâmbă puţin, dar se duse. În câteva minute, puseră samovarul, Głogowski arătându-se un adevărat maestru cu acest prilej.

– E specialitatea mea! spuse suflând ca nişte foale. Doamnele trebuie să ştie că deseori, mai des decât îmi place mie, rămân fără cărbuni şi abia atunci iese la iveală geniul meu de inventator; folosesc hârtie sau scot vreo scândurică din podea şi ceaiul e gata.

– Nu poţi să-ţi cumperi o lampă de benzină?

– Nu, prefer ustensilele familiale... iar în al doilea rând, dacă n-am benzină, nu mai fac nimic nici cu scândura de la canapea.

– Cred că dumneata duci o viaţă foarte variată! spuse Topolski râzând.

– Hm, aşa şi aşa... dar nu pot spune că-mi place.

– Anunţ pe toţi cei de faţă şi pe fiecare în parte că începe să fiarbă!... Doamnelor, jucaţi-vă de-a Hebe[1].

Janka le turnă tuturor ceai, apoi se aşeză cu paharul în mână nu departe de Mimi.

– Acum e vremea potrivită să stăm de vorbă, zise Kotlicki.

– Dă-i drumul, Topolski... Te ascultăm cu luare aminte! i se alătură Wawrzecki.

– Vreau să înfiinţez o trupă de actori, începu Topolski.

– Iată singurul mod de a-ţi realiza ideea! Angajează vreo cincisprezece oameni de teatru, promiţându-le salarii mari, şi dă-le aconturi mici; caută o casieră atât de deşteaptă, încât să aibă parale pentru cauţiune, şi atât de naivă, încât să-i depună, apoi ia lucrurile actorilor, amanetează-le şi gata! N-au decât să

---

[1] Zeiţa tinereţii în mitologia greacă; în timpul ospeţelor, turna nectar zeilor din Olimp.

plece, dacă nu le convine; după două luni, procedezi la fel şi tot aşa până când aduni banii care-ţi trebuie.

– Wawrzek, nu mai face pe bufonul! îl certă supărat Topolski, golind un pahar după altul. Asemenea trupă poate strânge orice idiot, orice Cabiński. Eu n-am nevoie de o bandă care să se lase ademenită de bani şi să se împrăştie la cel mai mic prilej, eu am nevoie de un colectiv puternic, cu planuri sigure, de un colectiv închegat!

– Tu, care ai spart atâtea trupe, mai crezi că te poţi bizui vreodată pe actori?

– Sunt sigur. Ascultaţi, o să fac aşa: prima condiţie e să fac rost de vreo cinci mii de ruble pentru început, aleg apoi din toate trupele celelalte pe cei mai buni, cel mult treizeci de persoane, le dau salarii mijlocii, dar certe, stabilesc procente, dividende...

– Oho, las-o mai moale cu dividendele! mormăi Kotlicki.

– Vor fi şi dividende; trebuie să fie! strigă Topolski, aprinzându-se tot mai tare. Selecţionez piesele, câteva lucruri tipice şi clasice; acestea vor fi stâlpii şi temelia edificiului meu; pe urmă, toate noutăţile mai însemnate şi toate piesele populare, afară cu opereta, afară cu bufoneria, afară cu circul, afară cu tot ce nu este artă adevărată! Vreau să am un teatru, nu o tarabă de bâlci! striga din ce în ce mai tare, artişti de valoare, nu nişte clovni!... Scena nu-i loc pentru paradă... idealul meu este întregul, adevărul pe scenă, iată scopul meu! Teatrul este un altar, iar reprezentaţiile ritualuri sfinte în cinstea divinităţii! Teatrul de acum este o bufonerie!... Nu ştiu încă ce trebuie, ca să creez un teatru model, perfect, dar sunt clipe când simt că-l voi crea, pentru că cel de azi e ridicol, o baracă pentru copii, în care apar marionete umplute cu fraze. Teatrul era cândva o instituţie religioasă, un cult, şi trebuie să redevină ce a fost!...

Începu să tuşească atât de tare, încât toate vinele gâtului îi tremurau ca nişte strune. Tuşi îndelung, apoi bău votcă şi îşi reluă vorba, dar mai încet şi mai rar, fără să se mai uite la nimeni, nevăzând nimic afară de himerele vieţii lui, pe care le povestea în propoziţiuni scurte şi învălmăşite.

– Trebuie să renunţăm la toate imitaţiile de acum, false şi prosteşti: tavane de pânză, culise, oglinzi pictate etc., la orice scamatorie ieftină. Dacă scena trebuie să reprezinte un salon, apoi să fie un salon adevărat; dacă trebuie să fie bal, atunci să se danseze, să se flirteze, să se înghesuie, să fie un bal real, nu un simulacru; staulul să fie staul întru totul, cât mai exact, nu o utopie, ca în realitate... Iar jocul pe scenă, pentru că acum se joacă totuşi şi se declamă, sugerează pasămite oameni reali, cochetează cu arta şi repetă ca nişte copii o lecţie învăţată pe de rost. Actorul trebuie să uite că publicul priveşte la el, pentru că nu trebuie să se scălâmbăieze ca un bufon, ci să recreeze tainele vieţii, conştient că nu e un scop în sine, ci doar un instrument... Artistul trebuie să coboare întotdeauna pe al doilea plan, deoarece prin el vorbeşte o idee, autorul. Da, vreau să alcătuiesc un colectiv de artişti adevăraţi, să înfiinţez un teatru adevărat, să joc opere de autentică valoare şi cu această trupă vreau să ies în lume şi-atunci să vedeţi succes! Am să cutreier toată ţara, apoi Rusia, apoi Europa... să vedeţi triumf. Voi cuceri America! O să vedeţi victoria artei adevărate! striga aproape buimac, răguşit, orbit de imaginea luptei viitoare şi a victoriei.

Îşi ridicase braţele, parcă vrând să sfărâme tot ce nu era artă adevărată, se bătea cu pumnul în piept, zâmbea viitorului, se repezea înainte, cutremura întreaga lume, aprindea totul cu flacăra nebuniei nobile a sufletului şi grăbea înainte, ca un conducător sau ca un reformator, ca o forţă dezlănţuită, dornică de fapte... Nu mai vedea pe nimeni şi nimic, se simţea singur în faţa universului; îi crescuseră aripi şi zbura în tării spre ideal!

Kotlicki, pe care această tiradă înflăcărată dar şi ilogică nu-l impresionase deloc, cum se întâmplase cu ceilalţi, remarcă:

– Ai cam întârziat, domnule. Antoine[1] a făcut asta la Paris destul de demult; sunt ideile lui...

---

[1] André Antoine (1858-1943), regizor, actor şi critic francez; a organizat la Paris un teatru experimental, Théâtre Libre, înrâurit de ideile naturaliste.

– Nu, asta-i ideea mea, visul meu; de douăzeci de ani îl port în mine! se împotrivi Topolski, învineţind deodată ca lovit de trăznet şi uitându-se la Kotlicki cu priviri rătăcite.

– Şi ce-i cu asta, de vreme ce acest vis a şi fost realizat în parte şi a căpătat numele...

– Hoţii, mi-au furat ideea! Mi-au furat ideea! strigă Topolski şi se prăbuşi pe iarbă, ascunzându-şi capul în mâini şi şoptind printre sughiţuri şi bolboroseala de beţiv: Mi-au furat ideea!... Ajutor, mi-au furat ideea!.. hohotea, zbătându-se pe iarbă ca un copil disperat.

– Mie proiectul mi se pare imposibil de realizat nu pentru că ideea e deja cunoscută, începu Głogowski liniştit, ci pentru că publicul nostru nu este încă pregătit pentru un teatru de acest fel şi nu-i simte nevoia. Aşa că oferiţi-i mai departe farse în care să fie cât mai multe tumbe, balet pe jumătate dezbrăcat, urlete de cancan, puţină duioşie de joasă speţă, o mulţime de fraze despre virtute, moralitate, familie, datorie, dragoste şi...

– Numără înainte...

– Cum e publicul, aşa e şi teatrul; unul este vrednic de celălalt! interveni Majkowska.

– Cine vrea să aibă mulţimea de partea lui şi s-o stăpânească, trebuie s-o linguşească şi să facă ce vrea ea, să-i dea ce-i trebuie, să fie mai întâi robul ei şi abia după aceea să ajungă stăpânul ei, reflectă Kotlicki rar şi sentenţios.

– Eu însă sunt împotrivă! Nu vreau să mă supun gloatei şi nici s-o stăpânesc; prefer să fiu singur...

– Excelentă atitudine! Poţi să-ţi baţi joc de ea cât pofteşti.

– Pentru a plezni din bici şi a-i cataloga pe unii proşti, iar pe alţii josnici!

– Domnişoară Janina, mai toarnă-mi un ceai! se burzului Głogowski; sări în sus, zvârli cu pălăria în copac şi îşi răvăşi ciuful rar.

– Domnule, eşti un radical îndrăcit, i se adresă Kotlicki cu o ironie binevoitoare.

– Iar dumneata eşti, să crăp, un peşte, o focă, o balenă...

– Zi-i înainte până la douăzeci!

– Grozave argumente!... Uite, domnule, unul mai bun... propuse Wawrzecki, întinzându-i bastonul lui.

Głogowski se stăpâni, privi o clipă la el, apoi începu să-şi bea ceaiul.

Majkowska asculta în tăcere, iar Mimi, culcată pe pardesiul lui Wawrzecki, dormea tun.

Janka le turna ceai la toţi şi nu pierdea nici un cuvânt. Uitase de Grzesikiewicz, de tatăl ei, de discuţia cu Kotlicki; problemele ridicate o interesau foarte mult, iar himerele lui Topolski o uluiau. Se da în vânt după asemenea discuţii mai generale despre artă şi problemele ei.

– Cum rămâne cu trupa de actori? îl întrebă pe Topolski care tocmai îşi ridicase capul.

– O voi înfiinţa... trebuie s-o înfiinţez! răspunse Topolski.

– Domnişoară, îţi garantez că se va înfiinţa, interveni Kotlicki, nu va fi ea cum vrea Topolski, dar va fi cât se poate de bună. Ce-i drept, un progres oarecare s-ar putea înfăptui, ca divertisment atractiv, dar să-i lăsăm pe alţii să revoluţioneze teatrul; pentru asta ar fi nevoie de sute de mii de ruble şi s-ar putea face numai la Paris.

– Reforma teatrului nu va fi întreprinsă de directori; cât despre creaţia dramatică de astăzi, ce reprezintă ea, la urma urmei?... căutări pe orbecăite, adulmecat de câine, vagabondaj fără scop sau şocuri... Trebuie să apară un geniu care s-o facă, eu îl presimt...

– Cum aşa? Nu sunt deajuns capodoperele existente, ca să creezi un teatru model? întrebă Janka.

– Nu... aceste capodopore sunt capodopere la timpul trecut; noi avem nevoie de altele. Pentru noi, aceste capodopere au devenit arheologie pură, pe care putem s-o admirăm prin muzee şi tot felul de cabarete.

– Aşadar, Shakespeare înseamnă arheologie?

– Pst!... Despre el să nu vorbim; el reprezintă întregul univers; poţi să meditezi asupra lui, dar nu să-l înţelegi...

– Dar Schiller?

– Un utopist şi un clasic, ecoul enciclopediştilor şi al revoluţiei franceze. Noblețe, ordine, doctrinerie şvăbească, declamaţie patetică şi plictisitoare.

– Şi Goethe? întrebă Janka din nou, plăcându-i definiţiile paradoxale ale lui Głogowski.

– Adică numai *Faust,* dar Faust este o maşină atât de complicată, încât de la moartea inventatorului n-a mai izbutit nimeni s-o întoarcă şi s-o pună în mişcare. Comentatorii o îmbrâncesc, o demontează, o curăţă, o scutură, dar maşina stă şi începe s-o mănânce rugina... Dealtfel, asta-i aristocraţie curată. Acest domn Faust nu reprezintă, înainte de toate, tipul ideal al omului, ci un experiment; nu-i decât creierul unora din acei rabini învăţaţi, care meditează toată viaţa cum să păşească în templu, cu dreptul sau cu stângul; unul care face mereu discuţii; şi pentru că în timpul unei experienţe inima Margaretei a încetat să mai bată şi-l aştepta puşcăria, iar miopia nu-i îngăduia să mai vadă nimic afară de laboratorul propriu şi de retorte, şi-a făcut un sport din a se văicări întruna, ba că viaţa e josnică, ba că ştiinţa nu face două parale... Într-adevăr, trebuie să fii cel puţin tot atât de arogant ca nemţii, ca având guturai, să afirmi că toţi trebuie să-l aibă...

– Asemenea glume vesele îmi plac mai mult decât piesele dumitale profunde, şopti Kotlicki.

– Da... dar Shelley?... Dar Byron? continuă Janka curioasă.

– Prefer prostia care vorbeşte, aceleia care ar vrea să facă ceva, se revanşă Głogowski prompt. Aha, Byron!... reluă firul. Byron e o maşină cu aburi, care produce energie revoluţionară; un lord care nu s-a simţit bine nici în Anglia, nici la Veneţia cu Suiciolla, deoarece se plictisea, deşi avea destulă căldură şi bani. E un revoltat individualist cu pasiuni foarte puternice; un aristocrat care se înfurie întruna, cheltuindu-şi talentul numai pentru a face în ciudă duşmanilor. A pălmuit Anglia cu capodopere. Este un protestatar uriaş, din plictiseală şi pricini personale.

– Iar Shelley?

– Shelley e şi el trăncăneală divină pentru publicul de pe Saturn; un poet al elementelor, nu e pentru noi, oamenii.

Głogowski tăcu şi se duse să-şi umple paharul cu ceai.

– Vrem să ascultăm continuarea; cel puţin eu aştept cu nerăbdare, se rugă Janka.

– Bine, dar o să mai sar, ca să sfârşesc mai repede.

– Cu condiţia să nu mai suni din clopoţei şi să nu mai baţi în tamburine...

– Kotlicki, taci din gură! Tu nu eşti decât un biet filistin, un reprezentant tipic al speciei tale, şi nu ai cuvânt atunci când vorbesc oamenii!

– Încetaţi, domnilor, că nu pot să dorm, se plânse Mimi.

– Chiar aşa, nu-i deloc distractiv! i se alătură Majkowska, căscând cu poftă.

Wawrzecki se apucă să umple iar paharele. Głogowski veni lângă Janka şi începu să-i prezinte cu înflăcărare teoria lui.

– Ibsen mi se pare straniu; el prevesteşte pe cineva mai puternic, reprezintă zorile care anunţă răsăritul soarelui. Cât despre cei mai noi, ridicaţi în slăvi şi mult lăudaţii nemţi, Sudermann[1] şi compania, vorbă multă, treabă puţină. Vor să convingă lumea că purtatul chiloţilor cu bretele, să zicem, nu e necesar, întrucât se pot purta şi fără bretele...

– Aşadar, am ajuns la concluzia, interveni Kotlicki, că nu mai există nimeni. Pe unul l-ai pocnit în moalele capului, al doilea a căpătat o lovitură în coastă, iar al treilea s-a pricopsit cu un picior în fund...

– Nu, domnule, mai exist eu! răspunse Głogowski, înclinându-se comic.

– Am dărâmat clădirile pentru... un balon de săpun!

---

[1] Hermann Sudermann (1857-1928), scriitor german, autor de nuvele, romane şi piese naturaliste destul de populare în epocă.

– Poate să fie şi aşa, dar având în vedere că şi baloanele de săpun reflectă soarele...

– Să mai bem câte o votcă! sfârşi Topolski care ascultase în tăcere.

– Ducă-se dracului totul!... să bem şi să nu ne mai gândim!

– Asta-i concluzia ta, Wawrzecki!

– Să bem şi să iubim! completă Kotlicki, înviorându-se şi ciocnind paharul de sticlă.

– De acord, pe legea mea, pentru că iubirea este sufletul lumii!

– Staţi să vă cânt ceva de iubire...

„Strânge-mă, iubeşte-mă,
Ai fost primul, crede-mă!
Nu fugi, că-nlăcrimezi
Ochişorii mei turchezi!
Hei, hei!"

– Bravo, Wawrzek!

Se înviorară cu toţii, dar nu mai discutară nimic serios, spunea fiecare ce-i venea pe limbă.

– Onorabili şi onorabile!... Pe cer se adună norii iar pe pământ sticlele sunt goale. S-o ştergem!

– Cum?

– Mergem pe jos, până la Varşovia e cel mult o milă.

– Şi coşurile?

– Găsim noi vreun găligan care să le ducă... Mă ocup eu de asta, se oferi Wawrzecki, şi alergă în direcţia mânăstirii.

Înainte de a se întoarce, toţi erau gata de plecare. Buna dispoziţie crescuse, pentru că Mimi dansa cu Topolski un vals pe iarbă. Topolski era atât de beat, încât vorbea mereu de unul singur sau se certa cu Majkowska. Kotlicki zâmbea şi se învârtea pe lângă Jania care se simţea în largul ei şi era nespus de veselă. Îi zâmbea şi discuta cu el de parcă nu-şi mai aducea aminte de declaraţiile de dragoste. Se vede că supărarea îi trecuse, pierzându-se în uitare.

Mergeau în neorânduială, ca atunci când te întorci dintr-o excursie.

Janka împletea o cunună din frunze de stejar, iar Kotlicki o ajuta şi o întreţinea cu glume picante. Îl asculta atentă, dar când intrară într-o pădure mai mare, adevărată, plină de tufişuri, deveni serioasă; privea cu atâta bucurie la copaci, mângâia cu atâta duioşie trunchiurile şi ramurile, în ochi i se citea atâta bucurie, încât Kotlicki o întrebă arătând spre pădure:

– Nu mai încape îndoială, e o cunoştinţă veche?

– Adevărat, veche şi sinceră, nu-ţi face farse, răspunse Jania cu o ironie uşoară în glas.

– Ai o memorie răzbunătoare, domnişoară. Nu crezi şi nu ierţi niciodată... Nu-mi doresc decât un lucru, să te pot convinge că...

– Dacă-i aşa, căsătoreşte-te cu mine! îl întrerupse repede, întorcându-se spre el.

– Te rog să-mi acorzi mâna dumitale! îi răspunse Kotlicki pe acelaşi ton.

Se priviră în ochi şi se posomorâră. Janka se încruntă şi începu să rupă cu dinţii cununa pe care nu apucase s-o termine, iar Kotlicki îşi lăsă capul în jos şi tăcu.

– Să mergem mai repede, altfel întârziem la spectacol.

– Deci la repetiţia de mâine o să citim piesa mea?

– La drept vorbind, nu vom putea decât să citim piesa, deoarece Dobek n-a copiat toate rolurile...

– Dumnezeule, şi când o să aibă loc reprezentaţia?

– Nu te grăbi, domnule, şi aşa filistinii o să te fluiere prea devreme! îl necăji Kotlicki.

– Marţea viitoare, peste o săptămână... cel puţin eu aşa aş vrea!... spuse Topolski.

– Adică, mai exact, pentru repetiţii şi învăţarea rolurilor nu mai rămân decât patru zile. Nimeni nu va şti rolul, nimeni nu va izbuti să-l lucreze cât de cât... Asta e o adevărată sinucidere!

– Ei şi, îi faci cinste lui Dobek cu câteva pahare de votcă şi te scoate el la liman.

– Aşa-i, va ţipa pentru toţi... Mai bine să anunţăm că va avea loc citirea piesei.

– În ce mă priveşte, poţi să fii liniştit, eu îmi voi învăţa rolul!

– Şi eu.

– Ştiu că femeile învaţă rolurile întotdeauna, dar bărbaţii...

– Bărbaţii vor juca bine şi fără să înveţe textul. Află, domnule, că Glas nu-şi învaţă rolul niciodată, dar absolut niciodată; câteva repetiţii îl familiarizează cu situaţiile piesei, iar restul completează sufleorul.

– Şi joacă şi aşa!

– Ce mai, domnule, e un actor bun, un comic de mâna întâi.

– Pentru că improvizează bufonerii de fiecare dată şi acoperă astfel toate poticnirile...

– Te rog să-mi răspunzi foarte serios. Ultimele cuvinte au fost o glumă sau au exprimat dorinţa dumitale, condiţia?... reluă Kotlicki.

– Orice e bun, numai să nu fie plictisitor. Ştii asta, domnule? răspunse Janka iritată.

– Mulţumesc, o să ţin minte... dar dumneata ştii că răbdarea este prima condiţie a succesului?

Îşi miji ochii, se înclină şi rămase în urmă. Avea o siguranţă de sine de-a dreptul obraznică şi, fie ce-o fi, hotărî să aştepte.

Kotlicki nu era unul dintre oamenii pe care o femeie poate să-i îndepărteze, arătându-i dispreţul sau insultându-l. Primea totul cu seninătate şi ţinea minte pentru socoteala viitoare. Era un om care dispreţuia sexul slab, spunea tuturor adevărul în faţă şi totdeauna era în căutare de femei şi dragoste. Nu ţinea seama că e urât, întrucât se ştia destul de bogat, ca să cumpere pe oricare dintre ele. Făcea parte din categoria celor în stare de orice.

Acum mergea şi zâmbea unui gând anume, retezând buruienile de pe marginea drumului cu bastonul.

Se întunecă deodată şi începu să plouă cu picături mari.

– O să ne ude până la piele, râse Mimi, deschizând umbrela.

– Domnişoară Janina, apărătoarea mea de ploaie îţi stă la dispoziţie, strigă Głogowski.

– Mulţumesc foarte mult, dar pe cât pot, nu mă apăr niciodată de ploaie; îmi place la nebunie să mă ude ploaia.

– Domnişoară, ai instincte... se întrerupse brusc şi îşi duse mâna la gură.

– Sfârşeşte odată, domnule, te rog...

– Dumneata ai instincte de peşte-gâscă. Interesant, de unde până unde?...

Janka începu să zâmbească, deoarece îşi aduse aminte de vremea când umbla, toamna sau iarna, prin cele mai mari furtuni şi viforniţe, şi răspunse veselă:

– Îmi plac stihiile. De mică m-am obişnuit cu ploile şi vremea rea... Aşa că mă dau în vânt după fiecare furtună.

– Ai sânge focos, e ceva atavic, fantezie etc.

– Nu-i decât obişnuinţă sau o nevoie interioară care a crescut. într-o pasiune.

Głogowski îi oferi braţul; Janka nu-l refuză şi-i povesti cu tonul ei prietenesc, fără rezerve, diferite întâmplări din escapadele de odinioară. Se simţea atât de nestingherită alături de el, de parcă-l ştia de când era mică. Erau momente când pur şi simplu uita că-l vede pentru prima oară în viaţă. Faţa lui senină şi purtarea sinceră, puţin colţuroasă, o atrăgeau; intuia în el un suflet cinstit de frate.

Głogowski o asculta atent, îi răspundea şi o privea curios, în cele din urmă, prinzând o clipă potrivită, îi spuse cu sinceritate:

– Să crăp, dar dumneata eşti o femeie interesantă... chiar foarte interesantă! Uite, să-ţi spun ceva, o idee care mi-a venit acum, ţi-o împărtăşesc numaidecât, caldă, numai să nu ţi se pară ciudată. Nu suport convenţiile, prefăcătoria de salon, cochetăria actriţelor etc., că mai sunt multe, adică tocmai ce nu văd la dumneata... Oho, mi-am dat seama de la început că nu te preocupă aşa ceva. Dumneata îmi placi ca un tip de femeie foarte rar întâlnit. Interesant, interesant! se mira aproape de unul singur. Am putea deveni prieteni! exclamă bucuros, sfârşindu-şi gândul cu voce tare. Cu toate că femeile mă dezamăgesc

întotdeauna, fiindcă mai devreme sau mai târziu iese la iveală femela. Oricum, o experiență nouă nu strică...

– Sinceritate pentru sinceritate, îi răspunse, râzând de iuțeala cu care se hotăra, și dumneata ești un exemplar foarte interesant.

– Deci de acord!... Să ne strângem mâna și să rămânem prieteni! se bucură, întinzându-i mâna.

– N-am terminat, îl opri Janka. Eu mă descurc de minune fără confidențe și fără prieteni, fiindcă nu-mi place sentimentalismul și, pe urmă, e mai sigur așa.

– Vorbă de clacă! Prietenia este mult mai importantă decât dragostea... Văd că începe să toarne cu găleata! Și câinii plâng, pesemne, o prietenie respinsă. O să ne mai întâlnim, nu-i așa? Dumneata ai ceva, ceva... ca o bucată de suflet care nu se găsește pe toate drumurile.

– Sunt în fiecare zi la teatru pentru repetiții și aproape în fiecare zi la spectacol...

– Să crăp, dar asta nu folosește la nimic!... Dacă stau o săptămână cu dumneata, o să apară atâtea vorbe, bârfe, presupuneri etc., încât...

– Și ce-mi pasă mie ce se vorbește despre mine acolo!... râse nestingherită.

– Ho, ho, găină moțată! Îmi place când cineva nu-și face probleme din cauza acestei vechituri care se numește opinie publică.

– Cred că, de vreme ce n-am nimic să-mi reproșez, pot să ascult liniștită ce se spune despre mine.

– Ăsta-i orgoliu, pe Dumnezeul meu, orgoliu curat!

– De ce nu-ți reprezinți piesa la un teatru din Varșovia?

– Pentru că nu mi-au primit-o. Vezi dumneata, teatrele din Varșovia sunt niște instituții prea parfumate, prea elegante și numai pentru un public foarte delicat, cu o simțire foarte subtilă, iar piesa mea nu miroase deloc a salon; în ea se simt cel mult câmpul, pădurea și coliba țăranului. Acolo n-are ce căuta adevărul, e suficient flirtul, conveniența, farsa și altele asemenea.

Dealtfel, n-am avut nici protecție, iar ei își au acolo fabricanții lor patentați de piese.

– Și eu care credeam că e destul să scrii un lucru bun, ca să ți se joace imediat!

– O, Doamne, să crăp, dacă nu-i așa. Vezi și dumneata câte trebuie să îndur eu pentru ca unul precum Cabiński să-mi accepte piesa!... Ridică totul la pătrat și abia atunci vei avea cât de cât o idee despre bucuriile unui scriitor de comedii, începător, care pe deasupra nu se pricepe să se folosească de tot felul de patroni...

Tăcură. Ploaia continua să cadă bâltind pe drum.

Głogowski privea mohorât la orașul ale cărui turnuri se desluşeau pe orizontul înceţoşat.

– Oraș mârșav! mormăi furios. De trei ani mă căznesc să-l cuceresc și degeaba... Lupt, mă zbat... și nu mă cunoaște nimeni!

– Dacă-i vei spune mereu că e mârșav și prost, n-o să-l cucereşti niciodată, remarcă Janka.

– Îl voi cuceri. Nu mă va iubi, dar va fi silit să țină seama de mine, să crăp!.. Asemenea fortărețe sunt mai ușor de cucerit de către actori, cântăreți și dansatori; e deajuns un spectacol reușit.

– Da, dar numai pentru o zi. După ce coboară de pe scenă, nu mai lasă nimic în urmă, piere ca o piatră aruncată în apă! spuse Jania cu amărăciune, privind la clădirile tot mai apropiate ale orașului.

Abia acum îi trecu prin minte că gloria la care visa este tot o glorie de o zi.

– Mi se pare că și dumneata îți dorești același fel de mâncare, o întrebă.

– Ai dreptate! răspunse cu tărie, și glasul îi răbufni ca o explozie. Ai dreptate! repetă, dar mult mai încet și fără entuziasm.

Privirile i se stinseră rătăcind în neștire peste acoperișurile cenușii; o chinuia gândul gloriei de o zi, fiindcă își aducea aminte de coronițele uscate ale Cabińskăi și de gloria de altădată a lui Stanisławski, fiindcă se gândea acum cu tristețe la miile de

actori vestiţi care au existat, au murit şi nimeni nu le cunoaşte nici măcar numele. În suflet îi stăruiau simţiri învălmăşite. Se sprijini mai tare de braţul lui Głogowski şi merse fără să mai scoată nici o vorbă.

Pe strada Zakrocimska urcară într-o birjă, urmaţi de Kotlicki.

Janka se uită supărată la el, dar se prefăcu înadins că nu observă şi o privi cu zâmbetu-i de totdeauna. O conduseră acasă. Mai avea doar atâta vreme cât să intre în casă, să-şi schimbe îmbrăcămintea, să ia lucrurile care-i trebuiau şi să plece îndată la teatru.

Din cauza ploii, mai întârziară şi alte coriste.

Cabiński, enervat că din pricina ploii vor rămâne biletele nevândute, alerga pe scenă şi ţipa la cei care intrau:

– Vă arde de zbenguială, fetelor... E trecut de opt şi nici una din voi nu e îmbrăcată!

– Am fost şi am ascultat slujba de la biserica sfântului Karol Boromeusz, explică Zielińska.

– Nu mă duceţi pe mine cu slujba, ia te uită!... Aveţi grijă de slujba care vă dă să mâncaţi!

– Că mare lucru ne daţi, domnule director! se împotrivi Ludka răutăcioasă, pentru că îşi rupsese umbrela la intrare.

– Nu vă dau destul? Dar din ce trăiţi?

– Din ce trăim?... În nici un caz din salariul pe care ni-l promiteţi mereu.

– O, până şi dumneata întârzii, domnişoară? strigă la Janka.

– Eu intru abia în actul al treilea, am timp destul...

– Wicek, fugi după Rosińska... Unde-i Zośka? Începeţi mai repede!... mânca-v-ar câinii!

Apoi se uită prin ochiul din cortină.

– Toate scaunele sunt ocupate, pe Dumnezeul meu, iar garderoba e pustie... şi pe urmă îmi strigă că nu le plătesc! Domnilor, pentru numele lui Dumnezeu, îmbrăcaţi-vă şi începeţi!

– Numaidecât, să sfârşim jocul.

Aproape cincisprezece actori, îmbrăcaţi şi machiaţi numai pe jumătate, jucau stos. Doar Stanisławski şedea într-un colţ în faţa unui ciob de oglindă şi îşi „compunea faţa".

Pentru a treia oară îşi ştergea fardul cu o cârpă şi se machia din nou; făcea gimnastica feţei, încrunta mânios din sprâncene, îşi încreţea fruntea, privind în fel şi chip; îşi aranja faţa pentru un rol de caracter şi îngâna cu jumătate de glas de fiecare dată când îşi schimba fizionomia corespunzătoare din text; doar la răstimpuri se adresa celor care jucau cărţi, aruncându-le câte o monedă de zece şi două cuvinte:

– Patru! Decar!

– Publicul face scandal! E timpul să bată gongul şi să începem! se ruga Cabiński.

– Nu ne mai bate la cap, directore. N-au decât să aştepte... Decar, treflă... pune jos!

– Valet! grozav!

– Damicelă de cupă... cinci sutare!

– Gata! Directore, mizează pe Desdemona! Strânse cărţile, le amestecă. Şi le întinse, spunând:

– Poftim, directore, trage!

– Mă înşală! şuieră Cabiński, aruncând o monedă de argint pe o carte.

– Parcă aşa nu te înşală?

– Să bată gongul! strigă Cabiński, la regizorul de culise, auzind tropăituri în public.

O vreme nu se mai auzi nimic, afară de fâsâitul cărţilor aşezate pe masă cu iuţeala fulgerului.

– Patru popi... arde-l!

– Plăteşte suticile!

– Valet, jos!

– Cinci, bine. Am câştigat ceva.

– Damă de cupă, dă-i!

– Fiţi politicoşi cu sexul frumos.

– Damă de pică, arde-l. Banii!

– Ajunge! Îmbrăcaţi-vă! Pe Dumnezeul meu, acolo au început să urle...

– Dacă asta-i distrează, de ce să-i deranjăm?

– O să te saturi de distracţii, dacă pleacă şi îşi iau înapoi banii de la casă! îl ameninţă Cabiński, ieşind în fugă.

Lăsară cărţile şi începură să se îmbrace şi să se machieze cu înfrigurare.

– Cu ce începem?

– Cu *Jurământul.*

– Stanislawski!

– Poate să bată gongul, vin îndată! anunţă Stanisławski. Şi se urni încet.

– Mai repede, că dărâmă teatrul, strigă Cabiński din uşă.

Se juca un buchet dramatic, cum i se spunea, sau „de toate pentru toţi", adică o comedie scurtă, o operetă într-un act, un fragment dintr-o dramă şi un dans solo. Aproape toţi actorii participau la reprezentaţie.

Janka, în costum, sta în culise şi privind pe scenă îşi aştepta rândul. Se simţea iritată de impresiile din timpul zilei. Închise ochii cufundându-se în retrăirea cuvintelor lui Grzesikiewicz, care-i veni iarăşi în minte, dar se înfioră, deoarece dincolo de chipul lui zări ţintindu-se din adâncuri zâmbetul lui Kotlicki şi faţa lui de satir; apoi îl văzu pe Głogowski cu capul lui mare şi privirea blândă. Îşi şterse ochii cu mâna, vrând parcă să gonească vedeniile, dar zâmbetul acela bun îi stăruia în memorie.

– Ce pudel respingător şi Rosińska asta! şopti Majkowska, oprindu-se lângă Janka.

Janka tresări şi se uită la ea contrariată.

Ce-i păsa ei acum de toate astea?...

Această luptă fără istov a fiecăruia cu toţi ceilalţi începea s-o enerveze şi s-o supere.

Ce-i păsa ei de Rosińska, chiar dacă juca într-adevăr imposibil, şarja sau cădea într-un şablon dulceag, acolo unde era nevoie doar de puţin sentiment; cocheta cu primele rânduri de

scaune cu o grație leșioasă, de rutină, ceea ce făcea o impresie de-a dreptul respingătoare.

– Cabiński n-ar trebui s-o mai lase pe scenă, continuă Majkowska, neluând seama la tăcerea Jankăi, dar se întrerupse repede, pentru că își făcu apariția Zośka, fiica Rosińskăi, care avea să danseze solo „pas" cu șalul.

Se opri lângă Majkowska, îmbrăcată deja pentru dans. În acest costum arăta de doisprezece ani, avea silueta nedezvoltată, fața slabă și mobilă, în ochii cenușii stăruia expresia unei curtezane cu experiență, iar buzele-i rujate erau răsfrânte într-o strâmbătură cinică. Privi la jocul mamei sale și țâțâi de nemulțumire; în cele din urmă, se aplecă spre Majkowska și șopti în așa fel, ca s-o audă și Janka:

– Poftim, uite cum joacă bătrâna!

– Cum, mama ta?

– Probabil. Uite cum cochetează cu tipul cu cilindru. Țopăie ca o curcă bătrână... A, cum s-a îmbrăcat! Vrea neapărat să pară tânără și nici măcar fața nu știe să și-o compună cum trebuie. Mi-e rușine pentru ea... Crede că toată lumea e proastă și nu-și dă seama... oho, pe mine nu mă păcălește. Când se îmbracă, se ascunde de mine, ca să nu văd cum se aranjează, ha, ha, ha! râdea aproape cu ură. Bărbații ăștia sunt atât de nătângi, încât cred tot ce văd... Toți banii se duc pentru ea, eu nu pot să-mi cumpăr nici măcar o umbrelă.

– Zosia, cine-a mai auzit să-ți ponegrești mama atât de rău!

– E, mare lucru mama! Peste patru ani, dacă vreau, pot să fiu și eu mamă de câteva ori, dar nu sunt proastă, oho! țânci îmi trebuie mie?...

– Ești un copil oribil! Am să te spun mamei... șopti revoltată Majkowska, depărtându-se.

– Ea e proastă, cu toate că e actriță angajată. Îmi place, hm!... aruncă Zosia în urma ei, strângându-și buzele.

– Încetează, nu pot să ascult din cauza ta...

– Da' ce, domnişoară Janina, ai şi pe cine să asculţi!... Bătrâna are un glas dogit, ca o găleată spartă, continuă Zośka fără să se descurajeze.

Janka făcu un gest de nerăbdare.

– De-ai şti, domnişoară, cum mă insultă! La Lublin, venea pe la noi un domn Kulasiewicz, eu îi ziceam Kulas[1], că nu-mi aducea nici măcar bomboane. Ei bine, află că m-a bătut şi mi-a spus că e tatăl meu... Ha, ha, ha, îi cunosc eu pe taţii ăştia... Acolo era Kulas, la Łódź, Kamiński, iar acum am doi... Umblă cu ei... Ea crede că eu o invidiez, că şi am pentru cine! Curtezani din ăştia cu buzunarele goale sunt pe toate drumurile...

– Zośka, taci din gură! Eşti pur şi simplu josnică! şopti Janka revoltată până în adâncul sufletului de cinismul acestui copil de actori.

– Păi ce-am spus atât de rău?... Ce, nu-i aşa?... răspunse cu glasul minunat al inconştienţei neprefăcute.

– Mai şi întrebi!... Cum poţi să vorbeşti atât de urât de mama ta?...

– Păi ea de ce e atât de proastă? Toate au câte un fante care are ceva parale... pe când ea!... Şi pentru mine ar fi mai bine, dacă ar fi mai deşteaptă... Eu o să ştiu să mă aranjez altfel!...

Janka se retrase, uitându-se mirată la ea, dar Zośka nu înţelese nimic, veni mai aproape şi şopti complice:

– Domnişoară Janina, dumneata ai pe cineva?...

Se depărtă în fugă, deoarece căzu cortina şi dansul trebuia să aibă loc în pauza dintre două acte.

Janka se scutură, de parcă se atinsese de ceva vulgar. O trecu un fior rece şi faţa i se îmbujoră de ruşine şi umilinţă.

– Ce murdărie! îngână, privind la Zosia care intră pe scenă zâmbitoare şi radioasă.

În timpul ritmului nebunesc al valsului i se vedea numai boticul ascuţit de ogar.

---

[1] Joc de cuvinte; în limba polonă, *kulas* = picior; *kulawy* = şchiop.

Dansă cu temperament şi îndemânare, astfel că stârni un ropot de aplauze. Cineva îi aruncă un buchet de flori; îl ridică de pe jos şi, în timp ce se retrăgea de pe scenă, zâmbea cochet ca o actriţă cu experienţă, aspirând cu nările fremătânde aceste manifestări de mulţumire.

– Domnişoară Janina, strigă în culise, am căpătat un buchet de flori! Acum Caban va fi nevoit să-mi dea şi mie un acont. Publicul a venit pentru dansul meu... uite că mă cheamă!...

Se repezi pe scenă şi începu să se încline către public.

– Vorbăria voastră nu face două parale!... Fără dansul meu, aţi fi fost la mare ananghie!...

Se învârti pe călcâie, râse triumfător şi alergă la garderobă. Începu un act dintr-o piesă lacrimogenă, *Fiica lui Fabricius*. Rolul lui Fabricius îl juca Topolski, iar pe al fiicei, Majkowska. Jucau foarte bine, deşi Moryś era atât de beat, încât habar n-avea ce se întâmplă cu el; totuşi nimeni nu observa starea în care se afla. Numai Stanisławski sta în culise şi râdea în hohot de gesturile lui automate şi de privirea rătăcită. Majkowska îl sprijinea mereu pe Topolski, pentru că altfel s-ar fi prăbuşit pe scenă.

– Mirowska, vino să-i vezi cum joacă! spuse unei actriţe bătrâne, adâncită azi într-o stare de apatie, şi ochii îi sticliră de ură.

– Ăsta-i rolul meu!... Eu trebuia să-l joc. Ce-a făcut din el?... O bestie beată! şuieră printre dinţii încleştaţi şi după ce izbucniră aplauze furtunoase, meritate totuşi. Stanisławski se învineţi şi aproape că se rezemă de perete, ca să nu cadă, atât de cumplită era invidia care-l sufoca.

– Gloata, gloata! şoptea, ameninţând publicul cu pumnii strânşi.

Se duse, apoi, după regizorul de culise, dar nu-l găsi şi se întoarse; păşea acum abia târându-şi picioarele, obosit şi furios.

– „...Fiica mea, copilă iubită, deci nu-l respingi pe bătrânu-ţi tată?... Strângi la pieptul tău nevinovat un tată criminal?... Nu fugi de lacrimile şi sărutările lui?..." veneau de pe scenă şoaptele

fierbinţi ale lui Topolski şi loveau în bătrânul actor, încât se îndrepta, uita într-o clipă de toate, răpit de joc, şi îngâna aceleaşi cuvinte, turna în aceste manifestări de dragoste părintească atâta simţire şi lacrimi, atâta sânge şi entuziasm şi era atât de caraghios în acelaşi timp în lumina nesigură a culiselor, cu braţele întinse patetic în gol, cu capul plecat înainte şi cu ochii pironiţi pe frânghia cortinei, încât Wicek, care-l vedea, se repezi la garderobă, strigând:

– Vă rog, domnilor!... În culise, Stanisławski se dă iar în stambă...

Se grăbiră cu toţii să asiste la spectacol şi, când îl văzură în aceeaşi atitudine patetică, izbucniră într-un hohot de râs general.

– Ha, ha! parcă e o maimuţă americană!

– Uite mamutul african care trăieşte o sută de ani! A mâncat oameni şi hârtie, roluri şi glorie şi i s-a făcut rău de la stomac, atât s-a îndopat! strigă Wawrzecki, imitând tonul şi vorbirea unui prezentator de curiozităţi din provincie.

Stanisławski îşi reveni, se uită înapoi şi, întâlnind privirile celor care râdeau de el, se cutremură şi îşi lăsă capul în jos cu tristeţe.

Jania care asistase la întreaga scenă şi în timpul extazului său nu îndrăznise nici măcar să se mişte, ca să nu-l tulbure, nu se mai putu stăpâni, când îi văzu ochii plini de lacrimi şi pe cei care-şi băteau joc de el, se apropie şi-i sărută mâna în semn de cinstire.

– Copila mea, copila mea! rosti bătrânul abia auzit, întorcându-şi capul, ca să-şi ascundă lacrimile, îi strânse mâna cu putere şi se depărtă.

Părerile de rău, durerea şi ura îl chinuiau atât de rău, încât coborî scările cu mare greutate.

Se duse în grădină, se uită la cei care jucau şi la public cu o privire nespus de tristă, apoi se îndreptă prin verandă spre stradă, dar se întoarse brusc şi rămase.

– Ar fi un tutore foarte bun! îi spuse cineva Jankăi după plecarea lui Stanisławski.

– O să înființeze o trupă și o să joace împreună cupluri de îndrăgostiți! observă altul cu voce tare.

– Sunteți niște șacali! le răspunse Jania cu o privire sfidătoare.

Avea o poftă grozavă să-i scuipe pe toți în față, atât de mare era valul de ură care-i urca în inimă și atât de josnici și de nemiloși i se păreau cu toții. Se stăpâni totuși și se așeză la loc, neputând să se liniștească multă vreme.

Intră pe scenă o dată cu corul, tremurând încă de revoltă, și prima persoană pe care o văzu în public fu Grzesikiewicz, care sta în primul rând de scaune. Privirile li se întâlniră; el făcu o mișcare ca și când ar fi vrut să plece, iar ea încremeni o clipă de uimire, la mijlocul scenei, dar își reveni numaidecât, pentru că-l zări și pe Kotlicki, așezat nu prea departe, care-l cerceta cu luare aminte pe Grzesikiewicz; mai încolo o văzu pe Niedzielska, lângă loji, care-i zâmbea prietenoasă și binevoitoare.

Nu se uita la Grzesikiewicz, dar îi simțea privirea ațintită la ea și începu să se enerveze și mai mult. Îi trecu prin minte că are costumul prea scurt și o cuprinse rușinea că stă în fața lui atât de strident îmbrăcată...

Este imposibil de descris ce se petrecea acum în sufletul ei. Niciodată nu mai simțise ceva asemănător. Când juca, privea de obicei la public de sus, ca la o mulțime supusă și aproape proastă, astăzi însă, se părea că se află în fața unei cuști uriașe sau că este nu știu ce animal dintr-o baracă de curiozități exotice, iar publicul acesta venise să privească la ea și să râdă de scamatoriile pe care le făcea; o studia din toate părțile, se uita la ea cu lornieta, aproape că o atingea cu vârful bastoanelor și al umbrelelor.

Era pentru prima dată când vedea acest zâmbet, care nu exista pe nici unul din chipurile pe care le observa, dar care stăruia totuși pe fețele tuturor și părea să umple teatrul; era un zâmbet de ironie blajină, inconștientă, zâmbetul superiorității copleșitoare, pe care-l au cei vârstnici când se uită la jocul copiilor. Îl simțea pretutindeni.

Apoi văzu numai ochii lui Grzesikiewicz pironiți asupra ei. Își dezlipi cu greu privirea de la el și se uită în altă parte, dar îl văzu totuși când se ridică și plecă. Nu crezuse că va veni la teatru, nu se așteptase să-l vadă, cu toate acestea, plecarea lui o întristă. Se uita parcă dezamăgită la locul gol, unde stătuse cu o clipă înainte.

Se retrase o dată cu corul într-un plan mai îndepărtat, pentru că Glas începu să cânte un duet comic cu Kaczkowska.

Glas se opri lângă cușca sufleorului și ciocăni ușor, făcându-l atent pe Dobek, fiindcă urma un fragment solo, pe care nu-l știa deloc, ca de obicei.

Halt îi făcu semn cu bagheta și Glas, compunându-și o față comică, începu să cânte un cuvânt pe care și-l mai amintea în timp ce își încorda auzul, dar Dobek nu sufla nimic.

Halt bătu energic în pupitru, dar Glas cânta mereu același lucru, șoptind rugător în pauzele de o clipă:

– Suflă, suflă!

Corul, împrăștiat spre fundul scenei, începu să se încurce, cineva din culise rostea cu voce tare cuvintele cântecului nefericit, dar Glas, transpirat, roșu de furie și de emoție, cânta întruna: „Ești a mea, frumoasă Róża!" nevăzând și neauzind nimic din cele ce se petreceau în jurul lui.

– Suflă! cerși încă o dată cu disperare, deoarece orchestra și o parte din public, înțelegând ce se întâmplă, izbucniră în râs. Îl izbi cu piciorul în față pe Dobek și se opri deodată, uitându-se la public cu privirea rătăcită.

Pentru că Dobek, lovit în gură, îl apucase de picior și nu-i mai da drumul.

– Așa, feciorașule, ia nu mai zburda! șopti sufleorul, ținându-l atât de bine, încât Glas nu mai putea să se miște. Te-ai făcut de râs pentru totdeauna!... Tu l-ai pictat pe Dobek, iar Dobek te-a pictat pe tine... Acum suntem chit!

Halt și Kaczkowska salvară situația, începând să cânte numărul următor.

Dobek îi dădu drumul lui Glas, se retrase cât putu mai în fundul cuştii şi începu să sufle mai departe din memorie cât se poate de liniştit, zâmbind cu blândeţe spre Cabiński, care-l ameninţa din culise, şi spre coriste.

Janka nu înţelegea prea bine ce se petrecea pe scenă, fiindcă îl văzuse pe Grzesikiewicz întorcându-se cu un buchet de flori în mână.

Se aşeză pe locul dinainte; abia când corul veni din nou în avanscenă, se ridică, înaintă pe lângă orchestră, aruncă florile la picioarele Jankăi şi se întoarse liniştit, străbătu sala şi dispăru fără să-i pese că produsese senzaţie în teatru.

Janka ridică florile maşinal şi se retrase în fundul scenei, în spatele colegelor, deoarece simţea privirile publicului aţintite asupra ei.

– Ei, cum e? o întrebă Zielińska.

– Domnişoară, caută la mijloc, între flori, poate că e ceva... îi şopti altă colegă.

Nu-i urmă îndemnul, dar îi era adânc recunoscătoare lui Grzesikiewicz pentru aceste flori.

Coborî de pe scenă fără să mai ia seama la cearta grozavă care se încinse între Glas şi Dobek după căderea cortinei.

Glas se agita furios, dar Dobek se îmbrăca în pardesiu şi-i răspundea încet, cu răutate:

– Dinte pentru dinte. Dulce-i răzbunarea pentru inima omului.

Se răzbunase, deoarece cu o zi înainte, Glas îl îmbătase şi, împreună cu Władek, îl machiaseră ca pe un negru. Când se trezise cât de cât, Dobek plecase liniştit de la cârciumă la teatru, fără să ştie ce se întâmplase cu faţa lui. În culise se distraseră de minune, dar Dobek jurase să se răzbune şi se ţinuse de cuvânt, ameninţând că nu-l va ierta nici pe Władek.

Furios, Cabiński îi îndruga tot felul de prostii lui Glas, dar acesta nu mai răspundea, umilit profund de păţania de pe scenă.

Îmbrăcată deja, Janka o aştepta numai pe Sowińska pentru a pleca acasă, când Władek se apropie de ea şi o întrebă moale:

– Domnişoară, îmi îngădui să te conduc?...

– Mă duc acasă cu Sowińska, iar dumneata mergi în altă direcţie...

– Chiar Sowińska m-a rugat să te anunţ că se întoarce abia peste o oră... E la direcţie.

– Atunci, să mergem!

– Dacă buchetul te deranjează, pot să-l duc eu... se oferi, întinzând mâna după flori.

– A, nu, mulţumesc!

– E foarte scump!... zâmbi Władek, subliniind cuvintele.

– Nu ştiu cât costă, răspunse Jania cu răceală, nearătându-se prea dispusă pentru conversaţie.

Władek începu să râdă, apoi vorbi despre mania lui, iar la urmă adăugă:

– Poate că treci şi pe la noi... Mama e bolnavă... de câteva zile nu se mai ridică deloc din pat...

– Mama dumitale e bolnavă?... Am văzut-o astăzi la teatru.

– Nu se poate! exclamă Władek descumpănit într-adevăr. Îţi dau cuvântul meu că o ştiam bolnavă... Mi-a spus că de câteva zile nu se mai scoală din pat... Pune ceva la cale... adăugă încruntat.

Niedzielska îl spiona necontenit şi trebuia să-i cunoască întotdeauna escapadele amoroase, fiindcă tremura de spaimă ca Władek să nu se însoare cumva cu vreo actriţă...

Se despărţi de ea în faţa porţii, arătându-i un respect exagerat, şi-i spuse că se grăbeşte să se ducă acasă pentru a se convinge de boala mamei.

Când o văzu pe Janka intrând în casă, se întoarse şi porni spre teatru. Pe drum se întâlni cu Sowińska şi stătură îndelung de vorbă. Bătrâna îl privea batjocoritoare, şi la urmă îi promise tot sprijinul.

Władek se duse în mare grabă la Krzykiewicz, să joace cărţi, deoarece organizau deseori asemenea întâlniri la care luau parte mulţi cunoscuţi dintre spectatori.

O dată ajunsă în camera ei, Janka puse florile într-o vază cu apă, iar când se culcă, mai privi o dată la trandafiri şi şopti cu duioşie:

– Ce om cumsecade!

VIII

– Domnişoară, poftim convocatorul! strigă Wicek.

– Ce mai e?...

– Se citeşte o piesă nouă sau aşa ceva!... răspunse, uitându-se prin încăpere.

Janka semnă convocatorul prin care regizorul invita pe toţi actorii la ora douăsprezece la citirea piesei lui Głogowski, *Ţăranii*...

– Fain buchet! exclamă Wicek, admirând florile din vază, aş putea să-l topesc...

– Vorbeşte ca oamenii! îl certă Janka, înapoindu-i convocatorul.

– Aş putea să-l vând cuiva, dacă ai vrea să mi-l dai.

– Păi cine vinde şi cine cumpără asemenea buchete?

– E, domnişoară, dumneata eşti o fraieră!... Unele, când capătă flori, le vând imediat florăresei, aia care vinde flori seara în grădină... Oho! Aş putea lua o rublă pe buchetul ăsta, dacă mi l-ai da...

– Nu ţi-l dau... Poftim altceva şi să-ţi fie de bine!

Wicek îi sărută mână cu umilinţă, bucuros că-i dăduse o rublă, şi ieşi în fugă.

Risipea banii pe te miri ce.

După plecarea lui Wicek, Janka schimbă apa din vază şi tocmai începuse să aranjeze trandafirii pe o măsuţă, când intră Sowińska şi-i aduse masa de seară.

Astăzi era radioasă, ochii ei rotunzi, cenuşii, arătau atâta bunăvoinţă, încât Janka se miră.

Bătrâna aşeză cafeaua pe măsuţă şi, arătând spre buchet, spuse zâmbindu-i:

– Ce trandafiri frumoşi!... Domnul ăla voinic i-a adus?

– Da, răspunse scurt Janka.

– Cunosc pe cineva care ţi-ar trimite asemenea buchete în fiecare zi... începu vorba Sowińska, aşa ca din întâmplare, în timp ce deretica prin cameră.

– Buchete de flori?

– E, chiar ceva mai mult, dacă ai vrea să primeşti.

– Acel cineva trebuie să fie foarte naiv şi să nu mă cunoască...

– Domnişoară dragă, oricine poate să se prosteasca din dragoste.

– Se prea poate! răspunse Janka sec şi ascultă cu atenţie, presimţind că va urma o propunere.

– Nu ghiceşti cine-ar putea să fie? întrebă Sowińska.

– Nu sunt curioasă deloc să aflu.

– Totuşi, îl cunoşti foarte bine...

– Mulţumesc, doamnă, dar n-am nevoie de nici o informaţie.

– Nu te supăra, domnişoară... Ce poate fi rău în asta? strecură bătrâna încet.

– Tocmai dumneata vorbeşti aşa?

– Eu, că doar îţi doresc binele, cum i l-aş dori şi fiicei mele...

– Dumneata îmi doreşti binele, cum i l-ai dori şi fiicei dumitale? o întrebă Janka încet, privind-o în albul ochilor.

Sowińska îşi coborî pleoapele, neputându-i susţine privirea, şi ieşi tăcută din cameră, dar dincolo de uşă se opri şi o ameninţă cu pumnul.

– Mironosiţo! Ţi-arăt eu!... şopti cu ură.

Era o zi ceţoasă şi rece, burniţa întruna, iar străzile şi trotuarele se acoperiseră cu un strat gros de noroi; norii cenuşii se învălătuceau în tării ca toamna.

La teatru, Janka nu-i găsi decât pe Pieś, pe Topolski şi pe autor.

Głogowski o întâmpină zâmbind şi-i întinse mâna.

– Bună ziua! Ieri m-am gândit la dumneata şi trebuie să-mi mulţumeşti neapărat...

– Îţi mulţumesc, dar sunt curioasă...

– Nu m-am gândit... Nu m-am gândit, cum s-ar gândi cei ca mine la nişte femei frumoase ca dumneata, nu! să crăp!... M-am gândit... Isuse! nu mai pot să scap de cuvântul ăsta... M-am întrebat de ce ai dumneata atâta forţă... de unde provine ea?...

– De acolo de unde se trage şi slăbiciunea, e înnăscută, răspunse Janka, aşezându-se.

– Dumneata trebuie să ai vreo idee la care te gândeşti mereu şi mergi înainte. Această idee are părul galben-roşcat, un venit de zece mii de ruble anual, poartă ochelari şi...

– Şi... las-o baltă, domnule!... O prostie poate fi spusă oricând, că ea nu îmbătrâneşte niciodată... îl întrerupse Topolski.

– Piatka, de patru ori coniac, fiindcă şi domnişoara bea cu noi!

– Mulţumesc, n-am băut şi nu beau niciodată.

– Acum e musai... măcar să-ţi moi buzele. E doar începutul ospăţului de înmormântare a piesei mele.

– Exagerezi! mormăi Pieś.

– Bine, o să vedem! A, domnule Piotr, domnule Topolski, hai să mai bem câte unul... ducă-se!... se înflăcără Głogowski, turnând coniac în pahare.

Râdea, glumea întruna, îi chema la buget pe actorii care intrau, se agita, dar se vedea că sub această veselie prefăcută se ascundeau grija şi nesiguranţa succesului.

Pe verandă se încinse un mic chef, fiindcă Głogowski le făcea cinste la toţi, dar buna dispoziţie se lăsa încă aşteptată din cauza ploii.

Cabiński se uita mereu la ceas, îşi scotea cilindrul şi se scărpina în cap nemulţumit; soţia directorului era posomorâtă ca o zi de toamnă; Majkowska îl fixa cu priviri scânteietoare pe Topolski şi se vedea că vrea să-i facă o scenă, fiindcă avea buzele vinete şi ochii înroşiţi de plâns sau de nesomn; Glas era şi el apatic după întâmplarea neplăcută de ieri şi nu mai povestea

nici un banc; Razowiec îşi cerceta limba în oglindă şi se plângea Piesiowei şi nici măcar Wawrzecki nu se simţea în apele lui, cum îşi definea el însuşi starea sufletească.

O somnolenţă asemănătoare cu aceea care stăruia în văzduh îi umplea pe toţi de plictiseală şi apatie.

– E douăsprezece şi jumătate... hai să citim! propuse regizorul.

Traseră o masă la mijlocul scenei, aduseră scaune şi Topolski, înarmat cu un creion, începu să citească.

Głogowski nu se aşeză; se plimba cu ocoluri uriaşe şi, trecând pe lângă Janka, îi împărtăşea mereu tot felul de observaţii de care aceasta râdea cu jumătate de glas; iar el se depărta, îşi ciufulea părul, zvârlea cu pălăria în sus şi fuma ţigară după ţigară, ascultând totuşi cu luare aminte.

Burniţa în continuare şi apa se scurgea cu zgomot prin burlane. Ziua inunda scena cu o lumină murdară. Era atâta plictiseală, încât nu mai putea nimeni să asculte liniştit, aşa că începură şuşotelile.

Glas arunca chiştoacele în nasul lui Dobek, iar Władek sufla uşor în capul Mirowskăi care moţăia.

De la garderobă se auzeau scrâşnetul fierăstrăului tăind scânduri şi zgomotul cuielor bătute; maşinistul îşi pregătea decorurile pentru spectacolul de seară.

– Domnule Głogowski, aici ar trebui să mai tăiem puţin, spunea Topolski din când în când.

– Taie, domnule! răspundea Głogowski, continuându-şi plimbarea.

Şoaptele se auzeau din ce în ce mai bine.

– Kamińska, mergi cu mine pe Nalewki? Vreau să-mi cumpăr material pentru o rochie.

– Bine, o să ne uităm şi la pardesie.

– Ce-i asta... dantelă pentru bluză?... o întrebă Rosińska pe soţia lui Pieś, care împletea de zor cu igliţa.

– Da, uite ce desen frumos... Am luat modelul de la soţia directorului.

Şi iarăşi urmă o clipă de linişte adâncă, în care se auzeau numai glasul calm şi melodios al regizorului, gâlgâitul apei de ploaie şi scrâşnetul fierăstrăului.

– Dă-mi o ţigară, îi ceru Wawrzecki lui Władek. Ai câştigat ceva aseară?

– Am rămas lefter, ca de obicei. Stai să-ţi spun, şopti Władek trăgându-se mai aproape, am mizat pe un careu douăzeci şi cinci de ruble. Joc pe dublă, trece; spun caro şi sunt ai mei. Kotlicki îmi propune să retrag jumătate. Nu accept; nu mai vrea să joace nimeni, începe să fie fierbinte; trag mai departe: şase, şapte, opt, zece şi iar câştig! Se mulţumesc cu toţii să se uite. Kotlicki e furios, fiindcă aproape trei sute de ruble sunt ale mele; trag a unsprezecea oară şi câştig din nou! Strigă cu toţii la mine să retrag jumătate... Nu vreau! Trag pentru a douăsprezecea oară şi pierd! Câteva sute de ruble, ca şi când le-aş fi aruncat în noroi, ce ghinion... Mi-am făcut un plan!

Se aplecă şi-i şopti la ureche, ca să n-audă nimeni.

– Ce-ai făcut cu locuinţa? îl întrebă Krzykiewicz pe Glas, oferindu-i o ţigară.

– N-am făcut nimic, stau tot acolo.

– Ai plătit chiria?

– Nu, dar o s-o plătesc! răspunse comicul, mijindu-şi ochii.

– Ascultă, Glas! Am auzit că directorul îşi cumpără o casă pe Leszno.

– Aiurea! Pe Dumnezeul meu, m-aş muta îndată la el pentru salariul pe care mi-l datorează. Dar astea-s basme! De unde să aibă el atâţia bani?

– Ciepiszewski l-a văzut cu agenţii de la construcţii.

– Doică! strigă Cabińska.

Doica veni repede, aducând o scrisoare în sorţ.

– Felka a spart oglinda, nu eu; a aruncat cu o sticlă de şampanie într-un sfeşnic, dar a nimerit oglinda... Trosc!... Şi treizeci de ruble s-au adăugat la socoteală dintr-un condei. Grăsanul s-a mulţumit să se strâmbe.

– Nu minți! Eu nu eram beată și-mi amintesc foarte bine cine a spart-o.

– Îți amintești, nu-i așa? Îți amintești cum ai sărit de pe masă, cum ți-ai scos pantofii și... ha, ha, ha!..

– Liniște!... strigă Topolski cu asprime la coristele care-și povesteau impresiile de ieri.

Tăcură, dar Mimi începu să-i povestească aproape cu voce tare Kaczkowskăi despre un nou model de pălărie pe care-l văzuse pe strada Długa.

– Dacă o să fie tot așa, nu mai rezist... Proprietarul mă dă afară din casă. Ieri am amanetat ultima gioarsă, pentru că a trebuit să-i cumpăr vin lui Janek. Sărăcuțul se însănătoșește atât de încet! Vrea să se ridice, se plictisește și nu-i mai intri în voie; ar trebui să-i dau ceva mai bun să mănânce, dar abia îmi ajung banii pentru ceai... Dacă nu mă angajez la Ciepiszenski și nu primesc un acont, proprietarul mă aruncă în stradă, că de plătit n-am cu ce...

– E sigur că înființează o trupă de actori?

– Sigur; zilele astea trebuie să mă duc la el să semnez contractul.

– Nu mai stai la Cabiński?

– Păi dacă nu vrea să-mi plătească salariul din urmă, șopti Wolska, o actriță care juca roluri de caracter.

Cei treizeci de ani se vedeau limpede pe fața ei obosită, brăzdată de griji. Stratul gros de pudră și ruj nu izbutea să-i ascundă ridurile și să-i șteargă neliniștea care-i lucea în ochi. Avea un băiețel de șase ani, care se îmbolnăvise încă din primăvară. Îl apărase cu disperare, răbdând nu o dată de foame; se lipsise de toate, numai să-l salveze, și îl salvase, dar ea ajunsese ca un schelet.

– Maestre, poftește pe la noi! exclamă Glas, văzându-l pe bătrânelul care nu se mai arătase de câteva săptămâni pe la teatru.

Maestrul intră și se salută cu toți. Cititul se întrerupse, pentru că se ridicară cu toții de pe locurile lor.

– Bună ziua, bună ziua!... Deranjez cumva?

– Nu, nu!

– Ia loc, maestre, îl rugă Cabińska, o să ascultăm împreună...

– A, respectele mele, tinere!

– Idiot ramolit! mormăi Głogowski, răspunzându-i cu un semn din cap şi se ascunse în culise, enervat de întreruperile şi discuţiile care nu mai conteneau.

– Tăcere!... Pe legea mea, aici e un adevărat balamuc! ţipă Topolski supărat şi continuă să citească.

Dar nu-l mai asculta nimeni. Soţia directorului ieşi cu bătrânelul, iar ceilalţi plecau şi ei unul câte unul pe furiş.

Începu să plouă cu găleata; picăturile răpăiau pe acoperişul de tablă al teatrului, care înăbuşea zgomotul.

Se întunecase, aşa că Topolski nu mai putu să citească. Se mutară cu toţii în garderoba bărbaţilor, unde era ceva mai multă lumină şi mai cald, şi începură să tăifăsuiască.

Janka sta în uşă cu Głogowski şi tocmai îi spunea cu înflăcărare ceva despre teatru, când Rosińska o întrerupse batjocoritoare:

– Domnişoară, pe dumneata te obsedează teatrul! Nu credeam, dacă nu vedeam cu ochii mei...

– E foarte simplu, teatrul înseamnă totul pentru mine.

– Eu, dimpotrivă, trăiesc cu adevărat numai în afara teatrului.

– Atunci de ce nu renunţi?

– Dacă aş putea să mă smulg de aici, n-aş mai sta nici un minut!... răspunse cu amărăciune Rosińska.

– Aş, astea-s vorbe! Oricare din noi ar putea, numai că e tare greu să te desprinzi de teatru, spuse Wolska încet. Eu o duc mai greu ca toţi şi ştiu că dacă aş renunţa la teatru, aş trăi mai bine, dar de câte ori mă gândesc că nu voi mai juca, mă cuprinde spaima şi mi se pare că aş muri fără scenă...

– O, teatrul... înseamnă otrăvire lentă şi agonie zilnică! şopti Razowiec plângător.

– Nu fii sentenţios, pentru că tu eşti bolnav de stomac, nu din cauza teatrului.

– Această agonie şi această otrăvire continuă înseamnă totuşi şi bucurie! reluă Janka.

– Grozavă bucurie, n-am ce zice! Poate numai dacă foamea, invidia şi neputinţa de a trăi altfel înseamnă bucurie,

– Fericiţi cei ce nu s-au molipsit de boala asta ori s-au retras la timp.

– Bine, dar e mai bine să trăieşti, să suferi şi să agonizezi aşa, având un ţel, arta, decât să duci o viaţă de melc sau de reptilă. Prefer de o mie de ori să trăiesc aşa, decât să ajung sluga bărbatului şi roaba copiilor, un obiect de uz casnic, şi să nu cunosc nici o grijă, răbufni Janka.

Władek începu să declame cu un patos comic:

„Preoteasă, altare
În templul artei
Voi porunci să ţi se-nalţe!..."

– Iartă-mă, te rog, dar eu însumi afirm că în afara artei nu mai există nimic!... Şi dacă n-ar fi teatrul...

– Te-ai apuca să croieşti tocuri pentru pantofi! interveni Glas.

– Aşa poate vorbi numai o începătoare foarte tânără şi foarte naivă! se împotrivi Kaczkowska.

– Sau una care nu ştie ce gust are salariul de la Cabiński...

– Ai milă, distinsă persoană. Entuziasmul, înflăcărarea, tinereţea, talentul şi frumuseţea, dacă le ai, ţi le va distruge mizeria pe toate! rosti Pieś cu glas aspru şi cu tonul unei prevestiri.

– Nu, asta încă nu-i nimic... dar o trupă cu asemenea artişti şi asemenea piese îţi va lua totul, domnişoară... Numai dacă vei trece cu bine prin acest iad, vei ajunge o mare artistă! îngână Stanisławski sarcastic.

– Aşa grăit-a maestrul, aşa că, gloată, înclină-ţi capul şi spune-ţi că aşa trebuie să fie! îşi bătu joc Wawrzecki.

– Bufonule! mormăi Stanisławski ieşind.

– Mamutule!

– Să vă povestesc cum am început eu... spuse Władek.

– Se ştie prea bine, la un bărbier.

– Glas, încetează cu maimuţăreala! Vrei neapărat să pari mai prost decât eşti!

– Eram în clasa a patra, când l-am văzut pe Rossi[1] în *Hamlet*... Şi s-a zis cu mine!... Am luat bani de la tata, mi-am cumpărat tragediile lui Shakespeare şi am început să mă duc la teatru; am învăţat zile şi nopţi în şir rolurile. Visam că voi cuceri lumea întreagă...

– Şi ai ajuns un biet actor la Caban! râse Dobek.

– Am aflat că Rychter a venit la Varşovia şi intenţionează să deschidă o şcoală de teatru. M-am dus la el, simţeam că am talent şi voiam să învăţ. Locuia pe Świętojańska. Ajung acolo şi sun la uşă; îmi deschide chiar el, mă lasă să intru şi închide uşa cu cheia. M-a luat cu cald de frică... Habar n-aveam eu ce să încep... Mă mutam de pe un picior pe altul. El a spălat cât se poate de liniştit o crăticioară, apoi a turnat petrol în lampă, şi-a scos surtucul, s-a îmbrăcat într-un ilic căptuşit cu vatelină şi a început să cureţe cartofi.

După o tăcere îndelungată, văzând că trece timpul şi n-ajung la nimic, încep să bâlbâi ceva despre chemarea scenei, despre dragostea de artă, despre dorinţa de a învăţa şi aşa mai departe.

El continua să cureţe cartofi.

În cele din urmă, îl rog să-mi dea lecţii.

S-a uitat la mine şi a mormăit: „Câţi ani ai, cavalerule?"

Am înlemnit, dar el continuă să mă întrebe: „Cavalerul a venit cu mămica?"

Ochii au început să mi se umple de lacrimi, dar el nu mă slăbeşte: „O să-ţi tragă tăticu' o chelfăneală... Oho, clasa întâi... Şi o să te dea afară şi de la şcoală".

Mă simţeam atât de prost şi atât de umilit, încât nu mai eram în stare să scot o vorbă.

---

[1] Ernesto Rossi (1829-1896) actor italian de renume.

„Hai, cavalerule, declamă vreo poezie, *Staś şi-a pătat haina*[1], *Era o noapte-ntunecoasă*... de pildă, sau ceva din Łukaszewski..." a rostit încet, curăţind cartofii cu migală.

N-am înţeles ironia, pentru că se deschisese cerul deasupra mea de bucurie. Să declam în faţa lui!... Nu visasem decât asta... Credeam că-l voi da gata, că-l voi uimi; toate verişoarele mele şi gimnaziul întreg mă invidiau pentru glasul meu.

– De atunci ai rămas cu plăcerea de a ţipa?...

– Glas, nu mă deranja...

– Hm, îmi zic, trebuie să-i arăt dintr-o dată ce ştiu... Şi cu toate că tremuram de emoţie, m-am proţăpit într-o atitudine tragică şi am început... Ce?... *Şalul negru*[2] care era pe atunci la modă... Mi-am stăpânit emoţia şi de la început m-am lăsat dus de patos; mă frângeam, îmi răsuceam încheieturile, strigam, izbucneam ca Othello, şuieram de ură ca samovarul... Am sfârşit leoarcă de transpiraţie...

„Altceva?" m-a întrebat, curăţind cartofi întruna şi nici un muşchi de pe faţă nu trăda ce gândeşte.

Mi s-a părut că merge bine şi am ales *Hagara*[3]; îmi dau drumul dintr-o dată: mă vaiet disperat ca Niobe, blestem ca Lear... implor, ameninţ şi închei vlăguit, iar el îmi spune iar: „Încă ceva!"

A lăsat cartofii şi s-a apucat să toace carnea.

Uluit de îngăduinţa şi îndemnul pe care mi s-a părut că le aud în glasul lui, aleg din *Mazepa*[4] lui Slowacki scena din închisoare, din actul patru, şi o recit în întregime...

Gem pentru Amelia, sporovăiesc pentru Chmara, blestem pentru Zbigniew, răcnesc pentru Voievod... Declam cu atâta

---

[1] Din scrierile lui Stanisław Jachowicz (1823-1897).

[2] Poezie de Kornel Ujejski (1823-1897); după modelul poeziei lui A.S. Puşkin, purtând acelaşi titlu.

[3] Titlul exact: *Hagar în junglă*, poezie de Kornel Ujejski.

[4] Tragedie în versuri de Juliusz Słowacki (1809-1849), mare poet romantic polonez.

simţire, cu atâta ardoare, încât aproape că răguşesc; părul mi se ridică măciucă în vârful capului, tremur, uit unde sunt, inspiraţia mă poartă pe aripile ei, ies flăcări din mine, ca dintr-o sobă; am lacrimi în ochi, spasme în capu' pieptului, dar recit înainte... Am blestemat-o pe Amelia, am aruncat-o pradă dispreţului, m-am zvârcolit de durere ai dragoste; sfârşesc actul patru şi-l atac furtunos pe al cincilea. Tragismul mă înflăcărează, mă ridică aproape până-n tavan, încăperea începe să danseze cu mine, în ochi îmi apar stele colorate, nu mai am aer, nu mai am putere, emoţia mă îneacă, sufletul mi se sfâşie, leşin...

Deodată, el începe să strănute şi îşi şterge ochii cu mâneca...

Am tăcut.

El a lăsat jos ceapa pe care o tăia, mi-a pus o găleată în mână şi mi-a spus cât se poate de liniştit: „Adu-mi apă..."

I-am adus.

A turnat peste cartofi, i-a pus pe lampă şi a aprins fitilul. Îl întreb, timid, dacă pot să vin să-mi dea lecţii? „Vino, vino! mi-a răspuns. O să măturI, o să-mi aduci apă. Dar chinezeşte ştii?..."

„Nu!" răspund, neştiind ce vrea să spună.

„Atunci învaţă, şi când vei şti, să vii la mine; atunci o să vorbim despre teatru".

Am plecat disperat, dar asta nu m-a potolit. N-am să uit niciodată clipa asta...

– Nu lăcrima, că Głogowski nu se mai duce după bere.

– Spuneţi ce vreţi, dar viaţa valorează ceva numai prin artă.

– Şi nu l-ai mai văzut pe Rychter? întrebă Jania curioasă.

– Păi, încă n-a învăţat chinezeşte...

– Nu, n-am mai fost pe la el. Dealtfel, după ce m-au dat afară de la şcoală, am fugit de acasă şi m-am angajat la Krzyżanowski.

– Ai fost la Krzyś?...

– Am umblat un an încheiat cu el, cu soţia lui, cu nemuritorul Leoś, fiul lui, şi cu încă o începătoare; spun „am umblat", fiindcă foarte rar foloseam alte mijloace de locomoţie decât propriile picioare. Deseori n-aveam ce mânca, dar să joc şi să declam puteam ori de câte ori voiam. Aveam un repertoriu uriaş.

Jucam numai cu patru persoane pe Shakespeare şi pe Schiller, adaptaţi cum nu se poate mai ciudat posibilităţilor noastre de Krzyś care avea şi foarte multe piese proprii cu trei şi patru titluri fiecare. Krzyżanowski le căra el însuşi într-o ladă şi la popasuri spunea deseori, bătând cu palma în capac:

– Aici este un Shakespeare sau un Molierè polonez. Sărăcia nu mai înseamnă nimic atunci când ai nemurirea asigurată. Leoś, ţine minte ce-ţi spune tatăl tău!

Începură cu toţii să râdă din toată inima.

Jankăi nu-i plăcu râsul lor, care-i aduse aminte de Stanisławski, şi se împotrivi energic:

– Sărăcia şi irosirea talentului nu sunt deloc caraghioase.

– O, aşa-i, suflet caritabil, aşa-i!... Krzyżanowski a fost un adevărat apostol al artei, un geniu cu ghete jerpelite şi... împrejurări nefavorabile!... Un Shakespeare de maidan! Talma[1] de tavernă!... declamă Glas patetic.

– Gloată, turmă, târâie-brâu şi... celelalte, mormăi Głogowski, pentru că garderoba se cutremura de veselie.

– Câte comedii n-am jucat cu el, când aveam trupa mea! Voi nu veţi mai vedea aşa ceva! spuse regizorul de culise cu amărăciune.

Începură să-şi bată joc de el şi să-i imite accentele galiţiene.

– Sunteţi nişte comedianţi, nu artişti! strigă furios regizorul de culise şi plecă în grădină.

Începură apoi să povestească pe rând tot felul de bancuri, pentru că tema era inepuizabilă şi totdeauna se găseau vorbitori şi doritori să asculte.

Ploua fără încetare, o mohoreală rece stăruia pretutindeni, aşa că se strânseră şi mai mult unii lângă alţii la taifas.

Deodată răsunară ţipete dinspre scenă, apoi se întrerupseră.

– Tăcere! Ce-i asta? Aha, Majkowska contra Topolski; scenă de dragoste liberă.

---

[1] Fr.J. Talma (1763-1826), celebru actor francez de tragedie.

Janka se duse să vadă ce se petrece.

Pe scena aproape întunecoasă, se certa cuplul rolurilor principale.

– Unde ai fost? strigă Majkowska, repezindu-se cu pumnii la el.

– Dă-mi pace, Mela.

– Unde ai fost toată noaptea?

– Te rog să pleci... Dacă eşti bolnavă, du-te acasă.

– Ai jucat cărţi, nu-i aşa, iar eu n-am o rochie pe mine! Aseară n-am avut bani nici pentru mâncare!...

– Tu de ce n-ai vrut?...

– Aha, tu ai vrea, în schimb, ştiu eu! Tu ai vrea ca eu să am bani, ca să ai tu pe ce juca... Eşti în stare să mă şi ajuţi să fac bani... nemernicule, josnicule!

Se repezi la el cu turbare. Faţa ei frumoasă, statuară, împrăştia flăcări, iar din gât i se smulgeau şuiere prelungi şi gemete. Avea o criză de isterie; îl apuca de umăr, îl ciupea şi-l scutura în neştire.

Enervat, Topolski o lovi şi o îmbrânci cu putere. Cu un urlet care n-avea nimic omenesc, Majkowska se prăbuşi în genunchi, hohotind între râs şi plâns cu o disperare tragică.

– Moryś!... Iubitul sufletului meu, iartă-mă!... Soarele meu!... ha! ha! ha! Lua-te-ar dracu, nemernicule!... Scumpul meu, iartă-mă!...

Se târî la picioarele lui, îl apucă de mână şi începu să i-o sărute cu furie.

Topolski rămase posomorât; îi părea rău de ea şi regreta că-şi pierduse cumpătul, aşa că se mulţumi să-şi muşte ţigara şi şopti:

– Ridică-te... ce-i comedia asta?... Nu ai pic de ruşine!... O să se adune toţi aici...

Veni într-un suflet mama Majkowskăi, o femeie bătrână şi urâtă.

– Mela, fetiţa mea!

– Mamă, ia-o pe nebuna asta de aici; face numai scandaluri... spuse Topolski şi plecă în grădină.

– Vezi, fetiţa mea, ţi-am spus... te-am rugat să nu-l iei pe fantele ăsta! nu ştie să te respecte şi-o să-ţi distrugă numai sănătatea, pe când celălalt... Vezi, draga mea? Ridică-te, copila mea!

– Lasă-mă în pace, mamă! ţipă Majkowska.

O îmbrânci pe bătrână, se ridică de jos, îşi şterse faţa şi începu să se preumble pe scenă cu paşi repeziţi.

Se vede că avea nevoie de această mişcare, ca să-şi descarce restul de răutate, pentru că începu să îngâne o melodie şi să zâmbească, iar după aceea o chemă pe Jania cu glasul cel mai natural:

– Nu vrei să mergi cu mine în oraş, domnişoară? îi propuse.

– Ba da, acum a stat şi ploaia... răspunse Janka, uitându-se la faţa ei.

– Ei, arăt rău... nu-i aşa? Ai văzut şi dumneata?

– Am văzut şi nu-mi pot stăpâni indignarea.

– Prostii!

– La teatru am înţeles cu mare greutate multe lucruri, mi le-am explicat şi eu cum am putut, dar asemenea scenă întrece toate aşteptările. Cum poţi să suporţi aşa ceva...

– Îl iubesc prea mult ca să iau în seamă astfel de fleacuri.

Janka începu să râdă nervos.

– Numai la operetă poţi să vezi aşa ceva şi în culise.

– Da, dar cum o să mă mai răzbun!

– Dumneata să te răzbuni?... Sunt foarte curioasă, pentru că eu nu l-aş ierta niciodată, niciodată.

– O să mă căsătoresc cu el... Trebuie să mă ia de soţie.

– Asta va fi răzbunarea? se miră Janka.

– De alta mai bună nu e nevoie. Ah, cum o să-i mai aranjez viaţa! Ştii ce, hai să trecem mai întâi pe la cofetărie, trebuie să-mi beau şocolata...

– Bine, dar aseară n-aveai bani nici de mâncare!... observă Janka fără să vrea.

– Ha, ha, naivă mai eşti, domnişoară... ha, ha! L-ai văzut pe cel care-mi trimite flori şi crezi că am rămas fără parale! ha! ha! unde-ai crescut, domnişoară? Eşti de-a dreptul grozavă!...

Şi începu să râdă iarăşi ca o nebună, de se uitau trecătorii după ea, deodată Majkowska schimbă tonul conversaţiei şi o întrebă curioasă:

– Dumneata ai pe cineva?...

– Am... arta! răspunse Janka serioasă, fără să se simtă jignită de întrebare, întrucât ştia că asemenea lucruri erau prea obişnuite la teatru.

– Domnişoară, ori eşti foarte ambiţioasă, ori foarte deşteaptă... nu te-am cunoscut... spuse Majkowska şi începu să asculte cu mai multă luare aminte.

– Ambiţioasă, se prea poate, deoarece la teatru am un singur ţel: arta!

– Domnişoară, nu te mai ţine de farse! ha! ha! Auzi, arta ţelul vieţii. Iată un motiv pentru un cuplet grozav, cu toate că gluma e veche.

– Depinde pentru cine...

Majkowska tăcu; începu să se gândească întunecată la ceva, presimţind în ea o rivală şi încă ameninţătoare prin inteligenţa ei.

– Abia v-am ajuns! strigă cineva în urma lor.

– Dumneata aici, maestre? Nu eşti la slujbă? şopti Majkowska răutăcioasă, pentru că umbla totdeauna cu soţia directorului.

– Vreau să-mi schimb partenera... tocmai căutam un loc liber.

– Lângă mine nu-ţi va fi prea uşor.

– A, nu, mulţumesc!... Sunt prea bătrân... Cunosc pe cineva care ar fi mai îngăduitoare cu anii mei.

Şi se înclină cu o politeţe căutată înaintea Jankăi.

– Mergi cu noi, maestre?

– Desigur, dar daţi-mi voie să vă conduc eu.

– De acord.

– Vă propun un mic dejun la „Versailles".

– Eu trebuie să mă întorc la teatru, spuse Janka, mai avem de citit la piesa lui Głogowski.

– O să sfârşească ei şi fără dumneata. Să mergem!

Nu se grăbeau, nu mai ploua deloc şi soarele de iulie usca noroiul de pe stradă.

Maestrul se agita curtenitor, o privea în ochi pe Janka şi zâmbea complice; se înclina cunoscuţilor şi faţă de trecătorii mai tineri îşi compunea o înfăţişare de învingător.

La „Versailles" nu era lume. Se aşezară la o masă lângă balustradă şi maestrul comandă un mic dejun rafinat.

La început, Janka se simţea puţin jenată, dar văzând că Majkowska se poartă ca de obicei, îşi recăpătă buna dispoziţie şi nu mai acordă atenţie garsonilor şi trecătorilor care se uitau la ei şi zâmbeau.

Maestrul o servea numai pe Janka, n-o scăpa o clipă din ochi şi o copleşea cu complimente, făcând-o pe Majkowska să râdă în hohot. La început, Janka fu puţin mirată, dar mai apoi strădaniile lui i se păreau atât de comice, încât râdea şi ea cu poftă împreună cu Mela.

Micul dejun era grozav, vinul de calitate, iar soarele strălucea vesel, pătrunzând-o cu o căldură moleşitoare; se simţea atât de bine stând aici fără grijă şi fără nici un gând... dar îşi aduse aminte de repetiţie.

– Să aştepte! Cum aşa, eu să mă potrivesc după programul lor!

Majkowska era adesea despotică numai din capriciu, iar atunci făcea să tremure tot teatrul şi impunea să se joace piesele în care putea să iasă în evidenţă. Cabiński ceda, pentru că n-avea încotro şi se temea să nu-i împrăştie trupa plecând împreună cu Topolski tocmai în mijlocul sezonului.

Trecuse de ora trei când se întoarseră la teatru. Repetiţia spectacolului de astăzi era în toi.

Cabiński voi să-i ia la rost, dar Majkowska se uită la el cu o privire strivitoare, aşa că se mulţumi să se strâmbe şi plecă.

Mama îi aduse o scrisoare. Majkowska o citi, scrise îndată câteva cuvinte de răspuns şi i-o înapoie bătrânei.

– Du-i-o numaidecât, mamă!

– Mela, şi dacă nu-i acasă? întrebă bătrâna.

– Să-l aştepţi şi să i-o dai în mână... ţine, mamă, pentru...

Şi lovindu-şi gâtul cu arătătorul, cum fac beţivii, îi dădu o monedă de patruzeci.

Ochii verzui ai bătrânei se luminară de recunoştinţă, sărută mâna fiicei şi plecă grăbită.

Janka îl căută pe Głogowski, dar acesta plecase, aşa că se duse la rândurile de scaune, unde şedea maestrul care venise o dată cu ele, pentru că-şi aduse aminte că-i ghicise cândva în palmă.

– Maestre, îmi eşti dator cu ceva... începu, aşezându-se lângă el.

– Eu? Pe Dumnezeul meu, nu-mi amintesc...

– Mi-ai promis să-mi spui ce-ai văzut atunci în palma mea.

– A, mi-aduc aminte, dar trebuie să mă mai uit o dată...

– Da, dar nu aici. Să mergem mai bine la garderobă, acolo cel puţin n-o să atragem atenţia nimănui...

Urcară la garderoba coristelor.

Maestrul îi studie amândouă palmele amănunţit şi îndelung, apoi spuse puţin descumpănit:

– Ai cuvântul meu, e pentru prima dată când văd o palmă atât de ciudată... într-adevăr, nu ştiu dacă...

– Maestre, te rog să-mi spui tot, să nu-mi ascunzi absolut nimic. Vezi dumneata, cu toate că, dacă m-ar auzi cineva, ar râde de mine, trebuie să recunosc că eu aproape cred în asemenea lucruri, aşa cum cred în vise ori în presimţiri... E poate caraghios, dar eu cred.

– Nu pot să-ţi spun nimic, în definitiv nici eu nu sunt prea convins că este adevărat.

– Mi-e totuna, dacă-i adevărat ori nu, dar trebuie să-mi spui neapărat, hai, spune-mi, maestre! Promit solemn că n-am să pun nimic la inimă, îl rugă Janka, alintându-se; îi stârnise curiozitatea şi o înfiora o teamă inexplicabilă.

– Domnişoară, pe dumneata parcă te aşteaptă o boală, mintală s-ar zice... Eu nu ştiu şi nu cred nimic, ai cuvântul meu. Spun şi eu ce văd, dar... dar...

– Şi teatrul? îl întrebă.

– Vei dobândi gloria, domnişoară, vei dobândi gloria! şopti repede fără să se uite la ea.

– Nu-i adevărat, asta n-ai văzut-o în palmă! se opuse, citindu-i minciuna din ochi.

– Pe cuvântul meu, pe cuvântul meu de onoare, am văzut totul acolo!... Vei ajunge departe, dar vei trece prin atâtea suferinţe, prin atâtea lacrimi... Să te fereşti de visuri, domnişoară.

– N-am decât să îndur toate suferinţele iadului, numai să ajung! rosti apăsat Jania cu fulgere în priviri.

– Dă-mi voie să-ţi stau la dispoziţie întotdeauna cu sfatul şi ajutorul meu prietenesc. Inimile oamenilor există ca să se sprijine reciproc...

Spuse şi-i sărută mâna cu respect.

– Mulţumesc, dar vreau să fiu singură, la fericire şi durere. Îţi mulţumesc din toată inima, maestre, dar n-aş putea suporta niciodată mila oamenilor, iar dumneata vrei să fii milostiv cu mine.

Larma unui grup vesel, amestecată cu sunetele muzicii, răbufni de jos, năvălind în liniştea în care se cufundaseră amândoi.

Maestrul îi strânse mâna Jankăi şi spuse la plecare:

– Să nu crezi în asta, domnişoară, dar să te fereşti de apă!...

Rămase o vreme singură, chinuită de presimţiri nelămurite, amestecate cu teamă şi durere, apoi coborî şi ea.

Se duse acasă, mâncă de prânz şi citi ceva; tot timpul îi răsunau în urechi cuvintele prevestirilor.

– Sunt curioasă ce-o să mi se întâmple şi când?... se gândea, plimbându-se neliniştită prin încăpere.

– „Vei dobândi gloria, domnişoară!... Să te fereşti de visuri!" repeta.

– Prostii!... M-am enervat fără să fie nevoie! adăugă.

Dar nu putu să scape atât de uşor de aceste gânduri negre care se învălmăşeau undeva în subconştient.

– Voi dobândi gloria!...

Zâmbi, repetând încet şi rar aceste cuvinte.

– „Fereşte-te de visuri, domnişoară..."

Stătu până târziu şi se gândi la soarta ei.

Îşi rememoră tot timpul de când era la teatru atât de exact, încât revăzu aproape fiecare zi, scenă după scenă.

– Ce-am făcut?... se întrebă, rupând buchetul de la Grzesikiewicz, care aproape se ofilise.

– Acum sunt la teatru! îşi răspunse.

Şi iarăşi i se perindă pe dinaintea ochilor toată această lume în care trăia şi care i se părea ciudată, chiar foarte ciudată în comparaţie cu lumea în care crescuse. Privea la amândouă ca de pe o înălţime şi intuia că se află la o răscruce de drumuri; fiecare din cele două universuri se mişca în jurul propriului centru de atracţie.

Se gândi multă vreme la viitorul ei, dar parcă fără să participe, absentă; se temea să se adâncească în gânduri şi să formuleze concluzii mai clare, deoarece simţea că atunci se va cufunda într-un întuneric paralizant.

Se apucă să coasă ceva şi gândurile i se îndreptară spre alt făgaş. Mintea i se limpezi şi cu toate că se mai gândea în răstimpuri la prevestirile maestrului, nu mai era atât de impresionată.

Seara, maestrul îi trimise în culise printr-un comisionar un buchet de flori, o cutie cu bomboane şi o scrisoare în care o invita să ia cina la „Idila", specificând că va veni şi Majkowska cu Topolski.

Citi scrisoarea şi, neştiind ce să facă, o întrebă pe Sowińska.

– Vinde florile, mănâncă bomboanele şi du-te la „Idila".

– Dumneata aşa mă sfătuieşti?

Sowińska dădu din umeri dispreţuitoare şi răspunse apăsat:

– E, mai devreme sau mai târziu tot o să se întâmple... Toate sunteţi...

Nu apucă să-şi sfârşească vorba şi ieşi.

Enervată, Janka aruncă florile într-un colt, împărţi bomboanele la celelalte colege, iar după reprezentaţie se duse direct acasă, foarte supărată pe maestrul care i se păruse un om foarte serios şi cumsecade.

A doua zi, la repetiţie, Majkowska îi spuse cu ironie:

– Domnişoară, eşti o romantică... neprihănită.

– Aş, trebuie doar să-mi respect demnitatea mea de om.

– „De-ai fi imaculată ca zăpada, nu vei scăpa de defăimare... Te du la mânăstire!"[1] declamă Mela.

– Nu mă interesează ce spun alţii; vreau să rămân curată faţă de mine însămi... Am oroare de orice murdărie şi nici măcar pentru împlinirea visurilor mele n-aş face nici o josnicie.

– Ptiu, dacă eu aş şti ce înseamnă josnicia, murdăria şi alte asemenea vorbe, dacă aş şti că-mi aduc vreo satisfacţie mai ca lumea, le-aş folosi dimineaţa şi seara în loc de unt pe pâine.

Se priviră în ochi zâmbind dispreţuitoare şi se despărţiră. Janka începu să simtă o repulsie puternică faţă de colegele ei; amestecată chiar cu anume scârbă. Le cunoscuse pe toate cât se poate de bine şi i se păreau ca un cârd de papagali, atât erau de inconştiente, rele şi proaste. O enervau cu trăncăneala lor veşnică despre îmbrăcăminte şi bărbaţi. Feţele lor zâmbitoare şi gândurile prea slobode îi stârneau pur şi simplu furia. Ea, care râdea foarte rar şi numai din vârful buzelor, aproape niciodată cu inima, nu putea suporta veselia iscată din te miri ce.

Plecă la lecţia de pian de la Cabińska, dar nu putea uita mirarea dispreţuitoare a Sowińskăi şi nici cuvintele Majkowskăi.

– „De-ai fi imaculată ca zăpada, nu vei scăpa de defăimare. Te du la mânăstire!" repetă de câteva ori şi se miră nespus numai de propoziţiunea de la urmă.

---

[1] Parafraza unei replici din *Hamlet*, actul întâi, scena a treia.

– Nu! Nu!... îşi spuse, respingând parcă vedeniile care i se îmbulzeau în minte.

După ce sfârşi lecţia, cântă îndelung nocturnele lui Chopin, melancolia lor alinându-i parcă tristeţea.

– Domnişoară Janina!... Soţul mi-a lăsat un rol pentru dumneata! strigă Cabińska din camera vecină.

Janka închise pianul şi începu să se uite peste rol. Totul se reducea la vreo cincisprezece cuvinte din piesa lui Głogowski, care n-o mulţumeau, fireşte, întrucât era vorba doar de un episod fără însemnătate, dar inima începu să-i bată mai tare; abia acuma avea să joace cu adevărat.

Piesa fusese amânată pentru marţea viitoare, iar până atunci, în fiecare după amiază aveau să facă repetiţie, pentru că Głogowski îi cinstea zilnic pe toţi, numai să înveţe rolurile.

La câteva zile după primirea rolului, se încheia o lună de când Janka se mutase la Sowińska. Bătrâna îi aduse aminte dis-de-dimineaţă, rugând-o să-i dea banii cât mai repede.

Janka îi dădu zece ruble, promiţându-i solemn că va plăti restul în curs de câteva zile, fiindcă mai avea doar câteva ruble.

Îşi făcu socotelile şi rămase foarte uimită; pe ce cheltuise în numai cinci săptămâni aproape două sute de ruble cu care venise de la Bukowiec?

– Cum mă voi descurca oare de acum încolo? şopti, hotărându-se să-i vorbească lui Cabiński despre salariul ce i se cuvenea.

Încercă la prima repetiţie.

Cabiński sări ca ars, de parcă cineva voia să-l ucidă.

– N-am, pe Dumnezeul meu, n-am! Dealtfel, începătoarele nu primesc nici un ban în primele luni. Hm, mă mir că nu ţi-a spus nimeni. Altele au un sezon întreg în urma lor şi nu mă mai bârâie la cap... Deocamdată ar trebui să-ţi ajungă că te afli într-o trupă de prima mână. Hm, da, cred că ţi s-ar cuveni câte ceva pentru lecţiile de pian...

Ascultă cu spaimă şi spuse de-a dreptul:

– Domnule director, nu-mi mai ajung banii decât pentru o săptămână... N-am spus nimic până acum, fiindcă am mai avut bani de acasă.

– Dar bătrânul maestru nu poate să-ţi dea?... Doar se ştie că...

– Domnule director! şopti, împurpurându-se.

– Mascota!... mormăi Cabiński, strângându-şi buzele cu răutate.

Janka îşi stăpâni indignarea şi spuse:

– Acum am neapărată nevoie de zece ruble; trebuie să-mi cumpăr costum pentru *Ţăranii*.

– Zece ruble.... Ha, ha, ha, ştii că eşti bine, domnişoară? Nici măcar Majkowska nu primeşte atâta dintr-o dată! Zece ruble!... Îmi place naivitatea dumitale!...

Râse din toată inima, apoi îi spuse la plecare:

– Adu-mi aminte deseară să-ţi dau o chitanţă pentru casierie.

Seara căpătă numai o rublă.

O năpădiră gândurile negre, înţelegând că sărăcia o pândea la uşă; în curând aveau să se afle faţă în faţă.

Ştia prea bine că celelalte coriste nu căpătau mai mult de cincizeci de copeici acont după cel mai reuşit spectacol; în zilele obişnuite luau doi zloţi sau patruzeci de groşi. Abia acum îşi aducea aminte de chipurile triste şi obosite ale actriţelor mai în vârstă.

Acum vedea multe lucruri pe care mai înainte nu le văzuse sau dacă le văzuse, nu se gândise prea mult la ele. Propriile lipsuri îi deschideau ochii asupra sărăciei care-i apăsa pe toţi ceilalţi, asupra zbuciumului de fiecare zi, drapat adesea de o veselie stridentă în timpul repetiţiilor şi al reprezentaţiei.

Această veselie artificială, poză şi bufonerie, nu era decât aparentă sau mai degrabă a doua faţă a acestor oameni, poate chiar cea mai adevărată; după aceea le cunoscuse şi viaţa tristă, pe care o duceau de pe o zi pe alta într-o luptă necontenită cu necazurile de tot felul. Simţea că ea însăşi începe să coboare spre acele locuri joase în care se purta lupta continuă a tuturor

împotriva tuturor şi a fiecăruia în parte care ar fi vrut să primească roluri şi să micşoreze aconturile celorlalţi.

Până acum fusese numai spectatoare, acum trebuia să intre ea însăşi în luptă.

Îşi dădea seama cât de nesigur este terenul teatrului, cu câtă putere trebuie să se ţină, ca să nu se prăbuşească şi să meargă înainte. Câtă forţă şi voinţă trebuia să irosească aici, câte trebuia să îndure, neluând seama la nimeni şi nimic pentru a ajunge...

– De ajuns, o să ajung!... răspunse hotărâtă acestor imagini întunecate care abia se conturau în mintea ei, pentru că îşi aminti prevestirile maestrului.

Acum, când trebuia să aştepte zilnic la casierie după reprezentaţie, ca să-şi cerşească drepturile ei, se simţea umilită şi plină de amărăciune.

Cu atât mai mult dorea să i se încredinţeze un rol mai mare, ca să se smulgă odată de la corul acesta nesuferit; era însă amânată mereu, iar asta o durea nespus şi o jignea adânc.

Kotlicki se învârtea mereu în jurul ei; nu-şi reînnoia propunerile, dar aştepta.

Dintre toţi colegii, Władek se arăta cel mai prietenos faţă de ea şi povestea în gura mare că ea se ducea în vizită la mama lui.

Trecuse într-adevăr de câteva ori pe la Niedzielska, pentru că nu fusese în stare s-o refuze pe bătrâna cu care se întâlnea mereu, ba la teatru, ba pe stradă. Niedzielska îl urmărea mereu pe Władeczek, bănuindu-l că o plăcea pe Janka.

Aceasta primea cu indiferenţă politeţea şi aluziile lui Władek, aşa cum primea cuvintele şi privirile pline de un respect căutat ale lui Kotlicki, ori buchetele de flori şi bomboanele pe care i le trimitea în fiecare zi maestrul.

Nici unul din aceşti trei admiratori tăcuţi nu o interesa, câtuşi de puţin; îi ţinea la distanţă prin purtarea ei rece.

Actriţele îşi băteau joc de îndărătnicia ei, dar pe ascuns o invidiau.

Nu răspundea la observaţiile lor usturătoare, ca să nu le provoace şi mai mult.

Ţinea doar la Głogowski care, având în vedere reprezentarea piesei, petrecea zile întregi la teatru. El îi acorda mai multă atenţie decât celorlalte femei, numai cu ea discuta despre lucrurile mai importante, numai pe ea o trata ca pe un om. Janka se simţea flatată şi-i era recunoscătoare. Îi plăcea pentru caracterul lui paradoxal, pentru sinceritatea cu care-i vorbise nu o dată despre probleme sociale dintre cele mai delicate, pentru că nu-i pomenise niciodată de dragoste şi pentru că nu se ţinea de farse.

Mergeau adesea să se plimbe în parcul Łazienki.

Se aflau în relaţii de sinceră prietenie; nu-l trata ca pe un bărbat, socotindu-l un suflet superior, căruia îi erau străine fleacurile.

După repetiţia generală cu *Ţăranii*, plecară împreună de la teatru.

În ziua aceea, Głogowski era mai întunecat decât de obicei, spunea mai des „să crăp" şi „număra înainte până la douăzeci". Tremura de nelinişte în fiecare seară, dar se prefăcea că nu-i pasă şi râdea în hohote.

– Nu vrei să ne plimbăm cu iapa belgiană până în Grădina botanică?

Janka dădu din cap în semn că acceptă şi luară o birjă. Găsiră locuri libere lângă bazin, sub un arţar uriaş, şi o vreme tăcură.

Era lume destul de puţină. Câteva perechi se zăreau ici şi colo pe bănci ca nişte umbre în aerul încins. Ultimii trandafiri înfloriţi îşi etalau culorile prin verdeaţa crengilor lăsate în jos; mirosul mixandrelor din rondul cel mare se răspândea în valuri din ce în ce mai puternice. Păsărelele ciripeau arar prin tufişuri cu glasuri somnoroase. Copacii încremeniseră, ascultând parcă liniştea zilei de august. Doar din când în când câte o frunză sau o ramură uscată cădeau în spirală pe iarbă. Petele aurii ale soarelui care răzbătea printre crengi desenau pe iarbă un mozaic mişcător, sclipind ca nişte fulgi de platină.

– Ducă-se dracului totul! rostea uneori Głogowski în tăcerea din jur şi îşi ciufulea părul cu furie.

Janka se mulţumea să se uite la el şi-i părea rău să tulbure liniştea care o învăluia, liniştea naturii care dormita toropită de căldura prea mare. Se simţea copleşită de o duioşie necunoscută, străină de lucruri, care venea parcă din văzduhul albăstrui, din norii albi, transparenţi, care alunecau încet în tării, şi din verdele închis al copacilor.

Respira cu încântare aroma de mixandre, dar de câte ori se uita la Głogowski, care nu putea sta locului şi se tot agita, o privea şi se trăgea de păr, de atâtea ori un gând îi şoptea îndărătnic că în curând avea să-i declare dragostea lui.

– Spune, domnişoară, şi dumneata ceva, că simt că înnebunesc, turbez... strigă deodată.

Janka izbucni în râs, atât era de comic şi de departe de orice gând de dragoste.

– Hai să vorbim, fie şi despre... spectacolul de astă seară...

– Vrei să mă otrăveşti cu adevărat? Să crăp, dar cred că nu mai rezist până diseară!...

– Bine, dar dumneata mi-ai spus că nu eşti la prima piesă, aşa că...

– Da, dar de fiecare dată tremur de spaimă, pentru că îmi dau seama în ultima clipă că am scris o porcărie, o ticăloşie, un lucru de mântuială.

– Eu n-am pretenţia că mă pricep, dar mie piesa mi-a plăcut grozav; e atât de sinceră...

– Vorbeşti serios? exclamă Głogowski cu o umbră de mulţumire în glas.

– Dumneata ştii bine că n-aş îndrăzni să mint.

– Pentru că, vezi dumneata, mi-am spus că, dacă piesa va cădea, să crăp, dar...

– Ai să te laşi de scris?

– Nici vorbă, dar voi dispărea de pe firmament şi voi scrie alta... Voi scrie încă una, două... voi scrie până când voi crea una foarte bună, musai!... De-ar fi să crăp şi tot am s-o scriu!... Sunt gata să mă angajez la teatru, ca să-l cunosc şi să-l înţeleg mai bine... Dumneata crezi că te poţi lăsa de scris?!... Poţi să

turbezi, să ucizi, să dai ortu' popii, dar să nu mai scrii!?... A, eu n-aş fi în stare! Domnişoară, gândeşte-te şi dumneata, de ce-aş mai trăi atunci?... adăugă, privind în gol.

Faţa lui luminoasă, trăsăturile neregulate şi aspre aveau o expresie de uimire, de parcă abia acum îşi punea pentru prima dată întrebarea: de ce-ar mai trăi, dacă ar înceta să scrie?

– Dumneata ce crezi, Majkowska o să joace bine rolul Antkăi? o întrebă brusc.

– Mi se pare că rolul i se potriveşte ca o mănuşă.

– Nici Moryś nu-i rău, dar ceilalţi... nu sunt buni de nimic! Ce să mai vorbim, căderea e sigură...

– Mimi nu-i cunoaşte deloc pe ţărani şi vorbeşte foarte prost, remarcă Janka.

– Am auzit şi mai că m-a apucat durerea de ficat!

– Dumneata îi cunoşti?... A, pentru Dumnezeu! strigă cu putere, de ce nu joci dumneata rolul ăsta?...

– Pentru că nu mi s-a dat mie.

– De ce nu mi-ai spus mai înainte? Să crăp, dar aş fi fost în stare să dărâm tot teatrul, numai să-l joci dumneata!

– Parcă toate s-au vorbit împotriva bieţilor *Ţărani*, iar acum mai vii şi dumneata şi-mi dai lovitura de graţie...

– N-am îndrăznit, şi pe urmă, directorul mi-a dat rolul Filipowei.

– Ăsta-i un rol de figuraţie, episodic... putea să-l joace oricine. Să crăp, dar cred că Mimi va vorbi ca o subretă de operetă... Ce mi-ai făcut, domnişoară... Isuse, Marie! Dacă dumneata crezi că viaţa este o operetă frumoasă, te înşeli amarnic!

– Mai ştiu şi eu câte ceva... răspunse Janka, zâmbind cu amărăciune.

– Nu ştii încă nimic, o să vezi mai târziu. Dealtfel, femeile o duc mai uşor; până şi destinul se poartă mai elegant cu ele, le întinde mâna şi le conduce în momentele mai dificile. Noi trebuie să asudăm din greu, ca să ne smulgem partea, să plătim numai Dumnezeu ştie cât de scump orice profit de nimic.

– Şi femeile nu plătesc? întrebă Janka.

– Vezi dumneata, lucrurile stau aşa: mai ales pe scenă, femeile datorează o parte infimă din succesul lor talentului propriu, altă parte amanţilor care le protejează, iar restul galanteriei bărbaţilor care speră să le protejeze cândva...

Cu toate că se simţi jignită, Janka nu răspunse nimic, deoarece îi veniră în minte Majkowska şi Topolski, Mimi şi Wawrzecki, Kaczkowska şi ziaristul ei şi aşa mai departe, aproape toate, aşa că îşi lăsă capul în piept cu tristeţe şi tăcu.

– Domnişoară, să nu te superi pe mine, pentru că asta nu te priveşte pe dumneata. N-am făcut decât să constat o stare de lucruri evidentă.

– Nu mă supăr, deoarece recunosc că ai dreptate.

– Cu dumneata nu se va întâmpla la fel, o simt... Hai să mergem!... propuse pe neaşteptate, ridicându-se de pe bancă. Vreau să-ţi mai spun ceva... reveni Głogowski după ce intrară pe Alei. Ce ţi-am mai spus şi în ziua în care te-am cunoscut la Bielany: hai să rămânem prieteni!... N-avem ce face, omul e un animal de turmă, simte întotdeauna nevoia să aibă pe cineva aproape, ca să poată trăi pe lume... Omul nu poate sta singur; trebuie să se sprijine, să se întrepătrundă cu ceilalţi, să-şi împletească existenţa cu a altora, să meargă şi să simtă împreună, ca să poată făptui ceva... Deşi îi ajunge şi un singur suflet înrudit. Să devenim prieteni!...

– Bine, răspunse Janka, dar pun o condiţie.

– Mai repede, pentru mila lui Dumnezeu, deoarece s-ar putea să nu fiu de acord.

– Dă-mi cuvântul de onoare că niciodată, dar absolut niciodată, nu-mi vei vorbi de dragoste, că nu te vei îndrăgosti de mine şi te vrei purta cu mine aşa cum te porţi cu un coleg ceva mai tânăr. Poţi chiar să-mi destăinuieşti amorurile dumitale şi orice decepţii sentimentale...

– De acord pe toată linia, cuvântul meu de onoare va sta drept chezăşie! se bucură Głogowski. Condiţiile mele sunt: sinceritate totală şi încredere absolută. Amin!

Îşi strânseră mâinile cu seriozitate.

– Asta înseamnă unirea a două suflete curate în scopuri ideale! râse, clipind din ochi. Acum sunt atât de vesel, încât mi-aş lua capul în mâini şi l-aş săruta din toată inima.

– Presimţi succesul... *Ţăranilor*.

– Nu-mi mai aduce aminte, domnişoară. Eu ştiu ce mă aşteaptă. Acum trebuie să ne despărţim...

– Nu mă conduci până acasă?

– Nu... ba da, dar voi vorbi despre dragoste, exclamă vesel.

– Atunci, la revedere! Să te ferească Dumnezeu de asemenea minciuni.

– Cred că dumneata te-ai săturat de mizeriile astea, de vreme ce te apucă greaţa numai când îţi aduci aminte...

– Hai, du-te, domnule, o să-ţi povestesc altă dată...

Głogowski urcă într-o birjă şi se îndreptă spre strada Hoża, iar Janka se duse acasă.

Probă costumul ţărănesc, pe care i-l făcuse Madame Anna pentru *Ţăranii*, gândindu-se cu plăcere la alianţa încheiată cu Głogowski.

În culise şi la garderobă, se simţea că e o zi de „premieră". Se adunaseră cu toţii mai devreme şi acum se îmbrăcau şi se machiau cu mai multă grijă, numai Krzykiewicz, cum îi era obiceiul, umbla pe la garderobă şi pe scenă pe jumătate dezbrăcat şi cu fardul în mână.

Stanisławski, în schimb, care atunci când juca, venea cu două ore mai înainte de începerea spectacolului, era gata îmbrăcat şi doar din când în când îşi completa machiajul.

Wawrzecki se plimba cu rolul lui în mână şi vorbea de unul singur cu jumătate de glas.

Regizorul de culise se agita mai mult ca de obicei, iar femeile se certau la garderoba lor cu mai multă îndârjire; erau surescitaţi cu toţii.

Sufleorul supraveghea aranjarea scenei şi se uita la publicul care umplea grădina. Coristele, gata îmbrăcate în costume

populare, pentru că aveau să joace rolul mulțimii, umblau încoace și încolo peste tot.

– Dobek! strigă Majkowska, nu trebuie decât să mă ajuți, dragul meu. Eu știu rolul, dar în actul doi, în scena cu Hrehory, să-mi sufli mai tare monologul.

Dobek dădu din cap și nu apucă să-și reia locul, că îl abordă Glas.

– Dobek, bei o votcă? Poate vrei și-o gustare? îl întrebă grijuliu pe sufleor.

– Dacă-i gustare, spune să aducă și bere, răspunse Dobek, zâmbind blajin.

– Ai grijă să nu mă lași astăzi! Știu rolul, dar pot să mă poticnesc pe undeva...

– Vezi să nu te faci singur de râs, cât despre mine, nu te las eu să pieri.

Și așa mereu, câte unul sau câte una veneau la el și-l rugau, îi promiteau votcă; iar Dobek se mulțumea să dea din cap și să le făgăduiască la toți că-i va ajuta.

– Dobek, eu am nevoie numai de primul cuvânt, ține minte! încheie șirul Topolski.

Glogowski se tot învârtea pe scenă, ajuta la așezarea colibei și-i dăscălea pe actori; se uită de câteva ori neliniștit la primul rând de scaune ocupate de reprezentanții presei.

– Mâine o să-mi fie foarte cald! șopti.

Și începu să se preumble înfrigurat, deoarece nu mai era în stare să stea nici o clipă locului. În cele din urmă, ieși în grădină, se opri lângă un castan și începu să se uite cu teamă la primul act, care tocmai începuse, dar nu rezistă nici acolo, pentru că nu putea vedea întreaga scenă și avea publicul într-o latură.

Se întoarse iarăși în culise și se uită la spectatori prin crăpăturile ușii.

Publicul asculta în liniște; în grădină se așternuse o tăcere apăsătoare. Văzu sute de ochi și de capete nemișcate, până și garsonii stăteau pe scaune pe verandă și priveau spre scenă. Ascultă cu atenție, vrând să prindă vreun zgomot dinspre

gândurile de scaune... dar nu auzi nimic... Uneori tuşea cineva, fâşâia vreun afiş, apoi iar se lăsa tăcerea.

Glasurile personajelor răsunau limpede şi pluteau spre această mulţime compactă.

Głogowski se aşeză în ungherul cel mai întunecat pe o grămadă de decoruri, îşi ascunse faţa în mâini şi ascultă.

Scenele continuau una după alta cu tot şartul, urmărite cu aceeaşi linişte ameninţătoare parcă în sală şi sărbătorească în culise, deoarece se mergea în vârful picioarelor şi cine putea, venea şi sta aici.

Nu, nu era în stare să stea locului!

Auzi glasul de bariton al lui Topolski, pe cel de soprană al Majkowskăi şi pe cel al lui Glas, puţin răguşit, dar nu asta voia să audă, nu asta!

Îşi muşca mâinile atât de tare, încât avea lacrimi în ochi de durere. Se ridică; voia să se ducă undeva, să facă ceva, fie şi să ţipe, dar se aşeză la loc şi ascultă.

Actul se sfârşi.

Răsunară câteva aplauze destul de reţinute care se pierdură în tăcerea generală.

Głogowski zvâcni în picioare şi aşteptă cu capul întins înainte şi cu ochii înflăcăraţi de febră, dar auzi numai zgomotul cortinei coborâte şi murmurul discuţiilor care se iscă dintr-o dată.

În pauză, se uită din nou la public şi văzu câteva manifestări ciudate. Presa părea contrariată; unii şuşoteau între ei, iar câţiva îşi notau ceva.

– Mă ia cu frig! şopti, scuturat de un fior de gheaţă.

Şi porni să umble în neştire prin teatru.

Vizitatorii obişnuiţi se îmbulziră în culise, înviorând atmosfera, dar pe feţele actorilor se răsfrângea teama pentru cele patru acte care mai rămâneseră.

– Te felicit, domnule!... Prea aspră, prea brutală, dar nouă! spuse Kotlicki, strângându-i mâna lui Głogowski.

– Adică nici câine, nici vidră, ci un soi de clapon! îi răspunse Głogowski.

– Să vedem ce va urma... Publicul e uimit, o piesă populară şi fără horă...

– Pe dracu!... Doar nu-i balet!... mormăi supărat Głogowski.

– Da, dar dumneata cunoşti publicul şi ştii că se dă în vânt după cântece şi dansuri.

– Atunci n-are decât să se ducă la bâlci! spuse Głogowski.

Se întoarse şi plecă furios.

După actul al doilea, urmară aplauze îndelungi.

La garderobă, optimismul urcă până la cota obişnuită.

Cabiński îl trimise pe Wicek de două ori la casierie să vadă cum merge?... Prima dată Gold răspunse: „Bine", iar a doua oară: „Biletele-s vândute".

Głogowski se zbuciuma în continuare, dar altfel; auzind aplauzele pe care le aştepta cu atâta înfrigurare, se linişti întrucâtva şi se aşeză în culise, uitându-se la cei care jucau pe scenă.

Era vânăt de furie, îşi călca pălăria în picioare... nu se mai putea stăpâni. Personajele lui ţărăneşti, întru totul autentice, erau transformate în nişte figurine siropoase ale unei melodrame sentimentale, manechine îmbrăcate în haine ţărăneşti. Bărbaţii mai erau cum mai erau, dar femeile, afară de Majkowska şi de Mirowska, cea din urmă juca rolul unei cerşetoare bătrâne, erau sub orice critică; ciripeau în loc să vorbească, mimau ura, dragostea, râsul; totul era atât de făcut, de artificial, fără pic de adevăr şi sinceritate, încât îl îneca disperarea... Nu era decât o mascaradă, nimic altceva.

– Mai apăsat... cu mai multă îndrăzneală... mai energic! şoptea, bătând cu piciorul.

Dar nu-i asculta nimeni îndemnurile.

Un zâmbet îi lumină chipul când o văzu pe Janka intrând în scenă. Îi văzu şi ea zâmbetul şi asta o salvă, deoarece glasul îi murise în piept şi se simţea de-a dreptul paralizată; era atât de

emoţionată, încât nu mai vedea nici scena, nici pe actori, nici publicul, topindu-se în strălucirile rampei...

Dar îi văzu zâmbetul binevoitor şi îşi reveni îndată. Nu trebuia decât să pună mâna pe mătură, să-şi înşface bărbatul beţiv de guler, să recite zece-cincisprezece rânduri de insulte şi văicăreli, apoi să-l dea afară cu forţa.

Procedă în consecinţă, dar îşi luă bărbatul de grumaz cu atâta convingere şi se răzbună pe cârciumar cu atâta energie, încât părea o ţărancă adevărată cuprinsă de turbare.

Situaţia era destul de comică, pentru că bărbatul se străduia să-i explice şi se împotrivea, aşa că după ce ieşiră din scenă, izbucniră hohote de râs.

Głogowski se duse s-o caute pe Janka. Aceasta sta pe scările care duceau la garderobă, neputând să-şi vie în fire; ochii îi radiau de mulţumire.

– Foarte bine, ai fost o ţărancă autentică! Dumneata ai şi temperament şi glas, două lucruri de prima mână! îi spuse Głogowski şi se întoarse în vârful picioarelor la locul lui.

– S-ar putea să te cheme şi pe dumneata la scena deschisă, îi şopti Cabiński la ureche.

– Du-te dracului, domnule, şi crapă! îi răspunse tot atât de încet şi simţi o poftă nebună să-l lovească peste faţa machiată, dar i se năzări altceva, deoarece o văzu pe doică stând ceva mai încolo şi privind serioasă, cu anume pioşenie pe scenă.

– Doică!

Doica se apropie fără prea multă plăcere de Głogowski.

– Spune-mi, doică, îşi place comedia? o întrebă curios.

– Poricla nu se potriveşte deloc... *Ţăranii*! Să ştie că norodul de la ţară nu e totuna cu boierii, dă' să le zici aşa, de la obraz, şi să-i faci de râsul lumii, e mare păcat!

– Să lăsăm asta... dar oamenii ăştia seamănă cu cei de la ţară?

– Aici dumneta ai nemerit-o! Că ţăranii aşa sunt, da' nu să îmbracă atât de elegant, nu merg şi nu vorbesc aşa, ca boierii... Da', mă rog dumnetale, spune-mi şi mie ce-nsamnă asta? Înţăleg să-i arăţ' pe boieri, pe ovrei sau alţi surtucari, da' să faci de râs

neşte gospodari cumsăcade şi să-i bagi în comedii! Dumnezău poate să te pedepsască pentru asăminea destrăbălare!... Gospodaru-i gospodar... de el să nu te legi!

Şi continuă să privească pe scenă cu şi mai mare asprime şi aproape cu lacrimi de revoltă în ochi.

Głogowski nu mai avu când să se mire, deoarece actul se sfârşi numaidecât cu aplauze tunătoare şi autorul fu chemat de public pe scenă, dar nu se duse nici măcar să se încline şi să-i mulţumească.

Câţiva cronicari veniră să-i strângă mâna şi să-i laude piesa. Îi ascultă cu indiferenţă, fiindcă de pe acum se gândea cum să-şi modifice piesa.

Abia acum vedea în amănunt tot felul de goluri şi nepotriviri şi le completa pe loc în gând, adăuga alte scene, compara situaţiile şi era atât de absorbit de această muncă, încât nu se mai uită cum se joacă actul patru.

Aplauzele izbucniră în toată sala ei iarăşi se auzi strigătul mulţimii:

– Autorul! Autorul!

– Te cheamă, du-te, domnule! îi şopti cineva la ureche.

– Să crăp, dar, dragă frate, du-te dracului!

Publicul îi chemă şi pe Majkowska şi Topolski.

Majkowska alergă gâfâind la Głogowski.

– Domnule Głogowski, hai mai repede! strigă, luându-l de mână.

– Lăsaţi-mă în pace! răspunse ameninţător.

Majkowska plecă, iar el rămase să se gândească mai departe. Acum nu se mai interesa deloc de aplauzele şi chemările publicului, de succesul piesei, pentru că îl rodea gândul că piesa e foarte proastă. Medita adânc, adică o vedea tot mai bine şi aproape că se cutremura de durere la gândul că încă un efort se irosise fără rost.

Asculta cu o furie neputincioasă publicul care aplauda episoadele apăsat comice şi grosolane, care nu alcătuiau decât

fundalul pe care sufletele ţăranilor lui trebuiau să iasă în relief; în vreme ce conţinutul piesei, teza ei, nu impresionă pe nimeni.

– Domnule Głogowski, te rog să te duci neapărat pe scenă după actul cinci, când te vor chema spectatorii, îi spuse Jania cu hotărâre, mirată de indiferenta lui.

– Cine mă cheamă? Dumneata nu vezi că asta-i numai galeria? Nu vezi ironia din ochii presei şi ai publicului din primele rânduri? Piesa e proastă... o porcărie! O să vezi ce-o să scrie mâine despre ea.

– Ce-o să fie mâine, o să vedem mâine. Astăzi este un succes şi piesa e formidabilă.

– Formidabilă! rosti cu durere. De-ai vedea-o, domnişoară, cum arată ea în mintea mea, cât e de bună şi de completă, ai şti că ceea ce se joacă acum nu-i decât un simulacru searbăd... o zdreanţă...

Veniră în fugă Cabiński, regizorul şi Kotlicki şi-l rugară fierbinte pe Głogowski să apară în faţa publicului, dar acesta continuă să se împotrivească.

La sfârşitul piesei, când tot publicul bătea entuziasmat din palme şi-l chema pe autor, Głogowski ieşi cu Majkowska, se înclină adânc, îşi aranjă părul şi se retrase cu stângăcie în culise.

– Dacă erau dansuri, cântece şi muzică, garantez că am fi jucat piesa până la sfârşitul sezonului, spuse Cabiński.

– Dă-ţi duhul, directore, dă-ţi foc, îmbată-te, dar nu-mi mai spune aiureli, îl repezi Głogowski. Mai mult ca sigur că o să vie şi şeful restaurantului să-mi reproşeze că, din aceleaşi pricini, a vândut mai puţină votcă şi bere, fiindcă publicul care trebuie să asculte şi râde mai rar, preferă ceaiul fierbinte.

– Dragă domnule, nimeni nu scrie piese pentru el, ci pentru oameni.

– Adevărat, pentru oameni, dar nu pentru nişte sălbatici...

Kotlicki veni din nou la el şi încercă multă vreme să-l convingă de ceva.

Głogowski se strâmbă şi spuse:

– În primul rând, nu am atâția bani, pentru că asta costă mult, iar în al doilea, nu vreau să fiu nici „cunoscutul și prețuitul vostru"; asta-i prostituție!...

– Banii mei îți stau la dispoziție... socot că relațiile noastre colegiale... insistă Kotlicki.

– S-o lăsăm baltă! îl întrerupse Głogowski. Mi-a venit însă o idee... Ce-ar fi să organizăm o masă, așa... cu câteva persoane...

– Excelent, hai să alcătuim lista.

– Familia Cabiński, Majkowska și Topolski, Mimi și Wawrzecki, Glas, pe post de bufon, dumneata, se înțelege... Cine-ar mai fi...

Kotlicki vru s-o propună pe Janka, dar se jenă.

– Aha... Orłowska ... Filipka! Ai văzut, domnule, ce bine a jucat-o?

– Într-adevăr, foarte bine... răspunse Kotlicki, privindu-l, deoarece îi trecu prin minte că și Głogowski trebuie să-și aibă planurile lui...

– Dumneata du-te și anunță-i pe toți... vin și eu îndată.

Kotlicki se duse în grădină, iar Głogowski alergă sus, la garderoba coriștelor, și strigă prin ușă:

– Domnișoară Orłowska!

Janka scoase capul afară.

– Hai, domnișoară, îmbracă-te mai repede; mergem să luăm masa undeva cu toată banda, numai fără proteste.

După o jumătate de oră, erau cu toții într-o încăpere separată la unul din cele mai mari restaurante de pe Nowy Świat.

Abordară cu energie gustările și votca, întrucât surescitarea de câteva ceasuri le crescuse apetitul. Se vorbea puțin și se bea mult.

Janka nu voia să bea, dar Głogowski o rugă și țipă la ea:

– Domnișoară, ai să bei și gata! La o înmormântare pe cinste, ca cea de azi, trebuie să bei și dumneata...

Bău un păhărel de încercare, apoi urmară celelalte; dealtfel simțea că-i face bine, pentru că nu scăpase încă de emoție și de îngrijorarea pentru soarta piesei.

După diferite feluri de mâncare, garsonii aduseră o baterie întreagă de sticle cu vin şi lichioruri.

– Ehei, o să avem cu ce ne lupta!... exclamă Glas cu veselie, lovind cu cuţitul într-o sticlă.

– O să fii victima propriei victorii, ai să vezi, dacă o să ataci şi mai departe tot cu atâta râvnă.

– Voi vorbiţi, iar noi să bem! propuse Kotlicki, ridicând paharul. În sănătatea autorului!

– Să-ţi stea în gât, senegalezule!... mormăi Głogowski, ridicându-se şi ciocnind cu toţi.

– Să trăiască şi să scrie în fiecare an câte o capodoperă! strigă Cabiński, afumat de-a binelea.

– Directore, şi dumneata creezi în fiecare an capodopere şi nu-ţi zice nimeni nimic.

– Da, domnilor, cu ajutorul lui Dumnezeu şi al oamenilor! răspunse Cabiński.

Zarzecka izbucni în râs şi după ea se luară toţi ceilalţi.

– Hai să te îmbrăţişez... cel puţin o dată spui şi tu adevărul! răcni Glas.

Cabińska râdea în hohote.

– În sănătatea directorului şi a soţiei sale! ură Wawrzecki.

– Să trăiască şi cu ajutorul lui Dumnezeu şi al oamenilor să procreeze şi mai multe capodopere.

– În sănătatea tuturor!

– Iar acum să bem în cinstea publicului.

– Vă rog, vă rog! Întrucât eu sunt singurul reprezentant aici, acordaţi-mi mie această onoare. Veniţi la mine cu respect, ciocniţi cu mine... puteţi chiar să mă sărutaţi şi să-mi cereţi vreun favor; voi chibzui şi voi face tot ce voi putea! se înveseli Kotlicki.

Luă un pahar de pe masă, se aşeză în faţa oglinzii şi aşteptă.

– Asta-i îngâmfare, pe Dumnezeul meu! Eu mă arunc primul în foc! strigă Głogowski.

Şi se apropie de Kotlicki cu paharul plin, clătinându-se puţin.

– Stimate şi bunule domn!... Îţi ofer piesele scrise cu sângele şi inima mea; străduieşte-te să le înţelegi şi să le apreciezi cu dreptate! rosti patetic şi-l sărută pe obraz.

– Maestre, dacă le vei scrie pentru mine, dacă nu mă vei insulta cu brutalităţi şi vei ţine seama de mine, dacă vei scrie numai pentru mine, ca să mă distrez şi să mă relaxez, îţi voi acorda succesul!

– Mai degrabă o să-ţi dau un picior în fund! şopti amar Głogowski.

Urmă Cabiński.

– Onorat public! Tu eşti soarele, tu eşti frumosul, tu eşti atotputernicia, tu eşti înţelepciunea, tu eşti cunoaşterea! Pentru tine trăiesc, joacă şi cântă aceşti copii ai Melpomenei, care sunt numai ai tăi!... Spune, preamărite, de ce nu eşti generos cu noi?... Prealuminate, fă ca în fiecare zi să fie teatrul plin!

– Iubitule! Fă rost de ceva bani, când vii la Varşovia, pregăteşte un repertoriu cât mai mare, o trupă aleasă, coriste frumoase şi joacă ce-mi place mie, iar casieria ta se va scufunda sub greutatea aurului.

– Onorat public! se repezi Glas cu un patos comic, sărutându-l pe Kotlicki pe barbă.

– Vorbeşte! îl îndemnă acesta.

– Onorat public... dă-ne aur şi porunceşte să ţi se radă capul, să te îmbrace într-un caftan galben şi să te înfăşoare în hârtie verde, iar noi îţi făgăduim să te trimitem unde trebuie.

– Vei avea cu vârf şi îndesat, feciorăşule, dar... *delirium tremens*...

– Topolski, e rândul tău!

– Lăsaţi-mă în pace... sunt sătul de bâlciul vostru!

Soţia directorului refuză şi ea, dar Zarzecka se înclină comic şi-l mângâie pe Kotlicki pe faţă.

– Dragul meu!... Scumpul meu! îl rugă cu duioşie. Fă în aşa fel ca Wawrzek să nu se mai îndrăgostească de toate femeile şi... vezi şi tu... mi-ar trebui o brăţară, apoi un costum verde pentru

toamnă, o haină de blană pentru la iarnă şi... să ne plătească directorul salariile...

– Vei avea tot ce-ţi doreşti, fiindcă eşti sinceră, uite adresa.

Îi dădu cartea lui de vizită:

– Grozav! Bravo!

– Acum poate să vie şi domnişoara Majkowska, promit totul dinainte.

– Domnule, eşti un bătrân ipocrit... promiţi mereu şi nu dai niciodată! răspunse Mela.

– Peste un an îţi garantez debutul şi angajarea la un teatru din Varşovia.

Majkowska înălţă nepăsătoare din umeri şi se aşeză.

– Domnişoara Orłowska...

Janka se ridică de pe scaun; i se învârtea puţin capul, dar era atât de veselă şi gluma i se părea atât de comică, încât se apropie de Kotlicki şi rosti cu glas rugător:

– Un singur lucru vreau, să pot juca... aşa că dă-mi roluri...

– Voi discuta cu directorul şi le vei primi.

– Sfârşiţi odată, că m-am plictisit!... Kotlicki, hai, domnule, să începem o nouă serie.

Începură să bea vârtos. Încăperea se umplu de lumină şi fum de ţigară. Fiecare pleda şi demonstra ceva de unul singur şi toţi îndrugau tot felul de prostii, pentru că se îmbătaseră de-a binelea.

Majkowska se rezemase de masă şi cânta, bătând tactul cu cuţitul într-o sticlă de şampanie.

Soţia directorului se certa în lege cu Zarzecka şi bea întruna malagă seacă.

Topolski tăcea şi bea de unul singur. Wawrzecki îi povestea tot felul de anecdote Jankăi, iar Głogowski, Glas şi Kotlicki se certau pentru public.

– Hai să vă cânt ceva pe tema asta, se oferi Glas.

„De-aş avea mândruţa mea,
Mereu m-aş uita la ea...

M-aş culca chiar lângă ea,
Să n-o fure careva.
– Hez, hei!...".

Nu-l auzea nimeni, ocupaţi cum erau cu discuţiile. Janka râdea, îl contrazicea pe Wawrzecki, dar nu mai ştia prea bine ce se petrece cu ea. Camera începuse să se învârtă cu ea, iar lumânările se alungiseră ca nişte torţe; avea o poftă nebună să danseze sau să arunce sticle pe suprafaţa apei, fiindcă de la o vreme oglinzile uriaşe i se păreau ca nişte ape mari; în sfârşit, voia neapărat să-l înţeleagă pe Głogowski care, stacojiu, beat criţă, cu părul ciufulit şi cravata pe spate, striga mai tare decât toţi, dădea din mâini, izbea cu pumnul în stomacul lui Glas, în loc de masă, şi scuipa la picioarele lui Cabiński care moţăia alături pe scaun şi bolborosea:

– Mă rog, mă rog!...

Dar Głogowski nu-l auzea şi continua să peroreze:

– Nu-mi pasă de priceperea publicului! Piesa e proastă, v-o spun eu!... Şi ce-i dacă au aplaudat, ce dacă ziceţi şi voi... asta dovedeşte că numai eu am dreptate... Voi sunteţi o mie, deci e cu atât mai greu să alegi adevărul dintr-o mie... Unitatea reprezintă omul, iar mulţimea nu-i decât o turmă care nu ştie nimic...

– „Obştea e un om mai mare!" glăsuieşte proverbul... şopti Kotlicki sentenţios.

– Şi spune prostii! Obştea nu-i decât o mare gălăgie, o mare iluzie şi o mare halucinaţie.

– Dumneata, dragă maestre, eşti un aristocrat şi un individualist.

– Eu sunt Głogowski... Głogowski, domnule, din leagăn şi până-n coşciug.

– Asta înseamnă?...

– Eşti liber să-nţelegi cum îţi place.

– Laşi un câmp prea mare pentru ipoteze.

– Păi tu ce crezi, filistinule, că sufletul meu se compune dintr-o singură celulă, pe care poţi s-o strângi în pumn, s-o

priveşti şi să afirmi că face parte din specia cutare?... Fără etichete, domnule Kotlicki. Lasă clasificările! Voi altceva nu mai ştiţi, decât să clasificaţi!

– Maestre, eşti al dracului de sigur pe dumneata.

– Diletantule, sunt doar lucid.

– Fir-ar al dracului, atâtea prostii într-o biată teacă! şopti Glas, pipăindu-i pieptul lui Głogowski.

– Geniul nu stă în carne... Un om gras e numai un animal gras. Un spirit superior nu suportă osânza. Aşa cum un stomac sănătos, normal, înseamnă mediocritate, iar mediocritatea defineşte omul de jos.

– Paradoxurile astea nu-s decât tocătură de secară.

– Pentru măgari şi alţi intelectuali.

– *Dixi*[1], frate. Vinul de Rin vorbeşte prin gura ta.

– Luaţi-o de la capăt! îi întrerupse Glas, căzându-le de gât.

– Dacă-i vorba de băut, sunt de acord, dar dacă-i vorba de vorbit, eu mă duc să mă culc! ţipă Kotlicki.

– Atunci să bem!

– Ce dracu', Wawrzek, ia-o pe Mimi şi încă un glăscior şi hai să facem un coruleţ pe cinste.

Începură să cânte numaidecât o melodie veselă; numai Głogowski nu cânta, deoarece se sprijinise de Cabiński şi adormise buştean, iar Janka nu mai era în stare să scoată o vorbă.

Cântecul răsuna tot mai vesel; Janka simţea că o cuprinde o moleşeală uriaşă, că se clatină pe scaun, apoi cineva o sprijină, o îmbracă, o conduce... cu o birjă parcă...

Simte alături pe cineva, dar nu-şi poate da seama cine poate fi, o răsuflare fierbinte o învăluie, braţele cuiva o cuprind; aude uruitul roţilor şi o voce şoptindu-i... abia aude şi aproape că repetă „Te iubesc, te iubesc!" dar nu înţelege nimic...

---

[1] Am zis (lat.).

Se cutremură, simţind că cineva o săruta fierbinte, pătimaş, pe gură... Se zmuci cu putere înainte şi îşi reveni.

Kotlicki şedea lângă ea, ţinând-o de mijloc şi sărutând-o; vru să-l îndepărteze, dar braţele îi căzură neputincioase; vru să strige, dar nu mai avea putere... se cufundă iarăşi într-o somnolenţă adâncă, vecină cu letargia.

Birja se opri şi tăcerea bruscă o trezi.

Văzu că se află pe un trotuar, iar Kotlicki sună la poarta unei case.

– Doamne, Doamne! şopti uimită, neputând să-şi dea seama unde este.

Înţelese fulgerător abia atunci când Kotlicki se apropie de ea şi-i şopti dulce:

– Să mergem!

Se smulse cu puterea spaimei cumplite. Kotlicki vru s-o cuprindă în braţe, dar îl îmbrânci, de se lovi de zid... Şi o luă la fugă drept spre bariera Mokotów.

Alerga ca ieşită din minţi, pentru că i se părea că o urmăreşte, e gata s-o ajungă şi o prinde... Inima îi bătea ca un ciocan, faţa-i ardea de ruşine şi spaimă.

– Doamne, Doamne! rostea, fugind din ce în ce mai repede.

Străzile erau pustii; o înfricoşau ecoul propriilor paşi, birjele pe care le întâlnea la colţul străzilor, umbrele pitite pe lângă case şi liniştea de piatră, înfricoşătoare, a oraşului adormit, în care parcă se pierdeau hohote de plâns, chicote cutremurătoare, râsete deşănţate, strigătele beţivilor... Se oprea în umbra porţilor şi se uita cu teamă împrejur, amintindu-şi treptat tot ce se întâmplase: reprezentaţia, masa de la restaurant, pe urmă băuse... cântase... apoi iar o silise cineva să bea; frânturi de imagini împlinite cu faţa prelungă, de cal, a lui Kotlicki, mersul cu birja şi sărutările lui!...

– Mizerabilul, mizerabilul! şopti, revenindu-şi cu totul şi aproape că-şi încleştă pumnii, atât de mare era valul de mânie şi ură care creştea în ea...

Se simţea înjosită, ochii i se umpleau de lacrimile neputinţei, aşa că ajunse acasă plângând cu sughiţuri.

Se lumina de ziuă.

Îi deschise Sowińska.

– Trebuia să vii acasă ziua, nu să trezeşti lumea noaptea! mormăi bătrâna supărată.

Janka nu-i răspunse, lăsându-şi capul în jos, ca sub greutatea unei lovituri.

– Mizerabilii, mizerabilii! numai atât mai putea să strige inima-i cuprinsă de revoltă şi ură.

Acum nu se mai simţea ruşinată şi umilită; pradă unei furii nemărginite, alerga înnebunită prin cameră, se trăgea de haine în neştire şi, neputând să se liniştească, se prăbuşi pe pat îmbrăcată.

Dormi chinuit; se trezea mereu strigând, voia să fugă undeva, apoi parcă ridica mâna cu paharul şi rostea prin somn: „Vivat!". Începea să cânte sau buzele-i fierbinţi îngânau din când în când: „Mizerabilii, mizerabilii!"

IX

La câteva zile după reprezentaţia cu piesa *Ţăranii*, care nu fusese scoasă din repertoriu, dar atrăgea tot mai puţini spectatori, Głogowski veni la Janka acasă.

– Ce se întâmplă cu dumneata? îl întrebă, strângându-i mâna cu prietenie:

– Nimic, numai că m-a durut capul câteva zile după beţia de la restaurant. Şi... am mai modificat puţin piesa... Ai citit cronicile?

– Am citit câte ceva.

Se împurpură, aducându-şi aminte de seara aceea pe care n-o putea uita. O rodea gândul că probabil tot teatrul ştie că plecase împreună cu Kotlicki, dar n-avea intenţia să protesteze şi să explice nimic, doar că umbla cu capul mai sus şi vorbea mai puţin cu colegele de la cor.

– Am adus toate gazetele care au publicat recenzii despre piesa mea. Vreau să ţi le citesc, ca să ai şi dumneata o oră de distracţie.

Începu să citească.

Unul din săptămânalele mai importante afirma că piesa *Ţăranii* este foarte bună, originală şi profund realistă, iar autorul are talent mare şi îl aşteaptă un viitor strălucit; că o dată cu Głogowski a apărut în sfârşit un dramaturg adevărat care a introdus un curent de aer proaspăt în atmosfera anemică a creaţiei noastre dramatice, creând oameni adevăraţi, viaţă adevărată; păcat numai că reprezentaţia a fost sub orice critică, iar jocul actorilor, cu mici excepţii, de-a dreptul scandalos.

Alt săptămânal, nu mai puţin serios, sublinia: „Autorul *Ţăranilor* are într-adevăr talent în compunerea... nuvelelor, a şi scris câteva, dar n-ar trebui să abordeze teatrul, nu-i domeniul lui; este lipsit total de nervul scenic, de aceea personajele din piesă nu sunt decât nişte manechine, iar viaţa şi noţiunile pe care le reprezintă, nu sunt ale ţăranilor noştri, ci ale papuaşilor".

Referentul unuia dintre cele mai populare ziare vorbise timp de două zile în rubrica sa despre teatrele din Franţa, despre actorii din Germania, despre arta aplicată la Nuremberg... Vorbea despre influenţa pozitivă a criticii asupra calităţii creaţiei dramatice; povestea despre noutăţile teatrale; tot la două rânduri scria în paranteză: l-am văzut la „Odeon"[1]... l-am ascultat la „Burg"[2]... i-am admirat jocul la Londra... Relata tot felul de anecdote teatrale, lăuda actorii decedaţi cu o jumătate de secol înainte, amintea de trecut, în zece-cincisprezece rânduri, vorbea despre otrepele roşii ale radicalismului care începe să răzbată pe scenă, lăuda cu o îngăduinţă părintească pe actorii care jucau în *Ţăranii*, îl lăuda pe Cabiński şi sfârşea, spunând că despre piesă va vorbi atunci când autorul va mai scrie încă una, deoarece pentru aceasta putea fi scuzat, ca debutant ce se afla.

---

[1] Teatru renumit la Paris, înfiinţat în anul 1779.

[2] „Burgtheater", teatru înfiinţat la Viena în 1741.

Alt ziar scria că piesa este pur şi simplu idioată, ca idee şi ca realizare, că cinismul şi brutalitatea cu care autorul ironizează ideile „fundamentale" întrece până şi ceea ce se poate vedea în produsele importate din putreda Franţă; dar ceea ce li se poate ierta francezilor, întrucât (aici urma un şpalt întreg de explicaţii şi cauze pentru care un francez poate să scrie tot felul de ticăloşii), nu i se poate trece cu vederea unui autor de la noi... Şi ca un autor să îndrăznească să scrie aşa, să înjosească într-atât idealurile etice ale vieţii, să semene ura, să scuipe pe lucrurile cele mai scumpe sufletului polonez, apoi trebuie să fie un... (aici urmau puncte puncte şi metafore transparente care însemnau: ticălos).

Al treilea afirma că piesa nu-i deloc rea şi ar fi fost de-a dreptul perfectă, dacă autorul ar fi respectat tradiţia şi ar fi adăugat muzică şi dansuri.

Al patrulea adopta o atitudine diametral opusă, susţinând că piesa nu face două parale, nefiind decât o porcărie, dar autorul are cel puţin meritul că a evitat şablonul şi n-a mai introdus cântecele şi dansurile care coboară de obicei valoarea pieselor populare.

În al cincilea, un specialist în teatrele-grădină scria o sută de rânduri mai mult sau mai puţin în acest ton: *Ţăranii* domnului Głogowski, hm!... nu sunt un lucru prea rău... ar fi fost chiar foarte bun... dar... deşi cântărind bine... la urma urmei... trebuie să avem curajul să spunem adevărul... În orice caz... oricum... cu o mică rezervă, autorul are talent. Piesa este... hm... cum să spunem?... Cu două luni în urmă, am scris ceva despre acest lucru, aşa că cei interesaţi se pot informa din acel articol... Au jucat excelent!... Şi copia tot afişul, aşezând alături de numele fiecărei actriţe câte un epitet dulce, un cuvânt drăguţ, o caracterizare politicoasă, o melancolică vorbă cu două înţelesuri şi propoziţia era gata...

– Ce-i asta?

– Un libret de operetă; dacă-i pun titlul „Cronici teatrale" şi-i adaug muzică, o să vie lumea ca la bâlci...

– Şi dumneata ce spui de asta?

– Eu... nimic!... Le-am întors spatele şi fiindcă am un plan grozav pentru o nouă piesă, mă voi apuca imediat de lucru. Am făcut rost de o meditaţie în judeţul Radom şi plec pentru o jumătate de an acolo. Aştept confirmarea definitivă.

– Şi chiar trebuie să pleci neapărat?

– N-am încotro! Eu mă întreţin numai din meditaţii. N-am făcut nimic două luni şi am rămas fără o para. Mi s-a jucat piesa, i-am făcut temenele publicului, mi-am făcut de cap la Varşovia şi cu asta basta! Jos cortina, pentru că trebuie să pregătesc altă farsă. La revedere, domnişoară Janina! O să ne mai vedem înainte de a pleca, aici sau la teatru.

Îi strânse mâna, exclamă „să crăp" şi plecă grăbit. Janka se întristă. Se obişnuise atât de mult cu Głogowski, cu ciudăţeniile lui, cu paradoxurile şi cu francheţea lui, care ascundea în fond timiditatea înnăscută şi o delicateţe subtilă încât îi păru rău că rămâne singură.

Acum, când pleca şi el, înţelegea că nu-i mai ajunge teatrul; simţea tot mai mult nevoia de a se apropia de un suflet de om, deoarece viaţa era din ce în ce mai grea.

Nu mai avea bani, trăia într-adevăr numai din ce primea de la teatru.

Nu îndrăznea să recunoască faţă de ea însăşi, dar de fiecare dată când cerea bani, îşi aducea aminte de casă şi de timpul când nu trebuia să se gândească la nimic, fiindcă avea de toate. Acum se simţea foarte umilită că trebuia să cerşească aproape în fiecare zi câteva zeci de copeici, dar n-avea ce face; poate doar ce citea în ochii cenuşii ai Sowińskăi şi vedea în viaţa celorlalte colege pe care le trata tot mai disprețuitoare. I se plătea cu vârf şi îndesat. Se spuneau lucruri nemaiauzite despre escapadele nocturne, despre obiceiurile ei ciudate, pentru că de la o vreme trebuia să umble aproape zilnic pe străzi câteva ceasuri la rând, ca să se liniştească, să-şi satisfacă fie şi în parte nevoia de mişcare neîntreruptă, de a schimba mereu locul; se ducea aproape în fiecare seară în piaţa Teatrului.

Când se grăbea, trecea doar prin piaţă, privea la Teatrul mare şi se ducea acasă, dar când avea mai mult timp, întârzia în scuar sau se aşeza pe banca de lângă ghereta din staţia de tramvai şi se uita de acolo la şirurile de coloane, la profilurile înalte şi curate ale faţadei, adâncindu-se în visare... Nu căuta să-şi explice de ce procedează aşa; simţea o atracţie puternică spre zidurile acestea... Trăia clipe de adevărată şi adâncă plăcere când trecea prin fata coloanelor sau când privea la clădirea cenuşie şi lungă în liniştea unei nopţi cu lună...

Colosul acesta de piatră îi vorbea; iar ea asculta şoaptele care veneau dinăuntru, ecourile şi sunetele toate; subţiate în întuneric şi vizibile doar pentru sufletul ei, urme din scenele jucate nu de mult acolo i se perindau prin faţa ochilor. Iubea această clădire... mai mult, o diviniza; nutrea un adevărat cult pentru ea, îşi îndrepta spre ea ca o rugă visurile şi gândurile învălmăşite, neformulate în nici o idee limpede.

Visările ei se manifestau uneori ca nişte destinderi nervoase. Erau ca o furtună care voia să cuprindă cât ai clipi din ochi lumea întreagă, dar care se poticnea la cel dintâi obstacol întâlnit în cale şi atunci oricine putea s-o domolească.

Se lăsa pradă visării şi pentru a nu simţi sărăcia, deoarece a doua jumătate a sezonului era mult mai proastă decât prima în privinţa încasărilor. Spectatorii veneau din ce în ce mai puţini din cauza ploilor care nu mai conteneau şi a serilor reci, se înţelege că şi aconturile scădeau la jumătate.

Câteodată, Cabiński lua banii de la casă şi pleca la mijlocul reprezentaţiei, prefăcându-se bolnav şi lăsând numai câteva ruble pentru câteva zeci de persoane; prins înainte de a dispărea, se văieta de sărăcie şi aproape că plângea:

– O mână de oameni... şi, pe deasupra, jumătate din bilete de favoare... pe copiii mei, jumătate... Ce pot să fac? N-am nici cu ce să plătesc chiria, îmi suflă vântul prin buzunare!... Întrebaţi-l şi pe Gold, o să vă arate biletele nevândute. O să ajung în sapă de lemn, dac-o să meargă tot aşa!... Haideţi la casierie, dacă mai sunt bani, vi-i dau pe toţi.

Şi dacă se ducea la casierie cu cineva, ţinându-l de braţ, ca pe un prieten, acesta era un semn convenit dinainte cu Gold că nu trebuie să aibă bani; iar dacă nu-l ducea de braţ, casierul îşi lua o înfăţişare îngrijorată şi se văicărea:

– N-ajung banii nici pentru gaz... şi mai e şi teatrul, şi recuzita... Pur şi simplu nu putem acoperi cheltuielile...

– Dă-i, domnule, ceva... Doar nu trebuie să le plăteşti astăzi pe toate... intervenea Cabiński chipurile în favoarea solicitantului.

Lăsa o chitanţă, ca să se dea banii, şi pleca.

Din nenorocire, aproape întotdeauna se întâmpla ca Gold să nu aibă toată suma trecută în chitanţă. Măcar zece-cincisprezece copeici tot trebuia să-i lipsească. Zbierau la el, îl numeau hoţ, dar până la urmă luau cât li se da, pentru că altfel nu mai primeau nimic.

Gold se prefăcea jignit, şi se adresa de obicei soţiei directorului, care sta tot timpul la casierie ori de câte ori nu juca.

Cabińska se pornea atunci să-i certe pe actori, lăudând cinstea lui Gold, care din leafa lui de mizerie îşi mai ajuta şi sora. Gold radia de fericire când se amintea de sora lui; ochii îi străluceau de duioşie şi-l asigura pe petent că-i va da neapărat a doua zi banii care-i mai lipseau, dar nu-i mai da niciodată.

La teatru începuseră scandalurile, certurile cu direcţia şi întreruperea spectacolelor. Cei mai mulţi dintre actori erau descurajaţi de insuccesul reprezentaţiilor şi de sărăcie. Tot mai multe proiecte de noi trupe se înfiripau şi tot mai des se sfătuiau la o cafea neagră în cofetăria de pe Nowy Świat.

Spectacolele erau pur şi simplu neglijate, se juca de mântuială, delăsarea pricinuită de hoţiile lui Cabiński era din ce în ce mai mare. În plus, apropierea plecării de la Varşovia, datoriile în care erau înglodaţi cu toţii, iarna care venea şi grija unei noi angajări nu erau de natură să încurajeze pe nimeni.

Iar Cabiński se văicărea mereu, îi săruta pe toţi, promitea marea cu sarea şi nu plătea un ban.

Ştia să se descurce în orice situaţie, se prefăcea că este atât de sincer îngrijorat de soarta tuturor, încât Jania, compătimindu-l

pentru necazurile lui şi crezându-l, nu mai cuteza să-i amintească de bani; ştia de altminteri că între director şi soţia lui se purta o luptă continuă pentru banii de cheltuială şi că, de foarte multe ori, doica le cumpăra copiilor tot felul de lucruri din economiile ei, în vreme ce Cabińska îşi dublase timpul pe care-l petrecea la cofetărie, ca să nu mai asiste la discuţii şi să nu mai dea ochii cu actorii.

Astfel că Janka, după ce asculta plângerile celor de la teatru, se vedea nevoită s-o asculte şi pe Madame Anna care povestea în fiecare zi la masă despre scumpetea tot mai mare şi despre creşterea chiriilor.

Janka nu putea să mănânce, ascultându-i văicărelile, fiindcă-i datora chiria pe jumătate de lună şi nu mai avea nici un ban.

Treptat, mizeria o înconjura din toate părţile, întipărindu-i pe faţă expresia grijilor necurmate.

Nu i se mai aducea micul dejun în cameră, uitau să-i mai cureţe pantofii, să-i aprindă lampa seara; aceste mărunţişuri şi neglijenţe se înmulţiseră, aşa că venea acasă şi se aşeza la masă, abia stăpânindu-şi ruşinea şi teama; tremura la fiecare cuvânt mai apăsat pe care-l rostea Madame Anna şi privea neliniştită la chipurile celorlalţi, părându-i-se că citeşte în ochii lor repulsie şi dispreţ sau expresia aceea de milă a oamenilor care au întotdeauna bani, expresie de care se temea ca de foc.

În aparenţă, se mai domolise, dar înăuntrul ei se ducea o luptă tristă, care-i măcina puterile, între visurile despre artă, despre glorie şi sentimentul propriei neputinţe. Începuse să se teamă de ceva şi, de frică, scruta mereu viitorul.

În plus, oraşul o apăsa din ce în ce mai mult. O apăsau zidurile caselor, haosul veşnic şi ritmurile grăbite ale vieţii urbane o ameţeau, provocându-i repulsie; vedea că această viaţă este mai superficială, mai sertarizată şi mai plictisitoare decât la ţară. Aici fiecare era robul propriilor nevoi, pentru satisfacerea cărora muncea, fura şi înşela, împingând grăbit la roaba vieţii...

Se chinuia şi mai mult din cauza situaţiei în care se afla şi pentru că nu se putea izola de oameni, cum făcea la Bukowiec

după fiecare ceartă cu tatăl ei; nu putea să se mai ia la întrecere cu vijelia, ostoindu-şi zbuciumul interior prin epuizarea fizică.

Umbla prin oraş, dar pretutindeni întâlnea prea multă lume. I-ar fi destăinuit lui Głogowski tot ce o chinuia, dar nu îndrăznea; o reţinea propria mândrie. Głogowski părea că-i înţelege situaţia, cel puţin dificultăţile prin care trecea, şi-i amintea mereu că trebuie să-i spună totul... Pregeta totuşi.

Sta acasă cât putea mai puţin; de câte ori intra, se străduia să nu facă zgomot, să n-o audă nimeni, ca să nu supere pe nimeni şi astfel să stârnească discuţii despre datoria ei.

Nu se speria că mâine putea să se afle în stradă, dar nu suporta gândul că Madame Anna sau Sowińska pot să-i spună scurt: „Domnişoară, plăteşte-ţi datoria!" şi ea să nu aibă cu ce...

În cele din urmă, sosi şi clipa de care se temea.

Într-o bună zi, în timp ce mânca, înţelese că discuţia nu mai putea fi amânată, cu toate că Stępniak, Madame Anna şi chiar Sowińska erau foarte bine dispuşi; întâlni privirea doamnei Anna în timp ce aceasta împărţea supa şi citi în ea totul.

Mâncă încet, cu inima strânsă de teamă, înghiţind cu greutate, şi stătu la masă mai mult ca de obicei, vrând să întârzie astfel cât se putea discuţia, dar până la urmă, nu mai avu încotro şi se duse în camera ei.

Madame Anna o urmă numaidecât şi începu să-i povestească nonşalant despre o clientă fantastică, apoi trecând brusc de la una la alta, de parcă abia acum îşi aducea aminte, spuse:

– Aha, să nu uit, domnişoară... Poate-mi dai banii pentru jumătatea de lună, fiindcă astăzi trebuie să plătesc chiria.

Janka păli şi abia putu să îngâne:

– N-am acum...

Vru să mai spună ceva, dar o lăsă vocea.

– Cum adică n-ai? Te rog să-mi dai ce-mi datorezi! Doar nu-ţi închipui că pot să te ţin cu mâncare... doar aşa... pentru ochii dumitale frumoşi! Hm, după ce că vii acasă abia dimineaţa!...

– Bine, doamnă, dar o să vi-i dau! răspunse Janka, revenindu-şi brusc sub duşul vorbelor ei.

– Îmi trebuie banii numaidecât!

– O să-i ai peste o... oră! promise, hotărându-se deodată şi o privi cu atâta dispreţ, încât Madame Anna ieşi fără un cuvânt, trântind uşa.

Janka aflase de la colege de muntele de pietate şi plecă îndată să-şi amaneteze brăţara de aur, singura pe care o avea.

Când se întoarse acasă, îi dădu imediat banii doamnei Anna, care rămase uimită, dar nu se arătă mai binevoitoare.

– O să mănânc în oraş, nu vreau să vă mai deranjez... adăugă.

– Cum vrei. Dacă nu te simţi bine la noi, drumul e liber! şopti Madame Anna adânc jignită.

Purtându-se astfel, îşi puse fireşte toată casa împotrivă.

– O să vând totul... până la ultima gioarsă! se încrâncenă Janka.

Şi îşi făcu socoteala că numai cu jumătate din cât îi plătea doamnei Anna va mânca foarte bine în oraş.

Wolska o conduse la o cantină convenabilă, unde avea să ia mesele de prânz de acum înainte; când nu-i ajungeau banii, se mulţumea numai cu sardele şi chifle.

Dar într-o bună zi, reprezentaţia nu mai avu loc, deoarece la casierie se vânduseră bilete doar de douăzeci şi cinci de ruble; a doua zi se întâmplă la fel din cauza ploii torenţiale. Ca toţi ceilalţi, Janka nu căpătă nici un sfanţ de la Cabiński şi aceste două zile nu mâncă absolut nimic.

Pentru prima dată n-avea cu ce să-şi astâmpere foamea, era foarte deprimată. Simţea în stomac o durere ciudată, necontenită.

– Asta-i foamea! şoptea înspăimântată.

Până acum o cunoştea numai din auzite. Era foarte uimită că vrea cu adevărat să mănânce şi n-are cu ce să-şi cumpere nici măcar o chiflă.

– E adevărat oare că n-am ce mânca? se întreba.

Din antreu pătrundea până la ea un miros de carne prăjită. Închise uşa mai bine, pentru că mirosul îi provoca senzaţii de vomă.

Îşi aduse aminte cu o înduioşare ciudată că majoritatea artiştilor mari din diferite timpuri au avut de suferit din cauza mizeriei şi asta o mai linişti pentru moment; se simţea parcă înnobilată de primul supliciu în numele artei...

Zâmbi, privindu-şi în oglindă chipul slăbit, gălbui, într-o poză melancolică; încercă să citească, să uite de ea, să scape într-un fel de propria personalitate, dar nu fu în stare, chinuită de foame.

Se uită pe fereastră la curtea lungă, străjuită din toate părţile de ziduri înalte, dar văzu în câteva încăperi oameni stând la masă; jos, lângă ziduri, nişte muncitori îşi mâncau şi ei prânzul din ulcele de pământ roşii... Se retrase de la fereastră, simţind că foamea îi sfâşie tot mai mult măruntaiele ca o mână de oţel cu ghiare ascuţite.

– Toţi mănâncă! şopti mirată, de parcă acum vedea prima dată aşa ceva.

Apoi se culcă şi dormi până seara, lipsind de la repetiţie şi de la Cabińska; dar se simţi şi mai vlăguită, chinuită de o ameţeală dureroasă. Îi venea să plângă din cauza golului dinăuntru.

Seara, la garderobă, o cuprinse o veselie gălăgioasă; râse întruna, spuse glume, făcu ironii pe seama colegelor, se certă cu Mimi pentru un fleac, iar de pe scenă cochetă cu spectatorii din primele rânduri de scaune.

Pe maestrul care se înfăţişă în culise în prima pauză, îl întâmpină cu bucurie şi-i strânse mâna atât de tare, încât bătrânul rămase încurcat. După aceea, în colţul întunecat, unde se aşeză, aşteptând ca regizorul de culise să strige „intraţi", când se văzu învăluită de întuneric şi linişte izbucni într-un plâns cu sughiţuri.

După spectacol, primi un acont de patru ori mai mare, două ruble. Cabiński i le dădu el însuşi şi pe furiş, asigurându-şi în acest fel lecţiile de pian ale Jadziei.

Se duse să mănânce pe verandă şi se îmbătă de-a binelea dintr-un pahar de votcă, aşa că-l rugă pe Władek s-o conducă acasă.

Din seara aceea, Władek se ţinu de ea ca o umbră şi începu să-i arate pe faţă dragostea lui, nepăsându-i că bătrâna Niedzielska se interesa la toţi ce face şi-i urmărea mereu pe amândoi.

Într-o zi, Głogowski veni la Janka acasă şi strigă de la uşă:

– E, în sfârşit, plec la senegalezii mei!...

Îşi zvârli pălăria pe un cufăr, se aşeză pe pat şi începu să-şi răsucească o ţigară.

Janka se uită liniştită la el şi se gândea că acum îi era totuna, deşi nu prea demult acest prieten o interesa într-o mai mare măsură.

– Cum, domnişoară, nu plângi? Ei, ce să-i faci... doar câinii o să mai plângă după mine, să crăp! Nu ştii ce se întâmplă cu Kotlicki? Nu mai dă pe la teatru şi nu-l pot găsi nicăieri... Cred că a plecat undeva...

– Nu l-am mai văzut de la masa de la restaurant... răspunse rar.

– Ceva trebuie să fie! Vreun scandal, vreo aventură, sau cine ştie ce! Dar de ce trebuie să mă ocup eu de maimuţoiul asta, nu?...

– Într-adevăr, aşa e! răspunse Janka, întorcându-se spre fereastră.

– Oho, dar asta ce mai e?... exclamă, uitându-se în ochii ei. Cât de mult te-ai schimbat! Ochii înfundaţi în orbite, tenul gălbui, privirea sticloasă, trăsăturile alungite... Ce înseamnă asta? întrebă mai încet.

Deodată se lovi cu palma peste frunte şi începu să umble repede prin cameră ca un nebun.

– Sunt un mare idiot, un hotentot, un om imposibil!... Eu mă plimb prin Varşovia, iar aici mizeria se simte ca la ea acasă! Domnişoară Janina! strigă, luându-i mâna şi privind-o în ochi. Domnişoară Janina, vreau să ştiu tot, ca la spovedanie... Să crăp... trebuie să-mi spui tot!

Janka tăcea. Văzându-i faţa cumsecade şi ascultându-i glasul plin de compătimire, care o copleşea, se simţi cuprinsă de o

duioşie adâncă şi ochii i se umplură de lacrimi, dar nu putu să vorbească din cauza emoţiei.

– Hai, plânsul nu mai ajută la nimic, oricum tot plec... spuse în glumă, ca să-şi ascundă propria emoţie. Ascultă, domnişoară... dar fără proteste, fără opoziţii inutile... urăsc parlamentarismul! Dumneata, cum văd, te delectezi cu mizeria şi pe deasupra, cu cea din lumea teatrului... o cunosc şi eu prea bine. Nu roşi, domnişoară ce dracu'... Mizeria câştigată în mod cinstit nu-i nici o ruşine. Nu-i decât o variolă prin care trebuie să treacă şi cei mai buni... Ehei, parcă eu nu mă lupt cu sărăcia de când mă ştiu! Sfârşesc îndată... Uite, facem aşa!...

Se întoarse, scoase treizeci de ruble din portofel, adică toţi banii care i se trimiseseră pentru drum, îi băgă sub pernă şi reveni pe locul dinainte.

– „Acum suntem de acord, dragă vere..." a spus Ludovic al XI-lea, tăindu-i capul prinţului de Anjou... Orice apel va fi respins, iar acum, râzi, domnişoară!...

Îşi luă pălăria şi rosti încet, întinzându-i mâna:

– La revedere, domnişoară Janina!

Janka se aşeză repede în dreptul uşii, cu o mişcare disperată parcă.

– A, nu! Nu mă mai umili şi dumneata! Şi aşa sunt destul de nenorocită! şopti, apucându-l de mână cu putere.

– Ei, poftim, filozofie de muiere!... Să crăp, dar asta e tot atât de natural, ca şi faptul că eu o să-mi trag un glonte în cap, iar dumneata ai să ajungi o mare actriţă!

Janka începu să-i explice, să-l roage, în sfârşit, să insiste să-şi ia banii înapoi; îi spuse că n-are nevoie şi nu primeşte nimic, arătându-se de-a dreptul jignită de ajutorul lui.

Głogowski se întunecă şi exclamă grosolan:

– Să crăp eu, dar din noi doi, cel mai prost, sunt eu! Uite că nu mă supăr; iau loc liniştit şi... hai să vorbim serios... Nu vreau să te superi pe mine pentru nişte bani amărâţi... Dumneata nu vrei să-i primeşti, deşi ai nevoie de ei. De ce? Pentru că ţi-e ruşine să-i iei, pentru că ai fost învăţată că un lucru atât de

obişnuit, atât de omenesc, cum este întrajutorarea, îţi jigneşte demnitatea. Asemenea convingeri au început să miroasă urât, la gunoi cu ele! Sunt doar nişte prejudecăţi prosteşti şi păgubitoare. Pe Dumnezeul meu, trebuie să ai o mentalitate de european şi o sensibilitate de isterică, exagerată, ca să pregeţi să iei bani de la un om ca şi tine, atunci când eşti la ananghie. De ce şi pentru ce crezi dumneata că oamenii se adună în colectivităţi? Ca să se muşte şi să se fure unii pe alţii, sau ca să se ajute? Dumneata ai să-mi spui că nu-i aşa, iar eu am să-ţi răspund că tocmai aici e răul şi, de vreme ce socotim că e rău, trebuie să-l evităm. Omul se cuvine să facă bine, asta e datoria lui. Să faci bine, iată cea mai înţeleaptă aritmetică. Dumnezeule!... Ce rost are să vorbesc atâta! se supără de-a binelea.

Continuă totuşi să vorbească multă vreme; îşi bătu joc, blestemă, exclamă „să crăp!" şi se înfurie, dar în glasul lui era atâta sinceritate, atâta bunăvoinţă, încât Janka, deşi nu era deloc convinsă, numai ca să nu-l supere, cedă, strângându-i mâna în semn de mulţumire.

– E, aşa-mi place! Şi acum... la revedere!

– La revedere! Îţi mulţumesc şi-ţi sunt atât de recunoscătoare, atât de obligată...

– Dacă ai şti cât bine mi-au făcut mie oamenii!... Aş vrea să fac şi eu la fel măcar a suta parte... Fii sigură că la primăvară o să ne întâlnim iarăşi.

– Unde?

– Habar n-am... dar nu încape îndoială că la teatru, pentru că m-am hotărât să mă angajez la primăvară, fie şi pentru o jumătate de an, ca să cunosc mai bine posibilităţile scenei.

– Bine, dar asta ar fi minunat!

– Acum suntem chit, cum zicea tata, când îmi tăbăcea pielea. Îţi las adresa mea şi nu-ţi mai spun nimic, îţi amintesc numai că trebuie să-mi povesteşti totul în scris... absolut totul... Ei, îmi promiţi?

– Ai cuvântul meu! răspunse cu seriozitate.

– Eu mă încred în cuvântul dumitale, cum m-aş încrede într-al unui bărbat, cu toate că în general, când e vorba de femei, cuvântul nu-i decât o expresie care se foloseşte, dar care nu se respectă niciodată. La revedere!

Îi strânse amândouă mâinile cu putere, le ridică puţin, ca şi când ar fi vrut să le sărute, dar le lăsă repede în jos, o privi în ochi, râse cam artificial şi plecă.

Janka se gândi multă vreme la el. După această discuţie, îşi recăpătă dintr-o dată puterea şi buna dispoziţie; îi era atât de recunoscătoare, încât regretă că nu ştie de la ce gară avea să plece Głogowski, pentru că voia să-l mai vadă o dată.

Apoi iarăşi simţi ceva crescând în ea, ceva care protesta împotriva acestui ajutor şi vedea în bunăvoinţa lui doar o insultă.

– Pomană! şopti cu amărăciune, simţind durerea umilinţei.

– Cum adică? Nu sunt în stare să trăiesc singură, să merg pe picioarele mele, să mă descurc de una singură... Trebuie să mă sprijin mereu pe câte cineva care să aibă grijă de mine? Ei cum s-or fi descurcând...

Se adânci în gânduri, dar după o clipă plecă să-şi răscumpere brăţara de la muntele de pietate şi pe drum îşi cumpără o pălărioară de toamnă.

Viaţa îşi urma cursul alene, plictisitor.

Janka se mângâia cu speranţa, mai degrabă cu convingerea că totul se va schimba în curând şi aştepta plină de dor; între timp, începu să-i acorde tot mai multă atenţie lui Władek. Ştia că o iubeşte. Îi asculta aproape zilnic mărturisirile şi declaraţiile, bucurându-se în adâncul inimii şi gândind că oricum ea nu va ajunge niciodată ce ajunseseră colegele ei, care îi stârneau o repulsie adâncă, deoarece simţea o scârbă aproape organică pentru orice murdărie; destăinuirile şi curtea lui Władek o făceau să se gândească pentru prima dată la dragoste.

Visa câteodată să iubească un om, căruia să i se încredinţeze cu totul şi pentru totdeauna; se gândea şi ea la viaţa în doi, plină de înflăcărare şi iubire, la o viaţă ca acelea înfăţişate de poeţi; şi atunci îi treceau prin minte imagini de cupluri cunoscute, şoapte

pătimaşe, îmbrăţişări arzătoare, pasiuni vulcanice – tot ceea ce însemna o iubire puternică, la amintirea căreia o treceau fiorii...

Nu ştia de unde-i vin asemenea gânduri, dar ele deveneau tot mai insistente, cu toată mizeria care îşi arăta iarăşi colţii, cu toată foamea care o sugruma adesea în braţele-i osoase. Brăţara luă din nou drumul muntelui de pietate, deoarece nu o dată era silită să-şi cumpere costume pentru scenă şi să rabde de foame... Ca să atragă publicul, se puneau mereu în operă piese noi, dar succesul se lăsa aşteptat.

Această situaţie o chinuia nespus, vlăguind-o, în acelaşi timp însă, creştea în ea o nouă revoltă care începea să clocotească surd.

La început, puse stăpânire pe ea o ciudă nelămurită faţă de toţi şi de toate. Se uita cu o invidie aproape sălbatică la femeile de pe stradă; avea uneori o poftă nebună să abordeze o asemenea damă împopoţonată şi s-o întrebe dacă ştie ce-i sărăcia.

Privea cu luare aminte la feţele, rochiile şi zâmbetele lor şi ajungea la concluzia dureroasă că asemenea doamne habar nu au că mai există oameni care suferă, plâng şi rabdă de foame.

Apoi îi trecu prin minte că şi ea este îmbrăcată la fel, că poate sunt mai mulţi cei care umblă flămânzi, ca şi ea şi, disperaţi, se agaţă cu privirile de feţele trecătorilor. Vru să deosebească în mulţime chipurile celor suferinzi, dar... nu era cu putinţă. Toţi arătau foarte mulţumiţi şi fericiţi.

Atunci un soi de triumf al propriei superiorităţi faţă de această mulţime gătită îi lumină faţa. Se simţea cu mult superioară acestei lumi...

– Eu am o idee, un scop! se gândi. Dar ele pentru ce trăiesc? se întreba.

Şi neştiind ce să-şi răspundă, zâmbea cu milă, compătimindu-le pentru nimicnicia lor.

– Neam de fluturi! Habar nu au de unde vin, de ce dau din aripi şi încotro se duc! şopti, desfătându-se în voie cu acest dispreţ tăcut faţă de oameni, care creştea în ea.

Pe soția directorului o ura acum din tot sufletul, fiindcă deși Pepa continua să fie politicoasă cu ea, nu-i plătea nimic pentru lecțiile de pian, zâmbindu-i binevoitoare și profitând de situația ei.

Janka nu putea să se certe cu ea, pentru că intuia că dincolo de această mască recunoscătoare se ascunde o scorpie care n-ar fi iertat-o; o ura ca femeie, ca mamă și ca actriță. O cunoștea cum nu se poate mai bine și, pe urmă, în această stare de zbucium permanent, trebuia să iubească sau să urască pe cineva cu patimă.

Încă nu iubea pe nimeni, dar, ce-i drept, ura.

– Nu-mi vine să cred că o nepriceputâ ca soția directorului poate să împartă rolurile! îi spuse o dată lui Władek, foarte amărâtă că nu fusese inclusă printre actorii care aveau să joace într-o veche melodramă, cum era *Marcin, copilul găsit*[1].

– Păcat că n-ai rugat-o să-ți dea un rol, fiindcă directorul, cum vezi și dumneata, nu e în stare de nimic...

– Adevărat, e o idee grozavă! O să încerc mâine.

– Roag-o să-ți dea rolul Mariei din *Doctorul Robin*[2], se reprezintă peste o săptămână. E un amator care se angajează la noi și vrea să debuteze, jucându-l pe Garrick.

– Și rolul Mariei cum e? întrebă Janka.

– Dacă vrei să te remarci, e excelent! Cred că dumneata l-ai juca grozav... Pot să-ți aduc piesa...

– Bine, o s-o citim împreună.

A doua zi, Cabińska îi promise solemn că-i va îndeplini rugămintea.

După amiază, Władek îi aduse piesa. Venea pentru prima dată în camera ei, așa că se gătise cu mare grijă și se purta cu eleganță și amabilitate, făcând pe distratul melancolic. Juca foarte bine rolul unui îndrăgostit respectuos; era foarte tăcut, chipurile, din cauza fericirii prea mari.

---

[1] Prelucrare după un roman de E. Sue.

[2] Piesă într-un act de dramaturgul francez J. Prémaray (1819-1868).

– E pentru prima dată când sunt timid şi fericit! spuse, sărutându-i mâna.

– De ce eşti timid? Dumneata care te mişti atât de liber pe scenă! îi răspunse Janka descumpănită întrucâtva.

– Aşa-i pe scenă, unde doar mă prefac că sunt fericit, dar nu aici, unde sunt cu adevărat fericit.

– Fericit? repetă Janka.

O privi cu atâta înflăcărare, îşi însoţi cuvintele cu un zâmbet atât de expresiv şi îşi aşternu pe faţă cu atâta măiestrie fericirea iubirii, încât dacă s-ar fi aflat pe scenă, ar fi fost aplaudat îndelung.

Janka îl înţelese de minune şi tresări, de parcă cineva îi atingea o nouă strună a inimii.

Władek începu să citească. La fiecare cuvânt al Mariei, natura entuziastă a Jankăi răbufnea; asculta cu răsuflarea tăiată şi cu ochii ţintă la Władek, neîndrăznind să tulbure cu vorba sau cu gestul impresiile pe care le încerca; se temea să nu sperie vraja care iradia din cuvintele lui, stăruind în culoarea ochilor negri, catifelaţi.

După ce sfârşi de citit, Janka exclamă îmbătată:

– Rolul e minunat!

– Domnişoară, îţi garantez că vei face furori.

– Da... cred că nu l-aş juca prea rău. „Garrick[1], acest creator de suflete, atât de puternic în *Coriolan*"[2] rosti o frază pe care şi-o amintea, intrând în rol.

Şi fu cuprinsă de asemenea înflăcărare, pe faţă i se citea o bucurie lăuntrică atât de mare, încât lui Władek i se păru aproape de nerecunoscut.

– Domnişoară, eşti o entuziastă.

---

[1] Dawid Garrick (1717-1779), cunoscut actor şi poet englez; popularizator al lui Shakespeare.

[2] Tragedie de Shakespeare.

– Da, pentru că iubesc arta! Totul pentru ea şi totul prin ea! ăsta-i crezul meu. Eu nu mai văd aproape nimic în afara artei!... spuse, aprinzându-se pe neaşteptate.

– Nici măcar dragostea?

– Mie mi se pare că arta este o întrupare mai mare şi mai deplină a idealului decât dragostea...

– Da, dar nu este atât de vitală pentru oameni, ca dragostea. Lumea poate să existe fără artă, dar fără dragoste... niciodată!... Pe de altă parte, arta produce dezamăgirile cele mai mari...

– Dar şi cele mai mari satisfacţii... Dragostea este o emoţie unilaterală, pe când arta este una socială, este o sinteză. Prin ea iubeşti umanitatea; evident, mai şi suferi pentru ea, dar numai prin ea ajungi uneori nemuritor.

– Visuri, domnişoară!... Mii de oameni şi-au pierdut viaţa ca să ajungă la această convingere şi tot atâţia au blestemat această iluzie inaccesibilă...

– Dar aceste mii de oameni şi-au umplut viaţa cu această iluzie şi au simţit mai mult decât poţi simţi fără să visezi la nimic...

– De vreme ce n-au fost fericiţi, nu mai are nici o valoare!

– Dar ceilalţi sunt fericiţi? întrebă Janka.

– De o mie de ori mai mult decât noi! Ultimul cuvânt îl rosti apăsat.

– Nu-i adevărat! se împotrivi Janka, pentru că fericirea noastră înseamnă în acelaşi timp bucurie şi durere, supliciu şi desfătare; căci tot fericire este să poţi să te dezvolţi spiritual şi să doreşti infinitul, să-ţi creezi în închipuire o lume mai mare şi mai frumoasă decât cea care ne înconjoară, să cânţi, fie şi cu lacrimi în ochi, imnuri în cinstea nemuririi şi a frumosului, adică să visezi, dar să visezi cu toată fiinţa ta, încât să uiţi că mai există viaţă şi să trăieşti în visare!

Un val de fericire şi entuziasm îi umplea inima şi formula clar frânturi de gânduri, ca să se poată exprima fie şi în parte.

De mult nu se mai simţise atât de înflăcărată de propriile vedenii; vorbea parcă uitând că o mai ascultă cineva; făurea cu voce tare visuri tot mai înaripate şi tot mai puţin definite...

La început, Władek o ascultă cu interes, apoi îşi pierdu răbdarea.

– Comedianta! îşi spuse, cu ironie.

Era sigur că Janka îşi desface înaintea lui aripile de păun numai ca să-l cucerească şi să-l impresioneze şi nu-i mai răspunse, deoarece începea să se plictisească; el cuprindea întreaga fericire în trei cuvinte: „cârciuma, banii şi femeia".

– Rolul Mariei este puţin prea sentimental... adăugă Janka după o tăcere mai lungă.

– Mie mi se pare numai liric.

– Aş vrea s-o joc cândva pe Ofelia.

– Pe *Hamlet* îl cunoşti?

– În ultimii doi ani am citit numai piese de teatru şi am visat să apar pe scenă, îi răspunse fără ocolişuri.

– Într-adevăr, asemenea înflăcărare merită să te închini în faţa ei!

– La ce bun? E suficient s-o ajuţi... să-i dai prilejul să se dezvolte...

– De-aş putea... Crede-mă, domnişoară, când îţi spun că doresc din toată inima să-ţi împlineşti visurile.

– Te cred, rosti încet. Îţi foarte mulţumesc pentru *Robin*.

– Vrei să-ţi copiez rolul?...

– Mi-l copiez singură; îmi face plăcere.

– Dacă n-ai nimic împotrivă, aş putea să-ţi suflu când ai să-l înveţi...

– N-aş vrea să-ţi iau prea mult timp...

– Lasă-mi numai câteva ore în fiecare zi pentru spectacol, iar de rest te rog să dispui cum vrei, răspunse cu entuziasm.

Se uitară unul la altul.

Janka îi întinse mâna; el o reţinu şi i-o sărută îndelung.

– De mâine mă apuc să învăţ, pentru că am zi liberă, îl anunţă Janka.

– Nici eu nu joc mâine.

Plecă nu prea mulţumit de sine, întrucât, deşi o jignise, socotind-o „comediantă", îl intimida cu simplitatea şi entuziasmul ei; în plus, intuia în ea o superioritate intelectuală şi artistică.

Mergea şi zâmbea ironic, amintindu-şi vorbele ei, dar îi plăcea nebuneşte, din ce în ce mai mult.

Janka se apucă să lucreze cu înfrigurare la *Robin*. În câteva zile, învăţă pe dinafară nu numai rolul ei, ci întreaga piesă. Se înflăcără atât de mult de rolul Mariei, de parcă toată viaţa ei depindea de această reprezentaţie. Visurile de altădată, înăbuşite întrucâtva de mizerie şi viaţa trepidantă de la teatru, ţâşniră iarăşi cu o putere orbitoare, hipnotică. Teatrul crescu din nou în ea atât de uriaş, încât în conştiinţa ei nu mai era loc pentru altceva; în ceasurile de extaz i se înfăţişa aidoma unui altar mistic, existând undeva deasupra existenţei cotidiene, înconjurat de flăcări ca un alt tufiş[1] al lui Moise, i se părea o minune care dăinuia dintotdeauna.

În fiecare zi, între repetiţie şi spectacol, Władek venea la ea, cu toate că-l plictiseau de moarte aceste reluări, şi se enerva că Janka, absorbită în întregime de artă, nu-i acorda prea multă atenţie; nu era în stare să răzbată prin această înflăcărare bolnăvicioasă cu dragostea lui, dar venea totuşi.

Începea să-i dorească tot mai mult dragostea. Îl scoteau din sărite naivitatea şi talentul pe care le intuia în ea, dar pe de altă parte, tânjea de mult după o amantă atât de elegantă şi cultivată. Natura lui senzuală, brutală, se bucura de pe acum, presimţind victoria.

Voia neapărat să aibă această fată elegantă, atât de deosebită de iubitele dinainte, care-l cuceriseră cu farmecul superiorităţii; triumful ar fi fost cu atât mai mare, cu cât i se părea una din

---

[1] Legenda biblică afirmă că Moise ar fi văzut un tufiş aprins la poalele munţilor Sinai. Când s-a apropiat, a auzit un glas care i-a spus că Dumnezeu vrea să-i elibereze pe evrei din robia egipteană.

acele femei din lumea bună, la care privise de atâtea ori cu lăcomie pe Aleile Ujazdowski.

Ce-i drept, nu-i spusese că-l iubeşte, dar înţelegea totul din purtarea ei şi o înconjura cu o plasă tot mai deasă, alcătuită din zâmbete, cuvinte arzătoare, oftaturi şi respect exagerat.

Janka trăia acum cea mai frumoasă perioadă din viaţa ei. Nu-şi făcea probleme din cauza mizeriei pe care o trata cu dispreţ, ca pe ceva cu totul trecător.

Văzând că Władek o vizitează cu regularitate, Sowińska se apropie din nou de ea cu bunăvoinţa de altădată, sfătuind-o să vândă o parte din garderoba care-i prisosea; se oferi chiar s-o ajute.

Şi viaţa se scurgea înainte. Janka aştepta cu înfrigurare ziua spectacolului.

Trăia ca într-un coşmar chinuitor. Privită prin prisma visurilor, lumea i se părea iarăşi trandafirie şi oamenii mai buni. Uitase de toate, chiar şi de Głogowski, a cărui scrisoare, citită numai pe jumătate, o ascunsese într-un sertar, amânându-i sfârşitul într-un viitor nedefinit, deoarece acum trăia numai în prezent.

Se apăra de acest viitor cu ajutorul visurilor despre ce avea să fie.

Iar pe de altă parte, îl iubea pe Władek.

Nu ştia cum se întâmplase, dar nu mai putea să se descurce fără el; se simţea foarte liniştită şi fericită când se plimba pe stradă lipită de braţul lui şi-i asculta glasul gros, melodios, rugăminţile...

Privirea de o moliciune catifelată a ochilor negri o ardea, umplând-o de o dulce neputinţă...

Tot ce era el o atrăgea.

Arăta atât de frumos pe scenă, juca cu atâta înflăcărare şi lirism pe amanţii nefericiţi din melodrame, vorbea, se mişca şi poza cu o simplitate atât de fermecătoare!... Era preferatul publicului, iar presa de multe ori nu se zgârcea cu laudele şi-i prevestea o carieră artistică strălucită.

Janka se bucura chiar atunci când el era aplaudat la scenă deschisă. Władek îşi folosea resursele intelectuale cu atâta pricepere, încât în ochii celor mai mulţi trecea drept un om cultivat; avea însă numai isteţimea şi tupeul unei haimanale de la oraş, avantajate şi de faptul că fusese primul căruia îi cedase. I se părea că asta îi unise pentru totdeauna.

Se întâmplase după una din repetiţiile cu *Robin,* în care Władek îl dubla pe actorul care-l juca pe Garrick.

Îi vorbise atunci, mai degrabă îi declamase, despre dragoste cu o patimă vulcanică şi îşi subliniase sentimentele cu atâta patos, încât Janka fusese mişcată până în adâncul sufletului; simţise în ochi lacrimi de duioşie, în timp ce inima-i învâlvorată era stăpânită cu totul de setea fericirii supreme; tot sufletul ei se concentrase în dorinţa erotică.

Nici măcar nu ştia ce se petrece cu ea, pentru că nu se putea împotrivi farmecului care iradia din glasul lui; vorbele de dragoste, sărutările fierbinţi şi privirile lui pătimaşe îi stârneau o dorinţă puternică.

I se dăruise cu pasivitatea fiinţelor orbite de extaz, fără nici un cuvânt de împotrivire, dar şi fără conştiinţă; era pur şi simplu hipnotizată.

Nu ştia nici măcar pe cine iubeşte mai mult: pe actorul care-i mima perfect sentimentele şi entuziasmul, sau pe omul din el.

Nu se gândea la asta.

Îl iubea pentru că-l iubea, pentru că îi completa arta şi teatrul, şi în aceste clipe era aproape propria întrupare.

Avea impresia că prin ochii lui vede mai departe şi mai adânc.

Sufletul ei înflorea (aşa vorbesc ţăranii despre unele perioade de creştere), aşa că în afara planurilor îndepărtate, de slavă în viitor, avea nevoie de ceva numai pentru ea, avea nevoie să se fortifice, să simtă sprijinul unui suflet care să fie în acelaşi timp o treaptă pentru propria înălţare. Nu se mai simţea singură, deoarece putea să-i împărtăşească lui cele mai tainice gânduri, visurile ei, să facă proiecte de viitor; să repete împreună diferite

roluri; era pentru ea un fel de împlinire fizică, un liman în care îşi descărca prisosul de energie şi visare...

Nu se confunda şi nu se pierdea în el, ci dimpotrivă, îl asimila lăuntric.

Nu se gândea nici o clipă că ea i se dăruise lui, că de acum înainte el avea să-i fie amant şi stăpân; că ea este proprietatea lui.

Nu se gândea nici măcar dacă el are sau nu un suflet; îi era de ajuns că este frumos, destul de cunoscut, o iubeşte şi are nevoie de el.

În gândurile ei cele mai ascunse, în şoaptele de dragoste, folosea fără să vrea un ton de superioritate. Vorbea mereu cu el, dar nu-i cerea părerea aproape niciodată şi arareori îi asculta răspunsurile.

Władek nu înţelegea această stare de lucruri, dar o intuia şi se simţea foarte stingherit, deoarece cu toate relaţiile apropiate dintre ei, nu era în stare să se poarte cu ea cu libertatea-i obişnuită. Asta îi rănea vanitatea, dar nu putea face nimic. Poseda numai trupul ei, dar sufletul, acel ceva... iubirea care se dăruieşte o dată pentru totdeauna, constituind un reazim pentru parteneri, n-o simţea în ea.

Se enerva, uneori se mai şi plictisea, dar îl atrăgea atât de mult, încât îşi dubla dovezile de dragoste, gândind că o doză mărită de minciună sentimentală, un joc mai izbutit o vor învinge până la urmă şi o vor cuceri cu totul.

Totul era însă zadarnic.

Treptat, robită de această dragoste, Janka vându aproape tot ce se putea vinde; cu toate acestea era fericită. Răbda câteodată de foame şi de sete, dar se mulţumea să-l aibă lângă ea şi să se cufunde în rol, ca să uite de lumea întreagă.

Iar spectacolul cu *Robin* se amâna de pe o zi pe alta, fiindcă amatorul care avea să debuteze, se îmbolnăvise. Trebuia să se joace altă piesă, întrucât succesul şchiopăta din ce în ce mai mult, aşa că Janka aştepta... sfâşiată de nerăbdare şi de ambiţia de a se ridica dintr-o dată deasupra celor mai multe dintre colege şi împinsă de mizeria care avea să ia sfârşit atunci, dar şi de o

nevoie a sufletului care zămislise figura Mariei şi trebuia s-o scoată la lumină.

Nu-i păsa că în culise fierberea creştea tot mai mult, că pretutindeni se conspira şi se alcătuiau zilnic proiecte de înfiinţare a unor trupe noi, la care se renunţa tot atât de repede.

De câteva ori, Krzykiewicz îi pomenise cu delicateţe că, dacă vrea, poate să se angajeze imediat la Ciepiszewski. Îl refuzase, amintindu-şi de proiectul regizorului, a cărui înfăptuire o aştepta, ştiind că se conta pe ea.

Topolski organiza într-adevăr un colectiv; era chipurile încă un secret, pe care-l cunoştea însă toată lumea. Se vorbea cu voce tare că Mimi, Wawrzecki, Pieś cu soţia şi câţiva tineri au şi încheiat contracte; că Topolski se străduia să obţină teatrul de la Lublin, care abia se construise; se ştia sigur că banii îi dau Kotlicki şi încă cineva.

Cabiński, se înţelege, ştia totul şi îşi bătea joc de aceste proiecte; ştia prea bine că toţi aceia care i se alăturaseră lui Topolski, aveau să treacă de partea lui, dacă le promitea mai mulţi bani; prezicea că Topolski nu va rezista nici măcar un sezon şi va da faliment, fiindcă nu credea că vrea cineva să-l împrumute cu bani pentru a-şi înfiinţa trupa.

– Asemenea proşti nu mai există! spunea cu convingere.

Reforma preconizată de Topolski îl făcea pur şi simplu să râdă; o socotea drept o nebunie curată... El cunoştea publicul şi ştia foarte bine ce-i trebuie.

Topolski organiza foarte des întâlniri la el acasă, la care invita pe cei ce puteau să-i fie folositori; nu vorbea însă pe faţă despre proiectul său, fiind înlocuit de Wawrzecki care punea foarte mult suflet şi încă de pe acum se certa cu Cabiński şi făcea scandal pentru salariile neplătite.

Janka fusese de câteva ori la aceste serate aranjate de Topolski, dar se plictisise de moarte, pentru că bărbaţii jucau mai totdeauna cărţi, iar femeile, dacă bârfeau şi nu se văicăreau, se adunau în grupuri şi şopocăiau pe furiş, ţinând-o la distanţă pe

Janka de care se temeau, fiindcă se ducea în fiecare zi la familia Cabiński pentru lecţiile de pian.

La ultima serată, Majkowska o rugă, în timp ce se servea ceaiul, să rămână mai mult şi o vor conduce amândoi acasă.

Władek nu venea niciodată aici, declarându-se pe faţă de partea lui Cabiński.

După plecarea tuturor, Topolski se aşeză în faţa Jankăi şi începu să-i vorbească despre trupa pe care o organiza.

– Va fi un teatru model pentru arta adevărată!... Am actori grozavi; am şi contractat teatrul unuia din cele mai bune oraşe, biblioteca e împachetată, costumele pe jumătate gata... aşa că am aproape tot ce-mi trebuie...

– Ce mai lipseşte?... întrebă Janka şi se hotărî să ceară şi ea să se angajeze.

– Ceva bani... Un fleac, cam o mie de ruble capital de rezervă pentru prima lună...

– Nu puteţi să împrumutaţi de undeva?

– Ba da... Şi tocmai despre asta vreau să vorbesc cu dumneata în mod colegial, întrucât pe dumneata noi te socotim de-a noastră. Vei primi un salariu bun şi roluri de dublură cu Mela, pentru că ştiu că dumneata poţi să faci faţă... Arăţi bine, ai glas şi temperament, adică exact atâta, fără să mai punem la socoteală inteligenţa dumitale, cât îi trebuie unei actriţe de mâna întâi.

– Mulţumesc... mulţumesc din toată inima! exclamă Janka luminată de bucurie.

Şi de fericire, o sărută pe Mela care, ca de obicei, aproape că se trântise pe masă şi privea absentă la lampă.

– Dumneata însă trebuie să ne ajuţi! spuse Topolski după o pauză.

– Eu?!... Ce pot să fac eu? întrebă uimită.

– Foarte mult, numai să vrei...

– E... dacă spui dumneata că pot, se înţelege că am să şi vreau; nu este numai o datorie, ci şi în interesul meu... dar sunt curioasă ce-aş putea face eu...

– E vorba de acea mie de ruble... Banii sunt siguri... dar cu o condiţie...

– Ce condiţie? întrebă intrigată.

Topolski se trase mai aproape de ea, îi luă mâna cu prietenie şi abia după aceea răspunse:

– Domnişoară Janina! De banii ăştia depinde nu numai teatrul nostru, ci şi viitorul dumitale artistic... aşa că am să-ţi spun de-a dreptul că e cineva care ar da şi două mii de ruble, numai că vrea să ţi-i dea dumitale personal, altfel nici nu vrea să audă...

– Despre cine e vorba? întrebă neliniştită.

– Despre Kotlicki.

Îşi lăsă capul în piept şi tăcu. Topolski o privea cu teamă, iar Majkowska îşi aşternuse pe faţă un zâmbet aproape ironic.

Janka mai că nu ţipă de durere la auzul acestui nume şi al propunerii; după o clipă, se ridică de pe scaun şi spuse cu hotărâre:

– Nu, domnule... eu nu mă voi duce la Kotlicki... iar ce mi-ai spus dumneata, este pur şi simplu o josnicie!... Numai la teatru oamenii pot să-şi piardă simţul moralităţii până într-atâta, încât să îndemne la mârşăvii, să-i îmbrâncească pe alţii în groapa ruginii, numai ca să profite ei... Ţi-ai greşit socotelile, domnule... atât de jos n-am căzut... Mă doare că dumneata ai crezut măcar o clipă că eu voi fi de acord, că mă voi duce la Kotlicki care pentru mine este mai mizerabil şi mai respingător decât o reptilă!... strigă furioasă.

– Domnişoară Janina, hai să fim calmi...

– Dumneata îndrăzneşti să-mi vorbeşti mie de calm?!

– Sunt nevoit s-o fac, pentru că n-ai experienţă; ţi se pare că ceea ce te rog e ceva monstruos, care te înfundă în noroi, te face de râs, îţi calcă cinstea în picioare...

– Atunci, pentru Dumnezeu, ce este!? întrebă uluită.

– Să lăsăm comediile, să nu ne mai jucăm de-a v-aţi ascunselea şi să judecăm cu luciditate şi atunci o să vedem că e un lucru dintre cele mai obişnuite. Ce-ţi cer eu? Să te duci la Kotlicki după banii care constituie temelia viitorului nostru...

după banii care ne vor îngădui să avem teatrul nostru şi fără de care nu putem pleca de la Varşovia. Ce-i atât de rău în asta? Ce poate fi rău în ceea ce ne va face fericiţi pe aproape toţi?

– Cum aşa, dumneata nu vezi nimic rău în faptul că eu, o femeie, să mă duc singură în locuinţa unui bărbat? Şi pentru ce, mă rog, o să-mi dea cele o mie sau două mii de ruble?

– Domnişoară, când ai trăit cu Głogowski nu ţi-a luat-o nimeni în nume de rău! Iar acum cine-ţi reproşează că trăieşti cu Władek? Ce-i atât de ruşinos în asta? Toţi trăim aşa şi nici unul nu spune că săvârşim cine ştie ce josnicie!... Nicidecum, pentru că ăsta e un lucru secundar, pentru că noi avem un scop mai important, arta!

– Nu, n-am să mă duc... răspunse încet, deprimată că toţi ştiau de legătura cu Władek.

Continuă să-l asculte pe Topolski, dar nu mai auzea şi nu mai înţelegea aproape nimic din cuvintele lui. Acesta începu să-i expună tot felul de motive, s-o roage, să-i explice că toţi îşi sacrifică şi viaţa pentru teatru, aşadar ceva mai mult decât o mângâiere de femeie... că refuzul ei va da lovitura de graţie viitoarei trupe, că ei au contat pe ea şi-i vor fi recunoscători până la moarte, fiindcă va asigura existenţa câtorva zeci de oameni prin sacrificiul ei; că viitorul teatru va fi legat de numele ei. Voia neapărat să înfrângă această rezistenţă pe care n-o putea înţelege, dar Janka rămase neclintită.

– Nu m-aş duce nici dacă mi-ar fi viaţa în joc... aş prefera să mor!...

– Atunci... adio! se înfurie Topolski.

Janka se uită la el şi vru să-i mai spună ceva, dar Majkowska îi aruncă pardesiul pe umeri, îi puse pălăria pe cap cu brutalitate şi acoperind-o cu o grindină de insulte, îi deschise uşa la perete.

Janka nu reacţionă în nici un fel, coborî scările ca un automat şi se îndreptă spre casă.

Îi părea rău de trupă, de perspectivele pe care le pierdea, rupând relaţiile cu Topolski, dar îi era grozav de ruşine că o

socotesc o otreapă, de vreme ce îndrăznesc să-i facă asemenea propuneri şi să creadă că ea le va da urmare...

Nu se putea linişti.

Noaptea îl visă când pe Kotlicki, când pe Władek, când teatrul... I se părea că toţi o vorbesc de rău şi o insultă, că o fugăresc o mulţime de oameni îmbrăcaţi în zdrenţe şi o blestemă cu ură, vor s-o prindă şi s-o bată... În chipurile acestea abia deslușite credea că recunoaşte pe Mela şi pe Topolski, pe Mimi, pe Wawrzecki...

Apoi iarăşi visă că merge pe stradă şi toţi se uită la ea ciudat şi înfricoşător, încât ar fi preferat s-o înghită pământul, numai să nu vadă privirile acestea: părea că nu mai are putere să se mişte şi mulţimea tălăzuieşte încet pe lângă ea, în timp ce Topolski se proţăpeşte în faţa ei şi-i spune atât da tare, încât toţi îşi întorc capetele:

– Uitaţi-vă la ea!... A trăit cu Głogowski, iar acum este amanta lui Władek!

Nu mai putu să îndure; ţipă groaznic prin somn, deoarece văzu că tatăl ei merge cu Kręska la braţ şi-i spune, arătând spre ea:

– A trăit cu Głogowski, iar acum este amanta lui Władek!

– O, Doamne, şoptea chinuindu-se în acest coşmar ciudat.

Iar mulţimea chipurilor cunoscute creştea mereu: preotul de la Bukowiec, îndrumătoarele de la pension, fostele colege, Grzesikiewicz – treceau cu toţii în grabă pe lângă ea şi o priveau cu zâmbetul acela înfiorător care o pătrundea ca un cuţit, şfichiuind-o ca un harapnic.

Se trezi cu ochii în lacrimi şi obosită de moarte.

Înainte de a pleca la repetiţie, veni şi Władek.

Pentru prima dată se aruncă singură în braţele lui.

– Toţi ştiu! şopti, ascunzându-şi faţa la pieptul lui.

Ghici despre ce e vorba.

– Ei şi ce?... E o crimă?! răspunse.

Şi se aşează întunecat, îşi frecă genunchiul, apoi se mută furios pe un scăunel.

Când îl văzu în ce stare se află, Janka uită de ea şi-l întrebă:

– Ce ai... Eşti bolnav?

– N-am nimic. Am o datorie de zece-cincisprezece ruble şi nu pot s-o plătesc... Mamei nu pot să-i spun, pentru că i-aş face şi mai rău... iar e bolnavă!... Cabiński nu vrea să-mi dea nimic, aşa că nu-mi rămâne decât să mă dau cu capul de pereţi.

Minţea fără sfială, deoarece jucase cărţi toată noaptea şi pierduse totul.

Janka îşi aduse aminte de datoria pe care o avea la Głogowski, aşa că îşi desprinse repede ceasul cu lănţişor de aur şi i-l întinse.

– Bani n-am. Amanetează ceasul şi plăteşte-ţi datoria; să-mi aduci ce mai rămâne, că nici eu nu mai am nimic... îi spuse cu sinceritate.

– A, nu, niciodată! Ce mai e şi asta? Nu-mi trebuie...! bine, draga mea, dar... refuză Władek cuprins de remuşcări.

– Ia-l, te rog... Dacă mă iubeşti, ai să-l iei...

Władek se mai codi o vreme, dar se gândi că, având bani, ar putea să joace şi să-şi recâştige banii pierduţi.

– Nu... Ce mai înseamnă şi asta! şopti, opunându-se tot mai slab.

– Du-te numaidecât şi când te întorci, mergem să luăm micul dejun.

O sărută chipurile jenat, îngână ceva despre recunoştinţă etc., dar luă ceasul şi plecă să-l amaneteze.

Se întoarse în grabă, aducând treizeci de ruble. Douăzeci le luă imediat cu împrumut şi vru chiar să-i semneze o poliţă. Janka se supără, astfel că trebui să-şi ceară scuze şi se duseră la micul dejun.

Aproape că locuiau împreună. La teatru se ştia de legătura lor, dar nimeni nu acorda atenţie unui lucru atât de banal.

Doar Sowińska îi răspundea uneori Jankăi cu jumătăţi de cuvinte şi dispreţ; dacă nu demult îl ridica în slăvi pe Władek, acum spunea o sumedenie de răutăţi pe seama lui... Încerca o mare satisfacţie, chinuind-o pe Janka.

Se răzbuna pentru fiul ei.

În sfârşit, se fixară repetiţiile la *Robin*. Vestea i-o aduse Władek, întrucât de câteva zile nu mai ieşise din casă, simţindu-se foarte slăbită. O cuprindea o somnolenţă moleşitoare sau o durere insuportabilă în şale; o copleşea un sentiment de neputinţă şi de descurajare, îi venea să plângă, nu mai avea nici un chef să se dea jos din pat şi zăcea zile întregi cu ochii în bagdadie. Îi revenise vechea ameţeală şi o mistuia o sete, pe care n-o putea stinge cu nimic, dar când auzi că va juca, se simţi dintr-o dată sănătoasă şi puternică.

Se duse cu teamă la repetiţie, dar văzându-l pe viitorul Garrick se linişti repede. Debutantul era un flăcăiandru slab şi apatic; nu-l pronunţa pe „l"[1], mergea legănat, ca o raţă, dar pentru că era vărul unui ziarist influent care-l sprijinea, privea de sus la actori, tratându-i pe toţi cu anume îngăduinţă.

În faţă, îşi băteau joc de el cu delicateţe, dar în spate râdeau în hohote pe socoteala lui.

La repetiţie, veniră cu toţii, de parcă s-ar fi vorbit să nu lipsească nimeni.

Când Janka intră pe scenă, Majkowska se retrase ostentativ în culise, iar Topolski n-o salută nici măcar cu un semn din cap.

Înţelese că între ea şi ei nu mai putea fi vorba de nici un fel de relaţii; nu mai avu când să se gândească la asta, deoarece repetiţia începu imediat. Cu toate că se hotărâse doar să mimeze jocul, nu se putu stăpâni să nu traseze în mare liniile rolului.

Era nespus de necăjită că toţi se uită la ea; le simţea privirile aţintite asupra ei de pretutindeni. Avea impresia că citeşte ironia şi sarcasmul în ochii şi pe buzele lor, aşa că mereu răbufnea nervoasă cu tot temperamentul ei sau, din contră, vorbea prea încet.

Majkowska ţâţâia mirată şi râdea cu Zarzecka, spunându-şi cu voce tare părerea despre jocul ei. Topolski o întoarse de câteva ori înapoi, pentru că greşea intrarea din cauza nervilor.

---

[1] În lb. polonă *ł* (*l* tăiat) se pronunţă *u*; în unele medii, îndeosebi în cel actoricesc, se velarizează puternic, pronunţându-se *l*.

Janka ştia ce urmăreau, aşa că nu punea prea mult la inimă ironiile Melei şi indicaţiile pedante ale regizorului. Juca mai departe; rolul ieşea inegal, dar conturat cu fermitate.

Se aşternuse o linişte caracteristică; nu mai râdea nimeni. Regizorul de culise umbla de colo-colo; îşi freca mâinile şi mormăia:

– E bine, ar trebui însă mai mult patos, mai mult patos!

– N-o vezi că ţipă? Ce mai vrei? se amestecă Majkowska ironică.

– Dragă domnişoară... dumneata faci adevărate crize de epilepsie pe scenă, şi, din politeţe, nu-ţi reproşează nimeni nimic, răspunse Stanisławski în locul prietenului său.

– Nu aşa!... Parcă imiţi o moară de vânt! Cine-a mai pomenit să-ţi roteşti braţele aşa! strigă regizorul.

– N-o descuraja, domnule, e prima repetiţie! îl certă Cabiński din sală.

– Domnişoară, mergi pe scenă ca o gâscă! izbucni iarăşi Topolski iritat.

– E bună, dar la spălătorie! şuieră Mela.

Cu toate acestea, deşi simţea că o podidesc lacrimile, continuă să joace, nelăsându-se derutată şi nepierzându-şi nici o clipă cumpătul.

La sfârşit, Cabińska o sărută ostentativ şi începu s-o laude în gura mare, ca s-o audă Majkowska:

– Te felicit, domnişoară, o să joci foarte bine acest rol!

– Trebuie să lucrezi mai mult amănuntele, adăugă Stanisławski.

– Bine, dar e prima repetiţie! în mintea mea personajul e gata.

– Acum o să avem o eroină adevărată, şi frumoasă, şi cu talent! spuse Rosińska.

Majkowska o privi cu turbare, dar nu-i răspunse.

Janka se simţea atât de veselă şi de bună, încât era în stare să-i îmbrăţişeze pe toţi.

Reprezentaţia avea să aibă loc peste două zile. Acest timp fu pentru Janka o uriaşă oază de lumină, în care se cufunda cu plăcere. I se părea că este întru totul mulţumită.

În sfârşit, în sfârşit! şoptea îmbătată. Se va sfârşi cu mizeria, cu umilinţele de tot felul!...

Credea că i se va încredinţa imediat un anume gen de roluri. Îşi dădea frâu liber închipuirii şi se vedea ajunsă în vârf. În acel pământ al făgăduinţei, al emoţiilor uriaşe pe care le visa în fiecare zi; într-o lume populată de o mulţime de eroi, de simţăminte supraomeneşti, lumea frumosului orbitor, în care visurile se confundau cu realitatea.

Acum privea cu milă la neajunsurile de fiecare zi, de parcă se despărţea de ele pentru totdeauna. Totul, până şi Władek, pălise în faţa ochilor ei hipnotizaţi.

Repeta de o mie de ori rolul Mariei. Petrecea ore întregi înaintea oglinzii, compunându-şi mimica; febra aşteptării n-o slăbea o clipă.

Aproape adormită, se ridica noaptea în capul oaselor şi privea; i se părea că vede teatrul plin, reprezentanţii presei... că aude şoaptele publicului, vede iradierea privirilor, că intră pe scenă şi joacă... Conştientă numai pe jumătate, repeta cuvintele din rol, se înflăcăra declamând cu emoţie, iar mai târziu, adâncindu-se în starea de somnolenţă, zâmbea printre lacrimi de fericire, deoarece auzea cum nu se poate mai clar ropotul de aplauze, atât de cunoscut, şi strigătul:

– Orłowska! Orłowska!...

Şi cu acest zâmbet pe buze adormea şi se trezea, ca să-şi continue visarea.

Vându tot ce mai putea vinde, ca să se îmbrace cum se cuvine pentru rolul Mariei. Lui Władek îi zâmbea şi-l gonea de la ea, ca să n-o încurce.

În ziua de dinaintea repetiţiei generale, zi atât de importantă şi hotărâtoare pentru ea, Cabiński îi luă rolul şi-l dădu Majkowskăi.

Intrigile şi invidia triumfau.

Cabiński fusese silit să cedeze, fiindcă Topolski îl amenințase că va pleca imediat cu jumătate din actori, dacă nu-i ia rolul Jankăi, ca să-l dea Majkowskăi.

Se răzbuna astfel pentru Kotlicki.

Lovită drept în inimă, Janka fu cât pe ce să se prăbușească; începu să se clatine pe picioare, simțind că teatrul se învârte cu ea și totul se cufundă într-o beznă de nepătruns... Îi învălui pe toți într-o privire încărcată de o durere nemărginită, implorându-le parcă ajutorul, dar cei mai mulți aveau întipărite pe față bucuria că participau la o farsă grozavă și mulțumirea animalică a cretinilor asistând la înăbușirea talentului. Victima era forfecată cu priviri batjocoritoare; vorbe cu tâlc, ironii usturătoare se auziră din toate părțile, abătându-se asupra sufletului ei doborât de lovitura neașteptată. Izbucniră râsete grosolane, șfichiuitoare ca pleznetul de bici; răutatea oamenilor, care se bucură de durerea altuia, își găsea astfel un scop și un canal de scurgere.

Iar ea aștepta mută și nemișcată, cu această durere cumplită în inimă; parcă toate arterele se rupseseră în ea, înecând-o în sângele disperării.

Se stăpâni totuși și întrebă:

– Eu de ce nu pot să joc?...

– Nu poți și gata! îi răspunse Cabiński scurt.

Și plecă numaidecât, temându-se să nu-i facă vreo scenă; îl încercau însă și părerile de rău.

Janka rămase în culise pradă dezamăgirii dureroase. Se simțea atât de părăsită, de însingurată, încât erau clipe când se credea singură pe lume; ceva ca o greutate uriașă o apăsa, înăbușind-o. Avea impresia că se pierde în adâncuri, se prăbușește pe un povârniș abrupt până jos de tot, unde clipocea surd o apă cenușiu-verzuie...

Gândurile și simțirile i se învălmășeau, ochii i se umplură de lacrimi de deznădejde. Plecă la garderobă și se așeză în ungherul cel mai întunecat.

Visurile se destrămau; lumile minunate se cufundau în ceaţa depărtării, imaginile fermecătoare fluturau ca nişte zdrenţe în mintea şi sufletul ei.

Mohoreala degajată de decoruri şi de pereţii murdari, de mulţimea acestor nimicnici ironici o pătrundea până în adâncul sufletului.

Se simţi atât de obosită, descurajată, bolnavă şi incapabilă de a face ceva, încât se duse în grădină să-l caute pe Władek, ca s-o conducă acasă, pentru că nu mai avea putere.

Nu-l găsi; o ştersese prevăzător, aşa că reveni la garderobă.

– Să te fereşti de visuri, domnişoară!... Să te fereşti de apă!... repeta, străduindu-se să-şi amintească cine-i spusese aceste cuvinte.

Păli deodată şi se dădu câţiva paşi înapoi, toate i se învălmăşiră în minte şi crezu că leşină...

Stătu aşa multă vreme şi plânse în neştire. Plângea pentru că nu se mai putea stăpâni; revenindu-şi cât de cât, îşi aduse aminte de toate suferinţele şi dezamăgirile încercate.

În cele din urmă, istovită de zbucium şi legănată de liniştea care se aşternuse în tot teatrul după sfârşitul repetiţiei, adormi.

O trezi Rosińska; venise mai devreme la garderobă, deoarece trebuia să înceapă piesa şi, văzând-o adormită, o cuprinsese mila. Ceea ce mai rămăsese dintr-o feminitate fardată de viaţa la teatru, tresări în ea la vederea chipului palid, slăbit de mizerie şi suferinţă.

– Domnişoară Janina! rosti cu blândeţe.

Janka se ridică şi începu să-şi şteargă în grabă lacrimile de pe faţă.

– Nu l-ai văzut pe Niedzielski?... o întrebă pe Rosińska.

– Nu, copilă dragă! Da' ştiu că ţi-au făcut-o!... Acuma nici dumneata nu trebuie să pui totul la inimă... Dacă vrei să fii artistă, trebuie să înduri multe, să suferi multe... O, draga mea, de-ai şti prin câte am trecut eu şi trec şi acum. Dac-o să pui la inimă toate necazurile, dacă te vei supăra pentru toate intrigile în care te vor amesteca şi vei plânge de fiecare dată, apoi să ştii că

n-o să-ţi ajungă nici lacrimile, nici ochii şi nici puterea!... Ce să-i faci? Aşa este la teatru! În definitiv, nu-i nimic pierdut! Ai avut o decepţie, ei şi? O experienţă în plus.

– Da, dar dacă ei au dreptate?... Probabil că n-am talent, de vreme ce Cabiński mi-a luat rolul...

– Ca actriţă, domnişoară, eşti foarte naivă! Păi tocmai fiindcă ai talent ţi-au făcut figura asta... Eu am auzit ce-a spus debutantul acela la prima repetiţie...

– Ce folos, dacă tot nu pot să joc şi n-am cu ce trăi?

– Totu-i lucrătura Majkowskăi. E l-a obligat pe Cabiński să-ţi ia rolul!...

– Ştiu că e supărată pe mine, dar să se răzbune cu atâta cruzime!...

– Domnişoară, dumneata n-o cunoşti... Nu ştiu de ce v-aţi certat, dar ştiu că după ce te-a văzut la prima repetiţie, s-a înspăimântat că ea va coborî pe al doilea plan şi a început să tragă iţele. Am văzut-o cum se purta cu debutantul, cum îl linguşea pe verişorul lui şi pe Cabiński, cum îi săruta mâinile soţiei directorului, am văzut-o cu ochii mei! Cine-a mai pomenit să se umilească aşa?... Dar şi-a ajuns scopul! A mai lucrat ea şi pe altele. Dumneata habar nu ai ce trebuie să îndur din cauza ei, eu, o actriţă titulară... A, e o scorpie turbată! Dumneata nu ţi-ai dat seama ce se petrece, pentru că s-a lucrat pe furiş, aşa că afară de mine, nu mai ştie nimeni. Una ca ea are întotdeauna noroc!... Stai să vezi cum ţi-o aranjez eu astăzi; am să-i plătesc pentru amândouă!...

Garderoba începu să se umple încet de actori, de larmă, de miros de pudră şi fard încălzit. Începeau să se îmbrace.

Într-un târziu, sosi şi Majkowska, splendidă, triumfătoare, cu un buchet de flori în mână, cu trandafiri la piept şi văzând-o pe Janka lângă Rosińska, se întunecă:

– Mi se pare că garderoba coristelor nu-i aici! spuse cu răutate.

– Foarte rău că ai această impresie, artistă de pantomimă! răspunse Rosińska.

– N-am spus-o pentru dumneata.

– Dar îţi răspund eu. Domnişoară, te rog să rămâi, se adresă Jankăi, care voia să plece.

– Te rog să nu te legi de mine... N-o să mă îmbrac la un loc cu începătoarele, nu?

– Mai aşteaptă puţin şi-ai să capeţi cu mare pompă o cameră separată şi un halat, că de asta n-ai să scapi.

– Taci din gură, naivitate de patruzeci de ani.

– Vârsta mea nu te priveşte pe tine, eroină hârbuită.

– După ce că pe scenă arăţi ca o cloşcă murată, mai ridici şi glasul.

Garderoba se cutremura de râsete, în timp ce ele se certau din ce în ce mai ordinar, neîntrerupându-şi nici o clipă machiajul şi îmbrăcatul în mare grabă.

Janka asculta în tăcere. Aproape nu mai era supărată pe Majkowska că-i luase rolul, simţea pentru ea doar o repulsie fizică. Acum i se părea atât de murdară, uzată, josnică şi lipsită de orice însuşiri omeneşti, încât până şi glasul îi răsuna respingător.

Abia când începu să se joace *Doctorul Robin*, se duse în culise să privească la rolul ei. Nu se poate descrie durerea ucigătoare care-i sfâşia sufletul când o văzu pe Majkowska – Maria pe scenă. Fiecare cuvânt, fiecare gest, fiecare atitudine şi accent al glasului le resimţea dureros, de parcă cealaltă i le smulgea din minte şi din inimă.

– Sunt ale mele, ale mele! şoptea, nemaiputându-se abţine. Sunt ale mele! şi o devora din ochi pe Mela, apoi închidea ochii, ca să nu mai vadă nimic şi să nu-şi mai sângereze sufletul cu aducerile aminte. Hoaţa! rosti în cel din urmă atât de tare, încât Majkowska se înfioră pe scenă.

Rosińska aştepta în culise de cealaltă parte; când Majkowska ieşi pe scenă, începu îndată teatrul în teatru; repeta fiecare cuvânt al Melei cu o intonaţie falsă, râdea pe faţă de jocul ei, o ironiza, imitându-i mişcările cât se poate mai comic şi făcând un adevărat tărăboi...

La început, Majkowska nu-i acordă nici o atenţie, dar mai apoi nu se mai putu stăpâni să nu se uite în culise; acum nu mai putea să nu audă glumele şi sclifoselile Rosińskăi. Începu să se încurce şi să uite replicile; uneori nu-l mai auzea pe sufleor şi se oprea la jumătatea frazei, în timp ce Rosińska îşi continua jocul.

Majkowska înnebunea de furie neputincioasă, dar juca prost şi îşi dădea seama de asta, zvârcolindu-se pe scenă ca o apucată. În culise vedea chipurile strâmbate de râs; până şi Dobek mai că îşi astupa gura cu mâna în cuşca lui, atât de bine se distra, aşa că îşi pierdu orice stăpânire de sine.

Cum ieşi din scenă, se repezi cu pumnii la Rosińska.

Se iscă asemenea scandal, încât bărbaţii fură nevoiţi să intervină, deoarece îşi stricau perucile.

Pe Majkowska o conduseră cu sila la garderobă; era pur şi simplu turbată şi de furie avu o criză de isterie. Spărgea oglinzile, îşi rupea veşmintele şi se zbătea cu atâta putere, încât trebuiră să cheme un medic şi să-i lege mâinile şi picioarele.

Cabiński îşi smulgea şi ultimele fire de păr de disperare, dar actorii râdeau şi se distrau de minune.

N-avură încotro şi coborâră cortina la jumătatea piesei, iar Topolski, vânăt de mânie, anunţă:

– Stimaţi spectatori! *Doctorul Robin* nu mai poate continua din cauza domnişoarei Majkowska; o indispoziţie de moment, o stare foarte proastă... Va începe imediat piesa următoare, înscrisă pe afiş.

Cu toată mulţumirea pricinuită de insuccesul Melei, Jankăi i se făcu milă de ea când o văzu atât de suferindă. Nu era încă atât de mult actriţă, încât să rămână indiferentă şi se duse la ea, dar văzându-i la garderobă pe medic şi pe Cabiński, care se certa cu Rosińska, se retrase repede.

Rosińska, Wolska şi Mirowska îi declarară lui Cabiński în faţă că, dacă Majkowska mai rămâne la teatru, ele vor pleca imediat...

Cabiński dădu bir cu fugiții, dar se întâlni cu Stanisławski și Krzykiewicz care-i spuseră același lucru, adăugând că nu vor mai rămâne nici măcar o zi, deoarece le era rușine să mai stea într-un colectiv în care au loc asemenea scandaluri.

Directorul mai să înnebunească, pentru că nu era deloc pregătit pentru asemenea situații; se fofilă cum putu, promise, dădu chitanțe oricui cerea să ridice bani de la casierie și, văzând-o pe Janka, îi spuse cu voce tare, ca să repare cât de cât răul pe care i-l făcuse:

– Domnișoară, dacă vrei bani, spune să-ți dau o chitanță, fiindcă trebuie să plec imediat...

Îi ceru cinci ruble; Cabiński nu mai făcu mofturi, îi îndeplini dorința și plecă în fugă la Pepa, dar în drum îl abordară debutantul și verișorul lui; strigau cu toții atât de tare, încât spectatorii ascultau neliniștiți, neștiind ce se petrece.

Reprezentația luă sfârșit, dar publicul rămase tăcut; nici un spectator nu se grăbi să aplaude...

Janka luă banii de la casă și plecă, dar o întâlni pe Niedzielska mergând încet.

Se opri și vru să-i dea binețe, dar Niedzielska o privi amenințătoare:

– Ce mai vrei?...

O apucă un acces de tuse; o amenință cu bastonul în care se sprijinea și se târî mai departe.

Janka privi fără să vrea în jur, crezând că-l va vedea pe Władek, dar pesemne că acesta dispăruse... nu-l văzuse de dimineața.

O evita înadins, întrucât ajunsese la concluzia că tot e mai bine să aibă de-a face cu femei obișnuite; nu mai avea nevoie să se prefacă, să aibă grijă de tot ce făcea și spunea...

În definitiv, speranțele i se spulberaseră; rămăsese coristă și mama îl amenințase pur și simplu că-l va dezmoșteni din cauza ei...

Privi îndelung în urma bătrânei, care mai mult ca sigur că își căutase feciorul, și se îndreptă încet spre casă...

X

Janka era bolnavă. I se părea că zace pe fundul unei fântâni, şi din abisul acesta în care o îmbrânciseră, vede numai albastrul palid al cerului; noaptea neagră, sclipitul stelelor, apoi aripi întinse îi acopereau ochii de umbre şi nu mai ştia de nimic; simţea doar că pulsaţia vieţii şi ecourile ei, vuietele, strigătele, lacrimile şi disperările ei se scurgeau pe ghizdurile netede şi se revărsau în sufletul ei ca într-un rezervor, provocându-i o durere adâncă, necunoscută, care se răsfrângea în fiecare celulă a fiinţei.

Avea impresia că se depărtează tot mai mult nu numai de viaţă, dar şi de visurile ei, deoarece ori de câte ori voia să-şi amintească ceva, să alcătuiască şi să combine în minte vreo imagine sau vreo noţiune, totul se destrăma de parcă se scurgea prin nişte crăpături uriaşe ale creierului, lăsând în urmă doar golul şi durerea singurătăţii.

Zilele se târau atât de încet, ca şi când ar fi fost înşirate pe lanţul secolelor, cum se târăsc pentru cei care au pierdut totul, până şi speranţele.

Anunţase direcţia că este bolnavă, dar nu venise nimeni s-o vadă, doar Cabiński îi transmisese prin Władek că Jadzia duce dorul lecţiilor, altceva nimic.

Acolo joacă, învaţă, creează ceva, trăiesc! Ea zăcea adâncită într-o apatie totală, ca un suflet zdrobit care abia mai cutează să se gândească uneori că mai există şi se cufundă iarăşi în agonie, neputând să sfârşească în uitare şi moarte.

La drept vorbind, fizic nu era bolnavă, pentru că n-o durea nimic, simţea doar că moare din cauza epuizării lăuntrice.

I se părea că îşi cheltuise toate rezervele în aceste trei luni de viaţă la teatru şi acum moare de foamea sufletului care nu mai avea cu ce trăi.

În aceste zile lungi, în zbuciumul neţărmurit din liniştea nopţilor, medita pe îndelete, mai degrabă retrăia totul, şi această

rememorare înceată a celor întâmplate, cu totul unilaterală, o umplea de o tristeţe dureroasă.

– Nu există fericire pe lume... şoptea şi i se părea că până atunci purtase un văl pe ochi, pe care destinul i-l smulsese cu brutalitate. Acum vedea, dar erau clipe când regreta bezna dinainte şi mersul pe orbecăite.

– Nu există fericire, spunea cu amărăciune şi pesimismul, pesimismul femeilor şi al firilor pasionale, revoltat şi violent, îi năpădea tot sufletul.

Pretutindeni vedea numai rău şi josnicie.

Ca într-un film, se perindau pe dinaintea ei toate siluetele cunoscute şi pe toate le prăvălea cu dispreţ în aceeaşi prăpastie, ca şi pe Władek, care venise o singură dată pe la ea, începuse să-i explice... dar îl întrerupsese nervoasă şi-l rugase să plece.

Acum îl cunoştea destul de bine şi se gândea cu mirare că nu-l iubise niciodată cu adevărat.

– De ce, de ce? se întreba.

Îi era ruşine şi-i părea rău că putuse să cadă atât de jos şi încă pentru cine!...

Acum i se părea atât de mărunt şi de comun...

Nu putea să şi-o ierte.

Se chinuia grozav, dar nu mai era în stare să schimbe nimic.

– Ce fatalitate l-a adus în drumul meu... continua să se întrebe.

Faţa de ea însăşi se simţea profund umilită.

– Nu l-am iubit... îşi spunea şi se înfiora de scârbă.

Începuse să-l urască.

Şi aura teatrului avusese foarte mult de suferit în aceste ore de meditaţie.

Îl aprecia acum în funcţie de certurile continui şi de intrigile de culise, în funcţie de nimicnicia capelanilor care-l slujeau şi de propriile dezamăgiri.

– Mai demult îl vedeam altfel! regreta.

Totul, lucruri şi oameni, se închircea în mintea ei şi se banaliza; pretutindeni începea să descopere numai otrepe, prefăcătorie şi minciună... Oamenii îi acopereau totul.

Nu-şi mai dorea să ajungă regina scenei.

– Ce-i asta? şoptea. Ce-i asta?...

Şi vedea publicul pestriţ căruia îi era indiferent dacă piesa are vreo valoare sau nu. Venea numai să se distreze şi să râdă, voia bufonerie şi circ.

– Ce-i asta?... O farsă pentru bani şi pentru distracţia mulţimii...

Scena i se părea acum o adevărată arenă în care îşi arătau priceperea clovnii şi maimuţele dresate.

– O, o!... gemea pătrunsă de durere. Voia să distreze gloata, da... dar unde-i asta? se întreba, pironindu-şi privirile în spaţiul necuprins. Ce înseamnă arta pură, idealul?... Acela pentru care sute de oameni îşi sacrifică viaţa?... Ce este şi unde se află? se întreba iarăşi neliniştită şi începea să înţeleagă că totul este mai degrabă o joacă decât un scop.

Literatura, poezia, muzica, pictura, toate artele frumoase îi treceau prin minte, dar nu putea despărţi aspectul util de cel artistic.

Vedea că toţi cântă, joacă şi creează doar pentru ca această gloată brutală, uriaşă să se distreze... Pentru ea îşi sacrifică viaţa, sângele şi visurile; pentru ea luptă şi suferă, pentru ea trăiesc şi mor...

În această mulţime, alcătuită din inşi ca Grzesikiewicz, Kotlicki ori maestrul, vedea un stăpân aspru în prostia lui şi pornirile-i joase, un stăpân care priveşte cu zâmbet pe jumătate ironic şi aproape cu milă la toţi aceia care joacă în faţa lui, se machiază, citesc, creează şi cerşesc cu priviri hămesite bunăvoinţa şi recunoştinţa...

Şi vedea valul uriaş, puternic, al acestei mulţimi de oameni, revărsându-se peste câmpuri, legănându-se încet şi nevrând să ajungă nicăieri, iar pe de altă parte, îi vedea pe cei care croiau pârtii în toate direcţiile, vorbeau cu voce tare, cântau cu

înflăcărare, arătau spre spaţiul nemărginit şi spre stele, voiau să introducă oarecare ordine în gloata învălmăşită, deschideau drumuri, implorau cu glasuri puternice şi blestemau, în vreme ce mulţimea râdea sau aproba în surdină şi se oprea, tălăzuind şi îmbrâncindu-i sau călcându-i în picioare.

– Ce-i asta? De ce? întreba adânc înspăimântată. Dacă n-au nevoie de noi, să-i lăsăm singuri şi să ne retragem mai la o parte, să existăm numai pentru noi şi între noi, îşi spuse. Dar iarăşi toate i se învolburau în minte şi nu putea înţelege cum să trăiască în afara tuturor, pentru că atunci nu mai merita să trăieşti. Asemenea gânduri şi întrebări îi frământau mintea chinuită.

Sowińska, bătrâna care o îngrijea ca o mamă adevărată, îi întrerupse zbuciumul.

– Du-te acasă, domnişoară, o îndemnă.

– Niciodată!

– Ce rost are să te iroseşti aşa? Te odihneşti puţin, mai prinzi puteri şi, pe urmă, te întorci iar la teatru.

– Nu! se împotrivi încet.

– Ieri a fost pe la mine bătrâna Niedzielska.

– O cunoşti şi dumneata?

– Nicidecum, a avut o treabă cu mine. A, e o şmecheră, baba! adăugă.

– Puţin cam prea zgârcită, dar e o femeie destul de cumsecade.

– Cumsecade, o să mai ai parte de cumsecădenia ei.

– Cum aşa? întrebă Janka fără nervozitate; ce putea s-o mai intereseze Niedzielska acum...

– Nu pot să-ţi spun decât că nu te iubeşte deloc, domnişoară, dar deloc!

– Ciudat, pentru că eu nu i-am făcut nici un rău.

Sowińska se schimbă deodată, o privi cu răutate şi vru să-i spună ceva; dar citindu-i pe faţă indiferenţa totală, o lăsă în pace şi ieşi.

Janka începu să se gândească la Bukowiec.

– Nu mai am casă, îşi spuse parcă fără amărăciune. Acum casa mea e lumea largă, adăugă, dar îşi aminti ce-i spusese Grzesikiewicz de tatăl ei şi tresări, ca şi când ar fi durut-o ceva.

Neliniştea, nu aceea care-l încearcă pe om în preziua nu ştiu cărei întâmplări, ci aceea pricinuită de amintirea unui bun pierdut pentru totdeauna, îi cuprinse inima.

Era durerea trecutului; asemenea amintirii tăcute a morţilor în ceasuri de meditaţie şi de discuţie cu tine însuţi.

Amintirile de la Bukowiec; nopţile de singurătate în care visa, uitând de toate, şi îşi crea lumi atât de mirifice, prinseră contururi puternice. Imaginea naturii luxuriante şi minunate, câmpurile uriaşe, desişurile sâlhui, pline de foşnet şi ciripit de păsări, verdeaţa şi sălbăticia puternică prin frumuseţea ei, o învăluiau în melancolie şi farmec, legănându-i sufletul obosit de harţa cu viaţa.

Pădurile în care crescuse, adâncurile întunecate, pline de minunăţii cu neputinţă de descris, copacii uriaşi pe care-i simţea aproape ca nişte fraţi, de care era legată prin mii de fire, îi năvăliră în memorie.

Acum le ducea dorul; noaptea îşi încorda auzul, părându-i-se că aude freamătul mohorât al codrului toamna, foşnetele somnoroase ale crengilor, că simte în ea legănarea, înceată, nesfârşită, a uriaşilor; mişcările acestea molatice, chemările bucuroase ale păsărilor, aromele mugurilor de pin şi ienupăr; viaţa domoală a naturii întregi.

Zăcea ore în şir fără să rostească un cuvânt, fără să gândească şi fără să se mişte, pentru că sufletul ei era acolo, în codrii aceia verzi; rătăcea prin râpele în care înfloreau mălinii sălbatici şi păducelul, pe întinderile acoperite cu secara înaltă, ca o pădure, care se legăna fâşâind şi lucind în soare cu boabele-i de rouă, străbătea desişurile de puieţi de pin pline de mirosul de răşină. Mergea în gând pe fiecare drum, pe fiecare mejdină, pe fiecare cărare şi se saluta cu toţi şi toate, spunând câmpurilor, pădurilor, tăriei albastre şi munţilor:

– Am venit! Am venit! şi zâmbea, ca şi când şi-ar fi regăsit fericirea pierdută.

Amintirile acestea înviorătoare o însănătoşeau văzând cu ochii.

A opta zi se ridică din pat şi, simţindu-se destul de puternică, se duse la plimbare. Avea nevoie de aer proaspăt, de verdeaţă ferită de praful oraşului, de soare şi de spaţii largi care să nu poată fi cuprinse cu privirea.

Simţea că oraşul o apasă tot mai mult, că aici trebuie să-şi delimiteze la fiecare pas propriul eu, să se concentreze şi să se zbată mereu între tot felul de bariere, de dependenţă sau de moravuri.

Trecu prin piaţa Armelor şi dincolo de catedrală porni peste bancurile jilave de nisip spre Bielany.

O învălui o liniştе deplină.

Soarele strălucea pe cer şi era cald, dar dinspre apă venea o răcoare înviorătoare...

Privea la râul care curgea la vale clipocind încet, vrâstat ici şi colo de spumă albă, la bărcile care pluteau duse de sforul apei. Îşi umplea pieptul cu liniştea care o înconjura şi simţea renăscându-i puterile secătuite.

Se întinse pe nisipul gălbui de pe mal şi uită de toate cu ochii pironiţi pe fâşia lucitoare de apă. I se părea că pluteşte în voia curentului, că malurile râului, casele şi pădurile aleargă înapoi, în timp ce ea pluteşte mereu în depărtarea nesfârşită şi albăstruie ca şi nemărginirea de deasupra ei; că nu mai ştie nimic, simţea numai o desfătare nespusă legănându-se pe valuri. E o adevărată fericire să te abandonezi în puterea apei fără nici o dorinţă, fără nici un gând; să te laşi purtată şi să adormi tot mai adânc, ascultând susurul blând şi dulce al valurilor, să nu trăieşti, să nu-ţi mai aduci aminte de nimic; să simţi numai nedesluşit culorile, aromele, sunetele, tremurul luminos al stelelor, viata copacilor, şoaptele infinitului, întreaga răsuflare a pământului-mamă şi a nemărginirii.

O trezi din această somnolență un bătrân care trecu pe lângă ea cu undița în mână.

Se uită la ea și se așeză aproape alături, pe buza malului, apoi își aruncă liniștit undița și așteptă.

Avea o față de om cumsecade și Janka se simți îndemnată să intre în vorbă cu el; tocmai se gândea cum să-l abordeze, când el o întrebă:

– Vrei să treci dincolo, domnișoară?

Janka îl privi întrebător.

– Aha, nu ne înțelegem. Am crezut că vrei să te înec.

– Nici măcar nu mă gândesc la moarte, răspunse încet.

– Ho, ho, ar fi fost o mare onoare pentru râu.

Îndreptă poziția undiței și tăcu, concentrându-și întreaga atenție la peștișorii care începuseră să dea târcoale nadei prinse în cârlig.

Liniștea se făcuse parcă și mai adâncă, adunându-i sufletul în bucuria împăcării; simțea că o pătrunde o mulțumire uriașă, că măreția spațiului, a apei ai a vegetației o înalță și-i smulge din piept un imn mut de recunoștință și de bucurie curată a vieții, nelegată de nici un lucru al existentei. Se îndrepta parcă și, crescând în statură, începea să trăiască viața de toate zilele.

Bătrânul privi dintr-o parte la ea și pe buzele subțiri îi alunecă un zâmbet nepătruns.

Îi simți privirea și se uită la el. Ochii li se întâlniră și se cercetară îndelung cu bunăvoință.

O cuprinse brusc o dorință nestăpânită de a i se mărturisi.

Acest necunoscut avea pe față o expresie atât de blajină, în ochi i se citea o înțelepciune atât de profundă, încât îi stârnea o simpatie nețărmurită.

Se trase mai aproape de el și spuse încet:

– Nu mă gândeam la moarte.

– Atunci voiai doar să te liniștești?

– Da, voiam să văd natura și să uit...

– De ce?

– De viaţă! şopti surd şi lacrimi de duioşie îi străluciră în ochi.

– Eşti un copil, domnişoară. Ambiţia, o decepţie în dragoste sau poate absenţa banilor de mâncare te-au făcut să vezi lucrurile atât de tragic?

– Toate laolaltă nu ajung oare ca să mă simt foarte nefericită?

– Toate laolaltă nu înseamnă nimic, pentru că după gândul meu, pur şi simplu nu există nimic care să-l poată face nefericit pe un om cu scaun la cap.

– Dumneata ce eşti, domnişoară? o întrebă după o pauză. Adică ce faci?

– Sunt angajată la teatru.

– Aha, lumea comedianţilor! Prefăcătorie pe care mai pe urmă o luaţi drept realitate; nişte himere! Asta perverteşte sufletul omenesc. Cei mai mari actori nu sunt decât nişte maşinuţe, întoarse câteodată de înţelepţi şi de genii, dar cel mai adesea de o stupiditate care se adresează altei stupidităţi şi mai mari. Actorii, artiştii, creatorii nu sunt decât nişte instrumente oarbe ale naturii care se foloseşte de ele pentru a se exprima pe sine în scopuri numai de ea ştiute. Au impresia că ei reprezintă ceva esenţial, dar tristă iluzie! sunt numai o unealtă care va fi aruncată la gunoi, când nu va mai fi nevoie de ea.

– Dumneata cine eşti? îl întrebă Janka aproape fără să vrea, mişcată de cuvintele lui.

– Un om bătrân, cum vezi şi dumneata, care prinde peşte cu undiţa şi căruia îi place să sporovăiască. Da, da, sunt foarte bătrân. Vara vin în fiecare zi aici, dacă e vremea frumoasă, să pescuiesc câteva ceasuri, dacă peştişorii se lasă prinşi. Dar ce nevoie ai să ştii cine sunt eu? Numele nu-ţi va spune nimic. Sunt o unitate dintr-un număr mai mare, care îşi are rândul ei la intrarea în lume şi la ieşirea din ea. Sunt o celulă sensibilă, înscrisă şi clasificată de mult de alţi semeni în rubrica „nătângi", spuse zâmbind pe un ton de glumă.

– N-am vrut să te supăr cu întrebarea mea, se scuză Janka.

– Eu nu mă supăr niciodată de nimic. Se supără sau se bucură numai prostia, răspunse bătrânul. Omul se cuvine să privească, să ia seama la toate şi să-şi vadă de treaba lui, adăugă, scoţând o plevuşcă din undiţă.

Janka era puţin descumpănită de seriozitatea şi de tonul hotărât, care nu admitea replică, al bătrânului.

– Dumneata eşti de la unul din teatrele din Varşovia? o întrebă, aruncându-şi iarăşi undiţa.

– Nu, sunt în trupa condusă de Cabiński, cred că-l cunoşti şi dumneata.

– Nu, nu-l cunosc, n-am auzit de el...

– Cum aşa, n-ai auzit nimic despre Cabiński şi despre „Tivoli"[1], n-ai citit nimic? îl întrebă foarte uimită că poate exista cineva la Varşovia, care să nu ştie nimic şi să nu se intereseze de teatru.

– Nu mă duc niciodată la teatru şi nu citesc nici o gazetă...

– Bine, dar nu e cu putinţă!

– Se cunoaşte că dumneata n-ai decât douăzeci de ani, de vreme ce exclami uimită: „Nu e cu putinţă!" şi te uiţi la mine ca la un înapoiat mintal sau ca la un barbar.

– Vorbind cu dumneata, nu mi-am închipuit nici o clipă că...

– Că nu mă interesează teatrul şi nu citesc gazetele, nu-i aşa? îi luă vorba din gură.

– Nu ştiu şi nici măcar nu înţeleg de ce!

– Pentru că nu mă interesează, îi răspunse simplu.

– Pe dumneata nu te interesează ce se întâmplă pe lume, cum trăiesc oamenii, ce fac, ce gândesc?

– Nu. Ţi se pare, probabil, monstruos, dar e cu totul natural. Oare Maciek, Bartek ori Jagna, oamenii de la ţară, se preocupă de teatru şi de problemele lumii? Nicidecum, nu-i aşa?

– Da, dar asta-i cu totul altceva, se opuse Janka.

---

[1] Teatru-grădină pe strada Długa, la Varşovia.

– E acelaşi lucru, cu deosebirea că pentru ei nu există gloria şi măreţia voastră; lor le e totuna dacă Newton ori Shakespeare au existat sau nu. Şi se simt totuşi foarte bine.

Janka tăcea, pentru că formularea i se părea paradoxală şi neadevărată.

– Ce-aş putea afla eu din gazetele şi teatrele voastre? Că oamenii se iubesc sau se urăsc; că se hărţuiesc între ei, că pretutindeni domneşte răul şi forţa, cum a mai domnit şi înainte; că lumea şi viaţa seamănă cu o moară uriaşă în care se macină creiere şi conştiinţe. Nu e oare mai comod să nu ştii nimic din toate astea?

– Dar e bine oare să te îndepărtezi atât de egoist de lume!

– Tocmai în asta constă înţelepciunea. Să nu doreşti nimic pentru tine, să nu te îngrijeşti de nimic şi să rămâi indiferent, iată spre ce trebuie să tinzi.

– Şi se poate realiza această stare de insensibilitate absolută?

– Se poate ajunge treptat la ea cu ajutorul experienţei de viaţă şi al gândirii. Nu uita, domnişoară, că cea mai neînsemnată plăcere, o mulţumire de o clipă, ne costă totdeauna mai scump decât valorează cu adevărat. Un om mediocru nu va cumpăra o pară cu o mie de ruble, să zicem, pentru că atâta lucru înţelege şi el că ar fi o nebunie, doar ştie şi el valoarea miei de ruble şi a unei pere, dar din capitalul vieţii nu pregetă să arunce multe mii pentru fleacuri, o idilă care durează cât se coace o pară de două parale, de pildă, şi asta fiindcă nu s-a gândit niciodată la valoarea pur şi simplu fără preţ a propriei energii de viaţă; se orbeşte singur şi se poartă ca un taur când toreadorul îi flutură pânza roşie dinaintea ochilor, plătindu-şi orbirea cu o bucată din viaţă. Majoritatea oamenilor nu mor dintr-o necesitate, ca o lampă în care se sfârşeşte petrolul, ci din cauza falimentului, a risipirii în mărunţişuri de o mie de ori mai puţin valoroase decât o singură zi de viaţă.

– Mie nu mi-ar conveni o viaţă atât de calculată şi rece, fără nebunii, visare şi dragoste, opină Janka.

– Chiar dacă oamenii nu s-ar mai iubi, lumea nu s-ar preface în pulbere.

– E preferabil să te sinucizi, decât să trăieşti şi să te usuci ca un copac.

– Sinuciderea nu-i decât strigătul ordinar al animalului care suferă, revolta atomului împotriva legilor generale, în plus, un strigăt în care poate să rămână ceva din durerea conştiinţei şi să dureze secole în infinit. Trebuie să arzi liniştit până la capăt, ca o lumânare, asta-i adevărata fericire.

– Aşa arată fericirea? întrebă Janka.

– Da. Liniştea înseamnă fericire. Să negi totul; să-ţi ucizi dorinţele şi pornirile instinctive, să smulgi din tine iluziile şi capriciile. Adică să-ţi închizi sufletul în copcile conştiinţei şi să nu-i îngădui să se irosească în tot felul de prostii.

– Cine vrea să ducă un astfel de jug, care suflet va rezista?

– Sufletul înseamnă conştiinţă.

– Deci nimic afară de indiferenţa de piatră, de linişte! Niciodată nimic altceva! Prefer să trăiesc o viaţă obişnuită.

– Ar mai fi o soluţie; cel mai bun remediu pentru suferinţele minţii este lărgirea inimilor noastre, unirea cu natura.

– S-o lăsăm baltă, nu-mi place această discuţie, mă stârneşte, recunoscu Janka,

Tăcură îndelung.

Bătrânul privea la apă şi murmura ceva în şoaptă, iar Janka se gândea.

– Toate-s prostii! reluă iarăşi pescarul amator. Uite, domnişoară, uită-te fie şi la apa asta, poţi să înveţi multe de la ea. Cercetează stelele, păsările, elementele; urmăreşte creşterea copacilor, ascultă vijelia, îmbată-te cu arome şi culori şi vei afla peste tot minuni nemaiauzite, durabile ca veşnicia, vei încerca bucurii nespuse. Asta-ţi va fi de ajuns, ca să trăieşti printre oameni. Numai să nu priveşti cu ochiul omului comun, fiindcă atunci cel mai frumos cântec de păsărele ţi se va părea larmă; pădurile de nepătruns, doar lemn de foc; în animale vei vedea

numai carnea pentru hrană; pe lunci numai fânul; pentru că atunci, în loc să simţi, o să calculezi.

– Toţi sunt aşa.

– Sunt doar câţiva care ştiu să citească în cartea naturii şi să extragă din ea hrană pentru viaţă.

Se adânciră iarăşi în tăcere.

Soarele cobora dincolo de malul celălalt, parcă mistuit de flăcări, lumina din ce în ce mai rece, sângerând apa cu ultimele raze.

Pâlcurile de copaci parcă se închirceau, păreau mai scunde şi mai late. Nisipul galben de pe mal se acoperea de mohoreala amurgului. Orizontul îndepărtat se înfunda în ceţurile ce se înălţau ca fumul soarelui care se stingea.

Liniştea era şi mai adâncă şi se târa somnolentă peste pământ, obosită parcă de truda din timpul zilei.

Janka se gândea la vorbele bătrânului şi o tristeţe tăcută, posomorâtă, îi umplea inima, învăluind-o într-o teamă nelămurită; o cuprindea o moleşeală pasivă, un fel de încremenire lăuntrică.

Se ridică să plece, pentru că se lăsa întunericul.

– Dumneata mai stai? îl întrebă.

– E timpul să plec şi eu, până în oraş avem o bucată bună de drum.

– Atunci o să mergem împreună.

Bătrânul îşi strânse vergeaua undiţei ca pe un baston, puse peştişorii într-o cutie de metal şi porniră destul de repede.

– Domnişoară, reîncepu vorba, nu ştiu cum te numeşti şi nici nu mă interesează, dar văd că pe dumneata nu te dă binele afară din casă. Eu sunt un nebun, cum zic vecinii mei, un mason bătrân, adaugă cumetrele din Oraşul vechi; trăiesc singur şi împăcat cu soarta, îmi aştept sfârşitul... Am suferit şi eu cândva, am iubit, dar asta a trecut de mult! şopti, privind parcă în trecutul îndepărtat cu zâmbetul palid al amintirilor. Cel mai mare bun al omului este că poate să uite, altfel n-ar mai putea trăi. Nu te interesează ce-ţi spun, nu-i aşa? Trăncănesc şi eu uneori şi mă pomenesc că vorbesc de unul singur, dar uit de multe ori; de,

bătrâneţea. Pe faţa dumitale se citeşte bunătatea, de aceea, ca un om cu experienţă, îţi dau şi eu un sfat: ori de câte ori suferi, te dezamăgeşte sau te doare viaţa, fugi din oraş, du-te pe câmp, respiră aer curat, scaldă-te în lumina soarelui, priveşte la cer, gândeşte-te la infinit şi roagă-te... aşa vei uita de toate. Te vei simţi mai bună şi mai puternică. Mizeria oamenilor de astăzi provine din ruperea de natură şi de Dumnezeu, din însingurarea interioară. Şi-ţi mai spun încă ceva: iartă totul şi ai milă întotdeauna. Oamenii sunt răi din cauza prostiei, dumneata să fii bună. Cea mai mare înţelepciune înseamnă bunătatea cea mai profundă. Nu-ţi risipi forţele în nimicuri. Cât e cald, eu vin aici în fiecare zi. Poate că ne mai întâlnim. E, să fii fericită, domnişoară. Îi făcu un semn din cap la despărţire şi-i zâmbi cu bunăvoinţă.

Janka privi lung în urma lui până când îl pierdu din ochi aproape de biserica Sfintei Maria.

Se şterse la ochi, părându-i-se că fusese victima unei halucinaţii.

– Nu! şopti, simţind încă pe faţă privirea curată a bătrâneţii senine şi auzindu-i glasul.

– Fii bună! Roagă-te! Iartă, repeta mergând pe străzi. Iartă! Şi-i veni în minte tatăl ei, apoi teatrul, Cabiński, Majkowska, Kotlicki, Madame Anna, Sowińska, şi îşi aminti zilele în care răbdase de foame şi fusese jignită în demnitatea ei de om, toate suferinţele îndurate...

– Fii bună! şi o văzu pe Mirowska, bătrâna actriţă care întâmpina orice nedreptate cu zâmbetul pe buze, care nu făcea niciodată rău nimănui, dar era bătaia de joc a tuturor; pe Wolska, sărmana înşelată şi împinsă în mizerie, care îşi smulgea copilul din ghearele morţii cu preţul propriei vieţi; pe doica ce se sacrifica pentru copiii altuia; pe regizorul de culise; pe ţăranii trataţi ca nişte animale; pe muncitorii exploataţi; ticăloşiile, înşelătoriile şi crimele despre care auzea că se întâmplă mereu. Simţea că ceva se cutremură în ea, se rupe şi strigă; creştea parcă în ea durerea tuturor. Toate nedreptăţile, toate lacrimile şi

suferințele se înălțau în fața ei, în timp ce un glas uriaș îi spunea de undeva de sus:

– Fii bună... iartă... roagă-te... îi răspundea un râs sarcastic ce se stârnea în jurul ei.

Ajunse acasă, dar multă vreme nu putu să se liniștească. Își luă capul în mâini; gândurile i se îmbulzeau în minte, se încâlceau și se rostogoleau în neorânduială, iar ea nu știa să aleagă adevărul de minciună. Pentru că, într-o clipă de revelație, înțelese că oamenii, buni sau răi, suferă la fel, toți se zbuciumă și imploră mântuirea, toți se plâng de viață.

– Îmi pierd mințile! O să-mi pierd mințile! șoptea.

A doua zi, dis-de-dimineață, veni Władek. Se purtă atât de blând și atât îi sărută mâinile, încât Janka rămase uimită. Se plânse de Cabiński și de mama lui.

Îl privi cu răceală și înțelese numaidecât că voia să-i ceară bani.

– Cumpără-mi niște pudră, pentru că astăzi trebuie să mă duc la teatru.

Se ridică îndatoritor.

– Închide și ușa, vreau să mă îmbrac.

Închise ușa cu yala la care avea și el o cheie și plecă.

Pe stradă, aproape în fața intrării, îl văzu pe maestru. Îi fulgeră prin minte ceva, fiindcă zâmbi și se apropie vesel de el.

– Bună ziua, stimate maestre.

– Bună ziua, cum stai cu sănătatea?

– Mulțumesc, eu sunt sănătos tun, dar domnișoara Orłowska nu e. Soția directorului m-a rugat să trec pe la ea, să văd cum se mai simte.

– Cum, domnișoara Janina e bolnavă? Am aflat ceva în culise, dar n-am dat crezare, gândeam...

– E bolnavă, mă duc să cumpăr niște medicamente.

– E ceva grav?

– A, nu, dar, maestre, nu vrei să te convingi singur? Maestrul tresări, dar spuse cu modestie, îndreptându-și ochelari:

– Într-adevăr, aş vrea, am vrut nu o dată, dar e atât de inaccesibilă.

– Aranjez eu.

– Glumeşti, domnule! Cum se poate... Deşi bunăvoinţa mea e sinceră...

– Se poate. Poftim cheia de la yală. O să te primească, maestre, mi-a spus chiar că s-ar bucura dacă cineva dintre cunoscuţi ar veni s-o vadă; ce vrei, stă zile întregi singură.

– Dar... dacă...

– Du-te, domnule, de vreme ce am putut s-o văd eu, dumneata cu atât mai mult... Mă întorc peste vreo oră şi mai vorbim atunci.

Şi se depărtă grăbit.

Maestrul îşi şterse ochelarii şi se opri locului, chibzuind dacă să intre sau nu, când Władek se întoarse şi îi zise:

– Maestre, dragul meu, împrumută-mi cinci ruble. Ar fi trebuit să-l caut pe Cabiński să-mi dea bani, dar medicamentul e necesar acum. Am luat asupra mea o sarcină ingrată, dar ce să fac... suntem doar colegi. Ţi-i dau diseară înapoi, numai că te rog să fii discret şi să mă ierţi.

Maestrul se grăbi să scoată portofelul şi, dându-i zece ruble, îi spuse:

– Poftim, cu plăcere. Dacă va fi nevoie de mai mult, spune-i domnişoarei Janina că nu pregete să rostească numai un cuvinţel...

Władek luă banii şi se depărtă fluierând vesel.

Maestrul intră, deschise uşa fără zgomot, se dezbrăcă de pardesiu în antreu şi păşi înăuntru.

Janka tocmai se pieptăna şi nu se uita spre uşă, crezând că era Władek.

Maestrul îşi drese glasul şi porni spre ea cu mâna întinsă.

Janka se repezi şi luă o năframă cu care îşi acoperi umerii goi.

– Domnul Władysław mi-a spus că eşti bolnavă, domnişoară, aşa că ar fi păcat să nu-ţi fac o vizită, spuse repede, îşi îndreptă

ochelarii pe nas şi zâmbi cu zâmbetul lui leşios, cu două înţelesuri.

Janka îl privi uluită, abia simţind atingerea mâinii lui reci şi umede; se împurpură toată, se repezi spre uşă cu toată graba, încât năframa îi căzu pe jos, dezvelindu-i umerii foarte frumoşi, şi strigă deschizând uşa cu un gest energic:

– Afară, domnule!

– Domnişoară, ai cuvântul meu de onoare că n-am vrut să te supăr. Dimpotrivă, ca un prieten sincer şi binevoitor, am venit să-ţi spun o vorbă bună. Domnul Władysław...

– Este un nemernic...

– Cu asta sunt de acord, dar dumneata nu trebuie să te superi pe mine şi să-ţi exprimi indignarea în acest fel, e puţin cam...

– Te rog să pleci, domnule! strigă Janka, tremurând de mânie.

– Comedianta! E o comediantă, pe cuvântul meu de onoare, şopti, îmbrăcându-şi pardesiul, pentru că era revoltat şi furios. Trânti uşa după el cu răutate.

– Netrebnicul!... Uite cui m-am dăruit eu!... Ăştia sunt şacali, nu oameni! Nu te poţi atinge de nimic, pretutindeni numai noroi.

Se lăsă pradă mâniei şi revoltei, strigând aproape printre lacrimi:

– Sunteţi josnici! josnici! josnici!

În curând se întoarse Władek, aduse pudra, o sticlă de votcă şi gustări la pachet. Se uită mai întâi la ea, apoi prin încăpere.

– Maestrul a trecut pe aici! îi spuse Jania cu asprime.

Actorul începu să râdă cu cinism şi exclamă într-un jargon de tavernă:

– I-am suflat bănişorii. Hai să tragem un chefuleţ!

Vru să-i arunce în faţă josnicia, dar îi răsună în urechi îndemnul:

– Fii bună... iartă!... Se abţinu şi începu să râdă atât de tare, spasmodic şi îndelung, încât căzu pe pat şi tăvălindu-se, repeta printre hohote isterice, înfricoşătoare:

– Fii bună... Iartă... ha, ha, ha!

După o întrerupere de o săptămână, începu iarăşi viaţa grea, mai grea decât lupta dinainte, pentru că acum trudea numai pentru pâine.

Cânta şi acum la cor, se îmbrăca, privea prin ochiul de la cortină la publicul care se rărea tot mai mult; în pauze rătăcea ca şi înainte pe scenă, pe la garderobă, asculta şoaptele, muzica, certurile; dar cât de diferite erau gândurile şi sentimentele pe care le încerca acum, cât de schimbată era ea, cât de puţin semăna cu Janka dinainte.

Nu mai căuta în ochii publicului entuziasmul şi dragostea de artă, nu mai arunca priviri sfidătoare spre primele rânduri, pentru că mizeria o învăţase să numere spectatorii de pe scenă şi să tragă concluzii în legătură cu mărimea acontului.

Foamea o învăţase să ia pe furiş din pâinea păstrată în magazia cu recuzită pentru scenă şi s-o mănânce în drum spre casă; nu puţine erau zilele în care nu mai mânca altceva. Nu-i mai făcea nimeni curte şi n-o mai conducea acasă, nu mai lupta pentru artă.

Kotlicki dispăruse nu se ştie unde. Maestrul se supărase şi nu mai venea pe la ea, iar Władek vorbea din când în când cu ea şi o vizita din ce în ce mai rar, motivând că mama lui era tot mai slăbită şi trebuie să stea lângă ea. Ştia că minte, dar nu-l mai contrazicea, pentru că-i era totuna. Îl disprețuia profund, dar parcă în amintirea clipelor însorite, nu se putea hotărî s-o rupă cu el... Îl trata cu răceală, nu-i îngăduia s-o sărute, dar nu putea să-i spună de-a dreptul că-i un nemernic, întrucât el era ultima verigă de legătură cu sufletul ei ciudat.

Slăbise îngrozitor; pete gălbui îi acopereau faţa nesănătoasă, vineţie, iar din ochii măriţi, sticloşi, privea o foame continuă, înfiorătoare.

Umbla prin micul teatru ca o umbră, tăcută şi liniştită în aparenţă, dar chinuită de foamea neîntreruptă care-i sfâşia măruntaiele; era în stare de orice.

Erau zile întregi când nu punea nimic în gură; atunci simţea un gol dureros în creierul din care ţâşnea un singur îndemn: mănâncă!

Să mănânce pe săturate!... În rest., nu mai exista nimic, totul îşi pierduse orice însemnătate.

Ceilalţi actori trăiau şi ei la fel de prost.

Femeile se descurcau cum puteau, dar bărbaţii, mai ales cei mai cumsecade, vindeau tot ce aveau, chiar şi perucile, ca să nu moară pur şi simplu de foame.

Fiecare seară era aşteptată cu teamă.

– Va avea loc spectacolul?

Aceasta era întrebarea care se auzea pretutindeni, se strecura în grădina în care se zbenguia prea des vântul de toamnă, răsuna pe veranda pustie, rostită de garsonii care îşi aşteptau clienţii în zadar. O repeta şi Gold, zgribulit de frig în ghereta lui de casier.

La garderobă, domnea o linişte apăsătoare. Nici cele mai reuşite glume ale lui Glas nu izbuteau să descreţească frunţile întunecate de grijă.

Se machiau fiecum. Nimeni nu-şi mai învăţa rolul, toţi aşteptau cu înfrigurare reprezentaţia, se învârteau pe lângă casierie şi întrebau:

– Astă seară se joacă?

Cabiński punea în scenă în fiecare zi câte o piesă nouă, dar sala rămânea tot goală. La *Călătorie prin Varşovia*[1] – goală, la *Hoţii* – goală. Până şi la piese de răsunet, precum *Don Cezar de Bezan*[2], *Statuia comandorului*[3], *Vrăjitoarea la Voison*, nu mai venea nimeni.

– Pentru Dumnezeu, ce mai vreţi? îi interpela directorul din spatele cortinei pe spectatori.

---

[1] Vodevil de Feliks Szober, actor şi dramaturg polonez.

[2] Corect *Don Cezar de Bazan*; este vorba, probabil, de tragedia lui Victor Hugo, *Ruy Blas*.

[3] Probabil, *Don Juan* de Molière.

– Dumneata crezi că ei ştiu? Dacă ar veni trei sute de persoane, cu siguranţă că ar mai apare încă pe atâtea, dar dacă nu sunt decât cincizeci, iar pe deasupra mai e şi ploaie şi frig, atunci rămân numai douăzeci, îi explică lui Cabiński redactorul, singurul care mai venea în culise, întrucât ceilalţi dăduseră bir cu fugiţii o dată cu primele ploi.

– E o turmă care astăzi habar nu are unde se va îmbulzi mâine, remarcă Piotr cu ură.

Chiar aşa, urau publicul şi i se închinau. Îl blestemau, îl numeau turmă de vite, îl ameninţau cu pumnii şi-l scuipau, dar îndată ce se aduna în număr mai mare, îi cădeau în genunchi şi-i arătau o recunoştinţă adâncă acestui stăpân capricios care îşi schimba umorile în fiecare zi, o dată cu favoriţii.

– Se poartă ca o femeie de stradă! şoptea ameninţător Topolski. Astăzi cu pisarul, mâine cu circarul!

– Ai spus adevărul, dar nu vei căpăta nici o rublă, îi răspunse Wawrzecki care îşi păstrase umorul, acum sec şi amar, deoarece Mimi părăsise trupa şi se angajase la Poznań.

Plecau care încotro, deşi mai era o săptămână până la sfârşitul sezonului. Cei de la cor, care îndurau cea mai mare mizerie, se împrăştiaseră aproape cu toţii.

Ploua dimineaţa, la prânz şi seara.

La teatru, atmosfera devenise aproape imposibilă. La garderobă trăgea un curent îngrozitor, iar duşumelele erau pline de noroi, pentru că acoperişul era stricat şi apa se scurgea în voie peste tot; frigul gonea pe toată lumea.

Janka avea impresia că teatrul se dărâmă cu încetul, îngropându-i pe toţi sub ruine. Cel din piaţa Teatrului, în schimb, înfrunta vremelnicia. Înnegrise din cauza ploilor, părea mai aspru şi mai puternic, inspirându-i o teamă inexplicabilă, aproape pioasă, ori de câte ori se uita la el. Câteodată i se părea că această clădire uriaşă îşi sprijină coloanele pe mormane de cadavre din care soarbe sânge, viaţă şi creaţie, crescând tot mai mult în putere...

În visele-i halucinante, care o năpădeau mai des acum, se întâlnea nu o dată faţă în faţă cu arta şi murea de spaimă, deoarece nu mai era una dintre muzele acelea dulci şi diafane pe care le închipuiseră pictorii şi poeţii, ci chipul ameninţător al Dianei din Taurida[1], aspru şi neînduplecat. Pe fruntea ei netedă de fecioară, brăzdată de o cută din cauza concentrării, nu se citea mila; pe buze îi stăruia o expresie de forţă sângeroasă, iar ochii îi erau plini de o asprime zeiască şi priveau departe în infinit; nepăsători faţă de mizeria oamenilor, faţă de strigătele şi zbaterea efemeră a celor care se avântau spre ea şi voiau s-o cucerească.

Era nemuritoare şi inaccesibilă.

– Înnebunesc, înnebunesc! şoptea adesea Janka, strângându-şi în mâini capul înfierbântat, fiindcă asemenea coşmaruri o vlăguiau chiar mai mult decât foamea.

Dar mai era un lucru care o adâncea într-o apatie de moarte, încât asculta ceasuri întregi ce se petrece înăuntrul ei; ceasuri întregi se gândea la senzaţiile şi la sentimentele nedefinite, ciudate, care-i pătrundeau fiinţa tot mai des. Simţea că în ea se întâmplă ceva îngrozitor, că fiorii şi plânsul care o încercau, nu se ştie din ce pricină, aceste schimbări nebuneşti ale dispoziţiei sufleteşti şi suferinţele neînţelese nu sunt normale şi provin dintr-o cauză la care se temea să se gândească.

N-avea mamă şi nici pe altcineva căruia putea să i se destăinuie şi care s-o lămurească despre ce era vorba, dar veni vremea când instinctul de femeie îi spuse că va fi mamă...

Plânse îndelung după această descoperire, dar nu cu lacrimi de disperare, ci de duioşie miloasă amestecată cu ruşine. Îşi dădu seama că moartea se află în spatele ei, atât de aproape, încât o străbătu un fior de nebunie, cufundând-o într-o indiferenţă apatică. Încetă să se mai gândească, abandonându-se pasivă, cu

[1] Corect Artemida din Taurida; în mitologia greacă, era o zeiţă crudă, care cerea jertfe omeneşti.

fatalismul oamenilor suferinzi de multă vreme sau zdruncinați de o lovitură puternică, în voia valului care o purta fără măcar să o întrebe încotro.

O dată, nemaiputând suporta chinurile foamei, începu să caute ceva de vânzare.

Scotoci prin geamantane cu înfrigurare. Mai avea doar câteva costume de teatru, elegante, ușoare și împodobite cu panglici. O costaseră destul de scump și-i aduceau aminte de serile înfiorate petrecute pe scenă...

Sowińska îi amintea iarăși în fiecare zi de chiria neplătită, adâncindu-i și mai mult starea depresivă.

Nu mai putea s-o roage să-i vândă vreun costum, pentru că n-ar fi pregetat să-i oprească toți banii.

Așa că se hotărî să-l vândă singură.

Împachetă costumul și ieși pe scări, să-l aștepte pe negustorul de haine vechi; prin curte trebăluia portarul, slujitoarele umblau de colo-colo, iar pe fereastră văzu fețele unor femei care îi aruncau mereu priviri batjocoritoare.

Nu, aici nu putea sta, întrucât toată casa ar fi aflat într-o clipă de mizeria ei. Se duse deci în clădirea vecină și aștepta acolo o vreme.

– Haine vechi! Haine vechi! striga un evreu bătrân cu glasul răgușit.

Îl chemă la ea.

Negustorul se uită în jur și veni. Pe cât era de bătrân, pe atât era de murdar.

Janka îl urmă pe scări.

– Ai ceva de vânzare, domnișoară?

Își lăsă jos bățul cu desaga și își îndreptă fața uscată cu ochi înroșiți spre pachet.

– Da.

Desfăcu hârtia.

Negustorul luă costumul în mâinile-i murdare, îl întinse în lumina soarelui, îl cercetă, îl întoarse de câteva ori pe o parte și

pe alta, zâmbi abia vizibil, îl împachetă la loc în hârtie, îşi luă bățul cu desaga şi abia după aceea spuse:

– Asta delicatesă nu e pentru mine, şi începu să coboare scările, ţâţâind batjocoritor.

– Îl vând ieftin, spuse Janka în urma lui.

Măcar o rublă, chiar o jumătate de rublă dacă mi-ar da, se gândi cu teamă.

– Domnişoară, poate ai niscaiva pantofi vechi, rochiţe, perne, ţi le cumpăr, da' o marfă ca asta nu e nici o scofală. Nu cumpără nimeni.

– Îl vând ieftin, şopti.

– E, cât să-ţi dau pe el!

– O rublă.

– Să dea boala-n mine, dacă face mai mult de douăzeci de copeici. Ce să fac cu el, cine cumpără aşa ceva? şi reveni, desfăcu pachetul din nou şi-l examină indiferent.

– Numai panglicile m-au costat câteva ruble.

Tăcu, acceptându-i preţul în gând.

– Panglicile! Păi sunt tăiate bucăţele, răspunse arătându-le. E, doar treizeci de copeici. Vrei, domnişoară? Pe sufletul meu, mai mult nu pot, am inimă bună, da' nu pot. Hai să-ţi dau banii!

Târguiala îi făcea atâta scârbă şi ruşine, îi stârnea atâtea păreri de rău, încât îi venea să lase totul baltă şi să fugă undeva...

Bătrânul îi numără banii, luă costumul şi plecă. Îl mai văzu încă pe fereastră, în curte, cum întindea fusta în lumină şi o cerceta cu luare aminte.

– Ce pot să fac cu mărunţişul ăsta? se întrebă descumpănită, strângând în mână monedele de alamă.

Trebuia să plătească chiria, era datoare la bufetul de la teatru şi la câteva colege, dar nu se mai gândea la asta; se duse să-şi cumpere ceva de mâncare.

Se întoarse acasă şi, după ce mâncă, vru să se culce puţin, dar veni Sowińska şi-i spuse că o aşteaptă de vreo jumătate de oră o slujitoare; intră îndată slujitoarea Niedzielskăi cu ochii înroşiţi de plâns.

– Domnişoară, te rog să mergi cu mine, că stăpâna se simte foarte prost şi vrea neapărat să te vadă.

– Doamna Niedzielska e chiar atât de bolnavă? se miră ridicându-se din pat şi punându-şi pălăria în grabă.

– După masă, am adus preotul de la biserica Sf. Augustin şi a împărtăşit-o, abia îşi mai trage sufletul, şopti printre lacrimi bătrâna confidentă şi slujitoare. Atâta am putut înţelege de la ea, să dau fuga la dumneata, că vrea să te vadă neapărat. Da' domnu' Władek unde este?

– De unde pot să ştiu eu, ar trebui să fie lângă mama lui.

– Ar trebui, sigur c-ar trebui, da' un fiu ca ăsta! şopti surd. Cu o săptămână în urmă, s-au certat furcă şi de atunci n-a mai dat pe acasă. Doamne, Doamne! Atâta a ţipat la ea, voia s-o şi bată. Doamne milostiv, şi asta pentru că l-a îngrijit ca pe ochii din cap şi şi-a luat bucăţica de la gură, ca să-i dea lui banii. A fost zgârcită, n-a vrut să chemăm doctorul şi să cumpărăm medicamente, ca să nu cheltuim nimic, da' el! o să-l pedepsească Dumnezeu pentru lacrimile mamei lui. Eu ştiu că dumneata n-ai nici o vină, aşa cred... da'... turuia încet, trepădând alături de Janka şi ştergându-şi mereu ochii înroşiţi de plâns şi de nesomn cu un colţ de la năframă.

Janka n-auzea aproape nimic din sporovăiala bătrânei, pentru că larma, zgomotul de pe stradă şi gâlgâitul apei care curgea prin burlane pe trotuare o acopereau cu totul.

Acceptase să se ducă numai pentru că o chema o femeie aflată pe moarte.

Prima încăpere era aproape plină de lume; dădu bineţe, dar nu-i răspunse nimeni, deşi privirile tuturor o urmăreau curioase.

În camera în care zăcea Niedzielska, mai erau câteva persoane aşezate în jurul patului.

Janka se apropie de bolnavă.

Bătrâna zăcea pe spate; îşi pironise ochii asupra ei de cum intrase.

Murmurele încetară atât de repede, încât Janka fu scuturată de un tremur ciudat. Îi întâlni privirea Niedzielskăi şi nu-şi mai

putu lua ochii de la ea. Se aşeză lângă pat, salutând-o cu jumătate de glas.

Bătrâna îi apucă mâna şi o întrebă abia auzit:

– Unde-i Władek?

O încreţitură aspră i se adânci pe frunte, iar ochii îi sticliră de ură.

– Nu ştiu. De unde pot să ştiu eu? răspunse Janka aproape înfricoşată.

– Nu ştii, hoaţo! Tu nu ştii, ai, care mi-ai furat băiatul?! îngână, forţându-se să ridice glasul care-i răsuna surd şi sălbatic. Ochii i se lărgeau tot mai mult, plini de ameninţare şi ură, buzele vinete îi tremurau nervos, în timp ce faţa suptă, gălbejită, îi tremura mereu. Se ridică puţin şi strigă răguşită, cu ultimele puteri:

– Hoaţo, târâtură... şi căzu epuizată pe spate cu un geamăt surd.

Izbită parcă de un curent electric, Janka zvâcni în picioare, dar mâna bătrânei o strângea atât de tare, încât căzu înapoi pe scaun, neputând să se smulgă din strânsoarea ei. Privi cu disperare la cei din jur, dar toate chipurile erau ameninţătoare. Îşi miji ochii o clipă, ca să nu mai vadă feţele încreţite, galbene, ale femeilor aşezate înaintea ei ca nişte măşti scheletice, lucitoare în penumbra care stăruia în încăpere.

– Asta-i aia! Atât de tânără şi...

– Lepădătura!

– Eu aş omorî-o ca pe un câine, dacă mi l-ar lua pe Antek al meu.

– Aş da-o pe mâna poliţiei, la pulberărie.

– Pe vremea mea, ţin minte bine, cele ca ea erau legate la stâlpul infamiei.

– Mai tăceţi din gură! le dojeni un bătrânel.

– Pentru ea a plecat la comedianţi, pentru ea a pierdut atâţia bani, pentru târâtura asta şi-a bătut mama; a, scârnăvie, mânca-te-ar câinii!...

În glasurile lor şuierătoare, în vorbele şi privirile lor, răzbeau ura, dispreţul şi răutatea omenească, înecându-i inima într-un ocean de durere ai ruşine.

Voia să strige: îndurare, oameni buni, sunt nevinovată, dar îşi înclina tot mai mult capul pe piept şi, pierzând rostul lucrurilor, nu mai ştia ce se petrece cu ea, era prea slabă pentru asemenea lovitură. Se cutremură cuprinsă de o spaimă îngrozitoare, deoarece avea impresia că mâna bătrânei, care o strângea cu atâta putere, şi ochii ei înfiorători, ieşiţi din orbite, o trag într-o prăpastie fără fund... că se apropie moartea... sfârşitul...

Pe urmă, nu mai auzi nici un cuvânt şi nu mai văzu pe nimeni, afară de bătrâna care se stingea. La răstimpuri, voia parcă să se smulgă şi să fugă de aici, dar această pâlpâire de voinţă n-ajungea să se formuleze într-un gând limpede.

Într-atât îi întunecaseră mintea impresiile dinainte şi această lovitură care o nimerise drept în inimă. Şedea încremenită, palidă ca ceara, cu ochii aţintiţi la faţa muribundei: aceleaşi frânturi de gânduri şi imagini i se buluceau în memorie, ca mai demult; la fel ca atunci, o masă imensă de apă verzuie îi năpădea conştiinţa. Nu simţi nici măcar când o scoaseră din mâna bătrânei şi o îmbrânciră într-un colţ, unde rămase nemişcată.

Niedzielska era pe moarte; parcă numai pe Janka o aşteptase, ca să-şi poată da sufletul. Răutatea şi ura o ţinuseră în viaţă câteva ore mai mult.

Acum încordarea trecuse.

Zăcea ţeapănă, dreaptă, cu mâinile pe pătura de care trăgea convulsiv şi cu pupilele tulburi aţintite parcă în nefiinţa în care se prăbuşea.

Lumânarea aşternea o lumină gălbuie pe faţa îmbrobonată de sudoarea încordării din urmă, de chinul agoniei. Părul cărunt, în neorânduială, alcătuia un fel de fundal, pe care ieşea în evidenţă şi mai mult chipul uscat al muribundei, cutremurat de fiorul inconştient al agoniei.

Răsufla greu şi rar, hârâia cu efort, sorbind aerul printre buzele vinete. Din când în când, faţa i se strâmba înfiorată, buzele se crispau dureros şi ridica mâinile desfăcute, de parcă voia să-şi sfâşie gâtul, ca să înghită mai mult aer. Scotea spasmodic limba albă, încărcată din cauza fierbinţelii, şi se încorda atât de cumplit în această luptă cu moartea, încât vinele i se umflau pe gât şi la tâmple ca nişte sfori negre.

Liniştea era întreruptă de plânsetele celor îngenuncheaţi şi de gemetele înfricoşătoare ale muribundei. Rugăciunile rostite cu înfrigurare, şiroaiele de lacrimi, hohotele de plâns ale slujitoarei, ale copiilor – toate aceste manifestări ale sufletelor îndurerate alcătuiau o atmosferă de un tragism cutremurător.

Umbrele tremurau prin unghere, absorbind parcă viaţa care se irosea. Lumânările răspândeau o aură dureroasă.

Încăperea se umpluse de oameni îngenuncheaţi, numai bătrâna întinsă pe pat, inconştientă şi în agonie, zăcea parcă triumfătoare pe aşternutul din urmă, poruncind de pe tronul morţii tuturor celor de faţă, care cerşeau îndurarea Domnului.

Un bătrânel albit de ani se strecură până lângă pat, îngenunche, scoase o cărticică din buzunar şi începu să citească la lumina lumânării psalmii de ispăşire.

Avea glasul curat, răsunător, iar cuvintele se înălţau peste capetele tuturor, ca un arc de curcubeu, ca nişte luciri temătoare, de lacrimi, putere şi iertare.

„Milostiveşte-te de mine, Doamne! că sunt bolnav; sănătos fă-mă, Doamne, că tare chinuit sunt!

Tu eşti mângâierea mea în suferinţa care m-a cuprins. O, Doamne, sfârşeşte chinul meu...

Multe sunt bicele care brăzdează spinarea păcătosului, dar cel ce se încrede în Dumnezeu, va avea parte de milă...

Prietenii şi rudele mele s-au ridicat împotrivă-mi...

Iar cei care mi-au fost alături, s-au depărtat de mine, m-au vorbit de rău şi m-au prigonit...

Cuvintele răsunau tot mai puternic şi se răspândeau în valuri largi, ca adierea unei forţe uriaşe care apleca frunţile şi le arunca în pulbere cu lacrimi de căinţă, ispăşire şi rugăminte.

Repetau cu toţii după cel care citea, şi murmurul glasurilor amestecate, înfiorate de lacrimi, monotone, o smulse pe Janka din încremenire.

Simţi că trăieşte încă, îngenunche pe prag şi începu să îngâne cu buzele aspre de febră aceste cuvinte alinătoare pe care le uitase de mult, aflând în ele o mângâiere adâncă, plină de tristeţe şi duioşie.

„Mă vei spăla şi voi fi mai alb decât zăpada...

Nu-ţi întoarce faţa de la mine, căci voi fi asemenea celui ce coboară în groapă...

Şi vei pierde pe toţi aceia care-mi chinuiesc sufletul meu, fiindcă eu sunt sluga ta..."

Repeta cu sârg, şi lacrimile îi şiroiau pe faţă ca perlele, unindu-se cu lacrimile tuturor şi spălându-i sufletul de durere şi amintire; după o vreme, se simţi împovărată, se ridică încet şi ieşi.

Pe stradă, se întâlni cu Wladek care venea în fugă, înspăimântat; vru s-o întrebe ceva, dar Janka merse înainte fără măcar să se uite la el.

Numai simţea aproape nimic, afară de o oboseală de moarte.

Intră în biserica Sf. Anna de pe Krakowskie Przedmieście şi se aşeză pe o bancă. Privea la altarul luminat, la mulţimea oamenilor îngenuncheaţi, auzea cântecul amplu de orgă; vedea chipurile fericite ale sfinţilor de pe pereţi şi de la altar, care se uitau la ea, dar nu-şi dădea seama de nimic.

„Şi vei pierde pe toţi aceia care-mi chinuiesc sufletul meu". Şi vei pierde... vei pierde... repetă în neştire şi ieşi din biserică; nu, nu putea să se roage, nu putea.

După toate aceste încercări, dormi somn de piatră, fără visuri şi fără halucinaţii.

A doua zi, Cabiński îi încredinţă un rol mai mare, pe care-l jucase Mimi; îl primi cu indiferenţă. Tot atât de nepăsătoare se duse şi la înmormântarea Niedzielskăi. Merse în urma cortegiului,

neobservată de nimeni; privea indiferentă la miile de morminte din cimitirul Powązki şi la coşciug şi nu simţi nimic când auzi bocetele de îngropăciune.

Parcă se rupsese ceva în ea şi nu mai putea să participe la cele ce se petreceau în jurul ei.

Seara se duse la spectacol; se îmbrăcă atentă, ca de obicei, şi aşteptă, uitându-se cu gândul aiurea la lumânările lipite de mese, la pereţii acoperiţi de inscripţii, la actriţele aşezate în faţa oglinzilor.

Sowińska trebăluia încoace şi-ncolo şi o cerceta cu luare aminte.

Când celelalte colege încercară să intre în vorbă, Janka nu le răspunse; erau clipe când se prăbuşea într-o stare cataleptică în care priveşti fără să vezi şi trăieşti fără să simţi nimic; undeva, în adâncurile minţii, îi stăruia imaginea muribundei şi şoaptele acelea şuierătoare se amestecau cu cuvintele psalmilor.

Tresări deodată la auzul unui glas de pe scenă; îi trecu prin gând că nu putea fi decât Grzesikiewicz, se ridică şi plecă.

Pe seară îl văzu însă pe Władek, care-i spunea ceva Majkowskăi, sărutându-i umerii dezgoliţi.

Se opri în culise cu inima săgetată de ascuţişul rece al unui simţământ fără nume, care trecu repede, trezind-o la realitate.

– Domnule Niedzielski! îl chemă.

Actorul ridică din umeri; pe faţa-i proaspăt bărbierită alunecă o umbră de enervare şi plictiseală; îi şopti Melei ceva la ureche, aceasta izbucni în râs şi se depărtă, în vreme ce Władek se apropie încet de Janka fără să-şi ascundă nemulţumirea:

– Voiai ceva? o întrebă morocănos.

– Da...

În această clipă de descurajare, voia să-i spună că e nefericită şi bolnavă. Dorea să audă un cuvânt mai cald, pur şi simplu simţea o nevoie de neînfrânt să se destăinuiască, să-şi plângă amarul la pieptul cuiva, dar când îi auzi glasul repezit, îşi aduse aminte câte îndurase din cauza lui, cât era de josnic, aşa că îşi înăbuşi pornirea inimii şi-l întrebă:

– Astă-seară se joacă?

– Da. S-au vândut bilete de vreo sută de ruble.

– Vorbeşte să-mi dea şi mie nişte bani.

– Ce mai e şi asta! Vrei să mă fac de râs? Dealtfel, plec acasă imediat...

Se uită la el şi răspunse cu glasul abia auzit:

– Mi-e foarte rău, te rog să mă conduci până acasă.

– N-am timp, trebuie să mă duc acasă, sunt aşteptat.

– Ah, cât eşti de nemernic, cât eşti de nemernic! şopti.

Actorul se dădu înapoi descumpănit; nu ştia ce să facă, să râdă sau să se prefacă jignit.

– Cu mine vorbeşti aşa, cu mine?

Nu îndrăzni s-o insulte. Privirea de stăpână şi faţa ei mândră îi impuneau întotdeauna, făcându-l să-şi înghită brutalităţile cu care voia s-o împroaşte.

– Cu tine! Eşti un netrebnic, cum nu se poate mai netrebnic, auzi, cum nu se poate mai netrebnic!

– Janka! exclamă, vrând parcă să se apere de insultele ei.

– Domnule, îţi interzic să-mi spui aşa, mă simt jignită!

– Ai înnebunit? Ce comedie mai e şi asta? îngăimă Wladek furios.

– Acum te cunosc, domnule, şi te disprețuiesc din tot sufletul.

– Ptiu! Da' ştiu că ţi-ai ales un rol patetic. Vrei să debutezi cu el la unul din teatrele de la Varşovia?

Janka îi răspunse cu o privire de dispreţ şi se depărtă.

Sowińska alergă la ea şi-i şopti pe furiş cu o milă cumplită:

– Domnişoară, nu trebuie să te mai superi aşa şi nici să te strângi în corset.

– De ce?

– Poate să-ţi facă rău, fiindcă... fiindcă.... şi îi spuse restul la ureche.

Sângele i se urcă în obraji, de ruşine că Sowińska ghicise starea în care se afla, deşi se străduise să nu afle nimeni. Nu mai avu putere să-i răspundă şi nici timp, trebuia să intre în scenă.

Se jucau *Ţăranii emigranţi* şi Janka făcea parte dintre figuranţii care mimau „poporul".

În timpul spectacolului, la garderoba bărbaţilor se dezlănţui furtuna.

În pauză, înaintea tabloului ce înfăţişa Ajunul Crăciunului, Topolski, care îl juca pe Bartek Kozica, îi trimise o scrisoare lui Cabiński, un fel de ultimatum, cerându-i cincizeci de ruble numai pentru el şi Majkowska, pentru că altfel nu va mai juca. Aşteptând răspunsul lui Cabiński, începu să se demachieze încet.

Cabiński veni la el aproape plângând.

– Îţi dau douăzeci de ruble. Ce oameni; ce oameni!... se văietă.

– Dacă dai cincizeci, jucăm mai departe, iar dacă nu... îşi dezlipi mustaţa şi începu să-şi scoată botforii.

– Doamne, Maică Preacurată! Bine, omule, dar la casierie nu sunt decât cel mult o sută de ruble, abia avem cu ce plăti cheltuielile...

– Cincizeci de ruble şi asta imediat, altfel termini singur piesa şi înapoiezi banii publicului, spuse Topolski liniştit, scoţându-şi al doilea botfor.

– Până acum am crezut că măcar tu eşti un om adevărat! Gândeşte-te cât rău ne faci la toţi.

– Directore, vezi că mă dezbrac.

Pauza se prelungea şi publicul începuse să strige şi să bată din picioare.

– Nu mă aşteptam la una ca asta de la tine. Tu, cel mai bun prieten...

– Dragă directore, lasă sporovăiala. N-ai decât să-i înşeli pe toţi, dar eu nu mă las dus de nas.

– N-am; dacă-ţi dau treizeci de ruble, nu mai am cu ce plăti localul, striga Cabiński deznădăjduit, dând ocol garderobei.

– Eu ţi-am spus că plecăm numaidecât acasă... perseveră Topolski.

În grădină se iscase o adevărată hărmălaie de ţipete şi fluierături.

– Bine, poftim cincizeci de ruble, îţi jefuieşti propriii colegi, dar ce-ţi pasă ţie, dacă ai să ai trupa ta. Poftim, dar între noi totul s-a sfârşit.

– Nu-ţi mai bate capul eu trupa mea, îţi păstrez şi ţie locul de maşinist.

– Mai degrabă ai să ajuţi tu oamenii să se îmbrace la mine, până să mă vezi în trupa ta... mai va...

– Taci, bufonule! se răsti Topolski.

– Chem poliţia să te liniştească, îl ameninţă Cabiński, pierzându-şi cumpătul.

– Stai că-ţi arăt eu linişte, circarule, ţipă Topolski, completându-şi îmbrăcămintea, şi-l înhaţă de guler pe Cabiński, îi dădu un picior în fund şi-l aruncă afară din garderobă, după care alergă pe scenă.

Reprezentaţia se sfârşi în linişte, dar la casierie începu iarăşi cearta.

Aşteptau cu toţii, îmbulzindu-se, de li se vedeau numai capetele şi feţele lucind în lumină din cauza alifiei cu care se demachiaseră.

Cereau să li se plătească drepturile atâta vreme amânate. Pumnii strânşi se întindeau ameninţători spre ghişeu, privirile aruncau fulgere, iar glasurile răguşiseră de încordare.

Cabiński, roşu şi tremurând de furie din cauza ofensei lui Topolski, se certa cu fiecare, vrând să plătească doar aconturi, ca de obicei.

– Cine nu vrea, n-are decât să se ducă la Topolski. Nu-mi pasă.

Janka se apropie de ghişeu.

– Domnule director, mi-aţi promis că astăzi îmi daţi banii.

– Nu am!

– Bine, dar nici eu nu am, se rugă încet.

– Nu le dau nici altora şi nu mai insistă atâta.

– Domnule Cabiński, aproape că mor de foame, recunoscu simplu Janka.

– N-ai decât să câştigi şi singură. Toate fetele se descurcă într-un fel... Îmi plac naivele, dar numai pe scenă... Comedianta! Du-te la Topolski să-ţi dea bani.

– Aşa am să şi fac. Topolski nu-şi va lăsa oamenii să rabde de foame şi le va plăti ce li se cuvine, nu va înşela pe nimeni, răbufni.

– Poţi pleca de pe acum, să nu te mai văd pe aici! ţipă Cabiński cu răutate, înfuriat că-i pomenise de Topolski.

– Ascultă, directore, dă-o dracu'! începu Glas dar Janka nu-l mai ascultă şi, strecurându-se prin mulţime, plecă.

– N-ai decât să câştigi şi singură...

Mergea pe străzile aproape goale. Felinarele împrăştiau luciri galbene, mohorâte, luminând pustiul şi tăcerea care se înstăpâniseră pretutindeni.

Albastrul închis al cerului se întindea peste oraş ca un tavan uriaş, presărat cu stele luminoase. Pe străzi, sufla un vânt rece care o pătrundea până în măduva oaselor.

– N-ai decât, să-i câştigi şi singură... repetă, oprindu-se în faţa Teatrului mare. Ajunsese aici fără să-şi dea seama.

Clădirea întunecată, dormitând parcă în liniştea nopţii, se înălţa puternică, şirurile de coloane se desluşeau mohorâte în penumbră.

Privi la teatru şi porni înapoi.

O durere insuportabilă îi încingea capul ca un arc de foc; era atât de vlăguită, încât uneori simţea nevoia să se aşeze pe marginea trotuarului şi să se odihnească. Apoi iarăşi îşi dădea seama cu disperare de situaţia în care se afla şi era gata să se dăruiască primului venit, numai să se sfârşească odată tremurul acesta dureros, sfârşeala pe care o simţea.

Mergea pe străzi agale, pentru că nu mai ştia ce să facă, iar răcoarea nopţii şi oboseala de moarte îi stârneau dureri voluptuoase. Prin faţa ochilor i se perindau vedenii şi străluciri ciudate, aşa că nu mai ştia unde este şi ce se petrece cu ea. Simţea doar că nu mai poate rezista.

– Ce mă mai aşteaptă oare? se întreba în neştire, privind în golul dinaintea ei.

Nu-i răspundea decât liniştea oraşului care adormea şi a tăriilor albastre.

Simţea că alunecă tot mai repede pe un povârniş, se rostogoleşte, iar acolo în adânc, la capătul drumului, zărea trupul crucificat al Niedzielskăi.

– Moartea! îşi răspundea. Moartea!... şi fixa cu privirile faţa aceea aspră, moartă acum, cu lacrimile încremenite pe obraji; o cuprindea nu teama, ci marea tăcere. Se uită împrejur, căutând parcă pricina acestei tăceri adânci în jurul ei.

Se mai gândi la tatăl ei, la teatru, la ea însăşi, dar ca la nişte lucruri îndepărtate pe care le văzuse cândva sau despre care poate că citise undeva.

– Ce mă mai aşteaptă? se întrebă cu voce tare, când ajunse acasă; nu mai putea să-şi închipuie ziua de mâine, viitorul.

– În starea în care sunt, nu mai pot să stau la teatru şi nici în altă parte; aşadar, ce-mi rămâne de făcut? Această întrebare, pe care şi-o punea fără să vrea, o izbea ca o măciucă în moalele capului.

Se crăpa de ziuă şi camera se umplu de o lumină tulbure, iar ea şedea în acelaşi loc, cu ochii adânciţi în orbite, cu buzele arse de fierbinţeală şi şoptea cu privirile aţintite la fereastră:

– Ce să fac? Ce să fac?

XI

Sezonul teatral luă sfârşit.

Cabiński se pregătea să plece la Plock cu o trupă complet schimbată, deoarece Topolski îi luase oamenii cei mai buni, iar restul se împrăştiaseră prin alte oraşe.

În cofetăria de pe Nowy Świat, Krzykiewicz, care se certase cu Ciepiszewski, îşi aduna trupa lui.

Stanislawski, de asemenea, îşi organiza şi el un mic colectiv.

Topolski se stabilise cu oamenii lui la Lublin.

O liniște de moarte se așternea peste teatrele de vară.

Scenele erau acoperite cu scânduri; garderobele și intrările bătute în cuie, iar pe verandă mai rămâneau doar scaunele rupte și vechiturile bune de aruncat.

Frunzele copacilor cădeau pe jos, iar ce mai rămăsese din ultimele afișe fâlfâia trist în bătaia vântului.

Sezonul teatral se sfârșise.

Nimeni nu mai trecea pe la grădină, păsările călătoare își luaseră zborul, doar Janka mai venea în virtutea obișnuinței, privea o clipă la pustiul din jur și pleca și ea.

Cabińska îi trimise o scrisoare, invitând-o la ea.

Se duse.

Tocmai își împachetau lucrurile.

Cufere uriașe și geamantane așteptau deschise în mijlocul încăperilor pline de tot felul de ustensile scenice, de saltele și pături risipite vraiște pe jos; Janka fu întâmpinată, așadar, de această imagine deplină a vieții de nomazi.

În camera Cabińskăi, nu mai găsi coronițele uscate, nici mobilele și nici patul cu baldachin; pereții goi își expuneau tencuiala ruptă ici și colo când se luaseră tablourile și se scoseseră în mare grabă cuiele. La mijloc, se afla un cufăr lung în care doica, transpirată de efort, împăturea garderoba Pepei. Cabińska o dirija cu țigara în gură și țipa întruna la copiii care se zbenguiau veseli, tăvălindu-se pe paiele împrăștiate pe dușumea.

O întâmpină pe Jania cu o bucurie exagerată.

– Aici nu putem sta, e prea mult praf. Doică, așează rochiile cu grijă, ca să nu se șifoneze prea tare! Hai să ne plimbăm pe stradă! propuse Cabińska, luându-și mantoul și pălăria.

O conduse pe Janka la cofetăria pe care o frecventa, și acolo, la o ciocolată, începu să-i ceară scuze pentru purtarea soțului ei.

– Crede-mă, domnișoară, directorul era atât de furios atunci, că pur și simplu nu mai știa ce spune. Și nu-i de mirare, el se zbate, își amanetează propriile lucruri numai ca actorilor să nu le lipsească nimic, iar unul ca Topolski îi face șicane și-i împrăștie

oamenii. Până şi un sfânt şi-ar fi pierdut răbdarea; dealtfel, chiar Topolski i-a spus că dumneata aveai să pleci o dată cu ei.

Janka nu-i răspunse nimic, întrucât îi era totuna, dar când Cabińska o anunţă că după amiază pleacă la Plock, aşa că trebuie să-şi împacheteze lucrurile, pentru că va veni o căruţă să le ia, spuse cu hotărâre:

– Mulţumesc pentru bunăvoinţă, doamnă director, dar eu nu plec nicăieri.

Cabińska exclamă uluită, nevenindu-i să-şi creadă urechilor.

– Te-ai şi angajat, şi la cine, mă rog?

– Nu m-am angajat nicăieri şi nici n-o să mă angajez.

– Cum aşa, domnişoară, renunţi la scenă, tocmai dumneata care ai tot viitorul înainte!

– Îmi ajunge cât am jucat, răspunse cu amărăciune.

– Hai şi nu-mi mai face reproşuri; eşti doar în primul an şi nimeni nu ţi-ar fi dat roluri mari de la început.

– Nici nu mă voi mai strădui să le capăt.

– Şi eu care îmi făcusem planul că la Plock vei sta la noi, ar fi fost mai uşor şi pentru dumneata, iar Jadzia ar fi avut şi ea mai mult de câştigat: gândeşte-te bine, domnişoară; îţi promit eu că nu vei duce lipsă nici de roluri.

–Nu, nu! M-am săturat de mizerie, nu mai am putere să îndur, şi pe urmă, nu pot, nu mai pot, răspunse încet, cu lacrimi în ochi, deoarece propunerea Cabińskăi îi surâse ca o lumină, ca un viitor mai bun, trezindu-i pentru o clipă înflăcărarea şi visurile de altădată, dar îşi aminti de starea ei şi de dificultăţile pe care le-ar întâmpina din această cauză, aşa că adăugă şi mai apăsat:

– Nu pot, nu pot! Dar nu-şi mai putu stăpâni lacrimile care începură să-i curgă pe faţă. Cabińska se apropie de ea şi o întrebă cu o compătimire sinceră:

– Pentru Dumnezeu, ce s-a întâmplat, domnişoară? Spune-mi şi mie, aş putea să te ajut cu ceva.

Drept răspuns, Janka se împurpură uşor, îi strânse mâna cu putere şi plecă în grabă.

Stanislawski veni la ea acasă şi-i propuse să plece eu el în provincie. Înfiinţa o trupă din opt până la zece actori cu participare la cheltuieli şi la venituri. Îi încredinţa Jankăi rolurile principale de amante şi-i garanta succesul în oraşele de provincie. Îi spuse pe cine angajase, numai tineri, debutanţi şi debutante, plini de entuziasm, putere şi talent, pe care îşi făgăduia să-i conducă pe drumul artei adevărate. Aproape o şcoală dramatică, al cărei învăţător şi părinte adevărat avea să fie el; din aceşti începători, intenţiona să crească artişti autentici, vrednici de teatru şi de tradiţiile lui.

Îl refuză cu hotărâre.

Îi mulţumi din toată inima pentru bunăvoinţa pe care i-o arătase în timpul verii şi se despărţiră cu părere de rău, parcă pentru totdeauna.

După plecarea lui Stanislawski, se decise să sfârşească odată cu toate acestea.

Nu-şi spuse cu hotărârea din urmă că vrea să moară, şi dacă cineva i-ar fi reproşat că se gândeşte la asta, ar fi negat cu sinceritate, dar ideea şi dorinţa încolţiseră deja în adâncurile subconştientului.

Ştia când pleacă familia Cabiński, aşa că se duse la debarcaderul de pe malul Vistulei.

Sta pe podişcă şi privea la vaporaşul care se depărta, la valurile cenuşii ale Vistulei, ce se spărgeau plescăind de piloni, la întinderile acoperite de mohoreala ceţoasă a toamnei... O tristeţe şi o jale adâncă puneau stăpânire pe ea şi nu mai era în stare să se mişte, să se desprindă de apă.

Se lăsa noaptea şi Janka sta mereu cu ochii aţintiţi în gol; şirul felinarelor de pe mal se iţea din umbrele înserării ca o ghirlandă de flori gălbui care prelungeau pete luminoase şi tremurătoare pe suprafaţa mişcătoare, verzuie a apei; zgomotul şi lărmuiala oraşului hăuiau surd în spatele ei, birjele treceau uruind peste pod, clopoţeii tramvaielor răsunau necontenit, în mulţimea trecătorilor se auzeau râsete; uneori ajungeau până la ea ecoul unei melodii, sunetele vioaie de caterincă, adierile calde

ale vântului ori mirosul aspru al adâncului; totul se lovea de ea ca de o piatră poleită, alunecând în toate părțile.

În adâncuri, apa avea sclipiri ciudate, se înnegrea tot mai mult, dar pe fondul acesta întunecat se iteau luciri de o clipă, flăcărui roșietice, dâre violete și gălbui ca durerile radiației. Acolo era o viață mai bună și mai bogată, deoarece valurile clipoceau, atât de bucuroase, se spărgeau de piloni și de bordura de piatră, apoi se reuneau îndată cu chiote de nebunie, se amestecau, încălecau unul peste altul și pluteau mai departe. Aproape că le auzea râsul slobod, chemările și glasurile de bucurie nemărginită.

– Ce faci aici, domnișoară?

Janka tresări și se întoarse încet. Înaintea ei se afla Wolska și o privea curioasă și neliniștită.

– Nimic, mă uitam și eu, răspunse încet.

– Hai să plecăm, aerul de aici nu e prea sănătos, îi spuse Wolska, luând-o de braț, fiindcă citise în ochii ei stinși gândul sinuciderii.

Janka se lăsă dusă și abia mai târziu, când ajunseră la Zjazd, întrebă încet:

– Dumneata n-ai plecat?

– N-am putut. Vezi și dumneata, boala lui Janek s-a agravat din nou. Doctorul mi-a interzis să-l scot din pătuț, și-l cred, pentru că asta ar putea să-i fie fatal, șopti cu tristețe. A trebuit să rămân, doar n-o să-l duc la spital. Dacă voi fi nevoită s-o fac, măcar să murim amândoi, că eu nu mă despart de el. Doctorul însă mă asigură că se va însănătoși. Janka privi cu un sentiment ciudat la chipul ei, care exprima o iubire puternică. Wolska arăta ca o femeie sărmană în pardesiul ei de culoare închisă, pătat, în rochia cenușie, destrămată la poale; purta o pălărioară de orez și mănuși negre, cârpite, și o umbrelă decolorată de ploi, dar prin acest înveliș de sărăcie strălucea ca soarele dragostea pentru copilul ei. Nu mai vedea nimic, nu-i păsa de nimic, pentru că nimic nu mai avea nici o însemnătate, dacă n-avea legătură cu băiețelul ei.

Janka păşea alături de ea, examinând-o cu admiraţie.

Îi cunoştea viaţa.

Provenea dintr-o familie de intelectuali cu stare, se îndrăgostise de un actor sau de teatru şi devenise actriţă. Cu toate că mai târziu iubitul o părăsise şi avusese parte de sărăcie şi umilinţă, nu mai putuse să renunţe la teatru, iar acum toată dragostea şi speranţele ei şi le punea în copilul care se îmbolnăvise grav încă din primăvară.

– De unde are atâta putere? îşi spuse, apoi o întrebă:

– Dumneata ce faci acum?

Wolska tresări, o rumeneală uşoară îi urcă în obraji, şi buzele îi tremurară dureros.

– Cânt... ce puteam să fac, trebuie să trăiesc şi să-l tratez pe Janek... cu toate că-mi este grozav de ruşine, n-am încotro. Of, soarta mea crudă! gemu.

– Nu înţeleg! Nu pricepea de ce îi este ruşine să cânte.

– Păi, vezi dumneata, domnişoară Janina,. dar să rămână între noi, da? o imploră cu lacrimi în ochi.

– Ai cuvântul meu, cui pot să-i spun, că şi eu sunt tot singură...

– Cânt la un restaurant de pe strada Podwale, spuse Wolska în grabă.

– La restaurant! îngână Janka, oprindu-se pe trotuar de mirare.

– Ce puteam să fac? Spune şi dumneata. Trebuie să mănânc şi să stau undeva... Cum puteam câştiga un ban, că eu nu ştiu nici măcar să cos. Acasă am învăţat să cânt binişor la pian, să vorbesc franţuzeşte, dar ce folos? Am văzut un anunţ într-un ziar că se caută o cântăreaţă, m-am dus acolo şi... cânt. Mi se plăteşte o rublă pe zi, masa şi... dar... o înecă plânsul, îi luă mâna Jankăi şi i-o strânse cu înfrigurare. Janka îi răspunse la fel şi merseră mai departe în tăcere.

– Domnişoară Janina, hai cu mine, o să-mi fie mai uşor!

Janka acceptă îndată.

Intrară în restaurantul „La pod" de pe strada Podwale. Era o grădiniță lungă și îngustă cu vreo zece-cincisprezece copaci subțiratici. Nu departe de intrare se afla o fântână. Gardul din stânga, văruit, mărginea curtea vecină, unde trebuia să fie un depozit de cherestea, fiindcă printre uluci se vedeau grămezi înalte de trunchiuri și scânduri. Piațeta era luminată de câteva felinare. Câteva zeci de mese albe, cu tăbliile din lemn băițuit, și de trei ori pe atâtea scaune abia rindeluite alcătuiau tot mobilierul acestui restaurant de vară. O clădire mică, fără etaj, și acoperișul casei vecine închideau partea dreaptă; iar în fund, zidurile netencuite, în care se tăiaseră ferestre cu gratii, murdare, se înălțau ca un perete înalt: acesta era spatele fostului palat Kochanowski, care se afla la colțul străzii Kapitulna cu Miodowa.

Lângă gard, o estradă mică, acoperită de o copertină de pânză, deschisă din două părți spre public, alcătuia un fel de nișă, tapetată cu hârtie obișnuită, cu stele argintii pictate pe un fond albastru.

Lămpile cu petrol, afumate, aruncau dintr-o parte o lumină murdară peste pianistul care, îmbrăcat într-un surtuc îngălat de pete de grăsime și cu barba căruntă în neorânduială, chinuia claviatura pianului hârbuit, mișcându-și automat mâinile și capul.

Grădina era plină de clienți din Orașul vechi și de meseriași.

Se strecurară prin înghesuială până la clădirea mică, în care era o cămăruță destinată cântăreților, împărțită în două de o perdea roșie de creton; aceasta era garderoba pentru doamne și pentru bărbați.

– Eu sunt gata! răsună un glas răgușit, de bețiv, dincolo de perdea.

– Poți să începi, vin îndată, răspunse Wolska, îmbrăcându-se grăbită într-un costum bizar de culoare roșie.

În câteva minute fu gata și ea.

Janka o urmă și se așeză în fața estradei. Wolska apăru, încheindu-și ultimele copci și nasturii de la costum, apoi se

înclină adânc în faţa publicului. Pianistul lovi clapele galbene şi cântecul începu:

„Între stejari, pe-o prăjină
Vin of! două turturele
Şi nu ştiu din ce pricină
Se sărută-n ciocurele".

Vechea melodie sentimentală din *Cracovienii şi muntenii*[1] răsuna întreruptă doar de dese strigăte de bravo, de zgomotul halbelor ciocnite şi al farfuriilor, de uşile trântite şi de trosnetul săgeţilor la standul de tir. Felinarele împrăştiau o lumină tulbure, murdară; fete în şorturi albe şi cu mâinile pline de halbe umblau printre mese, socoteau cu voce tare, aruncau restul, care zornăia pe tăblia meselor, făceau ochi dulci clienţilor şi răspundeau cu cinism celor care le abordau... Râsetele vulgare, glumele grosolane şi ironiile de trotuar irumpeau ca nişte rachete însoţite de hazul tuturor.

Publicul îşi manifesta mulţumirea strigând, bătând tactul cu bastoanele şi ciocnind halbele. Din când în când, cântecul nu se mai auzea deloc din cauza vântului care îndoia cu vuiet copacii ofticoşi, împrăştiind frunzele pe estradă şi peste capetele ascultătorilor.

„Vaca noastră s-a gonit, hei"

continua să cânte Wolska. Costumul ei roşu, de comedie, cu tăietură adâncă la piept, ieşea în evidenţă ca o pată stridentă pe fundalul albastru, punându-i foarte bine în valoare faţa slabă, fardată din belşug, ochii adânciţi în orbite şi încercănaţi, trăsăturile ascuţite ca ale unui muritor de foame. Se legăna greoaie în ritmul melodiei:

„Ah de dor mă perpelesc
Pe Stach dulce să-l iubesc"

[1] Comedie-operă de W. Bogusławski (1757-1829).

Glasul răsuna spart, revărsându-se ca un uruit în larma beţivilor.

Râsetele brutale se înălţau în hohote pătrunzătoare, iar strigătele de bravo, rostite de gâtlejurile clienţilor de duminică, întrerupte de sughiţuri, răbufneau ca o hărmălaie răguşită spre estradă, o dată cu glumele fără perdea care n-o cruţau deloc pe cântăreaţă.

Dar ea n-auzea nimic, cânta, indiferentă la toate şi rece; melodia, cuvintele şi mimica vădeau automatismele tranşei hipnotice; doar uneori îi căuta privirea Jankăi, parcă implorându-i mila.

Janka aci pălea, aci se învineţea; nu mai putea rezista în această atmosferă înţesată de alcool, în această îmbulzeală de beţivi care o umpleau de scârbă.

– Mai bine moartea! îşi spuse. Nu, n-ar fi în stare să distreze asemenea public, l-ar scuipa în faţă şi s-ar pălmui pe ea însăşi, apoi... fie şi în Vistula!

Wolska sfârşi cântecul, iar partenerul ei, îmbrăcat într-un costum cracovian, porni cu notele în mână pe la mesele clienţilor. I se aruncau în faţă cu brutalitate glume cinice, dar el se mulţumea să zâmbească întruna cu zâmbetul lui tâmp de beţiv înrăit, îşi şnuruia buzele nervos şi se ploconea cu umilinţă pentru monedele de zece groşi pe care i le aruncau pe note.

Wolska sta cu ochii închişi lângă pian, trăgea de panglica aurie de la bluză şi număra în gând, gemând de încordare, monedele pe care pianistul le puse lângă ea. Apoi începură să cânte iarăşi, de astă dată în doi, cuplete vesele, întretăiate de un soi de cracoviac[1] pe care-l jucau într-un ritm aproape somnolent.

După ce reprezentaţia luă sfârşit, Janka se despărţi de Wolska fără să-i spună un cuvânt despre impresia pe care i-o făcuse localul şi ieşi aproape alergând din grădină; fugea de asemenea clienţi, de înjosire.

---

[1] Joc specific din ţinutul Cracoviei.

Toată ziua următoare o petrecu în camera ei, fără să mănânce şi fără să se gândească aproape la nimic; zăcea în pat şi privea în tavan, urmărind în neştire ultima muscă ce abia se mai târa amorţită, aproape moartă.

Seara veni Sowińska, se aşeză pe o ladă şi-i spuse cu asprime, fără nici o introducere:

– Am şi închiriat camera, aşa că de mâine trebuie să te muţi, domnişoară. Iar pentru datoria de cincisprezece ruble, îţi opresc toate hainele; am să ţi le dau înapoi, când îmi dai banii.

– Bine, răspunse Janka şi se uită indiferentă la ea, de parcă totul era foarte firesc. Bine, o să mă mut, adăugă mai încet şi se ridică din pat.

– O să te descurci, nu-i aşa? Te pomeneşti că mâine-poimâine vii în trăsură la mine! spuse Sowińska şi o flacără de ură îi sticli în ochii rotunzi.

– Bine, repetă Janka şi începu să umble prin încăpere.

Văzând că nu-i răspunde nimic, Sowińska plecă.

– Acum toate s-au sfârşit! şopti Janka surd şi gândul morţii se formulă, luminându-i amăgitor ungherele conştiinţei.

– Ce este moartea? Uitare, doar uitare! îşi răspunse cu voce tare, oprindu-se şi cufundându-şi privirea în adâncurile întunecate care se deschideau înaintea ei.

– Chiar aşa, uitare, numai uitare, repetă încet şi rămase multă vreme încremenită, uitându-se la flacăra lămpii.

Noaptea se scurgea încet, casa se liniştea, luminile se stingeau una după alta şi peste tot se înstăpânea o tăcere tot mai adâncă; totul se cufunda într-o linişte somnolentă, doar la intrare răsuna clopoţelul din când în când, iar de pe stradă se auzea huruitul birjelor.

Văzduhul devenise cenuşiu şi zorile începuseră să albească încet întinderile, desluşind contururile slabe ale acoperişurilor, când se trezi şi, uitându-se prin încăpere înţelese că hotărârea era luată. Zvâcni de pe scaun şi, împinsă de un gând care-i aprindea în ochi un foc ciudat, se îndreptă repede spre uşă, dar trosnetul clanţei apăsate o umplu de spaimă. Se clătină pe picioare, se

rezemă de tocul uşii şi răsuflă adânc o vreme, apoi îşi scoase pantofii din picioare, trecu prin antreu cu mare grijă şi ajunse într-o cameră mai mare, vecină cu bucătăria, în care mâncau şi care era atelier ziua şi dormitor noaptea pentru fetele angajate la lucru. O învălui un aer înăbuşitor, lânced. Cu mâinile întinse şi ţinându-şi răsuflarea, înaintă spre bucătărie atât de încet, încât i se păru că durează o veşnicie. Se opri o clipă şi, stăpânindu-şi tremurul de spaimă, ascultă respiraţia şi gâfâitul celor ce dormeau, apoi porni mai departe strângând din dinţi cu puterea disperării. De efort şi de frică, era leoarcă de sudoarea care-i intra în ochi, iar bătaia inimii, încetinită şi nespus de dureroasă, o simţea pulsându-i aproape în gât. Uşa de la bucătărie era întredeschisă, aşa că se strecură ca o umbră şi se împiedică de patul slujitoarei, care se afla lângă uşă. Îngheţă de spaimă şi rămase multă vreme nemişcată şi cu răsuflarea tăiată, cu viaţa atârnându-i parcă de un fir de păr, fixând cu privirea contururile abia schiţate în întuneric ale patului. Recăpătându-şi puterea şi curajul, se apropie de poliţele pe care se aflau tot felul de ustensile de bucătărie, întinse mâna şi le pipăi cu mare grijă până când dădu peste sticluţa cu esenţă de oţet; o văzuse aici cu câteva ceasuri în urmă şi, găsind-o acum, o scoase cu atâta grabă dintre celelalte lucruri, încât un capac de metal căzu pe duşumea. Janka îşi aplecă fără să vrea capul, deoarece zgomotul îi răsună în urechi atât de puternic, de parcă lumea întreagă se prăbuşea peste ea.

– Cine-i acolo? întrebă slujitoarea trezită de zăngănitul capacului. Cine-i acolo? repetă mai tare.

– Eu sunt... am venit să beau apă... răspunse Janka după un răstimp cu glasul înăbuşit, strângând nervos sticluţa la piept. Slujitoarea mormăi ceva nedesluşit şi nu mai zise nimic. Gonită parcă de furiile nebuniei, Janka nu se mai feri să n-o audă sau să nu trezească pe cineva, alergă în camera ei, se închise cu cheia şi abia atunci se prăbuşi pe pat pe jumătate moartă de epuizare. Tremura atât de tare, încât i se părea că se desface în bucăţi; lacrimile pe care nici măcar nu le mai simţea începură să-i curgă

şiroaie pe faţă şi astfel se mai linişti şi adormi. Dimineaţa, Sowińska îi aminti din nou de mutare şi, arătându-i uşa, îi spuse cum nu se poate mai brutal să plece. Janka se îmbrăcă în grabă şi plecă în oraş fără să scoată o vorbă.

Merse pe străzi, gândindu-se la singurătatea ei şi la vârtejul ameţitor în care mintea i se cufunda tot mai adânc. Trecu pe Nowy Świat, merse pe Aleile Ujazdowski şi se opri abia în parcul Lazienki, pe malul lacului.

Copacii înţepeniseră şi frunzele îngălbenite aşterneau aleile cu un covor galben. În văzduh, stăruia calmul unei zile senine de toamnă, doar câte un stol de vrăbii trecea gălăgios din când în când sau lebedele gârâiau jalnic şi băteau cu aripile apa verde murdară, asemenea catifelei ponosite.

Semnele toamnei care îngălbenea şi irosea viaţa vegetală se vedeau pretutindeni; oriunde îşi făcea apariţia, frunzele se uscau şi cădeau, iar ultimele flori de ochiu-boului îşi înclinau căpşoarele moarte de pe care picurau boabele de rouă ca nişte lacrimi răposate.

– Moartea, şopti, strângând sticluţa cu esenţă de oţet, şi se aşeză pe aceeaşi bancă pe care stătuse şi în primăvară; avea impresia că adoarme treptat şi gândurile o părăsesc, deoarece conştiinţa începea să-şi piardă controlul; înceta să mai simtă şi să mai ştie.

Toată vlaga se scurgea din ea şi murea ca natura din jurul ei, care părea că se stinge, dându-şi suflarea din urmă.

O bucurie calmă şi tăcută îi umplea sufletul, totul îi pierea din memorie; toate necazurile, amărăciunile şi hărţuielile se ştergeau, păleau şi se spulberau, absorbite parcă de soarele palid de toamnă, care încremenise deasupra parcului; parcă nu ea fusese aceea care le îndurase, ea nu simţise nimic şi nu suferise niciodată... Avea impresia că se face tot mai mică şi mai subţire, ca cerculeţul din apa despicată de pieptul lebedei, care revine la loc numaidecât şi piere într-un tremur imperceptibil; că se micşorează şi se închirceşte, ca frunza aceea agăţată în sârma ghimpată a îngrăditurii, care foşneşte abia auzit, tremură şi cade

dusă de adierea uşoară a vântului acolo... în prăpastia fără fund... în moarte. Apoi iarăşi i se părea că se destramă ca pânza de păianjen care acoperise gazonul, fluturându-şi în aer semnele lucitoare, că se deşiră în fâşii, în fire tot mai subţiri şi încetează să mai simtă, pulverizându-se în infinit. I se făcu milă de ea, o duioşie neînţeleasă îi umplu inima de lacrimi.

– Sărmana de mine... cât sunt de nefericită... Şoptea parcă despre altcineva, ale cărui suferinţe le împărtăşea şi-i părea grozav de rău; un spasm de durere nespusă îi strânse inima, strivind-o sfâşietor, aproape impersonal.

Sufletul i se descompune în agonie şi nu mai înţelege nimic. Ce fel de necazuri au învins-o? Ce nenorociri au doborât-o? De ce plânge? Cine este ea?

– Moartea, repetă instinctiv, şi cuvântul are un ecou inconştient în mintea şi nervii ei, storcându-i doar câteva lacrimi.

Se oprise fără să ştie înaintea faunului care dansa.

Ploile îi înnegriseră trupul de piatră, părul cârlionţat ca florile de zambilă devenise cenuşiu, iar faţa brăzdată de pâraiele de apă era parcă mai lungă decât în primăvară, dar în ochi îi scânteia şi ardea aceeaşi flăcăruie batjocoritoare, în timp ce picioarele-i strâmbe dansau mereu cu înfocare.

– Iha! Iha! Iha!... părea să cânte şi să scuture fluierul, să râdă, să-şi bată joc de toate şi să-şi ridice obraznic spre soare capul încununat parcă de o coroniţă de bacantă, alcătuită din frunzele căzute.

Se uită la el, dar neputând să-şi amintească şi să înţeleagă nimic, plecă.

Pe strada Nowy Świat, într-un hotel, solicită o cameră, apoi ceru cerneală, hârtie de scris şi două plicuri. Când i se aduse totul, închise uşa cu cheia şi scrise două scrisori; una scurtă, uscată şi dureros de ironică lui Orłowski, tatăl ei, şi alta cu totul calmă lui Głogowski. Îi anunţa pe amândoi că se sinucide.

Scrise adresele cât mai exact, cu anume grijă chiar, şi le puse la vedere.

După care, cât se poate de liniştită, scoase sticluţa din buzunar, o destupă, privi lichidul în lumină şi fără să mai stea pe gânduri, fără să ezite o clipă, bău până la fund...

Deodată îşi încrucişă braţele, pe faţa palid-vineţie îi alunecă o lucire de spaimă, iar ochii orbiţi parcă de golul nemărginit care se deschidea înaintea ei, se închiseră şi se prăpăstui pe spate cuprinsă de dureri cumplite.

Câteva zile mai târziu, Kotlicki, întorcându-se de la Lublin, unde-l instalase pe Topolski cu trupa lui, răsfoia ziarele într-o cofetărie şi citea cu totul întâmplător la rubrica de nenorociri următoarea înştiinţare:

„Sinuciderea unei actriţe

Marţi, într-o *Chambre garnie* de pe Nowy Świat, personalul de serviciu a auzit gemete într-o cameră închiriată cu o oră înainte de o femeie necunoscută, a spart uşa şi a văzut o privelişte cutremurătoare.

Pe duşumele se zvârcolea în dureri o femeie tânără şi frumoasă. Două scrisori, lăsate de disperată, lămureau că era vorba de Janina Orłowska, fostă coristă în trupa condusă de Cabiński, care în sezonul trecut dădea spectacole într-un teatru-grădină.

A fost chemat medicul şi bolnava a fost dusă în stare de inconştienţă la spitalul «Copilul Isus». Starea ei este gravă, există însă unele speranţe... Orłowska s-a otrăvit cu esenţă de oţet; sticluţa a fost găsită în cameră. Cauza acestui act disperat nu se cunoaşte. Cercetările sunt în curs..."

Kotlicki citi de câteva ori anunţul, se încruntă, păli, se trase de mustaţă, citi încă o dată şi, în cele din urmă, mototoli „Curierul" şi-l aruncă înfuriat pe jos.

– Comedianta! Comedianta! şopti cu dispreţ, muşcându-şi buzele.

Wolborka, 15 noiembrie 1894.

Redactor: RADU VLĂDUȚ
Tehnoredactor: VASILE CIUCĂ

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen 2026